

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ

ପକୀର ମୋହନ ସେନାପତି

ପ୍ରକାଶକ
ପୁସ୍ତକ ନିକେତନ
ବ୍ରହ୍ମପୁର—୨

ପୁସ୍ତକ—
ନିଉ ଷ୍ଟୋର୍କ୍ସ ପ୍ରେସ୍
ବ୍ରହ୍ମପୁର—୨, ଗଞ୍ଜାମ.
ଫେବୃଆରୀ ୧୯୭୦

ମୂଲ୍ୟ— ତିନିଟଙ୍କା ପରୁ ଶ ପଇସା

ରୂପାଣି ଆବଶ୍ୟକ

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ—ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ		୧୯୧୭
ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ—ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ		୧୯୧୭
ତୃତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ—ସୁନାମୁନ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ ଓ୍ଵାର୍କସ		୧୯୨୧
ଚତୁର୍ଥ ମୁଦ୍ରଣ—ଦତ୍ତ ପ୍ରେସ		୧୯୨୮
ପଞ୍ଚମ ମୁଦ୍ରଣ—ଶ୍ରୀ ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ		୧୯୪୪
ଷଷ୍ଠ ମୁଦ୍ରଣ—ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ		୧୯୪୮
ସପ୍ତମ ମୁଦ୍ରଣ—ଶ୍ରୀହରିନାଥ ପ୍ରେସ		୧୯୫୨
ଅଷ୍ଟମ ମୁଦ୍ରଣ—ଶ୍ରୀହରିନାଥ ପ୍ରେସ		୧୯୫୪
ନବମ ମୁଦ୍ରଣ—ଶ୍ରୀହରିନାଥ ପ୍ରେସ		୧୯୫୮
ଦଶମ ମୁଦ୍ରଣ—ଶ୍ରୀହରିନାଥ ପ୍ରେସ		୧୯୫୯
ଏକାଦଶ ମୁଦ୍ରଣ—ଶ୍ରୀହରିନାଥ ପ୍ରେସ	e150	୧୯୬୦
ଦ୍ୱାଦଶ ମୁଦ୍ରଣ—ଶ୍ରୀହରିନାଥ ପ୍ରେସ	?	୧୯୬୧
ତ୍ରୟୋଦଶ ମୁଦ୍ରଣ—ଶ୍ରୀହରିନାଥ ପ୍ରେସ	e151	୧୯୬୩
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମୁଦ୍ରଣ—ଶ୍ରୀହରିନାଥ ପ୍ରେସ	e152	୧୯୬୪

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଜଣେ ମଫସଲର ଜମିଦାର, ମଧ୍ୟ ମହାଜନ
—ନଗଦ ଟଙ୍କା କାରବାରଠାରୁ ଧନର ମହାଜନା ବେଶି । ଶୁଣାଯାଏ;
ଆଡ଼େ ଘାଢ଼େ ରୁର କୋଶ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ବାହାର କାରବାର ଚଳେ
ନାହିଁ । ଲୋକଟି ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ । ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୨୪ଟା ଏକାଦଶୀ ;
୪୦ଟା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଯେ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତା, ଏକଥା ଆନେମାନେ
କହିବାକୁ ଅସମ । ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଭୁଲସୀପସ ଜଳ ମାଟି ଅବଲମ୍ବନ ।
ସେଦିନ ଉପରଓଳି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଜଗା ଭଣ୍ଡାର କଥା କହୁ କହୁ କହି
ପକାଇଥିଲା, ପ୍ରତି ଏକାଦଶୀ ଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଦ୍ଵାଦଶୀ ପାରଣା (୧)
ସକାଶେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଶୋଇବାଘରେ ସେରେ ଦୁଧ, ଦିଆ, (୨)ଖଇ,
ନବାତ, ପାଚଲ କଦଳୀ ରଖା ଯାଇଥାଏ । ସେ (ଜଗା) ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ
ବଡ଼ ସକାଳେ ଭୁଜା ବାସନ ମାଜେ । ଏ କଥା ଶୁଣି ଜଣକେତେ ମୁହଁ
ଗୁହାଁଗୁହାଁ ହୋଇ ମୁରକ ମୁରକ ହସିଥିଲେ । ଜଣେ କହି ପକାଇଲା,
‘ଭୁବ ପାଣି ପିଇଲେ ମହାଦେବଙ୍କ ବାପ ବି ଜାଣି ପାରିବ ନାହିଁ ।’ ଏ
କଥାର ଅର୍ଥ ସପା ବୁଝାଗଲା ନାହିଁ; ମାଟି ଆନେମାନେ ଅନୁମାନ
କରିନେଲୁ, ଏହା ନିନ୍ଦୁକର କଥା । ସେ କଥା ଛାଡ଼ି, ବରଷ ଆନେ-
ମାନେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଓକିଲାତି କରିପାରୁଁ । ଶୁଣି ଶୂନ୍ୟ ହେବା
କାର୍ଯ୍ୟଟା ଯେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦ୍ଵାର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି, ଏଥିରେ ଗୁପ୍ତ
ସାକ୍ଷୀ କାହିଁ? ଶୁଣିବା କଥା, ଅନୁମାନ କଥା ପ୍ରମାଣରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ
ଆନେମାନେ ନିହାତି ନାସଜ । ଅଦାଲତର ହାକିମମାନଙ୍କର ତ ଏହି
ସମ୍ଭା । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଦେଖ—ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର କହେ, ଜଳୀୟ
ପଦାର୍ଥ ସବୁ ବସ୍ତାକାର ହୋଇ ଉଡ଼ିଯାଏ । ଦୁଧ ତ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ।
ଜମିଦାର ଘର ଦୁଧ ବୋଲି ବିଜ୍ଞାନ ବିଧି ଡରବ ପର ! ପୁଣି ସେ ଘରେ
ମୁଣା ଚୁରୁରୁ ଚୁଟିଆ ଥିଲା, ଛୁରପୋକ ମଣା ମାଛ ଅବା କେଉଁ

୧ । ବ୍ରତ ବା ଉପବାସ ପରେ ପ୍ରଥମ ଭୋଜନ ।

୨ । ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣ ।

ଶରେ ନ ଥାନ୍ତି ? ପେଟପାଟଣା ପାଇଁ ଜଗତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଧାଇଁଛନ୍ତି ।
 ବିଶେଷରେ ସେମାନେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପରି ହରିଭକ୍ତବିଳାସ ଗୁରୁ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ
 ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି । ଏଥକୁ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ କରିବା
 ମହାପାପ ବୋଲି ବିଚାର କରୁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ପାଶୁବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣାମାନଙ୍କ
 ପ୍ରତି ନଜର ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରମାଣ ଆଇନରେ ବିଚାରକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି
 ବିଶେଷ ବିଧି ଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜେ ଉଷୁନା ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ—ମାଛ ଶୁଖୁଆ
 କଥା ଛାଡ଼ି । ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ କରାଇ ତହିଁ ଉତ୍ତରେ
 ପାରଣା କରନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜେ ଶରୀର ଦୃଷିଆର ଲୋକ, । ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ
 ଭୋଜନରୂପ ମହତ୍-କାର୍ଯ୍ୟରେ କେତେ ବିଦ୍ଵଦ୍ଵିତ୍ତିପାରେ, ଏଥି ସକାଶେ
 ଜଣେ କେଉଁଟିକୁ ମାଣେ ଓ ଜଣେ ଗୁଡ଼ିଆକୁ ମାଣେ ଏପରି ଦୁଇମାଣ
 ଜମି ଖଞ୍ଜି ଦେଇଛନ୍ତି । ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ ଭୋର, କେଉଁଟି ଦୁଇ ନଉତି (୧)
 ରୁଡ଼ା ଓ ଗୁଡ଼ିଆ କୋଡ଼ିଏ ପଳ (୨) ଗୁଡ଼ ଦାଖଲ କରିଯାଏ ।
 ଗୋବିନ୍ଦପୁରଣାସନ ୨୭ ଘର ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସମସ୍ତେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ
 ଆସନ୍ତି । ବେଳ ଛଅ ଘଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ହୋଇଯାଏ ।
 ମଙ୍ଗରାଜେ ସ୍ଵୟଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ପରିବେଷଣ କରନ୍ତି । ଥରେ ପସରେ
 ରୁଡ଼ା ଗୁଡ଼ ଲଗାଇ ଦେଇ ମଙ୍ଗରାଜେ ଉକ୍ତ ପାଟି କରି ହାତ ଯୋଡ଼ି
 କହନ୍ତି, “ଗୋସାଇଁମାନେ କହନ୍ତି, ଆଉ କିଛି ଲୋଡ଼ା କି ନାହିଁ, ତେର
 ଜଳପାନ, ତେର ଗୁଡ଼ ଅଛି; ମାତ୍ର ମୁଁ ଜାଣେ ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଖି
 ବଡ଼, ପେଟ ସାନ । ଆପଣମାନଙ୍କ ପେଟକୁ ବଳି ପଡ଼ିଲୁଣି । ” ଏଥି
 ଉତ୍ତରେ କୌଣସି ପେଟ ବିକଳିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଳପାନ ମାଗି ବସିଲେ,
 ସାଆନ୍ତେ ଡିନିଆଙ୍ଗୁଳିଆ ପଥ ସାତ ପୁଞ୍ଜା ରୁଡ଼ାଧର ପସକୁ ପୋପାଡ଼ି
 ଦିଅନ୍ତୁ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଗୋସାଇଁମାନେ ‘ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା’
 କହି ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଡାକୁଟି ମାରି ଆଣିବାଦ କରି ପସ ଛାଡ଼ନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣ-
 ଭୋଜନ ଉତ୍ତରେ ଯେଉଁ ଏକ ନଉତି ରୁଡ଼ା ଓ ଅଧାଅଧ ଗୁଡ଼ ବଳି
 ପଡ଼େ, ତାହା ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ମଙ୍ଗରାଜେ ସେବା କରନ୍ତି । ପାଠକ-ଆପଣ

୧ । ଶସ୍ୟ ମାପିବାର ପାଦ ବିଶେଷ । ଗଉଣୀ । ବିରଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭଲ ଭଲ
 ପରିମାଣରେ ନଉତି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୨ । ଓଜନରେ ସୁରତୋଳା ପରିମାଣ ।

ପରୁରବେ, ନଉତିଏ ରୁଡ଼ାରେ ସତେଇଶ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପେଟ
କପରି ପୁରୁଲ ? ହରିବୋଲ ! ଭଲ; ହରିବୋଲ ! ଏସବୁ କଥାରେ
ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଗଲେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଆଉ ଲେଖା ଚଳିବ ନାହିଁ ।
ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ରୁଟିରେ ବାରଗତ ଲୋକ ଖୁଆଇଲେ, ପୁଣି ଚାରି
ପାତ୍ର ଆ ବଳି ପଡ଼ିଲା ! କାମ୍ୟକ ବନରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦୁଦାସାଙ୍କ ବାର ହଜାର
ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ପେଟ ଟିକିଏ ଶାଗରେ ପୂରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ମହା-
ପୁରୁଷଙ୍କ ହସ୍ତ-ମହିମା ପ୍ରତି ଯଦି ଆପଣମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନଥାଏ,
ତେବେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗରଜ-ଚରଣ ପଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁରୋଧ
କରିବାକୁ ସାହସ କରି ପାରିବୁ ନାହିଁ । ଏପରି ଶୁଣାଅଛି, ତାଙ୍କର
ମାଉସୀପୁଅ ଭଲ ଖ୍ୟାମ ମଲ୍ଲେ ସହରକୁ ଯାଇଥିଲେ—ପାପ ଛପା ତହେ
ନାହିଁ—ସେ କୁସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ପିଆଜମିଶା ଚୋର ଖାଇଥିବା ସାଆନ୍ତଙ୍କ
ନିକଟରେ ଅଜଣା ରହିଲାନାହିଁ । ଆଜିଯାଏ ରୁଡ଼ (୧) ବଢ଼ି ରହି ଥାଆନ୍ତା,
ମଙ୍ଗରଜେ ଚାନ୍ଦ କମ୍ ଖରଚରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ୟାମଙ୍କ ବେଡ଼ାବାଟି ପୈତୃକ
ଲଘୁରଜରୁ ୧୫ ମାଣ ଜମି ମାସ ନେଇ ଖଲସ କରିଦେଲେ । ମଙ୍ଗରଜ
ଦିନେ ଖ୍ୟାମକୁ ଡାକି ମୁରବିପଣିଆ କରି କହିଲେ, ଦେଖ ଖ୍ୟାମ, ଏଣିକି
ହସିଆର ରହ, ମୁଁ ଥିଲି ବୋଲି ମୋ ମୁଲଜାରେ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ତୋତେ
ଟେକି ନେଲେ ସିନା, ନୋହଲେ, ତୁ ଏକାବେଳେକେ କରସ୍ତାନ ହୋଇ
ଯାଇଥାନ୍ତୁ—ତୋ ସାତପୁରୁଷ ଅଛି ନରକରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତେ । ମୁଁ ବୋଲି
ସିନା ତୋର ମାଣ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରେ ନେଲି, ଆଉ କେହି ଦୁଇ ଟଙ୍କାରେ
ଛୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଯେତେହେଲେ ତୁ ତ ଭଲ, ତୋତେ ପୋପାଡ଼ି
ଦେବ ? ହେଲେ, ବିପଦ ଆପଦ ବେଳକୁ ମୁଁ—ଭଲ ବେଳେ କେହି
ନୁହେଁ । ଏହି ସେଦିନ ଘମା ଗଉଡ଼ର ଘୌଜଦାଘ ମକଦ୍ଦମାରେ ତୋତେ
ଗୁଡ଼ା ହେବାକୁ କହିଲି, ଘରେ ଲୁଚିଲୁ, ଦେଖାଦେଲୁ ନାହିଁ ।

ହାୟ ! ହାୟ ! ଯେଉଁ ନୟନ ମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହୁଣ୍ଡରେ ଚଢ଼ାଇଲେ;
ପରମା ସଖା ସୀତାଙ୍କୁ ବଣକୁ ପଠାଇଲେ, ସେମାନଙ୍କ ବନ୍ଧଧର-
ମାନେ ଯେ ହରିବାସ (୨) ଉପବାସୀ ପରୋପକାରୀ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଅଖ୍ୟାତ

୧ । ଶୌର ହେବା ପରେ ମୁଣ୍ଡ ଓ ମୁହଁରେ ବଢ଼ିଥିବା କେଶମୂଳ ।

୨ । ଏକାକୀ ।

ରଟନା କରିବେ, ଏହା କିଛି ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ନିନ୍ଦୁକମାନେ ଯେଉଁ କଥା କହି ବୁଲିବେ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ନାଗୁର ହାଲତରେ ସେ କଥା ବୋଲିବାକୁ ହେଉଅଛି । ସେମାନେ କହନ୍ତି, ମଙ୍ଗରାଜେ ଗୁରୁକୋଶ ମଧ୍ୟରେ କାହାରି ଗୋଖୋଜରୁ(୧)ଖୋଜେ ଜମି ରଖିଲେ ନାହିଁ । ବାକୀ ଥିଲା ଭାଇ—ଓର ଖୋଜି ଖୋଜି ଏତେଦିନେ ପାଇଲେ । ଶ୍ୟାମ ପିଆଜ ଖାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ କରାଇଲା, ମଙ୍ଗରାଜ ଘର ମାଇକନିଆମାନେ ସେ ଚମ୍ପାକୁ ପଠାଇ ହାଟରୁ ପିଆଜ କିଣି ଆଣନ୍ତି । କଥା-ଛଳରେ ଆନ୍ଦେ-ମାନେ ମାନଗଲୁ, ଚମ୍ପା ପିଆଜ କିଣି ଆଣିଲା । ଖାଇବାର ସୁମାଣ କାହିଁ ? “ପଲ୍ଲଣ୍ଡୁ (୨) ଗୁଞ୍ଜନଞ୍ଜେକ”(୩)—ମନୁରେ ଖାଇବାକୁ ସିନା ମନା; କିଣିଲେ ପଡ଼ିବ ହେବ, ଏ ବିଧି କାହିଁ ? ମାସ ଭଦ୍ରଲୋକ ଘର ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ଦୋଷାଦୋଷ ସମାଲୋଚନକାରୀ ନିନ୍ଦୁକମାନଙ୍କ କଥାରେ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଆନ୍ଦେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାଗର ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବିନାମସୁରୁଷା ଧନ୍ୟା

ମଙ୍ଗରାଜେ ଗରିବର ପୁଅ ଥିଲେ । ଶୁଣାଅଛି, ସାତବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଛେଉଣିହୋଇ ବୁଲୁଥିଲେ । ପଇସା ଅଭାବରୁ, ବାପର ଶୁଦ୍ଧ (୪) ହୋଇ ନାହିଁ । ବୁଲୁ ନଡ଼ା ନ ଉଠିବାରୁ କାନ୍ଦୁ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ବାଲିଜୀବନ, ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା, କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ ପ୍ରଭୃତି ଘଟଣାମାନ ବିଚିତ୍ର ରକମର । ଜଗତର କୌଣସି ପ୍ରଧାନ

୧ । ଗୋରୁଖୁର । ସେହି ପରମାଣରେ ବସ୍ତୁତ (ଜମି) ।

୨ । ପିଆଜ ।

୩ । ଗଜର । ଗାଜର, ଗୁଞ୍ଜନ ଓ ନାଗର ବର୍ଣ୍ଣକ ଏହି କେତୋଟି ଗାଜରର ନାମ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) ।

୪ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଦିୟାର ଶେଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ । ଶୁଦ୍ଧି ଦିୟା ।

ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନଚରଣ ଅଲୌକିକ ଘଟଣାଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେସବୁ କଥା
ଲେଖିବାକୁ ଗଲେ ଡେର କାଗଜ କଲମ, ଡେର ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ;
ମାତ୍ର ପରିମିତବ୍ୟୟିତା ଯେ ଗୋଟିଏ ମହତ ଗୁଣ ଏ ଲକ୍ଷୟରେ
ଆନୁମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ମଙ୍ଗରାଜେ । ଅର୍ଥମାତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମହାପଣ୍ଡିତ
ବେଞ୍ଜାମିନ୍ ଫ୍ରାଙ୍କଲିନ୍ ଯେଉଁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିର
ମର୍ମ ଆନୁମାନେ ଏହିପରି ବୁଝିଅଛୁ । କାଗଜ ବଜାରରୁ କଣ ଆଣିବା
ସହଜ, ବ୍ୟବହାର କରିବା ବଡ଼ କଠିନ । ଏଥିକୁ ଆନୁମାନେ ଠିକେ
ଠିକେ ସବୁ କଥା ଲେଖି ମଙ୍ଗରାଜ ଅର୍ଥମାତ୍ରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ
ଚେଷ୍ଟା କରିବୁ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଜମିଦାରର ନାମ ପ୍ରତେପୁର ସରସ୍ବତୀ,
ସଦରଜମା ପାଞ୍ଚହଜାର, ଅଠେଇଶ ବାଟି ବାହେଲ ଲାଗରଜ,
ବାଜିଆପୁର ପନ୍ଦର ବାଟି ସତେଇଶ ମାଣ—ସତେଇଶ ମାଣ କମ୍ପା ଜାଣ,
ଏଥିର ଜଣେ ସାତମାଣିଆ ସରିବଦାର ଥିବାର ଜନ୍ମ ଅଦାଲତରେ
ଅପିଲ ଦାଏର ଅଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି ଚାଲିଶ ପଞ୍ଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା
ମହାଜନରେ ଖେଳୁଅଛି । ବଡ଼ଲୋକ ଘର, କଥା ବଡ଼ ଶୁଭେ ।
ଆନୁମାନେ ଅନୁମାନ କରୁ ୧୫ ହଜାରରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ମିଥ୍ୟା
କଥା କହିବା ଆନୁମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ଇନ୍‌କମ୍ ଟିକସ୍ ଇଲ୍‌କା
ପିଆଦାରୁ ଶୁଣି ଏ କଥା କହୁଅଛୁ । ଧାନ ମହାଜମା କାଗଜ
କୋଡ଼ଏ ବରଷ ହେଲା ରଫା ହୋଇନାହିଁ । ଏଥିକୁ ସର୍ତ୍ତକ ହସ୍ତାବ
ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଗଲ ଅଙ୍କ ସୁନାଆ ବାହାରେ ଧାନ ଘରଣା ଯେଉଁ
ପାଞ୍ଜି ଦାଖଲ କରିଥିଲା, ସେଥି ମଥୋଟରୁ (୧) ଆନୁମାନେ
ଜାଣୁଅଛୁ ଯେ ଦୁଇ ହଜାର ସାତ ଭରଣ (୨) ପନ୍ଦର ନଉତି
ଛ ବଣ୍ଟା ଦୁଇ କାଣି (୩) ଧାନ ଅମାରରେ ଜମା ଅଛି । ଘର ପାଞ୍ଚ
ପରସ୍ତ (୪)—ତନ ପୁଅ । ଏକ ପରସ୍ତରେ ସାଆନ୍ତ ସାଆନ୍ତାଣୀ, ୬
ସାନ ଝିଅ ମାଲତୀ ଆନ୍ତି, ବାହାର ପରସ୍ତ କଚେରୀ । କଚେରୀଘର

୧ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଅଦାୟ ହୋଇଥିବା ସରମାଣର ସବମୋଟ ।

୨ । ୮° ଗରଣୀ । ବଣ୍ଟା—ଗରଣୀର ୧୨ ଭାଗରୁ ୧ ଭାଗ ।

୩ । ଏକ ବଣ୍ଟାର ଚତୁର୍ଥାଂଶ ।

୪ । ପରସ୍ତ—ଖଜା ।

ପାଞ୍ଚଶେଣୀଆ (୧); ଶେଣୀପଟାରେ (୨) ବାଘ, ହାତୀ, ବରଝି, ରାଧାକୃଷ୍ଣ,
ମାଙ୍କଡ଼ ଖୋଲା ଯାଇଅଛି । କାନ୍ଥ ସବୁରେ ମାଳ, ଶୁକ୍ଳ, ରକ୍ତ, ହରିତ,
ପାଟଳୀ ବଦଧ ରଙ୍ଗରେ ପଦ୍ମ, କହ୍ନାର, କୁସୁମ, ମଳତୀ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭାଳ,
ବାନଯୋଥ, ରକ୍ଷସଶ୍ରେଣୀ ସମ୍ବଳିତ ରାମ ରବଣ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ପୌରାଣିକ
ଘଟଣାମାନ ଅଙ୍କିତ ରହିଅଛି । ରଜସୁତନାର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ
ଗୋଟିଏ ଉଲଙ୍ଗ ସ୍ତ୍ରୀମୁର୍ତ୍ତି ଦେଖି ଟଡ଼୍ ସାହେବ ଅନୁମାନ କଅରିଛନ୍ତି,
ଭରତର ପୂର୍ବକାଳର ଅଙ୍ଗନାମାନେ ଉଲଙ୍ଗ ଥିଲେ । ହାୟ ! ହାୟ !
ଆନେମାନେ ମଙ୍ଗଜେଙ୍କ କାନ୍ଥର ଚିତ୍ର ଦେଖାଇ ସାହେବଙ୍କ ମୁଖତା
ଦୂର କରିପାରିଲୁଁ ନାହିଁ । ଭୂତ୍ତି (୩) ଚିତ୍ରର ସଖିମଣ୍ଡଳୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ
ରାଧିକାଙ୍କର ଗେରୁରଙ୍ଗରେ ହାଣ୍ଡିକଳା ବୁଟାଦାର (୪) ଦାଗର
ଦେଖିଲେ ଅବଶ୍ୟ ସାହେବଙ୍କର ମୁଖତା ଓ ଭ୍ରାନ୍ତି ବିଦୂରତା
ହୋଇଥାନ୍ତା । ଏହି ସମସ୍ତ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ
ଦେହରୁ ଚିତ୍ରକାର ଲେଡ଼ିବାକୁ ହୋଇନାହିଁ । ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ତମ୍ପାଙ୍କର
ସ୍ୱହସ୍ତ ସମ୍ପାଦିତ ଅଟେ । ତମ୍ପା ଏତେ ପ୍ରକାର ପଶୁର ଛବି ଚିତ୍ରକରି
ପାରେ ଯେ, କଳିକତା ଜୁଲୁକିକେଲି ଉଦ୍ୟାନରେ
(ଚିତ୍ରଅଖାନା) ତୁମ୍ଭେ ଖୋଜି ପାଇବ ନାହିଁ ।

ମଙ୍ଗରଜ ଉଆସ ଲଗାଇଗି ପଛରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବଗିଚା
ବାଡ଼ି, ଦୁଆର, ପାଖରେ ଭାଷା ଗୋଟାଏ ପୋଖରୀ—ପୋଖରୀ ଗୁରୁ
ପାଖରେ ନଡ଼ିଆ ଗଛ—ତା ପଛକୁ କଦଳୀ, ପଣସ, ଆମ୍ବ, ଓଆଉ
ଗଛ । ବଗିଚା ପଦାର (୫) ଗୁରୁପାଖ ସୁନାର ଦାଇ (୬) ବାଉଁଶ

୧ । ଗୁଳ ଦରର ଶୁଣି ଉପରେ ବା କାନ୍ଥ ଉପରେ ଲମ୍ବ ବାଗରେ ଦିଆଯାଇଥିବା
ଲମ୍ବ କାଠରୁ ଶେଣୀ କହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଘର ଗୁଳରେ ପାଞ୍ଚଟା ଶେଣୀ ଥାଏ, ତାକୁ
ପାଞ୍ଚଶେଣୀଆ କହନ୍ତି । ଏହି ଶେଣୀ ଉପରେ ସତ ଗୁଳ ତିଆରି ହୁଏ ।

୨ । ଶେଣୀ ଦେହରେ ଲଗାଯାଇଥିବା ପଟା ।

୩ । କାନ୍ଥ ।

୪ । ଲୁଗାରେ ବୁଝିଯୋଡ଼ି ସୁତାରେ ବା ଜଫରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଶେଟ.
ପକ୍ଷ ବା ଗୋଲ ଗୋଲ ଫିସ ଚିତ୍ରକୁ ବୁଟା କହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଲୁଗାରେ
ବୁଟେ ଅବ ଦିଆଯାଇ ଥାଏ ତାହାକୁ ବୁଟାଦାର କହନ୍ତି ।

୫ । ଶେଡ଼ର ସୀମା । ହୁଡ଼ ଉପରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ବାଡ଼ି ।

୬ । (ସୁନାର ଦାଇ) ହଳଦି ରଙ୍ଗର ଏକ ଜାଗାସୁ ବାଉଁଶ ।

ବାଡ଼ ପ୍ରାଚୀର ପରି ବେଢ଼ି ରହିଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପରିବାରରେ ଲୋକେ ଦୁନିଆରେ ଅଳ୍ପ ଦେଖିବ । ତାଙ୍କର ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିସରରେ ନିମନ୍ତ । ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଏହି ବଡ଼ ବିଚାରଟି ଗୋବିନ୍ଦପୁର ହାଟର ସ୍ଥିତି ଓ ଉନ୍ନତର ମୁକାବାର ଅଟେ । ବଗିଚାର ନଡ଼ିଆ, କଦଳୀ, ବାଇଗଣ କଖାରୁ, ଖଡ଼ା ଠାରୁ ଲଙ୍କାମରିଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିୟାଉଥିଲେ ହାଟର ଏଡ଼େ ଜାରି ଦେଖନ୍ତୁ ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ବଗିଚାର ପରିବା ବିକା ନ ସରିଲେ ଆଉ କାହାର ବିକାବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସେ ତ ଠିକ୍ କଥା । ଭଲ ଜିନିଷଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ି ରହିବ, ଖରାପ ଜିନିଷ ଆଗେ ବିକି ହେବ, ଏହାକୁ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ହାଟ ଯେ ନିଜ ଜମିଦାରୀ ମଧ୍ୟରେ; ଅନ୍ୟ ଲୋକର ହୋଇଥିଲେ ଅନ୍ୟ କଥା । ସୁନିଆ (୧). ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ଯେ ସବୁ କଖାରୁ, ବାଇଗଣ, କଦଳୀ ଭେଟି ଆସେ, ସେ ସବୁ ସଳଖେ ସଳଖେ ହାଟକୁ ଯାଏ । ଚୀନ୍ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀର ତପ୍ତର ହେଲେ ଉତ୍ତରେ ସମ୍ରାଟ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଲେଖକଙ୍କୁ ଧରିଆଣି ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ; କାରଣ ପ୍ରାଚୀରରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲା, କାଳେ ସେମାନେ ଲେଖି ପକାଇବେ । ଏଥିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୁରୁଷ ବୋଲି କହୁ । ମହର୍ ଲୋକମାନେ ମହର୍ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରି ସେଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲା, କହି ବୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ପଶୁର, ଆପଣଙ୍କର ନଅରବନାରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିଲା ? ଉତ୍ତର, ତେର ଟଙ୍କା, ତେର ଟଙ୍କା, ମୁଁ ତ ସେଥିରେ ସରିଗଲା । ପାଠକ, ନିଶ୍ଚୟ ହେବେ ନାହିଁ, ଅଧାର ହେବେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରହରାଜକବ୍ୟାଳୟରେ ସବୁ ପୁରୁଣା କଥାର ଠିକଣା ଲାଗିଯାଏ । ନଅଗ ଦରସ ଉତ୍ତରେ ଜଣେ ସାହେବ ଆସି ପୁରା ମନ୍ଦିର ତପ୍ତାସରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେଲା, ତାହା ହସାବ କରି ତାଲିକା ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଲେଉଟିଆ ଶାଗ ବିକି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପର୍ବ ରହିଅଛି, ଘର ତପ୍ତାସ ଖରଚର କି ହସାବ ମିଳିବ ନାହିଁ ? ଦେଉଆନ ଗଜାଗୋବିନ୍ଦ ସିଂହଙ୍କ ମାତୃସିଦ୍ଧା ପରି ସିଦ୍ଧା ଶରତବର୍ଷରେ

୧ । ଓଡ଼ିଆ ସନର ଓ ପୁରା ରାଜାଙ୍କର ଅଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନର ବିବରଣୀ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ଵାଦଶୀ । ସୁନାରେ ଥିବା କିଟାପିକାରୁ ସୁନିଆ ନାମ ହୋଇଛି ।

ଆଜିଯାଏ କେନ୍ଦ୍ର କରି ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳା ଦ୍ଵାର ସମୁଦାୟ ଜିଲ୍ଲାର କଲଟର ସାହେବ ଡାଲି, ଶୁଭଳ, ମୟିଦା, ତେଲ, ଦେଶ, ନଡ଼ିଆ, କଦଳୀ କିଣି ପଠାଇବେ ବୋଲି ବଡ଼ଲଟ ସାହେବ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଠିକାରି କରିଥିଲେ । ନବଦ୍ଵୀପର ରଜା ଶିବଚନ୍ଦ୍ର ସେହିପରି ମାତୁ-ସିନ୍ଦୂ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ଖରଚର ଡାବ (୧) ମାଗି ପଠାଇଥିଲେ । ଦେଓଆନ ଗଙ୍ଗାଗୋବିନ୍ଦ କେବଳ ଗଞ୍ଜେଇ, ଆୟୁ, ଧୂଆଁ ପତ୍ର ଖରଚ ଡାବ ପଠାଇ ଦେଇ ତାହା ଅନୁପାତରେ ସମସ୍ତ ଖରଚର ଠିକଣା ଲଗାଇବାକୁ ସଙ୍କେତ କରି ଶୁଦ୍ଧା ଲେଖିଥିଲେ । ଏହିସବୁ ଜନସ ଖରିଦରେ ବାସ୍ତବ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖରଚ ପଡ଼ିଥିଲା । ନଗଦାତ ଖରିଦ ଛୁଡ଼ି ସମସ୍ତ ଜମିଦାର ବେଠିରେ (୨) ଅନେକ ଜନସ ଦେଇଥିଲେ । ଆନ୍ଦେମାନେ ଘର ତପ୍ତାରର ଗୋଟିଏ ହସାବ ଦେଉଅଛୁ—ବୁଦ୍ଧିମାନ ପାଠକମାନେ ତାକୁ ଧରି ମୋଟ ଖରଚ କଥା ବୁଝି ପାରିବେ । ଧାନଘର ପାଞ୍ଜିରୁ ଆନ୍ଦେମାନେ ଠିକ୍ ହସାବ ପାଇଅଛୁ । ବଡ଼େଇ କମାର ବେଠିଆଙ୍କ ପଛେ ପଦର ଭରଣ ବାଇଣ ନଉତି ଧାନ ଖରଚ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଅନେକ ଥର ଶୁଣାଯାଇଅଛି, ସେ କେବଳ ପରର ବିକଳ ସହ ନ ପାରି ଧାନ ଟଙ୍କା କରଜ ଦିଅନ୍ତି, ନୋହିଲେ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ନିଜର ଲଭ କିଛି ନାହିଁ । ଆନ୍ଦେମାନେ କହୁଁ ବରଷ ଲେକସାନ । ଧାନ ଦେଡ଼ିରୁ ବେଶି କରଜା ନାହିଁ; ଏଥିରେ ଲଭ କଣ ? ଦିଅନ୍ତି ଶୁଖିଲା ପୁରୁଣା ଧାନ, ନେବା ବେଳକୁ ନୂଆ କଥା । ଆଜ୍ଞା ପାଠକ ଆପଣଙ୍କ ଓଦା ଲୁଗାଟା ଆଗେ ଓଜନ କରନ୍ତୁ, ଦେଖିବେ ଓଦା ଶୁଖିଲର କେତେ ପ୍ରଭେଦ । ଗଲା ଅଙ୍କ ପାଞ୍ଜିଆ (୩) ଯେ ସାଲତମାମି (୪) ଦାଖଲ କରିଥିଲା, ସେଥିରେ ମହାଜମା କରଜାରେ ଆଠଟଙ୍କା ଛଅଅଣା ଦୁଇକଡ଼ା ଦୁଇଦାନ୍ତି ଛୁଡ଼ି

୧ । ତାଲିକା ।

୨ । ବିକା ବେତନରେ ବାସ୍ତତାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ।

୩ । ସେ ହସାବପତ୍ର ରଖେ ।

୪ । ବୌଦ୍ଧିକ କର୍ମର ଶେଷ ହସାବ ବା ବିବରଣ ।

ତଳେ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି । ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଛୁଡ଼ି ସକାଶେ
ପାଞ୍ଜି ଆ ଗାଳ ଖାଇ ଯେଉଁପରି କୈପିୟତ ଦେଇଥିଲେ, ସେଥିର ସାର
ମର୍ମ ଏହି—ଭକାର ପଣ୍ଡା କରଜ ନେବାର ମୂଳ ପାଞ୍ଜି ଟଙ୍କା; ସେଥିରେ
କଳନ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ରବୁଦ୍ଧି ପ୍ରମାଣେ ବାର ଟଙ୍କା ପାଞ୍ଜି ଅଣା ଏଗାର ଗଣ୍ଡା
ଦୁଇକଡ଼; ଗାଏ ଦୁଇପଦକୁ ମୋଟ ଓ ଆଦାୟ ସତର ଟଙ୍କା ପାଞ୍ଜି ଅଣା
ଦୁଇ ପଇସା ବାଦେ ବାକୀ ଛୁଡ଼ି ଦେଉଁ ଗଣ୍ଡା ।

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

‘ବାଣିଜ୍ୟ ବସତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସୁଦର୍ଶନଂ କୃଷିକର୍ମଣି ।’

ଅସ୍ୟାର୍ଥଃ

‘ବାଣିଜ୍ୟେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାସ, ତତ୍ତ୍ୱ ଅଧେ କଲେ ରୁଷ ।’

ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଁ, ଜଣେ ମରହଟ୍ଟେ କିଏ ଏହି କବିତା
କହିଅଛନ୍ତି । ଆଜିକାଲିର କବି ହୋଇଥିଲେ, ଏହିପରି କହନ୍ତେ—

‘ବାଣିଜ୍ୟେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାସ, ତତ୍ତ୍ୱ ଅଧେ ବି.ଏଲ୍. ପାଶ ।’

ମଙ୍ଗରାଜ ନଅର(୧) ଦେଖି କେହି କେହି ଅନଭିଜ୍ଞ ଲୋକ
ଅନୁମାନ କରିପାରନ୍ତି, ଏହା ଗୋଟିଏ ଅଦାଲତର ବି.ଏଲ୍. ପାଶିୟା
ଓକିଲଙ୍କ ଘର ବାଷ୍ପି ଘର ଭଗ୍ନାଂଶର ସମସ୍ତି. (୨) ମାତ୍ର । କଥା
କଣ ଜାଣନ୍ତି ‘ଭାଗ୍ୟଂ ଫଳତ ସଦାୟ’ । ଏହି ଯେ ଅଦାଲତ ଓକିଲେ
ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ଶାଲପାଗିଆ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କଚ୍ଛରେ ପଚାଶ ଘର
ଭଗ୍ନାଂଶ ଗାଏ କରିବାକୁ କେତେ ଜଣ ମିଳିବେ ? ସାଆନ୍ତେ ଆପେ
କହିନ୍ତି, ସେ କାହାର ଗୋଟାଏ ପଇସା ଆଣନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜ ବୁଦ୍ଧି,
ନିଜ ବାତ୍ସ ବଳରେ ମାଟିରୁ ସୁନା ପଇଦା (୩) କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି

୧ । ଶ୍ରୀ ବା ଜମିଦାରଙ୍କ ଘର ।

୨ । ଅନେକଙ୍କ ଘର ଭାଙ୍ଗି ଅନେକଙ୍କର ସର୍ବନାଶ କରି ଯାହା ତଥାର
ହୋଇଅଛି ।

୩ । ଉତୁଡ଼ି ।

ଶୁଣାଅଛି—ଶୁଣା କପା, ଆମ୍ବେମାନେ ଠିକ୍ କଥା ଜାଣୁ—ମଙ୍ଗରାଜେ ପ୍ରଥମେ ଗା ପ୍ରଧାନ ଠାରୁ ଦୁଇମାଣେ ଜମି ଭାଗରେ ଧରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଣଜମି ଚବିଶଦଣ୍ଡି (୧) ପଦକାରେ ଗୁରୁ ବାଟି (୨) ଛ ମାଣ, ଏହା ଛାଡ଼ି ତିନିଶ ବାଟି ସତର ମାଣ ଭାଗରେ ଲାଗିଛି । ଜମି ସବୁ ଲାଖରାଜ, (୩) କିଛି ନିଷ୍ପଦାଜ୍ୟାପ୍ର (୪) । ଅଧିକାଂଶ ଖରଦା ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର (୫) । ଗୁଣ ବଳଦ ୧୫ ହଳ । ହଳଆ (୬) ୧୨ ଜଣ, ଏମାନେ ବାରମାସିଆ, ଜାତିରେ ବାଉଁଶ—ତିନିଜଣ ପାଣ । ଗୁଣ ଓ ବଗିଚା ଏମାନଙ୍କ ଜମା । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉତ୍ସାହରେ ଏମାନେ କର୍ମୀ ଓ ଉତ୍ସାହୀ । ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ (୭) ଶଯ୍ୟା 'ଜାଗ କରବା ପ୍ରାୟା-ବିଧାନ-ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧି । ଖରା ହେଉ, ବରଷା ହେଉ, ତୋଫାନ ହେଉ, ଝଡ଼ି ହେଉ, ମଙ୍ଗରାଜେ ଏହି ବିଧି ଲଘନ କରିବାରେ କେବେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି—

“ଯେତେକ ଦେଖ ନଦ ନଦୀ,
ସମସ୍ତେ ମିଳନ୍ତି ଜଳଧି ।
ଆପଣା ଗୁଣ ପାଶୋରନ୍ତି
ଲବଣ ଗୁଣକୁ ଭଜନ୍ତି ।”

୧ । ରୁମିମାସିବାର ଯନ୍ତ୍ରକୁ ପଦକ କହନ୍ତି । ଭଲ ଭଲ ମାପର ପଦକା ଅଛି । ଯେଉଁ ପଦକାର ପରିମାଣ ଚବିଶଦଣ୍ଡି, ତାହାକୁ ଚବିଶଦଣ୍ଡି ପଦକା କହନ୍ତି । ଦଣ୍ଡି=ହାତ ମୁଠା ପରିମାଣ, ପ୍ରାୟ ୬ ଇଞ୍ଚ ବା ୬ ଆଙ୍ଗୁଳ ।
୧୩ ଦଣ୍ଡି=୧୦ ଫୁଟ ୫ ଇଞ୍ଚ ୧ ଯକ ବା ପ୍ରାୟ ୬ ହାତ ।

୨ । ୨୦ ଏକର ବା ମାଣ ପରିମାଣ (ଜମି) ।

୩ । ନିଶ୍ଚର ଜମି, ଯେଉଁ ଜମିରେ ରାଜସ୍ୱ ମାତ୍ର କରାଯାଇଅଛି ।

୪ । ଯେଉଁ ଲାଖରାଜ ଜମିକୁ ଇଂରେଜ ଇଣ୍ଡିଆନେଶ୍ଟା ବାଜ୍ୟାପ୍ର କର ତହିଁ ଉପରେ ଅଧ ଜମା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

୫ । ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ଜମିକୁ ଦାନଗ୍ରସ୍ତା ବା ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଅନ୍ତୁ କର ଦେଇଥିଲେ ଖରଦାର ସେ ଜମିକୁ ନିଶ୍ଚର ରୂପେ ଭୋଗ କରିବାର ହକଦାର ନଥିବାରୁ ତା' ଉପରେ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଗୁଣ ଜମା, କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅଧ ଜମା, ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଏହି ବୃତ୍ତିକୁ ଖରଦା ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ବୋଲାଯାଏ ।

୬ । ହଳ ବାହୁବା ଗୁକର, କୃଷକ ।

୭ । ପୂର୍ବୋଦୟର ପୂର୍ବଦଶା, ଭୋର ।

ତିକ୍ କଥା । ସେହିପରି ସ୍ତ୍ରୀ, ଦାସ ଦାସୀ ସମସ୍ତେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ
ଗୁଣକୁ ଉଣା ଅଧିକରେ ଲଭ କରିଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘର
ଦାସ ଦାସୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଏହି ଚିନ୍ତା ଲଭ କରିଅଛୁ । ମଙ୍ଗରାଜେ
ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଠି ଦାନ୍ତ ଘଟି ପକାନ୍ତି । କଲକତା ସହରରେ
ଦୁଇଥର ତୋପ ପଡ଼େ । ପ୍ରାତଃକାଳ ତୋପ ଘଟି ଶେଷଜ୍ଞାପକ ।
ମଙ୍ଗରାଜେ କଚେରୀ ପିଣ୍ଡାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ହଳିଆକୁ ଡାକ ଦେଲେ
ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ଆଣି ବୁଜି ମଧ୍ୟ ଜାଣିପାରନ୍ତି, ରାତି ପାହିଲଣି, ବହୁ
ଭୁଆସୁଣୀଏ (୧) ବାସିପାଇଟିରେ (୨) ଲଗିଯାନ୍ତି । ମଫସଲର ଲୋକେ
ଦଣ୍ଡା ପଣ୍ଡା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଆସିଲେ ବଳଦ
କାନ୍ଧରୁ ଯୁଆଳ ବାହାରେ । ଆଖପାଖ ଗୁଣୀମାନେ ଦୂରରୁ ଅନାଇ
ଦେଖନ୍ତି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବଡ଼ ଚାଳପସ ଛତା ଛଡ଼ ଉପରୁ ଉଠିଲଣିକ
ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜେ ଚାକର ହଳିଆମାନଙ୍କୁ ପୁଅ ପରି ପାଳିଛନ୍ତି । ମା
ବାପ ପିଲାମାନଙ୍କ ଶିଆପିଆ ନିଜେ ନ ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମନ ମାନେ
ନାହିଁ । ହଳିଆମାନେ ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଖାଇବାକୁ ବସିଗଲେ ସାଆନ୍ତେ
ରନ୍ଧୁଣୀଆକୁ ଉଚ୍ଛ୍ୱସରେ ଡାକ ଦିଅନ୍ତି, ଆରେ ତୋରଣ ଆଣ,
ତୋରଣ ଆଣ, ଏମାନଙ୍କ ଚଞ୍ଚି ଶୁଣି ଯାଉଛି । ରନ୍ଧୁଣୀ ଅଭ୍ୟସ୍ତ
ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭବରେ ପିଜଣକୁ ଦୁଇକଂସାକରି ତୋରଣ ଦିଏ । ହଳିଆ
ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ତୋରଣ ପିଇବାକୁ ନାଗର ଦେଲେ ସାଆନ୍ତେ
ତାହାର ଉପକାରତା ଓ ବଳକାରିତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖୁବ୍ ଏକ ବକ୍ତୃତା
କରି ତାହା ପିଆଇଦେଇ ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଭାତର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଆପେ
ସ୍ନାନ ହିଁକରିବାକୁ ବାହାରି ଯାନ୍ତି । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ବଗିଚାରେ ସତରଞ୍ଜୀ
ସଜନା ଗଛ । ସଜନା ଶାଗ ହଜମୀ, ବଳକର, ରୋଗନାଶକ, ମୁଖ-
ରୋଚକ । ରୋଗର ପଥ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ (୩) ସଜନାର ଏପରି ଗୁଣ-
ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି କି ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ ନାହିଁ, କାରଣ ସେ
ବିଦ୍ୟାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅନଭିଜ୍ଞ, କିନ୍ତୁ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମୁଖରୁ

୧ । ନକବଧୁ ।

୨ । ଭୋରରୁ ଉଠି ଯେଉଁସବୁ ଗୃହକର୍ମ କରାଯାଏ ।

୩ । ଯେଉଁ ବହୁରେ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ ।

‘ଯଥା ଶ୍ରୁତଂ ତଥା ଲିଖିତଂ ।’ ସେଥିପ୍ରକାଶେ ବଗିଚାରେ ସଜନାଶାଗ
କେବଳ ମଧ୍ୟ ହାଟକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ହଳିଆମାନଙ୍କର ବଳବର୍ଦ୍ଧନ ଓ
ପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ପାଦନୀୟ । ଏହି ସେ ପୁଲ ଦେଖୁଅଛୁ,
ଏପରି ଉପାଦେୟ ପଦାର୍ଥ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ । ପୃଥ୍ବୀ ଏ ଗଛ ଯଦି ସେଥିରେ
ମିଶେ, ତା କଥା ଛାଡ଼ । ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ କେତେ ଭଲ ଅଛି—
ସେଥିରେ ଭଲମନ୍ଦ ମିଶାମିଶି । ଦେଖ, ପଶସ ଖୋସାଗୁଡ଼ିକ କେତେ ମଧୁର,
କିନ୍ତୁ ଚାହା ଭିତରେ ସୂତା ଗୁଡ଼ାକ ବଦହଜମୀ; କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନଲୋକଙ୍କଠାରେ
କିଛି ଅଶୁଦ୍ଧ ରଖେ ନାହିଁ—ଭଲକୁ ଭଲ, ମନ୍ଦକୁ ମନ୍ଦ ବାଛି ଦିଅନ୍ତି ।
ସଜନୀର ସବୁ ଭଲ, କେବଳ ଛୁଇଁଗୁଡ଼ାକ ଖରପ ଓ ବଦହଜମୀ ।
ସେଥିପାଇଁ ହଳିଆଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପରି ଛୁଇଁପାରେ ନାହିଁ, ବାହାରେ
ବାହାରେ ହାଟକୁ ଯାଏ ।

— — —

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଗୁଣ ବଦାରଣ

(୧) ‘ଅୟଂ ନିଜଃ ପରୋକ୍ତେ ଗଣଣାଂ ଲଘୁଚେତସାଂ ।’

ମଙ୍ଗରାଜେ ନିଜପରି ଗୁଣ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାଠ ଡାକୁଛି,
ଲଘୁଚେତାମାନେ ଆପଣା ଓ ପର ଏହିପରି ବୁଝନ୍ତି । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଆପଣା
ଗୁଣ ପ୍ରତି ଯେପରି ନଜର, ପର ଗୁଣ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୃଷ୍ଟି ।
ଆମ୍ଭେମାନେ ଦିନକର କଥା କହିଲେ ଜ୍ଞାନ ପାଠକମାନେ ସେଥିରେ
ସବୁ ଜାଣିଯିବେ । ଶୁଦ୍ଧ ହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟାଏ ଚପିଲେ ସବୁ ଜଣାପଡ଼େ ।
ସରଦାର ହଳିଆ ଗୋବିନ୍ଦ ପୁଣିଶ ସକାଳେ ଜଣାଇଲା, “ଆଜ୍ଞା, ଦେହ
ମାଣ କିଲ ଅରୁଆ ରହିଲା, ତଳ (୨) ନିଅନ୍ତୁ ।” ସାଆନ୍ତେ “ହଁ” କହି
ଭୁଲି ହେଲେ । ହଳିଆ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଦୁଆରେ ଛୁଡ଼ା ହେଲା ।

୧ । ଶତମକାମାନେ ନିଜ ପର ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ।

୨ । ରୁଆ ଦେବାର ଉତ୍ସର୍ଗକୁ ଗଣାଗଣା ।

ସାଆନ୍ତେ ବଲ ବୁଲି ବାହାରିଛନ୍ତି । ପରଧାନ ଖଣ୍ଡିଏ ତେଲ-
ଚକଟା ମଠାଲୁଗା, ଅଣ୍ଟାରେ ଗେରୁରଙ୍ଗ ଆ ଗାମୁଛା ଭିଡ଼ା, କାନ୍ଧରେ
ବିଶାଳ ତାଳପତ୍ର ଛତା । ପଛରେ ଗୋବିନ୍ଦ ପୁତ୍ରାଣ ବଲର ହାଲଗୁଲ
କହି କହି ଚାଲୁଅଛି; ଆଉ ଜଣେ ହଳିଆ କାନ୍ଧରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଜୁଆଳି
(୧) ପକାଇ ଚାଲୁଅଛି, ତାହାର ନାମ ପାଣ୍ଡିଆ । ଗାଁର ସବୁ ଲୋକେ
ଉଠି ନାହାନ୍ତି । ଶିବୁ ପଣ୍ଡି ତକ ସଙ୍ଗରେ ଭେଟ ହେଲା ।

ପଣ୍ଡିତେ ନାଶ ସୁଦ୍ଧି ସୁଦ୍ଧି ବାଁ ହାତରେ ଢାଳଟିଏ ଧରି
ପୋଖରପାଣି ବାହାରିଛନ୍ତି । ସାଆନ୍ତକୁ ହଠାତ୍ ପଛରେ ଦେଖି ତର ତର
ହୋଇ ସାତେ ସାତହାତ ଆଡ଼ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ଢାଳଟା ତଳେ ଥୋଇ-
ଦେଇ ଧନୁକାକାର ଧାରଣପୂର୍ବକ “ଅଞ୍ଜଳିବନ୍ଧୋ ଭୁଞ୍ଜା” ସାଆନ୍ତଙ୍କର
“ଶାନ୍ତିମାୟାୟାଶାନ୍ତିୟଂ—”କାମନା କଲେ । ସାଆନ୍ତଙ୍କର ତେଣିକି ଦୃଷ୍ଟି
ନାହିଁ, ଏକମୁହାଁ ଚାଲିଛନ୍ତି, ସାଆନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ବାଟ ଚାଲିଗଲା ବାଦ୍
ପଣ୍ଡି ତେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଢାଳଟି ଉଠାଇ ଶ୍ଳୋକଟିଏ ପଢ଼ିଲେ, “ଆଦ୍ୟ
ପ୍ରାଚରେବାନିଷ୍ଠଦର୍ଶନଂ ଜାତଂ ନ ଜାନେ କମନଭିମତଂଦର୍ଶୟି ଶ୍ୟତ ।”
(୨)ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ିବା ଅଭ୍ୟାସ, ସେଥିରୁ ଆନ୍ଦୋଳନେ
କଣ ପାଇବୁଁ ?

ଶ୍ୟାମ ଗୋଗୁରୁଜ ଜାତିରେ ବାଉଁଶ । ବଲ ଗାଁ ତଳେ ବଲ-
ଗୁଡ଼ିକ ଆଗ ରୁଆ, ଶୁଆପକ୍ଷିଆ (୩) ବୁଲି ଗଲାଣି । ଶ୍ୟାମ ନରପତି
ହୁଡ଼ି ବାନ୍ଧୁଅଛି । ସାଆନ୍ତେ ପାଖରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇଁ କଅଁଳ
ଭାଷାରେ କହିଲେ, “କରେ ବାପ ଶ୍ୟାମ ।” ଶ୍ୟାମ ହଠାତ୍ ସାଆନ୍ତକୁ
ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ପାଞ୍ଚହାତ ଦୂରକୁ କୋଡ଼ିଟା ପୋପାଡ଼ି ଦେଇ
ଲଟକରି କାଦୁଅରେ ଶୋଇପଡ଼ି ଓଳଗି (୪) ହେଲା । “ଆରେ ଉଠ୍,
ଆରେ ଉଠ୍, ଆରେ ଉଠ୍” ବୋଲି ସ୍ଵେଦରେ ସାଆନ୍ତେ ସନ୍ତୋଷନ
କଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଶ୍ୟାମ ହାତଯୋଡ଼ି ଦଶହାତ ଦୂରରେ ଛୁଡ଼ାହେଲା ।

୧ । ଲଙ୍ଗଲ ଓ ଶଗଡ଼ର ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ବଳଦଳ କାନ୍ଧରେ ରହେ ।

୨ । ଅତି ସକାଳୁ ଶତଜନକ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲଣି, ପରେ କି ବିପଦ ହେବ ବେ-
କାଶେ ?

୩ । ଶାଗୁଆ ବଣ୍ଟି ଧରିଲାଣି । (କ) ଶୁକପକ୍ଷୀ ପରି ଶାଗୁଆ ବଣ୍ଟି ।

୪ । କମସାର, ପ୍ରଶାମ ।

ତାହା ବାଦେ ଶ୍ୟାମ ଓ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଡେଇଁ ବେଳଯାଏ ଦୁଃଖସୁଖ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା । ସବୁ କଥାଗୁଡ଼ା ଲେଖିଲେ ପାଠକମାନେ ଭରକ୍ର ହୋଇ ପାରନ୍ତି, ସେଥି ସକାଶେ ସାରାଂଶ ମାତ୍ର ଲେଖୁଅଛୁ — ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ୟାମ ବଂଶ ଉପରେ ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଭାବ ନଜର । ଶ୍ୟାମ ବାପ ଅପରିତ୍ୟାସେ ଶ୍ୟାମ ସଞ୍ଜେ ସଞ୍ଜେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ‘ବିଲବାଡ଼ର ହାଲ-ରୁଲ ଜଣାଉଥିଲା ଏବଂ କିପରି ଗୁଣ କଲେ ଧାନ ଖୁବ୍ ଫଳିବ, ଏ ସବୁ କଥା ପଢ଼ୁଥିଲା, ଇଟାଦି ଇଟାଦି । ମାତ୍ର ଶ୍ୟାମ ସେପରି କରେ ନାହିଁ । ଇଟାବସରରେ ବିଲ ଉପରେ ସାଆନ୍ତଙ୍କର ନଜର ଅକସ୍ମାତ୍ ପଡ଼ିଗଲା ତମକି ପଡ଼ିଲାପରି ମୂରବିପଣିଆ କରି କହିଲେ, “ଆରେ ଶ୍ୟାମା, ତୁ କଣ କରୁଛୁ ? ତୁଟା ତ ନିହାତି ଓଲଟି । ଗୁଣ କିଛି ଜାଣୁ ନାହିଁ । ଆରେ ଏତେ ନିଘଷି (୧) କରି ଦେଇଲେ କଣ ଧାନ ଫଳେ ? ଗଛ ନିଶ୍ଚୟ ମାରିବାକୁ ତ ବାଟ ରଖି ନାହୁଁ । ଉପାଡ଼ ଉପାଡ଼, ଅଧେ ଉପାଡ଼ିପକା; ଗୋବିନ୍ଦ ଭଲ କରି ଅନାଇ ସାଆନ୍ତଙ୍କର ପୋଷକତା କଲା । ଶ୍ୟାମ ଥର ଥର ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ତ ସବୁ ବରଷ ଏହିପରି ରୁଏ, ସମସ୍ତେ ‘ରୁଅନ୍ତି ।’” ସାଆନ୍ତେ ଭରକ୍ର ହୋଇ କହିଲେ, “ଆରେ ଓଲଟି, ଭଲ କହିଲେ ଶୁଣୁ ନାହୁଁ ?” ଗୋବିନ୍ଦ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲେ, “ଆରେ ଗୋବିନ୍ଦ, ଦେଖାଇ ଦେ ତ ।” ଏହି କଥା ମୁହଁରୁ ନ ବାହାରୁଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଏବଂ ପାଣିଆ ଦୁଇ କଥା ଶୁଣି ବିଲ ଅଧାପକା କରି ପକାଇଲେ । ଶ୍ୟାମ ଡକା ପାଡ଼ି ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଥାଏ । ସାଆନ୍ତେ ରାଗିଯାଇ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ୟାମର ଭାଇଲେଖା ସମ୍ମୋଧନ କରି କହିଲେ, “ତୁ ବିଲ କରି ଜାଣ ନ ଜାଣ, କରଜ ଧାନର ମୂଲ କଳନ୍ତର ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଲେ ଜାଣିବୁ ।” ଶ୍ୟାମ ଭୟରେ କାଠପିତୁଳିଟି ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏ । ସାଆନ୍ତେ—“ଆରେ ଗୋବିନ୍ଦା ଆଉ ଥାଉ, ସେ ଯାହା ଛଜ୍ଜା କରୁ—” ଏହା କହି ଆପଣା ଅରୁଆ ବିଲ ଆଡ଼କୁ ଦୁଇ ଭାରତକ ଧରି ବାହାର ଗଲେ ।

ପଞ୍ଚମ ପରଚ୍ଛେଦ

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବୃନ୍ଦା

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜେ ଜଣେ ବହୁପ୍ରୋତ୍ସାହୀ ଲୋକ । ଘରେ ଖାଇବାକୁ କୁଟୁମ୍ବ ଡେର । ନିଜେ ସାଆନ୍ତ ସାଆନ୍ତାଣୀକୁ ଗୁଡ଼ି ଚିନ ପୁଅ, ହସାବରେ ତନି ବୋହୂ, ପୋଇଲି, ପରିବାସ (୧) କୋଡ଼ିଏ କ ବାଇଶି — ଏହିପରି ଭରିଶ ଲଗାଲଗି । ପ୍ରତି ଜଣର କଥା ଲେଖିବାକୁ ଗଲେ ଡେର ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ମାତ୍ର ଆପଣ ତ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସ୍ଵଭାବ ଜାଣନ୍ତି; ମିଛ କଥା ଲେଖିବା, କଥା ବଡ଼େଇ ଲେଖିବା, ଅକାରଣ କଥା ଲେଖିବା, ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଧାତୁରେ ଚଳେ ନାହିଁ । ମଧ୍ୟ “ମା ଲିଖେତ୍ ସତ୍ୟମପ୍ରିୟଂ”, ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟ କଥାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଗୁଡ଼ି ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଉଦାହରଣ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ଵଖ୍ୟା ବେଶି — ରାମ ଭଣ୍ଡାରିକୁ ଗୁଡ଼ି ପୁରୁଷ ବୁଣି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରେ ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତେ ତ ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ତନି ପୁଅ ସୁଆଣ । ଚଉପଟ (୨) ଖେଳିବା, ଗୋବରା ଚଢ଼େଇ ଧରିବା, ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଦଙ୍ଗା ପିସାକ କରିବାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବେଳ ଅଣ୍ଟେ ନାହିଁ । ଗଞ୍ଜେଇ ପକ୍ଷ ଖାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ କିଛି ବେଳ ଲେଡ଼ା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ହାଟର ଗଞ୍ଜେଇ ଡୋକାମା ଜଣେ ଗହକ (୩) ଉପରେ ଖପା ହୋଇ କହିଲୁ, “ଆରେ ଯା ମ । ମାଲ ନ ନେ, ଏକା ସାଆନ୍ତଘର ବାବୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମାଲ ନିଅନ୍ତୁ ।” ବାପ ପୁଅଙ୍କର ପ୍ରାୟେ ଭେଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଜଣେ ମୂରବି ଭଳିଆ ଲୋକ କହିଥିଲୁ, “ଆଡ଼େ ମଙ୍ଗରାଜେ, ପୁଅମାନଙ୍କୁ କିଏ ପାଖ ପୁରୁଷ ନାହିଁ ?” ମଙ୍ଗରାଜେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ଆହା, ତୁମ୍ଭେ କି ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଣି ନାହଁ ?”

(୪) ଲଳପେତ୍ ପଞ୍ଚବସ ଶି ଦଶବର୍ଷାଶି (୫) ଚାଡ଼ପେତ୍ ।

(୬) ପ୍ରପ୍ତେ ତୁ ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷେ ପୁଂ ମିସବଦାଚରେତ୍ ।

୧ । ପେଟ ଦାସୀ ପରିବାରର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ରୂପେ ପରିଗଣିତା ହୋଇଛି ।

୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ପଶାଖେଳ ।

୩ । ଗରୁଡ଼, ପଶ୍ୟନ୍ତବ୍ୟର ଦେବତା ।

୪ । ଜନ୍ମଠାରୁ ପଞ୍ଚବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଶିଶୁକୁ ଲଳନପାଳନ କରିବ ।

୫ । ଆହୁର ଦଶବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାକୁ ଶାସନ କରିବ ।

୬ । ପୁତ୍ର ପୋଲ ବର୍ଷ ପ୍ରାୟ ହେଲେ ତାହାକୁ ମିସବଦ୍ ଅବରଣ କରିବ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ପୁଅମାନଙ୍କ ପାଟିରୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲଳ ବହେ, ଦଶବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ଚଢ଼ିକ, ଷୋଳବର୍ଷ ହେଲେ ଉତ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଉ ମିତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ବଡ଼ ଅର୍ଥାତ୍ ଶରପ ଆଚରଣ କରିବା ନାହିଁ ।” ବାସ୍ତବରେ ଦେଖାଯାଉଅଛି, ସାଆନ୍ତେ କାହାର କାହାର ସହିତ ସଙ୍ଗାତ ମିତ୍ର ବସି ମାଲିମକଦ୍ଦମା କରି ସେମାନଙ୍କ ଜମିଜମା ଛଡ଼ାଇ ବଡ଼ ଆଚରଣ କରନ୍ତି, ହେଲେ ସାଆନ୍ତେ ପୁଅମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଯେଉଁ ଶସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରଦୋଶ କଲେ, ତାହା ଠିକ୍ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ଶୁଣାଯାଏ, ପୁଅମାନେ ନିଶାପାଣିରେ କିଛି ଛଡ଼ାଇ ଦେବାରୁ ବାପ ପୁଅଙ୍କର ଅପତ୍ତି । ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଗୋଟାଏ କୋଠରରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି; କାହାର ସହିତ କଥା ନାହିଁ । କେବଳ ଘଟ, (୧) ଭିକାସ, ଭୋଷୀ, ଶୋଷୀ ଆସିଲେ ତାହାକୁ ଖୋଜନ୍ତି । ବହୁମା’ଙ୍କ କଥା ଲେଖିବା ଅନୁଚିତ । ବଡ଼ଲୋକ ଘରର ବହୁ-ଭୂଆସୁଣୀ କଥା ଦାଣ୍ଡରେ ପକାଇଲେ ଲୋକେ ଆମ୍ଭେମାନଙ୍କୁ କ’ଣ କହିବେ ? ସେମାନେ ଯେପରି ଦିନ ପହରକରେ ବିଛଣାରୁ ଉଠି ଦୁଇ ତିନି ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ଦାନପ୍ରସ ଦିଅନ୍ତି, ମଙ୍ଗଳମାନ ସାରି, ଭୋଜନ କରି ଦିନବେଳେ ବେଳବୁଡ଼ିଯାଏ ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି, ସେ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିଲେ କ’ଣ ହେବ ? ବେଳବୁଡ଼ି ସରିକି ପୁଣି ଉଠି ପଖାଳ ଦିଶୁ ଦିଶୁ ସାରି ତାହା ବାଦ୍ ଗାଁ କଥା ଶୁଣିବା, ପୋଇଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳି ଲଗାଇ ଦେବା, କଳି ଢଙ୍ଗିବା, ହସିବା, ବସିବାରେ ଅଧରୁଣ ହୋଇଯାଏ । ରୁକୁଣୀ, ମରୁଆ, ତେମ୍ପୀ, ନାକପୋଡ଼ି, ଟେଣ୍ଡା, ବିମଳୀ, ଶୁକା, ପାଟ, କୌଶୁଲକୁ ଗୁଡ଼ି ଆହୁର କେତେଗୁଡ଼ାଏ ପୋଇଲ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅଜଣା । କେହି ବାଳ-ବିଧବା—କେହି ଯୁବକ-ବିଧବା, କେହି ଆଜନ୍ମ-ବିଧବା, କେହି ବା ସଧବା—ନାନା ପକ୍ଷୀ ଏକ ବୃକ୍ଷରେ ବାସ କଲେ ପରି ମଙ୍ଗରାଜ ଘରେ ଆସିବୁ ନେଇଅଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟ କେତେକ ଆସୁଅଛନ୍ତି, କେତେ ଯାଉଅଛନ୍ତି, ତାହାର ଠିକଣା ନାହିଁ । ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ନିଷ୍ଠୁର୍ମ ପୋଇଲ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ ପୃଥିବୀର କଳି ଜାତ ହୁଏ । ମଙ୍ଗରାଜ ଉଆସ ଏହି ସମ୍ଭାବନା ବିଧିକୁ ଲଦି ନ ଥିଲା ।

୧ । ସ୍ତୁତ ପାଠକ ।

ରାଜ ଅଧ୍ୟାୟ ଉପାସ ମଧ୍ୟରେ ମାଛହାଟ ବସିଲା ପରି, ଘୋ ଘୋ ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଥାଏ ।

ଶଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଚମ୍ପା

ଉପାସ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସେଥିଧରୁ ଚମ୍ପା ଓରେଫ ଚମ୍ପା ସାଆନ୍ତାଣୀ, ଓରେଫ ହରକଳା (୧) ସହର ମଙ୍ଗରଜ-ବନ୍ଧର କ ସମ୍ପର୍କ, ଏ କଥା କାହାରକୁ ଜଣାନାହିଁ । ତାହାର ଜାତି, କୁଳ, ପିତୃବଂଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଅନଭିଜ୍ଞ । ଚମ୍ପା ମଙ୍ଗରଜ ଘରେ ଦାସୀ କ ସାଆନ୍ତାଣୀ, ବ୍ୟବହାର ଦ୍ଵାରା ବୁଝିବାର କାହାର ଶକ୍ତିନାହିଁ । କେବଳ ଏତିକିମଧ୍ୟ କହିପାରୁ ଯେ, ମଙ୍ଗରଜକ ଉପାସ ମଧ୍ୟରେ ଚମ୍ପାର କ୍ଷମତା ସୀମାବଦ୍ଧ । ଅଧିକ କଣ, ସାଆନ୍ତାଣୀକ କ୍ଷମତା-ଠାରୁ ହେଉ ବେଶି । ବାହାରର ହଳିଆ, ମୁଲିଆ, କଚେରୀ କରଣ ଯାଏ ତାହାଠାରେ ହାତଯୋଡ଼ି ଥାନ୍ତି । ଚମ୍ପାର ଗୋଟିଏ ନାମ ହରକଳା, ସତକଥା କହିବାକୁ ଗଲେ ଏହି ନାମ ଧରି ତାହାକୁ ଡାକିବାର ଶୁଣି ନାହିଁ । ହରକଳା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି କଣ, ଏହି ନାମଟି ନିନ୍ଦ୍ୟ କି ପ୍ରଶଂସାମୟ, ଏହା ବୋଲିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅସମ । ମାତ୍ର ଚମ୍ପା କାନରେ ଦିନେ କିଏ ପକାଇଲା ଲୋକମାନେ ତାହାକୁ ‘ହରକଳା’ ବୋଲନ୍ତି । ସେ ଶୁଣି ଭରି ଖପା ହେଲା, କାନ୍ଦିକାନ୍ଦି ମଙ୍ଗରଜକଠାରେ ଗୁହାରି କଲା—ଖୁବ୍ ଧରପଡ଼ି ହେଲା, ଦୁଇଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୋଜି ତଲାସ ହେଲା; ମତ ହରକଳା କେଉଁଠାରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି, କେତେ ଦୂର ବସୁଛି, କିଛି ଠିକଣା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ସାଆନ୍ତେ କହିଲେ, “ହେଉ ହେଉ, ଦେଖାଯିବ । ଖବରଦାର ! ଚମ୍ପାକୁ କେହି ହରକଳା କହିବ ନାହିଁ ।” ସେଦିନ ଗ୍ରାମରେ ଏ ମୁଣ୍ଡରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ଏବଂ ଆଖପାଖ ଦୁଇ ଗ୍ରାମରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ସାବଧାନ କରାଇ ଦେଲେ—‘ଖବରଦାର !

୧ । ନାନା ଅସବୁ ଦିବ୍ୟରେ ପାରଦର୍ଶୀ ।

ତମ୍ଭାକୁ କେହି ହରକଳା କହିବ ନାହିଁ ।’ ମାସେ, ଦୁଇମାସ, ଚାରିମାସ, ଛଅମାସ ଟୋକ ଠାରୁ ବୁଢ଼ୀ, ଟୋକାଠାରୁ ବୁଢ଼ାଯାଏ ସାଙ୍ଗ ମନମିଳାପି । ଲୋକ ଦେଖିଲେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ମୁରୁକ ମୁରୁକ ହସି ପରସ୍ପରକୁ ସାବଧାନ ଚାଲିଯିଅନ୍ତି, ‘ଖବରଦାର’ ! ତମ୍ଭାକୁ କେହି ହରକଳା କହିବ ନାହିଁ ।’ ଫଳରେ ସେହି କଥା ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାରରୂପେ ଧାରଣ କଲ; ଯଥା—ଖବରଦାର କେହି ତମ୍ଭାକୁ—ଖବରଦାର କେହି—ଖବରଦାର—ଲଜ୍ୟାଦି । ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ହାତତାଳି ଦେଇ ଦାଣ୍ଡରେ ନାଚନ୍ତି—

ଖବରଦାର !

ଗୋବରା ଜେନା ଚଉକଦାର

ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ସବୁଦିନେ ଜଞ୍ଜାଳିଆ; ସେମାନଙ୍କ କଥା କଣ ଧରିବେ ? ଯାଉ ସେ ବାଜେ କଥାରୁ କଣ ହେବ ? ହେଲେ ସାଆନ୍ତିକି ଘର ସହିତ ତମ୍ଭାର ଖୁବ୍ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାରୁ ପାଠକମାନେ ତାହାର ନାମ ଅନେକ ଥର ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବେ । ଏଥର ତାହାର ରୂପ ଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସ୍ତ କଥା ଫେଡ଼ି କହିବାର ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଅଛି । ଆଉ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାୟକ ନାୟିକାମାନଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲେଖକମାନେ ସାହିତ୍ୟ ଆଇନାନୁସାରେ ବାଧ୍ୟ । ସୁତରାଂ, ଏହି ସନାତନ ଶାସ୍ତ୍ର ଲଘନ କରିବାକୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ । ପୁଣି ଗ୍ରନ୍ଥକାମୋଦକଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା (୧) ଅଛି । ଗୋଟିଏ ନାୟିକାକୁ ପାଇଲେ ଛେନଗୁଡ଼ି ପାଇଲୁ ପରି ସବୁ କଥା ପାଶୋରି ଯାଇ ତାହାର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଚରବର ହୋଇ ବସିଯାନ୍ତି । ଆତ୍ମମାନେ ଯେ ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ବିଷୟରେ ଅସମ, ତାହା ନୁହେଁ । ଏହି ଦେଖ—କଦଳୀ, ପଣସ, ରମ୍ଭା, ଆମ୍ବ, ଡାଳିୟ, ଟିଆ ଏହିପରି ଯେ ସବୁ ଗଛ, ପତ୍ର, ଫଳ, ଫୁଲ ଅଛି—ତମ୍ଭାର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଅଙ୍ଗ ସହିତ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ପଦାର୍ଥ ମିଳାଇ ଦେଲେ ତ ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା ଛୁଡ଼ିଲୁ । ମାତ୍ର ଆଜିକାଲି ସେପରି ମରହଟ୍ଟା ବର୍ଣ୍ଣନା ନାହିଁ । ଇଂରାଜି ପଡ଼ୁଆ ପାଠକମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାଶେ ଇଂରାଜୀ ଧରଣର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଆବଶ୍ୟକ । ଭାରତର କବିମାନେ ସୁଦୃଶ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କହନ୍ତି ‘ଗଜେନ୍ଦ୍ର’ :-

୧ । ମନ ଅଭ୍ୟାସ, ଦୁର୍ବଳ ।

ଗାମିନୀ, ଇଂରାଜୀ କହିବେ, ‘ଛୁ ଛୁ ! ତାହା ତ ନୁହେଁ; ଘୋଡ଼ାପରି
 ସେ “ଗେଲପ” (୧) ଚାଲିପାରେ, ସେହି ସିନା ପରମାୟୁଧସ ।’
 ଆନେମାନେ ଦେଖୁଅଛୁ, ଅଜକାଳି ପହଲି ଅସାଧୁର ମହାନଦୀ ବଢ଼ି
 ପାଣି ପରି ଏ ଦେଶକୁ ଇଂରାଜୀ ସଭ୍ୟତା ଯେପରି ଫେଲି ଆସୁଅଛି
 ସେଥିରେ ଝୁବୁ ସମ୍ଭବ ନବ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ବାବୁମାନେ ଆପଣା
 ଆପଣା ଅକ୍ଷୟଶ୍ରୀମାନଙ୍କୁ “ଗେଲପ” ଚାଲି ଶିଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ଚାଲୁକ
 ସବାର ନିୟୁକ୍ତକରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ବସିବେ । ସେ କଥା ଯାହା
 ହେଉ, ଆନେମାନେ କହୁ ସୁନ୍ଦରମାନଙ୍କ ଚାଲିର ଉପମେୟ ବସ୍ତୁ
 ପୁରୁଣା କୌଣସି କବି ଠିକ୍ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ବିଚାର କରନ୍ତୁ—
 ଘୋଡ଼ା ଆଉ ହାତୀମାନେ ଚାରି ଗୋଡ଼ରେ ଚାଲନ୍ତି, ମାତ୍ର ଅନୁମାନଙ୍କ
 ଚମ୍ପାର ଦୁଇଗୋଟି ଗୋଡ଼ରୁ ବେଶି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ତାହାକୁ ଗଜେନ୍ଦ୍ର-
 ଗାମିନୀ ବା ଅଶ୍ୱବରଗାମିନୀ ବୋଲିବା ନିତାନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ ଅଟେ ।
 ତେବେ ଚମ୍ପା ହାମୁଡ଼ି ହାମୁଡ଼ିଚାଲିଲେ କିପରି ଦିଶନ୍ତା, ସେ କଥା ଅନୁମାନ
 କରି କହିବାକୁ ଆନେମାନେ ସମ୍ମତ ଅକ୍ଷମ । ପୁଣି ପଦ ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ
 ମରାଳ ସହିତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାରୁ ତାହାକୁ ମରାଳ ଗାମିନୀ ବୋଲିବା
 ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଉପମାନ
 ଉପମେୟ ଠିକ୍ ରଖି କହିବାକୁ ଗଲେ, ମରାଳ କେତେବେଳେ
 ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ, କେତେବେଳେ ଡେଣା ମେଲଇ ଖଣ୍ଡି ଉଡ଼ା ଦେଇ
 ପରି ଚାଲେ; ଆନେମାନଙ୍କ ଚମ୍ପା ଗୋଡ଼ସ୍ୱ (୨) ମଝିରେ ମାଣିଆ-
 ବନ୍ଦ (୩) ପଶନ୍ତକାନ (୪) ଉଡ଼ାଇ, ଦୁଇଡ଼େଣା ଦୋହଲଇ
 ଚାଲିଲବେଳେ ଠିକ୍ ତାହାକୁ ମରାଳଗାମିନୀ ବୋଲିପାର ପାରେ ॥
 ଚମ୍ପାର ବସୁସ ଆନେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଁ ଭିତ୍ତି ଲଗାଇଣି ।
 ମାତ୍ର ତାହାର ମୂଳ ମୁହଁରୁ ଅନେକ ଥର ଶୁଣା ଯାଇଅଛି,

୧ । ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଦୌଡ଼ିବା ।

୨ । ଦୁଇ ପାଖରେ ଘର ବା ବାଡ଼ି ହବା ସଂକ୍ଷେପ ପଥ ।

୩ : କଡ଼ମ୍ବା ଗଜ୍ୟର ମାଣିଆବନ୍ଦ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ
 ହେଉଥିବା ରେଶମ ଧଡ଼ିଆ ଲୁଗା ବା ଶାଢ଼ୀ ।

୪ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଶାଢ଼ୀର ଶେଷଭାଗ ।

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ (୧) ଦିନ ତାହାର ଏକୋଇଶା ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଦ୍ଵିସାବରେ ତମ୍ପାର ବୟସ ଡେଇଁ କମ୍ । ଏପରି ସୁବର୍ଣ୍ଣର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ହେଲେ ଖୁବ୍ ସାବଧାନତା, ଖୁବ୍ ବିସ୍ତୃତତା, ଖୁବ୍ ବହୁ-ଦର୍ଶିତା ଆବଶ୍ୟକ । ଭଲଜ୍ଞ ଜନସାହ ସହିତ ରୁଚି ନାମଧେୟ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ ଏ ଦେଶକୁ ନୂଆ ଆମଦାନି ହେଇଅଛି । ତାହାପ୍ରତି ନଜର ରଖି ନ ଚଳିଲେ ତୁମର ପାଠ ସରିଲା । ତୁମେ ମୁଖ, ଅସଲ୍ୟ ତଳେ ଗଲ । ସେଦିନ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ଆନେମାନେ ଏହି ଶିକ୍ଷା ପାଇଅଛୁ । ବାପ ମା ପୁଣ୍ୟ ବଳରୁ ସେ ବିଚର (୨) ଖସି ଯାଇଅଛି; ନୋହିଲେ ଇସ୍ତକ (୩) ମହାପାତ୍ର ଠାରୁ ମହାରଜ ଯାଏ ଯେପରି ପିଣ୍ଡ ଧରିଥିଲେ ତାହା କପାଳରେ ଯେ କଣ ଘଟିଥାନ୍ତା, ଠାକୁରଙ୍କୁ ଜଣା । ଏପରି ମହାରଥିର ତ ଏହି ଦଶା, ଆନେମାନେ ବା କେତେ କଥାରେ ଗଣ୍ଡାଏ ! “ଗୁରୁ ବିପ୍ର ପ୍ରସାଦେନ” ଆନେମାନେ ସୁରୁଚି କବିତା କହି କହି ରଚନା କରିବାକୁ କ୍ଷମା ଆପଣମାନେ କରିବେ ଏଇଟା ମିଛୁଆ, କହି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା ନମୁନା ଦେଖନ୍ତୁ:—

“ଅର୍ଦ୍ଧ ବକ୍ଷ ଉଲଙ୍ଗିମ, ମୁରୁକହାସିମ,
ବସୁଶୂନ୍ୟା, ରିକ୍ରହସ୍ତା, ତୁରଙ୍ଗଗାମିନୀ,
ମାର୍ଜାରନୟନା, ତାମ୍ରକେଶା, ଅଶ୍ଵାଭିଡ଼ା,
ସ୍ଵାଧୀନଭର୍ତ୍ତକା, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଆଗେ ଛୁଡ଼ା,
ପର ପୁରୁଷକୁ ଧରି ନର୍ତ୍ତକୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
ଆହା ଆହା ଅପରୂପ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବଦ୍ୟାଧର ।”

ଆଉ କୁରୁଚପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଶୁଣିବେ ?

“ଓଲଟ କଦଳ ପ୍ରାୟ ଜାନୁ,
ନିକମ୍ବ (୪) ଯୁଗଳ ଜଣି ସାନୁ (୫) ।”

୧ । ବିବାହ ।

୨ । ଉପାସୁକ୍ରରହ୍ମାନ, ନିଗ୍ରହସ୍ତ ।

୩ । କୌଣସି ବିଷୟ (ବା ବ୍ୟକ୍ତି) ଠାରୁ ଅରମ୍ଭ କରି, ଲଗାୟିବି

୪ । ପିତା ।

୫ । ପଟ୍ଟତର ଉପରସ୍ଥ ସମତଳ ଭୂମି ।

ଆଉ ଲେଖିବାକୁ ସାହସ ଅଛିଲା ନାହିଁ । କେଜାଣି ବିଚଳ ପୁଣି
ତମକ ଉଠିବେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁରୁତ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଜାଣୁ ସତ୍ୟ,
ହେଲେ ଦିନ ଦୁଇ ପରେ ତୁଚ୍ଛ ମିଛ ଲେଖିବାକୁ ସାହସ ହେଉନାହିଁ ।
ଇସ୍ତକ ବାଲିପାଟଣା ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀର ଛୁଟି
ଶ୍ରମଣୀ ତେମୀ ବେହେରା ଠାରୁ ବେଆନ୍ ସ୍କୁଲର ଉଚ୍ଚତମ ଶ୍ରେଣୀର
ଛୁଟି ମିସ୍ ଏସ୍. ଏମ୍. ରେ ଓରେଫ କୁମାରୀ ଶଶୀମୁଖୀ ଗପ ପଢ଼ିବାର
ଦେଖିଲୁ । କେହି ସୁରୁତସମ୍ପନ୍ନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ବିରାଡ଼-ଆଖି ପରି
କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏଣେ ସତ ଲେଖିଲେ ଅସତ୍ୟ ତଳେ ଯିବୁଁ, ମିଛ
କଥା ତ କଲମରୁ ବାହାରିବ ନାହିଁ ! ଉପାୟ କଣ ? କାଳିଦାସେ
ରଘୁବଂଶ ଲେଖିଲାବେଳେ କଲମ ଅତଳ ହେବାରୁ କହି ବସିଲେ —

(୧) “ଅଥବା କୃତବାଚ୍ଛାରେ ବଂଶେଶ୍ୱରୀ ନୁହେଁ ସୁସୁରଭଃ
ମଣିଃ କଳ୍ପସମୁଦ୍ରଶେଷେ ସୁସଂସେବସ୍ତ୍ର ମେଘତଃ ।”

ଏବେ ତ ବାଟ ଦିଶିଗଲା; ନିଜେ କାଳିଦାସେ ତମ୍ଭରୁପ ବର୍ଣ୍ଣନାର
ନମୁନାରଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଦାସେ ବୋଇଲେ —

“ତନୁଶ୍ୟାମା ଶିଖରିଦଶନା ପଦ୍ମବିମ୍ବାଧରୋଷୀ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ — ତନୁ ବୋଲନ୍ତେ ଶରୀର, ତମ୍ଭର ତନୁ ଥିବାରୁ ସେ
ତମ୍ଭ । ଶ୍ୟାମା ବୋଲନ୍ତେ କାଳିଆ ନୁହେଁ, ଗୋରୁ ନୁହେଁ, ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ,
ତମ୍ଭା ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣୀ, ଶିଖରିଦଶନା — ଶିଖରୀ ବୋଲନ୍ତେ ପାହାଡ଼, ଦଶନ
ବୋଲନ୍ତେ ଦାନ୍ତ, ତମ୍ଭର ଛମୁଦାନ୍ତ ଦୁଇଗୋଟି ବାହାଡ଼ା (୨) ହୋଇ
ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଚଢ଼ିଯାଇ ପବିତ୍ର ଶୁଦ୍ଧ ପରି ଟେକି
ରହିଥିବାରୁ ସେ ଶିଖରିଦଶନା । ଆଉ ପଦ୍ମବିମ୍ବାଧରୋଷୀ — ପଦ୍ମ

। ପୁର ପତ୍ର ତମ୍ଭାନେ ରଘୁବଂଶର ଯେଉଁ ଲଭିହାସ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି, ମୁଁ ତାହାର
ସାହାଯ୍ୟନେଇ ସେହି ବଂଶର ଲଭିହାସ ଲେଖିବି । ମଣିରେ କୌଶସ୍ଥି
ଧାତୁ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଖୋଦିତ ହେଲେ ଧୂତ ସେହି ହିଁ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯେପରି
ସହଜରେ ଗୁଲିଯାଏ, ମୋର ଲେଖା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସହଜସାଧ୍ୟ ହେବ ।

କାଳିଦାସଙ୍କର ପୁରବର୍ଣ୍ଣୀ ପତ୍ର ତମ୍ଭାନେ ରଘୁବଂଶର ଲଭିହାସ ରୂପ
ଯେଉଁ କାବ୍ୟର ଦ୍ୱାର ରଚନା କରୁଛନ୍ତି କାଳିଦାସ ଏହି ଦ୍ୱାର ମଧ୍ୟ ଦେଇ
ଗତି କରିବେ ।

। ଧାତୁରୁ ପୁରକୁ ହୋଇ ବାହାରିଥିବା (ବାଡ଼) ।

ବୋଲନ୍ତେ ପାରିଲ, ବନ୍ଧୁ ବୋଲନ୍ତେ କୁଆମରିତା, ଅଧରାଣ୍ଡେ ବୋଲନ୍ତେ
ଚଳଉପର ଓଠ; ଅର୍ଥାତ୍ ପାନ ବୋଲରେ ଚମ୍ପାର ଦୁଇ ଓଠ ଲିଲି
ହୋଇ ଯିବାରୁ ସେ ପକ୍ବନ୍ୟାଧରଣୀ, ଲକ୍ଷ୍ୟାଦି ।

ପୁଣି ଦାସେ—“ମଧ୍ୟେ କ୍ଷମା (୧)—ସ୍ତୋକ (୨) ନମା—”
ପ୍ରଭୃତି ଦେଉ କଥା କହିଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଚମ୍ପାର ଯେ ସବୁ ଅଙ୍ଗ ବସ୍ତ୍ରାବୃତ୍ତ,
ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ବେମାନେ ଯେ ସବୁ ଅଙ୍ଗ ଦେଖି ନାହୁଁ, ସେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ
ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ନାହିଁ । ଦାସେ ତ ଦାସେ, ‘ଯାହା ନ
ଦେଖିଛୁ ଦୁଇ ନୟନେ, ତାହା ନ ଲେଖିବୁ ଗୁରୁବଚନେ’—ତେବେ
ଦେଖା ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଛାଡ଼ିବା ପାସ ଆମ୍ବେମାନେ ନୋହୁଁ ।

ଯଥା— “କଞ୍ଚଳ ପୁରତ ଲେଉଟେ ଘାଲେ ।
ଗୁଣ୍ଡି ମିଶା ଖଲ୍ଲୀ ଗୁଞ୍ଜିତ ଗାଲେ । ୧।
ତେଲ ହରିଦ୍ରା ବୋଲିତ ଦେହେ ।
କୁକୁରୁଷକ ଶୀଘ୍ର ଧାବତି ଗେହେ । ୨।
ଷୋଳହାତୀ ଶାଢ଼ୀ ବିସ୍ତୃତ କଞ୍ଚେ । (୩)
ଥୋପୁରୁଡ଼ା ଜୁଡ଼ା (୪) ଶେଉଟ ଉଠେ । ୩।
ଦୁମ୍ବୁ ଦୁମ୍ବୁ ଗୁମ୍ବୁ ଗୁମ୍ବୁ ଚଳନ ଚସ୍ୟା ।
ଚଳତି ବା ଧାବତି ବିଷମ ସମସ୍ୟା । ୪।
କଙ୍କଣ (୫) ଚୁଡ଼ି ହସ୍ତେ ବିରଜେ ।
ଝମ ଝମ ଝମ ଝୁଞ୍ଚିଆ (୬) ବାଜେ । ୫।

୧ । ସରୁ, ଶୀଘ୍ର ।

୨ । ଅଳ, ଉଷତ୍ ।

୩ । କଳାମାର ପିନ୍ଧି ଥିବା ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ରର ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାଗକୁ କଞ୍ଚା କହନ୍ତି ।

୪ । ଯେଉଁ ଜୁଡ଼ାରେ ଫୁଲହାର ବଳା ହୋଇଥାଏ (ଥୋପ—ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ । ଜୁଡ଼ା,
ଫୁଲେକମାନଙ୍କର ଏକତ୍ର ବଳା ହୋଇଥିବା ମୁଣ୍ଡର କେଶ, ଗୋଷା ।)

୫ । ହାତର ଖଡ଼ ।

୬ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପିନ୍ଧି ଥିବା ଝଣଝଣ ଶବ୍ଦକାରୀ ମୁଦ ।

ସା ଯଦା ଗଚ୍ଛତି ଗୋହିରୀ ଦାଣ୍ଡେ । (୧)
 ହସ୍ତ ହଲାଇଁ ଚାଲେ ଚାଲେ (୨) । ୨ ।
 ଦେଖି ଶକ୍ତି ଯାନ୍ତି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକେ ।
 ଡର ମରି ପଳାଇଯାନ୍ତି ଥୋକେ (୩) । ୩ ।
 ଇତି ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା ପଞ୍ଚୋତୀ (୪) ଛନ୍ଦେ ।
 ଅତଃ ରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧେ । ୪ ।

ସପ୍ତମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା

“ଯା ଦେବୀ ବୃକ୍ଷମୂଳେଷୁ ଶିଳାରୂପେଣ ସସ୍ଥିତା ।
 ନମସ୍ତେଷ୍ୟେ ନମସ୍ତେଷ୍ୟେ ନମସ୍ତେଷ୍ୟେ ନମୋନମଃ ।
 ମୃତ୍ତିକାଶ୍ଵଗଜାରୁଡ଼ା ବନ୍ଧ୍ୟାପ୍ତୋଃ ପୁଷ୍ପଦାୟିନୀ ।
 ବାଡ଼ି ସହାରଣୀ ଦେବୀ ନାରାୟଣୀ ନମୋସ୍ତୁତେ ।”

ଅସୁରଦାସର ପଶ୍ଚିମ କୋଣ ଗାଆଁ ଭିତରୁ ଦାସକୁ ଯିବା
 ବାଟର ଡାହାଣ ହାତ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଭାରି ବରଗଛ ଅଛି । ଗଛ
 ମୂଳର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ, କୋଡ଼ିଏ ପରିଶ ଗୋଟା ଓର ପଡ଼ି ଡାଳ ଗୁଡ଼ିକ
 ଉରସର ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦ ହୋଇ ଗଛଟି ପ୍ରାୟ ବାର ତେର ଗୁଣ୍ଠ ଜମି ମାଡ଼ି
 କିସିଛି । ସାନ ସାନ ଡାଳ ଓ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ନିଦ୍ରା ହୋଇଛି ଯେ,
 ଶବ୍ଦ ତେଜ ମୂଳକୁ ବାଜେ ନାହିଁ । ଗଛଟି ବହୁକାଳର । ପୁରୁଣା
 ପୁରୁଣା (୫) ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି, ଏଇଟି ସତ୍ୟଯୁଗର ଠାକୁରାଣୀ ଗଛ ।
 ସେମାନେ ପିଲାକାଳରୁ ଦେଖି ଆସୁଛନ୍ତି, ଏହା ବଢ଼ିବାକୁ କି ଛୁଡ଼ିବାକୁ

- ୧ । ଗୁଡ଼ା, ବାଟ ପଥ ।
- ୨ । ଅତିଶୀଘ୍ର ।
- ୩ । ଅଳ୍ପ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ।
- ୪ । ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦବିଶେଷ ।
- ୫ । ପ୍ରବାଣ ବୃକ୍ଷ ।

ନାହିଁ । ଗଲ୍ ସାତଅଙ୍କ ଭୁଲମାସ ଉଆଁ ସଦନ ଭାରି ଗୋଟାଏ ତୋପାନ
ହୋଇଥିଲା; ଗାଆଁର ସମସ୍ତ ସଜନା ଗଛ ଏବଂ କଦଳୀଗଛ ପ୍ରଭୃତି
ଉପୁଡ଼ିଥିଲା, ଏ ଗଛରୁ ଗୋଟିଏ ପତର ମଧ୍ୟ ଝଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଠାକୁରାଣୀ
ମନ୍ତ୍ରମା !

ମଝିରେ ଚାରିଗୋଟି ଓର ଗଛ ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି, ତାହା
ମୂଳରେ ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ (୧) । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନାମ ବୁଢ଼ୀମଙ୍ଗଳା ।
ମଙ୍ଗଳାଙ୍କର ଅଡ଼େଇ ମାଣ ଦେବୋତ୍ତର ଜମି ଅଛି । ବାର ଗୁଣ୍ଠ ଆଠ
ବିଶ୍ୱା ବିଜେ ଆସ୍ଥାନ ତଳ, ବାଙ୍କା ଦୁଇମାଣ ଜଳଜମି ଦେଉରୀ (୨)
ସୋଗ କରେ ଓ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପୂଜା କରେ । ଗ୍ରାମରେ, ବିଶେଷରେ
ମାଇକନିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଉରୀର ଭାରି ମନ୍ତ୍ରମା । ଠାକୁରାଣୀ ସ୍ୱପ୍ନରେ
ଦେଉରୀକୁ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି, ସବୁ କଥା କହନ୍ତି । କାହାରି ବାଡ଼ିରେ
କଦଳୀଟାଏ, ବାଇଗଣଟାଏ, କଖାରୁଟାଏ ଫଳିଲେ ଆଗ ଫଳଟା
ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ନ ଦେଲେ ସେ ଖାଏ ନାହିଁ ।

ମଣ୍ଡପଟି ପକ୍କାର ତପ୍ତାରି । ମଝିରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ନଜମୁର୍ତ୍ତି ।
ମୁର୍ତ୍ତିଟି ଖୁବ୍ ବଡ଼, ଓଜନରେ ଦଶ ପସୁରରୁ ଉଣା ହେବ ନାହିଁ, ଦୁଇ
ଗୁରଟା ହଳଦିବଟା ଶିଳ ମିଶିଲେ ଯେତେ ବଡ଼, ତହିଁରୁ ବଳପଡ଼ିବ ।
ଗୋଟାକଯାକ ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳ ବହଳ ସିନ୍ଦୂର ବୋଳା; ବଡ଼ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ
ସ୍ଥୁତି ଆଉ ଚାରିଗୋଟି ସାନ ମୁର୍ତ୍ତି ଅଛନ୍ତି । ମଣ୍ଡପ ଡାହାଣ ଭାଗର କିଛି
ଦୂରରେ ଇଙ୍ଗା, ଦଦର ମାଟିର ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ପଶେ କି ଦୁଇ ପଶ ଜମା
ହୋଇଅଛି । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ମାଟିର ହାତୀ ବା ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ିବାକୁ ଦେଲେ
ପିଲମାନଙ୍କର ପୀଡ଼ା ଗୁଡ଼ିଆଏ—ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ପୀଡ଼ା ଗୁଡ଼ିବାର
ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଓ ଶୁଣା ଅଛି । ସେଥିସକାଶେ ଠାକୁରାଣୀ ପାଗା (୩)
କେରେ ଖାଲି ଥାଏ ନାହିଁ । ଦେବାଙ୍କର ପୂଜା ପ୍ରତିଦିନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

୧ । ପ୍ରତିମା ଅତି ବସ୍ତ୍ରବାର ସ୍ଥାନ ।

୨ । ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ପୂଜକ ।

୩ । ପଶୁ ରହିବାର ମେଲ; ଭକ୍ତମାନେ ଗ୍ରାମ ଦେବାଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ମାଟି ଘୋଡ଼ା
ରହିବାର ସ୍ଥାନ ।

ଶୁଣିଲପସ ଆଉ ଅଳିଆରେ ଢାକି ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ବିଷା ପୁଆଣିଘର (୨), କାହାରି ପୁଅ ହିଅର ବେରାମ ଆରାମ ହେଲେ କନ୍ୟା କାହାରି ମାନସିକ ଥିଲେ ପୂଜା ହୁଏ । ଗାଁଆରେ ବାଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ପୂଜାର ଧୂମ ଲାଗିଯାଏ । କରୁଣିମାନଙ୍କ ପରି ମାସକୁ ମାସ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଆୟ ନାହିଁ । ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ଡାକ୍ର ଆଉ ଓକଲଙ୍କ ଦୁଆରପରି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ ଚମକି ଉଠେ । ଗ୍ରାମର ଲୋକଙ୍କ ଭେଦା ପଇସାରେ ପୂଜା ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳେ । ଠାକୁରାଣୀ ଭାରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବତା, ଏହାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଗ୍ରାମରେ ଆପଦ ବିପଦ ଘଟେ ନାହିଁ । କେବେ କେବେ ମାଉସୀ ବୁଢ଼ୀ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଗ୍ରାମରେ ପଶିଯାଏ, ମାସ ଭଲକରି ପୂଜା ଦେଲେ ଶଏ ପଞ୍ଚାଶ ଜଣରୁ ବେଶୀ ନେଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଛୁଡ଼ି ପଳାଏ ।

ଆପଣ ସତ୍ୟ ପାଠକ, ଏକଥା ଶୁଣି ହସିବେ, ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର ଯୋଗ ଦେଇ କହିବେ, ରୋଗ ହେଲେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଆ, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ପୂଜା କଣ ? ଆଜ୍ଞା ଆମ୍ଭେମାନେ ପରୁରୁ ବଙ୍ଗଳା ଏକାଡ଼େମିକ ଫିଉର ଓ ବୋମ୍ବେ ବିଶେଷ ପୂଜା ପାଇବାର ଏହା ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ କାରଣ ଅଟେ । କେଉଁ କେଉଁ ବା କେତେଜଣ ବନ୍ୟା ଦେବାଙ୍କ ବରରୁ ପୁସିଲଭ କରିଅଛନ୍ତି ସେଥିରେ ବିଶେଷ ଡାକ ଦେଇ ପାରିବୁନାହିଁ, ମାସ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିର୍ମାଲ୍ୟ (୩) ଛୁଇଁ କହିପାରୁ, ଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସନ୍ତାନବଞ୍ଚା ହୋଇଅଛନ୍ତି, ପ୍ରଥମ ବିବାହ ସମୟରେ ସେମାନେ ବନ୍ୟା-ଥିଲେ । ପୁରୀ ବୋଲିଅଛି, ଘାଘିକୁ ଯିବାପାଇଁ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ବାଟ ଅଛି । ଗ୍ରାମର ମାଉଜନିଆମାନେ ସେହି ବାଟେ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ, ବୟସ ଅନ୍ଧାଜ ଭରିଣ ହେବ—ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ନାନ କରି ଆସି କାଖରୁ ମାଠିଆଟି ଓହ୍ଲାଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦିଏ, ପହଁରରେ ଦେବାଙ୍କ ଆଗଟି ପହଁରିଦେଇ ମାଠିଆରୁ ପୋଷେ ପାଣି ନେଇ ଠାକୁରାଣୀ ଗଛମୂଳରେ ଦିଏ ଓ ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡିଆ

୨ । ରଜସ୍ବଳା ବାଲିକାର ସ୍ବାମୀ ସହୃଦ ମିଳନ ରୂପ ଅନନ୍ୟାସନ ।

୩ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ବା ଭୁବନେଶ୍ବରର ଲଙ୍କାରଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହାପ୍ରସାଦ ଅନ୍ନକୁ ଶୁଖାଇ କରି ରଖିଯିବା ପ୍ରସାଦ । (ଦେବତାଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ବସ୍ତୁ ବିସର୍ଜନ ପୂର୍ବରୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଓ ବିସର୍ଜନ ପରେ ନିର୍ମାଲ୍ୟ ହୁଏ) ।

ମାରି ଭୁନ ଭୁନ କଣ ଜଣାଏ ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ଗୋଟିଏ ବଳିତା ଜାଳିଆଣି ଠାକୁରାଣୀ ସ୍ଥାନରେ ସଞ୍ଜଦିଏ ଏବଂ କଣ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ । ଏହିପରି କରୁଥିବାର ଛ' ମାସ ହେଲା ଲୋକମାନେ ଦେଖି ଆସୁଛନ୍ତି । ତାହା ମନର କଥା କେହି ଜାଣେ ନାହିଁ, କାରଣ ସେ ଶ୍ରୀଟି ବଡ଼ ଲଜକୁଳୀ, ସବୁବେଳେ ଓଡ଼ଣା ପକାଇ ଥାଏ, କାହାର ସହିତ ମିଶେ ନାହିଁ, କାହାର ସହିତ କଥା କହେ ନାହିଁ ।

ଗ୍ରାମର ଗୋରୁଜୀ ପିଲାମାନେ ଖରାବେଳେ ପଡ଼ିଆରେ ଗୋରୁ ଗୁଡ଼ିଦେଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନିକଟ ଗଛ ମୂଳରେ ଖେଳନ୍ତି, ହଠାତ୍ ଖେଳ ଗୁଡ଼ି ପାଞ୍ଚିଣ ଧରି ସମସ୍ତେ ଘେରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଦେଖା ଦେଖି ଗ୍ରାମର ୧୦/୧୫ ଜଣ ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଗଲେଣି, କାଲି ତ ପୂଜା ହୋଇ ନାହିଁ, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କଠାରେ ପୂଜା ସରଞ୍ଜାମ କାହୁଁ ପଡ଼ିଲା ! ମନ୍ଦାର ଫୁଲ, ଶତବର୍ଗ ଫୁଲର ମାଳ, ଖଇ, ଉଖୁଡ଼ା ଚାରିଆଡ଼େ ବୁଣି ପଡ଼ିଅଛି, ଠାକୁରାଣୀ ଦେହରେ ଚଟକା ହଳଦୀ ଲଗିଅଛି । ଠାକୁରାଣୀ ପୂଜା ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଘଟଣା । ଭେଦା (୧) ହୁଏ, ବାଇଦ ବାଜେ, ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ପୂଜା ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ହୁଏ, ମାନସିକ ପୂଜା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୁଏ । କାହିଁ କାଲି ତ ବାଇଦ ବାଜି ନାହିଁ, ସଞ୍ଜବେଳେ ପୂଜା ହୋଇ ନାହିଁ, ଏସବୁ କାହୁଁ ଅଇଲା ? ଗୋଟାଏ ପିଲା ଡକାପାଡ଼ି କହିଲା, “ଏଟା କଣ, ଏଟା କଣ ?” ସମସ୍ତେ ଧାଇଁଯାଇ ଦେଖିଲେ, ଠାକୁରାଣୀ ପଛରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଭିଳ । ଭିଳମୁହଁ ଠାକୁରାଣୀ ମଣ୍ଡପଠାରୁ ତିନି ହାତ ଦୂରରେ, ତାହାର ମୁହଁଟା ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଯାଇ ବସିପାରେ । ଗାଁଯାକ ଏକଥା ମେଲିଗଲା । ଲୋକମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଲେ, ମଙ୍ଗରାଜେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିପାରି ଧାଇଁ ଅଇଲେ । ନାନା କଥା ହୋଇ ଶେଷରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲା, କୌଣସି ଭକ୍ତର କଷ୍ଟ ଫେଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଠାକୁରାଣୀ କାଲି ନିଶାଘର ରାତିରେ ଭିଜେ ହୋଇଥିଲେ । ଭିଳଟା ତାଙ୍କ ବାଘ ଖୋଲି ପକାଇଅଛି । ମଙ୍ଗରାଜେ କହିଲେ, “ଏହି ଭିଳ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଘ ଥିବାର ଜଣା ଯାଉଅଛି ।” ବାଘ ନାମ ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ପଳାଇଲେ । ଶେଷରେ ମଙ୍ଗରାଜେ

ରାମ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଚାଲିଗଲେ, ବୋଧକରୁ, ଏହା କିଛି କାର୍ଯ୍ୟର
ସାକ୍ଷାତକରିତ । ତହିଁ ଆରଦିନ ଆଉ କେହି ବିଳ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ।
ଏହି କଥାଟା ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋଚନା ହେଲା ।
ରାମ ମା ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ କହିଲେ, “ମୋର ବୟସ ସାତଗଣ୍ଡା କି ଦେଉପଣ
କି ଚାଉପଣ ହେଲାଣି, ଗ୍ରାମରେ ସେତେ ବୁଢ଼ା ଦେଖୁଛୁ, ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ
ବିଶ୍ୱାସ କରାଇଅଛି, ସମସ୍ତେ ମୋ ଆଗରେ ପିଲା । ମୁଁ ନିଜ ଆଖିରେ
ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ଏଥରକୁ ଲଗାଇ ଚାଲିଥିବ ଦେଖିଲଣି । କାଲି ନିଶାଭାଗ
ରାତିରେ ବାହାରକୁ ଉଠିଥିଲି, ଗୋହରୀ ମଝିରୁ ଝଣାଗର ଆସିଲା, ଝମର
ଝମର ଶୁଭ୍ର । ଅନାଇଲି, ବାଦ ଉପରେ ବସି ଠାକୁରାଣୀ ବିଜେ
ହେଉଛନ୍ତି ! ବାପରେ ସେ ବାଦଟା କେଡ଼େ ! ମୁଁ କେତେ ବାଦ
ଦେଖିଛି, ଏତେବଡ଼ ବାଦ କାହିଁ ଦେଖିବାର ନାହିଁ । ତାର ଲମ୍ବଟା ସାତ
କି ଆଠ ହାତ ନହୁଏ । ମୁଣ୍ଡଟା ବଡ଼ ପଣ୍ଡା (୧) ମୁଣ୍ଡ ପରି ସିପଣ୍ଡ
କଲା । ବାଦଟା ମୋ ଆଖିକୁ ତରାଟି ଚାହିଁଲା । ମୁଁ ତ ଡରରେ ତାଟି
(୨) କଲି ପକାଇଲି । ଅଧରାତିବେଳେ ଦାଣ୍ଡରେ ବାଦ ଚାଲିବା ଶବ୍ଦ
ଶୁଣିଥିବାର ଆଦୁରମଧ୍ୟ ଚାଲି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବୁଢ଼ା ମନୁଷ୍ୟ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲେ ।
ସକାଳେ ବାଦ-ଖୋଜ ରାମା ତନ୍ତ୍ରୀ ଦେଖିବାର ଦୃଢ଼ରୂପେ କହିଲା ।
ଠାକୁରାଣୀ ଆସିଥିବାର ନିଶ୍ଚୟରେ ପ୍ରୀତ ହେଲା ।

ଅଷ୍ଟମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଜନିବାର ସେଖି ଦିଲ୍ ବାର୍ ମିଆଁ

ସେଖି କେରମତ୍ ଅଲିଙ୍କ ଘର ପ୍ରଥମେ ଆଗ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିଲା,
ବର୍ତ୍ତମାନ ଜିଲ୍ଲା ମେଦିନୀପୁର । ସେଖି କେରମତ୍ ଅଲିଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଆଲମିଆଁ
ବୋଲି ଡାକନ୍ତି, ଆମ୍ବେମାନେ ସେହି ନାମ ଲେଖିବୁଁ । ଆଲମିଆଁ
ପ୍ରଥମେ ଘୋଡ଼ାର ସୌଦାଗର ଥିଲେ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ୍‌ହର ଛତର
ମେଲାରୁ ଘୋଡ଼ା କଣି ଆଣି ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଶାରେ ବିକ୍ରି କରିବା ତାଙ୍କର

୧ । ଅଣ୍ଡା ର ମଇଁଷି ।

୨ । ବାଞ୍ଛିଣୀ ଓ ତାଳପତ୍ରରେ ଉଆର ହୋଇଥିବା କବାଟ ।

ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ମେହମପୁର ଜିଲ୍ଲାର ବଡ଼ ସାହେବଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ
 ଘୋଡ଼ା ବିକିଥିଲେ, ସେ ଘୋଡ଼ାଟି ଭଲ ପଡ଼ିବାରୁ ସାହେବ ମଉସୁଫ
 ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ ମିଆଁଙ୍କୁ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ରେଜଗାର ବିଷୟରେ ଅନେକ
 କଥା ମେହରବାନ (୧) କରି ପଚାରିଲେ ଏବଂ ସୌଦାଗରରୁ ବିଶେଷ
 ଲଭ ନ ଥିବାର ଶୁଣି ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଚାକର ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ସେ
 (ଆଲିମିଆ) ଲେଖାପଡ଼ା ଜାଣନ୍ତି କି ନାହିଁ ପଚାରିଲେ । ମିଆଁ
 କହିଲେ, “ହଜୁର, ମୁଁ ପାରସି ଜାଣେ, କାଗଜ କଲମ ଦେଉଛୁ, ମୋ
 ନାମ ପୂରା ଲେଖିଦେବି ।” ପୁରବେ ପାର୍ସିବିଦ୍ୟାରେ ଭାରି ଆଦର ଥିଲା ।
 ଅଦାଲତର ଚଳିତ ବିଦ୍ୟା ଥିଲା ପାର୍ସି । ଭରତ ଭାଗ୍ୟରେ ବିଧାତା
 ଏହିପରି ଲେଖନ ମୁନ ମାରିଛନ୍ତି; କାଲି ଥିଲା ପାର୍ସି ଆଜି ହେଲା ଇଂରାଜୀ;
 ଏ ଉତ୍ତରେ କଣ, ତାଙ୍କୁ ଜଣା । ମାତ୍ର ଏ କଥା ନିଶ୍ଚିତ ଦେବନାଗର-
 କପାଳ ପଥର ତଳେ । ଇଂରାଜୀ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି, ‘ସ୍ୱୟଂତ
 ମୃତ-ଭାଷା ।’ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେ କଥା ଆଉ ଟିକିଏ ସମ୍ପାଦକ
 ବୋଲୁଅଛୁ, ଏହା ଦରମଲା ଲୋକମାନଙ୍କ ଭାଷା । ସେ କଥା-ଆଉ ।
 ସାହେବ ମଉସୁଫଙ୍କ ମେହରବାନରୁ ମିଆଁ ସାହେବ ଗୋଟିଏ ଚାକର
 ପାଇଲେ, ସେ ଚାକରର ନାମ ଥାନା ଦାବେଗାଇ । ମିଆଁ ସାହେବ
 ନାନା ବିଦ୍ୱରେ ଏବଂ ନିର୍ବିଦ୍ୱରେ ଭିକ୍ଷବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାକର କରି ଅନେକ
 ବିଷୟ-ସମ୍ପତ୍ତି ଅର୍ଜନ କରି ଯାଇଥିଲେ । ଘର, ବାଗବଗିଚା, ଘର-
 ଆସବାବମାନ ଛାଡ଼ି ଜମିଦାସୀ ତାଲୁକ ରୁଗିଗୋଟା । ପୁରବେ ଓଡ଼ିଶା
 ଜମିଦାସୀ ସବୁ କରକତାରେ ନିଲମ ହେଉଥିଲା । ମିଆଁ ଥରେ କଲିକତାକୁ
 ଗୋଟିଏ ଖୁଣି ମାମଲା ଚଳାଣ ଦେଇ ଯାଇ ତାଲୁକେ ଫତେପୁର
 ସରସ୍ୱତୀ ନିଲମରେ କଣିଥିଲେ । ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ଆନୁମାନଙ୍କ କଥା
 ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ ହୋଇପାରେ । ଥାନା ଦାବେଗା ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଙ୍ଗଲ
 ପୋଲିସରେ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ତ ? ଏତେ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଅର୍ଜିଲା ? ମାତ୍ର ଆପଣ
 ଆଖିବୁଜି ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତୁ, ଆନୁମାନଙ୍କ କଥାରେ ପଦେ ମିଛ ନାହିଁ, ନିର୍ମଳ
 ସତ । ଏ କଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, ଜଣେ ଦିପୋଟି ଗୋବିନ୍ଦ ପଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣର
 ଗୋଟିଏ ମକଦ୍ଦମା ଡିଗ୍ରୀ କରିଦେବାରୁ ପଣ୍ଡେ କଲାଣ କରି କହିଥିଲେ;

୧ । ଦୟା, ଅନୁଗ୍ରହ ।

‘ଦିପୋଟି ବାବୁ, ତୁମେ ଦାସେଗା ହୁଅ ।’ ଆପଣ କଥାଟାର ହାଲୁକୁ ହିଁଲେ ତ ? ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକେ ଠାରୁ ସବୁ ବୁଝିପାରନ୍ତି । କଲିକତାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧନୀ ମୋତିଶୀଳ ପ୍ରଥମେ ଖାଲି ବୋତଲ ବୁକୁଥିଲେ, ଜଣେ ଶୁଣି ବିଳାପ କରି କହିଥିଲା, “ମୋତି ଶୀଳ ତୁଚ୍ଛାବୋତଲ ବୁକି ହୋଇପଡ଼ିବ, ମୁଁ ପୁରା ବୋତଲ ବୁକି କାଙ୍ଗାଳୀ ।” ଆନୁମାନଙ୍କର ଭୟ, କୌଣସି ବି. ଏ. ଏମ୍. ଏ. ପାଶିଆ ବାବୁ ଆଲି ମିଆଁଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଶୁଣିପରି ବିଳାପ କରିବେ, ‘ହାୟ ହାୟ’ । ମିଆଁ ଓଲଟା କଲମରେ ତୁଚ୍ଛା ନାମଟା ଲେଖି ଜମାଦାର; ଆମ୍ଭେ ସଳଖ କଲମରେ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଏସେ ଲେଖି ଖାଇବାକୁ ପାଉନାହୁଁ ।’ କଥାଟା କଣ ବାବୁ ଜାଣନ୍ତି, “ଭଗ୍ୟଂ ଫଳତି ସଦୃଶ ନ ବିଦ୍ୟା ନ ତ ପ୍ରୌରୁଷଂ ।”

ଆଲିମିଆଁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମାସ ପୁଅ, ନାମ ଶେଖ୍ ଦିଲ୍‌ଦାର୍ ମିଆଁ ଓଇଫ (୧) ଛୋଟାମିଆଁ । ପୁଅକୁ ଲଏକ୍ ଏବଂ ଇଲମ୍‌ଦାର କରିବା ସକାଶେ ଦାସେଗା ସାହେବଙ୍କର କିଛିମାସ ଗଫଲିପୁଡ଼ି (୨) ନ ଥିଲା । ପାରସି ପଡ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରେ ଆଖୁନ୍ (୩) ନିୟୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଛୋଟ ମିଆଁ ପଢ଼ର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ୟ ଭାଷାର ବଲକୁଲ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଓ ବନାନ ଶିଖି ପକାଇଥିଲେ । ଛୋଟ ମିଆଁଙ୍କର ବାଇଶ ବରଷ ପୂର୍ବ ଗଲଣି, ଏତେବେଳେ ଆଖୁନ୍‌ଜୀ ଆଗରେ ବସି ଝୁଲି ଝୁଲି କିତାପ ପଢ଼ିଲେ ଲୋକେ କଣ ବୋଲିବେ ? ପୁଣି ଦୋସ୍ତମାନେ ଆସି ଅକାରଣ ବସି ରହନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କଷ୍ଟ ଦେଖିବା ମିଆଁଙ୍କର ବରଦାସ୍ତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ବିଶେଷରେ ଆଖୁନ୍‌ଜୀ କେବେ କେବେ ବୋଲନ୍ତି, “ନିଶା ଖାନେସେ ଆଦମ୍ ଜାନୁଆର ହୋ ଯାତା ହୈ ।” ଏ କଥା ନିହାଏକ୍ ବେବରଦାସ୍ତ ।

ଦିନେ ଉପରଓଲି ଆଖୁନ୍‌ଜୀ ସାହେବ ଖାନା ଖାଇ ଚିତ୍ ହୋଇ ଶୋଇଥିଲେ; କେଉଁଟମାନେ ଯେପରି ତାଗ (୪) କାଟିବା ସକାଶେ

୧ । ଅନ୍ୟ ନାମ ।

୨ । ଅବହେଳା ।

୩ । ପାରସୀ ଓ ଅରବୀ ଭାଷାର ଶିକ୍ଷକ ।

୪ । ସବୁ ସତା, ଡୋର ।

ଛଣପଟ ବଡ଼ା ମେଲଇ ଦେଇଥାଆନ୍ତି, ସେହିପରି ବଡ଼ାଏ ପାରିଲ ଦାଡ଼ି ମିଆଁଙ୍କ ବେକ ଏବଂ ଛୁତକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଜଳନ୍ତା ଟିକିଆ ଦାଡ଼ି ମଝିରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ିପଡ଼ି କରି ପୋଡ଼ି ଛୁତରେ ଲାଗିବାରୁ ଆଖୁନ୍‌ଗା ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠିପଡ଼ି “ତୋବା ତୋବା” (୧) କହି ଦାଡ଼ି ଝାଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଟିକିଆଖଣ୍ଡ ଘାଟି ନିଆଁ ଝୁଲିସବୁ ଲୁଗା-ପଟେ'ଯାକ ବୁଣି ପଡ଼ିଲା । ପାରିଲ ଦାଡ଼ିଗୁଡ଼ାକ ଝରିବାଣପରି ଶୁଣିଆଡ଼େ ପଡ଼ୁଥାଏ । “ଆ ମେରି ତୋବା ରେ, ଆ ମେରି ତୋବା ରେ,” କହି ମିଆଁ ଘରଯାକ ଡିଆଁମାରି ନିଆଁ ଲାଗୁଥିଲା । ଲଙ୍କା ପୋଡ଼ିବାବେଳେ ହନୁମାନ ମୁହଁରେ ନିଆଁ ଲାଗିବାରୁ କପରି ଦିଶୁଥିଲା, ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ସେ କଥା ଖୋଲିଯା କରି ଲେଖିଯାଇ ନାହାନ୍ତି; ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉପମା ଛଳରେ ସେ କଥାଟା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଅଛୁ । “ସବନାଶ ସମୁପ୍ତନ୍ନେ ଅଭିଂ ତ୍ୟଜତିପଣ୍ଡିତଃ” ଆଖୁନ୍‌ଗା ସାହେବ ଏହି ମାତ୍ରଣାସ୍ତୁ ଅନୁସାରେ ଅଧ୍ୟାପ୍ୟ ଦାଡ଼ି ଆୟୁର୍-ପୁରାଣ “ବିସ୍ମଲ୍ଲା, ବିସ୍ମଲ୍ଲା” (୨) କହି ସେ ଦିନ ରାତିରେ କବାଟ କଲି ରହିଲେ, ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳଠାରୁ ତାଙ୍କୁ କେହି ମେଦିମାପୁର ମଧ୍ୟରେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଆଲିମିଆଁଙ୍କ କାନରେ ଏ କଥା ପଡ଼ିବାରୁ ସେ କହିଲେ, “କୁଛ୍ ପରିବାସ୍ ନେହିଁ, ମେରି ଦିଲୁ ତ ଇଲମ୍ ହାସଲ (୩) କରିନେଇଛି—ମୁଁ କେବଳ ମୋ ନାମ ଲେଖି ଜାଣେ, ଏତେ ଦୌଳତ କମାଇଲି, ମେରି ଦିଲୁ ତ ବହୁତ ଶିଖିଲାଣି, ସେଦିନ ମୋ ଆଗରେ ଇମତାନ୍ (୪) ଦେଲା; ଆପଣା ନାମ ଲେଖିଲା, କଲିକତା, ମେଦିମାପୁର, ହାତୀ ଘୋଡ଼ା, ବାଗ ବଗିଚା କେତେ କଥା ଲେଖିଗଲା । ବଡ଼ ସାହେବ ଖବର ପାଇଲେ ଏଇଲଗେ ତାକୁ ଦାସ୍ତୋଗିରି ଦେବେ; ମାତ୍ର ମୁଁ ଏ କଥା ଲୁଚାଇଛି । ମୁଁ ଦିଲୁକୁ ଚାକିରି କରିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ସେ

୧ । ହାସ୍ତ ହାସ୍ତ, ଛ ଛ, ରାମ ରାମ; କୌଣସି ଅପଦିତ ବସ୍ତୁ ଦେଖିଲେ ବା କାମ କଲେ ମୁସଲମାନମାନେ ଦୁଶା ବା ଅନୁଭାସ ସୂଚକ ଏହି ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।

୨ । ଅଲ୍ଲା ବା ଇସ୍ଲାବ୍ କାମ ସୁରଣ ।

୩ । କୌଣସି ବିଦ୍ୟାକୁ ଆୟୁଷ୍ କରିବା ।

୪ । ପରାସ୍ତ ।

ପିଲଲେକ, ଏତେ ମେହେନତ ଉଠାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।” ତାହା ବାଦେ ଆଲମିଆଁ ଲଢ଼କାକୁ (୧) ପାଖରେ ବସାଇ ବିଷୟକର୍ମ ଚଳାଇବା ବିଷୟରେ ଅନେକ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ବିଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶା ଜମିଦାରୀ ବିଷୟରେ ବହୁତ ହୁସିଆର ସକାଶେ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଜହଲେ, “ଦେଖ, ସେ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ମହାନ୍ତମାନେ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ବଡ଼ ଗୌର, ମୁଁ ହସାବ କିତାବରେ ଖୁବ୍ ମଜବୁତ ବୋଲି ମୋତେ ଠକାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଠକପଣିଆ ଶୁଣିବ ? ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି ଆଉ ଚାରି ଏହି ଦୁନିଆର ହସାବ, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ହସାବ କଣ ଜାଣ—ଏକକେ ଏକ, ଦୁଇକେ ଦୁଇ, ଦୁଇଦୁଣେ ଚାରି । ଦେଖ ଏକ, ଦୁଇ, ଚାରିହେଲା, ବିରମେ (୨) ତିନି କାହାଁ ଗେୟା ? ଏହି ତିନିରୁପେୟା ଗୌର ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।”

ଜମିଦାରବଂଶର ପରିଚୟ ନିମନ୍ତେ ଏତେଗୁଡ଼ିଏ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଲା, ମାତ୍ର ଏହା ସବୁ ପୂରୁଣା କଥା । ଆଜକୁ ପାଞ୍ଚ ବରଷ ହେଲା ସେଣ୍ଟ କେରମତ ଅଲ୍ଲୀ ଫୌଜ (୩) ହୋଇଗଲେଣି । ଗ୍ରେଟାମିଆଁ ଓରଫ ସେଣ୍ଟ ଦଲ୍‌ଦାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଖୋଦ୍ ମାଲିକ । ରାତି ଅନ୍ଧାଜ ଘଡ଼କ ଭିତରେ ଜମିଦାର ଶେଣ୍ଟ ଦଲ୍‌ଦାର ମିଆଁ କଟେଣ୍ଟ ଘରେ ବସିଅଛନ୍ତି, ଘରଟା କୋଠା, ସେପରି ଗ୍ରେଟିଆ ମୋଟିଆ କୋଠାସ୍ତୁ ହୁଅଁ, ଖୁବ୍ ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା କୋଠା । ଘର ତଳେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଶତରଞ୍ଜି ବିଛଣା ହୋଇଅଛି । ସେଟା ବୋଧହୁଏ ବଡ଼ ପୂରୁଣା, ଦଶ କି ବାର ଜାଗାରେ ତେଲଡ଼ଳା ଦାଗ, ଟିକିଆପୋଡ଼ା ଜାଗା ପନ୍ଦର କି କୋଡ଼ିଏ ଧଡ଼ ଚାରି । ସେହି ସତରଞ୍ଜି ମଝିରେ କାନ୍ଥକୁ ଲଗାଇ ଏକ ବନାରସୀ ବିଛଣା, କାନ୍ଥକୁ ଭିଡ଼ି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ବନାରସୀ ତକିଆ, ଦୁଇ ପାଖରେ ତକା ବୋଇତ କଖାରୁ ପରି ଦୁଇଗୋଟା ସାନ ବନାରସୀ ତକିଆ; ସେହି ବିଛଣାରେ ଖୋଦଜମିଦାର ସେଣ୍ଟ ଦଲ୍‌ଦାର ମିଆଁ ବସି ଅଛନ୍ତି । ପୋଷାକ କନୁଟାପ (୪) ଭିଲ

୧ । ପୁତ୍ର ।

୨ । ମଧ୍ୟରେ ।

୩ । ମୃତ ।

୪ । କର ବା ସୂତା ଦ୍ଵାରା ଖଚିତ ପାଟି ଲୁଗା ।

ପାଜାମା, ସାଟିନ୍ (୧) ଚପକନ, ମୁଣ୍ଡରେ ବନାରସୀ ଟୋପୀ, କାନରେ ଅକର ତୁଳାକାଠି, ଆଗରେ ରୂପାର ଅକରଦାନ ଗୋଲପଦାନ, ତାହା ପାଖରେ ବଡ଼ ଏକ ସାତହାତ ନଳୟୁକ୍ତ ଗୁଡ଼ିଗୁଡ଼ି ଝୁକା, ଝୁକା ଉପରେ ସାନ ଆଟିକା ପରି ଚଲମ, ତହିଁ ଉପରେ ସରପୋଷ (୨) । ସେଥିରୁ ଚାରିକେର ରୂପା ଶିକୁଳି ଝୁଲି ଆସି ମାଟି ସ୍ପର୍ଶ କରୁଅଛି । ମହାଦେବଙ୍କ ଠାରେ ରୋଗୀ ଧାରଣା ଦେଲା ପରି ନଳଟା ମିଆଁଙ୍କ ପାଦ ସ୍ପର୍ଶକର ପଡ଼ିଅଛି, ଆଜି ତାହାର ଆଦର ନାହିଁ । ଚନ୍ଦନେମି ଶମେଣ ମନୁଷ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ପରି ଅଚେତନ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭାଗ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଯାଏ । ଘରକୋଣ ଓ ଏଣେ ତେଣେ ଛୁଣ୍ଟା ଛୁଣ୍ଟୁଣି ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦନା (୩), ଦୁଇ ଚାରିଟା ମଦତ ଝୁକା, ଗୁଡ଼ାଖୁଗୁଲ, ମଦତ ଓ ଗଞ୍ଜେଇ ପାଉଁଶ, ପିଆଜ ଚୋପା, ଛେଳି ଲଣ୍ଡି, ଆବଶ୍ୟକ ଓ ବର୍ଜିତ ପଦାର୍ଥମାନ ପଡ଼ିଅଛି । ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଭାଗ ପାନପିକ, ପାନସିଠା । ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱଳ୍ପାୟୁ ବୁଦ୍ଧର ପ୍ରାରୁର୍ଯ୍ୟରେ ବୁଝିଅଛୁଁ ଏ ଘରମଧ୍ୟରେ କେବେ କେବେ ଛୁଣ୍ଟୁଣି ଗୁଲେ, ନୋହଲେ କୋଣରେ ଏତେ ଅଳିଆ କାହୁଁ ଠୁଲ ହେଲା । ଘର ଉପର ଭଙ୍ଗା । କାର୍ତ୍ତିସମାନଙ୍କରେ ଓକଲମାନେ ଯେପରି ଦର୍ପଣ ଆଲମାରରେ ଅଇନାପୋଥି ସଜାଡ଼ି ଦେଇ ତଳିଆକୁ ଆଉଜି ଓ ମକେଲକୁ ଚାହିଁ ବସିଥାନ୍ତି, ବୁଡ଼ିଆଣିମାନେ ସେହିପରି ଜାଲ ଟାଙ୍ଗି ମଗାଟି, ମାଛଟିକୁ ଚାହିଁ ବସିଅଛନ୍ତି । କଡ଼ି ପ୍ରାଙ୍କମାନଙ୍କରେ ଘରଚଟିଆ ମାନଙ୍କର ମଜଲିସ । ସେହି ମଜଲିସରୁ ବେଳେ ବେଳେ ଯାହା କୁଟାକେରାଏ, ଖଡ଼ିକା ଖଣ୍ଡେ ଖସୁଅଛି । ତଳେ ମଜଲିସ ଆଜି ନିସ୍ତବ୍ଧ । ମିଆଁ ସାହେବ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ଗୁମ୍ ଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଓସ୍ତାଟଲୁଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ହାରି ନେପୋଲିୟନ ଏପରି ଭାବନାରେ ବସିପାରି ନ ଥିଲେ । କିରଣ ସେଣ୍ଡହେଲେନା ପଠାଇବା ପାଇଁ ଇଂରେଜମାନେ ତାହାକୁ ଧରପକଡ଼ କରୁଥିଲେ । ଆଗରେ ସାତ ଜଣ ମୋସାହେବ ଭାବନାରେ ବସି ଢୋଲାଉଛନ୍ତି, ଓସ୍ତାଦଜୀ ବକା ଉଲ ଖା ଦୁଇଗୋଡ଼ କୁଣ୍ଡାଇ ଦାଢ଼ିଟିକୁ ଆଣୁ ଉପରେ ନଦିଦେଇ

୧ । ରେଶମ ନିର୍ମିତ ମୋଟା ଓ ଚକକଣ ଲୁଗା ।

୨ । ଡାକ୍ତାଣି ।

୩ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଗଡ଼ ବା ନଳୟୁକ୍ତ ପାନପାତ୍ର ।

ବସିଅଛନ୍ତି । ପଠାଣଘର ତଳକୂଦିଆ ମାରିକନିଆଙ୍କ ପରି ଭାନପୁରଟା ଏବଂ ପଡ଼ିଆରେ ବାଇଜହାଣି (୧) ପରି ଚବଲ ଦୁଇଟା ଗଡ଼ୁଅଛି । ଘରର ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଶିଳମତଦାର (୨) ଫତୁଆ ବା ହାତରେ କଣ ଗୋଟାଏ ପଦାର୍ଥ ରଖି ଡାହଣ ହାତ ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳରେ ଚିପୁଛି, ବେଳେ ବେଳେ ମଝି ଆଙ୍ଗୁଳରେ ବୁଝା ବୁଝା ପାଣି ପକାଉଛି । ମୁନସୀ ଜାହେର ବକ୍ସ ଏକଶତ୍ରୁ କାଗଜରେ ଲେଖା ଡାକ ଧରି ଦିପୋଟି ଆଗରେ ଘେର ଆସାମୀ ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ମିଆଁ ସାହେବ ଆଖିବୁଜି ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ, “ଏବେ ଉପାୟ କଣ କରାଯିବ ? ” ମୁନସୀ ସାହେବ କହିଲେ—“ବନ୍ଦେ ନର୍ତ୍ତାଜ (୩) ମୁଁ ଦିନଯାକ ବୁଲିଲି, କାହିଁ କିଛି ପଟିଲ ନାହିଁ । ମହାଜନ ସମଦାସ କହିଲେ, ତାହାର ତମସୁକ (୪) ବାବର କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଓ ହାତ ଉଧାର ବାବତ ଶୁର ହଜାର ଟଙ୍କା ବାକି(୫) ହେଲଣି, ଆଉ କରଜ ଦେବାକୁ ନାଶଜ ହେଲା । ବଜାରର ମୁଦ ଦୋକାନିମାନଙ୍କର ପାଉଣା ଶୁରହଜାର; ସେମାନେ ସଉଦା କାଳ ଦେଲେ ନାହିଁ । ” ମିଆଁ କହିଲେ, —“ବେକୁବ୍, କମ୍ବଳ, (୬) ନାଲିଏକ (୭)—ବାପାଙ୍କ ଅମଳରୁ ଗ୍ରାମ ସରକାର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଶୁକର ଥିଲା, ତାକୁ ବାହାର କରି ତୁମେ ଦୋସ୍ତ ଓ ଲୁଏକ ମନୁଷ୍ୟ ବୋଲି ବେବର୍ତ୍ତା କାମ ଦେଲି, ଗରଜ ଚଳାଇ ପାରୁ ନାହିଁ ? ” ମୁନସୀ ଜାହେର ବକ୍ସ କହିଲେ—“ହଜୁର ! ମୁଁ କିପରି ନାଲିଏକ ହେଲି ? ଗ୍ରାମ ସରକାର କିଛି କରଜ କରିପାରୁ ନ ଥିଲା; ମୁଁ ପାଞ୍ଚ ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ପଚାଶ ହଜାର ଆଣି ଦେଲି । ”

୧ । (ବାହ୍ୟଶକ୍ତି) ଅଶୌଚବୃଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ସାନପାତ୍ରମାନ ବର୍ଜିତ ହୋଇ ଫୋପଡ଼ା ଯାଏ ।

୨ । ଭୃତ୍ୟ, ସେବକ ।

୩ । ଏ ଦାସର ଶରଣଦାତା ବା ରକ୍ଷକ ।

୪ । ଖାତକର ମହାଜନକୁ ଲେଖିଦେବା ଋଣ ଗ୍ରହଣର ନିଦର୍ଶନ ପତ୍ର ।

୫ । ଦୋକାନୀ ଠାରୁ ଉଧାର କରି ସଉଦା କିଣିବା ।

୬ । ସିତଭାଗ୍ୟ ।

୭ । ଅପୋଗ୍ୟ ।

ମିଆଁ କହିଲେ—“ସେ କଥା ଯାଉ, ଏବେ ଇଜତ୍ କିପରିରହେ—
ସମ୍ପତ୍ତି ଯାଉ, ମହତ ଥାଉ । ମହତ ଗଲେ ନ ମିଳେ ଆଉ ।”
ମୋସାହେବ (୧) ମାନେ ଡୋଳାଉଥିଲେ; ଏ କଥା ଶୁଣି ପାଟିକର
ଏକାବେଳକେ କହିଲେ—“ଅଲବତ ଅଲବତ୍, ଉଆଜିବ୍ ଉଆଜିବ୍
(୨) ।” ମିଆଁ କହିଲେ, “ଯାଉ, ଦର ଆସବାବ (୩) ହେଉ ବା
ଜମିଦାରୀ ହେଉ, ବରକ ଦେଇ ଆଜିକା ମଜଲିସ୍ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ।
ଦେଖ, ଜଳଦି, ରାତି ହୋଇଗଲା । ବେଶି ଟଙ୍କା ଦରକାରନାହିଁ । ବାଈଜୀ
ରୋଜଗତି (୪) ଶଏ ଟଙ୍କା ଓ ବାଈଜୀ ସାଙ୍ଗ ଲୋକ ଓ ଦୋସ୍ତମାନଙ୍କ
ଖାନା ପଲ୍ଲୀ ସକାଶେ ଏକଶ ଟଙ୍କା ବହୁତ ହେବ ।” ଦୋସ୍ତମାନେ
କହିଲେ, “ଉଆଜିବ୍, ଉଆଜିବ୍,” ବହୁତ ରୁପେୟାର ଦରକାର କଣ?”
ଦୋସ୍ତ ହନୁମିଆଁ କହିଲେ, ହଜର, ଏହି ଯେ ଖେମଟାବାଲା (୫)
ଖାତୁମ୍ ଉଲ୍ ସା ଆସିଅଛନ୍ତି ଏ ବହୁତ ଲଲମଦାର (୬) । କାଶୀରର
ଅଉଲ ନମ୍ବର (୭) ବାଈ—ଏହାଙ୍କର ଲଲମ୍ ଓ ରାଗରାଶିର
କସରତ୍ (୮) ହୃଦରେ ହୃଦ୍ (୯) । ସେ କି ଏ ଦେଶକୁ ପ୍ରସନ୍ନ
କରନ୍ତି ? କେବଳ ମୁସାଫିର (୧୦) ସକାଶେ ଆସିଅଛନ୍ତି ।
ମୁଣିଦାବାଦ ନବାବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନବାବ, ରୋମକା ବାଦସା, ସୋମକା
ବାଦସାମାନେ ଏହାଙ୍କ ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ଡାକ ପଠାନ୍ତି, ମାସ ବିବିଙ୍କର
ଖାତର ରଦାଉଦ (୧୧) । ହଜରଙ୍କ କେରମତ (୧୨)

- ୧ । ଅମୋଦପ୍ତିସ୍ ସଙ୍ଗୀ ବା ସହଚର ।
- ୨ । ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ, ଉଚିତ ।
- ୩ । ତଳନ୍ତି କିନିଷପତ୍ର ।
- ୪ । ବିଦାକ ।
- ୫ । ଖେମଟା ଗାଇବା ଓ ନାଚିବା ନର୍ତ୍ତକୀ । (ଖେମଟା—ସଙ୍ଗୀତର ତାଲବିଶେଷ)
- ୬ । ବିଦ୍ବାନ, ପଣ୍ଡିତ ।
- ୭ । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର, ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ।
- ୮ । କୌଣସି ବିଦ୍ୟାର ପରିଗୁଳନା ।
- ୯ । ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ।
- ୧୦ । ଭ୍ରମଣ ।
- ୧୧ । ଅଗ୍ରାଦ୍ୟ କରବା ।
- ୧୨ । ଶକ୍ତି, ସାମର୍ଥ୍ୟ ।

ନେବନାମି (୧) ଦୁନିଆରେ ଜାହେର (୨); ସେଥି ସକାଶେ ଆପେ ଆସି ଏଠାରେ ମଜଲିସ କରିବାକୁ କହିଅଛି ।” ମଜଲିସ ସାରା ଲୋକ ଏକାବେଳକେ କହିଲେ, “ହଜୁରକୁ ଦୁନିଆରେ କିଏ ନ ଜାଣେ ? ହଜୁରଙ୍କ ଖାନ୍ଦା ପଲ୍ଲୀ ଯେ ଦିନେ ଖାଇଛି, ଜନହଗ୍ (୩) ଭରି ସେ ଇସ୍‌ହାଦ୍ (୪) କରୁଥିବ ।”

ପିଆଦା ସେଣ୍ ପଞ୍ଜୁ ସଲମ କରି ଜଣାଇଲା, ହଜୁର, ଓଡ଼ିଶା ଜମିଦାରୀରୁ ଜଣେ ମହାଜନ ମୁଲକାତ (୫) ସକାଶେ ଆସିଅଛି ।” ହୁକୁମ ହେଲା—ତାହାକୁ ହାଜର କରାଅ । ଆଗନ୍ତୁକ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆଗରେ ନଗଦ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ନାଜରାଣା ଥୋଇ ଭୂମିରେ ହାତ ଲଗାଇ ତିନି ଥର ସଲମ କଲେ । ମଜଲିସ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଜଣ ସଭ୍ୟ ବସିଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ ଏକ ସଲମ କଲେ—ଖିଜମହଦାର ମଧ୍ୟ ଗୁଡ଼ି ଗଲା ନାହିଁ । ମିଆଁ ହୁକୁମ କଲେ, “ବହୁତ କଦରଦାନ (୬) ଆଦମ୍ ।” ପାଲ୍‌ବାଲ୍ ପାଲିଆମାନେ ଏକ ସ୍ତରରେ ଗୀତ ଧରିଲାପରି ସମସ୍ତେ ପାଲି ଦେଲେ, “ବହୁତ କଦରଦାନ, ବହୁତ ହୁସିଆର ଆଦମ୍ ।”

ମିଆଁ ପଚାରିଲେ, ତୁମ୍ଭର ନାମ କଣ ?”

ରାଜଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ।

“କ୍ୟା ? ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାମଲବାଜ୍ ?”

“ନା ହଜୁର, ମଙ୍ଗରାଜ ।”

ଆଜ୍ଞା ଓଇ ହୁଆ, “ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗୋରାଜ ।”

ମଙ୍ଗରାଜ ଜଣାଇଲେ, “ମୁଁ ନିହାତି ଅଳ୍ପ କିଛି ଜିନିଷ ନଜର ଆଣିଅଛି । ହୁକୁମ ହେଲେ ହାଜର କରିବି ।” “ବହୁତ ଆଜ୍ଞା, ଦେନ ଆସ ।” ଭେଟିର ଡାକ ଚାଲିପସି ଖଣ୍ଡି କରେ ଲେଖା ଥିଲା, ପଡ଼ାଗଲା—

୧ । ସୁନାମ, ସୁଖ୍ୟାୟ ।

୨ । ପ୍ରବୃତ୍ତ ।

୩ । ଶବ୍ଦକାଳ ।

୪ । ସ୍ୱରଣ ।

୫ । ଦେଖାସାକ୍ଷାତ୍ ।

୬ । ଗୁଣଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ।

ପାଞ୍ଚଟା ଓଳିଆରେ ସବୁ ଅରୁଆ ଚାଉଳ ଭରଣେ ଆଠ ନଉତି,
ମୁଗଜାଇ ଦୁଇ ଓଳିଆରେ ବସିଣ ନଉତି, ହରଡ଼ଜାଇ ଏକ ଓଳିଆକୁ
ଅଠର ନଉତି, ଘିଅ ଏକ ମାଠିଆକୁ ପଚାଶ ସେର, ବନ୍ତଳ (୧) କାଠିଆ
(୨) କଦଳୀ ପାଞ୍ଚକାନ୍ଦି, ପାଚଲ କଦଳୀ ଦୁଇ କାନ୍ଦି, ଆଳୁ ଆଠ ବଣା ।

ମିଆଁ ହୁକୁମ କଲେ, “ବହୁତ ଆଜ୍ଞା ଚାଉଳ, ପଲଉର ଲାଏକ,
ଘିଅ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଭଲ ।” ମଙ୍ଗରାଜେ କହିଲେ, “ହଜୁର, ଆମ ଦୁନିଆର
ମାଲିକ, ହଜୁରଙ୍କ ଦାନା ପନ୍ଦର ପୁରୁଷ ହେଲ ଖାଇ ଆସୁଅଛୁ । ଏ ତ
ସାମାନ୍ୟ ଜନିଷ, ମେହେରବାନ ହେଲେ ପଲଉ ଚାଉଳ, ଘିଅ, ଡାଲି
ବରାବର ହାଜର କରିବ ।” ମିଆଁ ଓ ମି—ଆଉଁ—ମିଆଁ ଓ—
ଓସ୍ତାବୁଜା ଭାରି ଖସିଟା ହୋଇ ତାନସୁର କାନ ବାଁ ହାତରେ ମୋଡ଼ି
ସୁର ଦେଇ ବସିଲେ । ଗୁମ୍-ଗୁମ୍-ଗୁମ୍ ତାକ-ଧୁନ୍ ଧୁନ୍-ଧୁନ୍ ତାକ
ଧୁନ୍ ଧୁନ୍ ଗୁମ୍—ତବଲ ବାଜି ଉଠିଲା । ମିଆଁ ହୁକୁମ ଦେଲେ,
“ଜଲଦି ପଲଉର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ।” ଶ୍ରୀଷ୍ଟିସ୍ଥାନମାନେ କହନ୍ତି,
ପୃଥିବୀର ଶେଷ ଦିନରେ ସ୍ବର୍ଗେ ଦୁଇ ବର୍ଣ୍ଣା ବଜାଇଲେ ସମସ୍ତ ମୃତ-
ଲୋକ କବରରୁ ଉଠି ବସିବେ । ମଜଲିସ ଅବଶେଷରେ ମର ପଡ଼ିଥିଲା;
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଟଙ୍କାର ଝଣ ଝଣ ଶବ୍ଦରେ ବସ୍ତ୍ର ଉଠିଲା । ମିଆଁ ସାହେବ
ନଳ ମୁହଁରେ ଦେଇ ଦୁଇ ଚାରି ଥର ଭଲକରି ଟାଣିଲେ । କଲା
ପଟରେ କୁହୁଡ଼ି ବୁଡ଼ିଲା ପରି ଦାଢ଼ିସାରା ଧୂଆଁ ଖେଳିଗଲା । ସରକାର
କେନାଲଦ୍ବାରା ଯେପରି ପରଗନା ପରଗନା କରି ମହାନଦୀର ଜଳ ବାଣ୍ଟି
ଅଛନ୍ତି, ନଳ ଯୋଗରେ ହୁକା ଭିତରେ ଜମାଥିବା ଧୂଆଁ ସମସ୍ତଙ୍କ
ମୁହଁକୁ ବାଣ୍ଟିଗଲା । ମେଁ ଏଁ ଏଁ, ମେଏଁ ଏଁ—ପଲଉ ସକାଶେ
ଗୋଟାଏ ଖାସି ଅଣାଗଲା । ମଜଲିସ ଆଗରେ ଦର ଛୁଣିଲା, ଅଡ଼େଇ
ଟଙ୍କା । ମଙ୍ଗରାଜେ ଚମକି ପଡ଼ି କହିଲେ, “କଣ, ଏହି ଛେଳିଟିର ଦାନ
ଅଡ଼େଇ ଟଙ୍କା ! ବାପାରେ ! କେତେ ଦାନ !” ମିଆଁ ପଚାରିଲେ, “ତୁମ
ଗ୍ରାମରେ ଦାନ କେତେ ?” ଡାକ୍ତର ମନ୍ତ୍ର ପରାସା କଲପରି ଛେଳିର ଅଗ୍ର

୧ । କଥାରେ ତରକାରୀ ହୋଇ ଖିଆଯିବା କୋଣ ବଣିଷ୍ଟ ଏକ ପ୍ରକାର କଦଳୀ ।

୨ । ପାଚଲ ଖିଆଯିବା ଏକ ପ୍ରକାର କଦଳୀ ।

ପଶ୍ଚାତ୍ତପ୍ତ, କାମ, ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ନିଶ୍ଚୟ ପୂର୍ବକ ମଙ୍ଗଳଜେ କହିଲେ,
 “ଛେଳିଟାର ଦାମ କଣ ? ଚାରି ପଇସା କି ଛ ପଇସା ହେବ । ହୁକୁମ
 ଦେଲେ ପଲ୍ଲଭ ସକାଶେ ଦଶ ଗଣ୍ଡା କି ପନ୍ଦର ଗଣ୍ଡା ପଠାଇ ଦେଇ
 ପାରେ । ହଜୁର ଲୋକ ଚିହ୍ନି ଜମିଦାରୀରେ ଚାକର ରଖି ନାହାନ୍ତି,
 ସେଥି ସକାଶେ ଏତେ ଟଙ୍କା ବରବାଦ୍ । ଅତେଇ ଟଙ୍କା ଛେଳି ?
 ବାପରେ ।” ଏ କଥାଟା ଶୁଣି ମଜଲିସରେ ଯେ କିପରି ଆନନ୍ଦ କୋଳାହଳ
 ଉଠିଲା, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାଶୀତ । କୁଇବ ସାହେବଙ୍କ ପଲ୍ଲସିପୁର ଜୟ ସମ୍ବାଦ
 ଶୁଣି ବିଲ୍ଲତରେ ଡାଇରେକ୍ଟର ସଭା ନିଶ୍ଚୟ ଏତେ ଦୂର ଆନନ୍ଦ ହୋଇ
 ନ ଥିଲେ । କାରଣ ତେତେବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀ ଦରବାର ଡର ସେମାନଙ୍କ
 ମନରୁ ଗୁଡ଼ ନ ଥିଲା । ଓପ୍ରାଦଶା ପୁରୀଆ ରାଗିଣୀର ଆଲାପ କରିବାକୁ
 ଲାଗିଲେ । ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ ହସ ଉଠୁଛି
 ପଡ଼ୁଅଛି, କେବଳ ମଙ୍ଗଳଜେ ହାତଯୋଡ଼ି ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଜାଲ
 ମଧ୍ୟରେ ବୁଣା ଚାଉଳ ଖାଇଲାବେଳେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ବ୍ୟାଧି ଭୂର୍ଣ୍ଣ
 ହୋଇ ଦେଖୁଥାଏ । ଆନେମାନେ ମଙ୍ଗଳଜଙ୍କ ମନର କଥା ଭଲ ରୂପେ
 ବୁଝିପାରନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ବୋଧହୁଏ ଭୁଲୁଥିଲେ, “ଆ, ବାପ
 ତତେଇ ଆ, କାଣ୍ଡିଆ (୧) ପାଖକୁ ଆ ।”

ଜଣେ ଚାକର ଧାଇଁଆସି ବାଉଁଶଙ୍କ ଶୁଭରାମନର ସମ୍ବାଦ ଦେଲା ।
 ଯା ! ସବନାଶ । ଏ କଥାଟା ଯେ କାହାରି ମନରେ ନାହିଁ । ଓପ୍ରାଦଶା
 ପୁରୁଣା ହସିଆର ଲୋକ; ସେହି କେବଳ ଏ କଥାଟା ମନେ କରାଇ-
 ଦେଲେ । ବାଉଁଶଙ୍କୁ ଶପ ଟଙ୍କା ନଜରନା ଦେବାକୁ ହେବ । ପୁନବାର
 ଭବନା, ପୁନବାର ଆନ୍ଦୋଳନ । ଭାରତବର୍ଷର ବ୍ୟୟ ଫକଳନ ନିମନ୍ତେ
 ପାଲିଆମେଣ୍ଡରେ ବୋଧହୁଏ ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇ
 ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀର ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, ବେଳ ନାହିଁ ।
 ବେଳଉଣ୍ଡି (୨) ମଙ୍ଗଳଜେ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ, “ହଜୁର ! ଗୋଲମ
 ହାଜର ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଏତେ ଚିନ୍ତା କି ସକାଶେ ?” ପୁନବାର ପ୍ରଶ୍ନସା,
 ଧନ୍ୟବାଦ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ ବାହାରି ମଙ୍ଗଳଜଙ୍କ କାନରେ

୧ । ପକ୍ଷୀଙ୍କ ନଳଦ୍ୱାରା ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅଠାପୁରୁ କାଠି ।

୨ । ସୁବିଧାଜନକ ସମୟ ବା ସୁଯୋଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ।

ତାଳି ପଡ଼ିଲା । ମିଆଁ ଦୁକୁମ ଦେଲେ, “ଆଜ୍ଞା ମଙ୍ଗରାଜ, ତୁମେ ବର୍ତ୍ତମାନ
ଯେ ଉପକାର କଲ, ସେଥିର ଇନାମ (୧) ଅଲହଦା ପାଇବ, ଏ
ସିବାଏ ଟଙ୍କାକୁ ସୁଧ ଚାରିଅଣା ହସାବରେ ପାଇବ ।” ମଙ୍ଗରାଜ କହିଲେ,
“ରାମ, ରାମ, ରାମ ! ହଜର, ମୁଁ ପିଆଜ ଆଉ ବିଆଜ (୨) ଖାଏନାହିଁ ।”
ଓସ୍ତାଦ୍‌ଜୀ କହିଲେ, “କଣ ବିଆଜ ଖାଏନାହିଁ ? ବହୁତ ଇମାନ୍ଦାର
ଲୋକ । କୋରାନ୍‌ରେ ଯେ ପଚାରି ହାସମ (୩) ବୟାନ (୪) ଅଛି,
ବିଆଜ ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ।”

ଇତିହାସ ଲେଖକ ବୋଲନ୍ତି, କ୍ଲାଉବ ଦିଲ୍ଲୀ ବାଦଶାହଙ୍କ ପାଖରୁ
ବଙ୍ଗଳାର ସୁବାଦାଶ ନେବାବେଳେ ଏତେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଲାଗିଥିଲା ଯେ,
ଗୋଟାଏ ଗଧ ବିକା କିଣାରେ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ସମୟ ଦରକାର ।
ତେବେ ଫତେପୁର ସରସଣ୍‌ର ସରକରାକାଶ ଓ ସମସ୍ତ କ୍ଷମତା ପାଇବା
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଳମ୍ବ କଣ ?

ନବମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଶ୍ରୀ ହାଲରୁଲ

ତାଲୁକେ ଫତେପୁର ସରସଣ୍‌ ଗୋଟାଏ ଘର ବଡ଼ ତାଲୁକା ।
ସଦରଜମା ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଦୁଇଶହ ଆଠ ଟଙ୍କା ଛଅ ଅଣା, ମଫସଲ ଅସୁଲ
ଅଡ଼େଇ ପଟ । ଫାଉଁ ଫଉଁର (୫) ଛୁଡ଼ ଦିଅ । ଏଥିରେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି
ମୌଜା—ମୌଜେ ରାମନଗର, ବାଲିଆ, ହାଣ୍ଡିଖାଇ, ସଉତୁଣିଆ ଓ
ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ । ଉଣା ଅଧିକରେ ପାଞ୍ଚଶ
ଘରବସ୍ତି, ସବୁ ଜାତିର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଗୋଟାଏ ଦୋକାନ ଅଛି,

୧ । ପୁରସ୍କାର ।

୨ । ରାଣ ଲାଗିବା ଟଙ୍କାର ସୁଧ ।

୩ । କୋରାନ୍, ନିଶିକ ଖାଦ୍ୟ ବା କମର୍ ।

୪ । ବଣ୍ଟନ ।

୫ । ଉପହାର ।

ସେ ଦୋକାନରେ ସବୁ ଜନସ ମିଳେ—ଡାଲି, ଚାଉଳ, ଧୂଆଁ ପତ୍ର, ଲୁଣ, ତେଲ, ଯାହା ଖୋଜ, ପାଇବ । ଦୁଇ ଚାରି ପଇସାର ଦିଅ ଖୋଜିଲେ ମଧ୍ୟ ମିଳିପାରେ । ଦୋକାନର ତିନି ପୁରୁଷରୁ ଦଶମୂଳ (୧) ସାଇତା ଅଛି । ଦୁଇ ତିନି କୋଶରୁ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଡାକ ଆସେ । ଗ୍ରାମଟି ଲମ୍ବାଲମ୍ବ; କିନ୍ତୁ ସିଧା ସଳଖ ନୁହେଁ, ଆଠବାଙ୍କିଆ । ଅସୁରଦାସର ଉତ୍ତର ଆଉ ପଶ୍ଚିମ ଆଡ଼ର ଅଧେ ମାଡ଼ ବସିଅଛି । ମଝିରେ ଗୋହରୀ, ଦୁଇ ସାହାଲ ଘର । ମଝି ଗୋହରୀଟା ଖୁବ୍ ଓସାରଆ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯିବାଆସିବା ବାଟ ଦଶ ବାର ହାତରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ବାଟ ଦୁଇପାଖ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆର ଆଗରେ ଖଟଗାଡ଼ । ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡ ଖାଲିଯାଗା ଅଛି । ସକାଳେ ସେଠାରେ ଗାଈ ବଳଦ ବନ୍ଧା ହୁଅନ୍ତି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଶଗଡ଼ ଥୁଆ ହୋଇଅଛି । ଗୋହରୀରୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଯିବାଗାଁ ଅଲଗା ଅଲଗା ବାଟ । ଗ୍ରାମଟି ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—ସାଆନ୍ତ ସାଇ, ତନ୍ତୀ ସାଇ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇ ।

ସାଆନ୍ତ ସାଇରେ ଖୋଦ ଗୁମାସ୍ତା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଘର, ଏଥିପାଇଁ ଖୁବ୍ ଡାକ । ରାତି ଛୁ ଘଡ଼ି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଚେରୀ ଜାଗା । ଦୋକାନଟା ମଧ୍ୟ ଏଇ ସାଇରେ । ରାତି ପ୍ରହରକ ସରିକି ଆଉ ସବୁ ସାଇ ଭୁନିତାନ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାହିର ପ୍ରକୃତ ନାମ ଶାସନ । ଶାସନ ଭାଗ ପାଞ୍ଚଶଗୋଟା ପୁଅଭାସା ବାସୁର ଘର । ଶାସନ ଗୋହରୀ ଦୁଇ ପାଖରେ ଦେଉଣ ଅନ୍ଧାଜ ନଡ଼ିଆଗଛ । ମୂଣ୍ଡରେ ବଡ଼ ପିଣ୍ଡି ବନ୍ଧା ଅଛି; ସେଠାରେ ବଳଦେବ ପୂଜା ହୁଏ । ପିଣ୍ଡିଠାରୁ ଦଶ ପନ୍ଦର ହାତ ଛୁଡ଼ି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗଜାଭଳିଆ ନଡ଼ିଆଗଛ, ମୂଳ ସଫାସୁତର । ସେଇଟା ଗୋସାଇଁମାନଙ୍କ ବୈଠକ ଜାଗା । ନାସସୁଜା, ଭାଙ୍ଗଦୋଷା, ଯଜମାନଘର କଥା, ଅରଜନ କଥା ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି କଥାମାନ ସେହିଠାରେ ସମାଧାନ ହୁଏ । ଦିନେ ଦିନେ ସେଠାରେ ବଡ଼ ଗୋଲମାଲ ହୁଏ, ସେଦିନ ଯଜମାନ ଘରୁ ମିଳିଥିବା ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଚାଉଳ ବା ସରମାନ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣା ବାଣ୍ଟିଦେଉଥିବାର ସହଜରେ

୧ । କ୍ଷୁର, କାଶ ଶ୍ଵାଶନାଶକ-ପାଚନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଅୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଦଶଗୋଟି ଗଛର ମୂଳ, ଯଥା—ବେଲ, ଗନ୍ଧାର, ଫଣଫଣା, ଅଗବଥୁ, ପାଟେଲୀ, ଶାଳପଣ୍ଡି, ବୃହତୀ, ଅଳ୍ପରାଜ୍ଞ ଓ ଗୋଖରୀ ।

ଜଣା ପଡ଼ିଯାଏ । ସେ କଳି ଶୁଣି ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି, ବ୍ରାହ୍ମଣଗୁଡ଼ାକ
ଗୁଡ଼ଳ ମୁଠାକ ସକାଶେ କୁକୁରପରି କଳି କରୁଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଲୋକ-
ମାନଙ୍କର ଏପରି କଥାଟା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କିଛି ସୁଖ ଲାଗେ ନାହିଁ । ତାହାର
କାରଣ, ଏମାନେ ନିପଟ ମୂର୍ଖ, ଗତରକୁଡ଼ି, ବ୍ରାହ୍ମଣ କର୍ମସ୍ଥାନ ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ଛତିଶ ବର୍ଷର ରଜା ତ । ଏମାନଙ୍କୁ କୁକୁର ସଙ୍ଗେ ତୁଳିବା
କେତେବେଳେ ହେଲେ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଉପମାଟା ମଧ୍ୟ ଭଲ ହେଲା
ନାହିଁ । କାରଣ ଶ୍ରେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍ସୁଷ୍ଟ ଓଦା ଗୁଡ଼ଳ ସକାଶେ
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କଳି; ଆଉ କୁକୁରଙ୍କ କଳି ଅଇଁଠାସ୍ତର ସକାଶେ ।
ଦେଖନ୍ତୁ, ପ୍ରେତ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଆଉ ମନୁଷ୍ୟ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଓଦା ଗୁଡ଼ଳ ଆଉ ସିଝା
ଗୁଡ଼ଳ କଥାଟା କେତେ ଭିନ୍ନ । ଆଉ କୁକୁରମାନେ କାମୁଡ଼ାକାମୁଡ଼ି
ଲଗନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବାଡ଼ିଆବାଡ଼େଇ ହୁଅନ୍ତି ସିନା, ଗୋଟାଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଆଉ ଗୋଟାକୁ କାମୁଡ଼ିବାର ବା ରାମୁଡ଼ିବାର ତ ଦେଖା ନାହିଁ ।
ଆକାଶରେ ଶାଗୁଣା ଉଡ଼ିଲେ କେଉଁଠାରେ ମଡ଼ ପଡ଼ିଥିବାର ଯେପରି
ଜଣାଯାଏ, ସେହିପରି ଦିନ ପହରବେଳେ ଗୋସାଇଁମାନେ ଚିତାପଇତା
ହୋଇ ପଲ ପଲ ବାହାରିଲେ କେଉଁ ଗାଁରେ ମନୁଷ୍ୟ ମରିଥିବାର ଲୋକେ
ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ।

ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କ ମିଶି ଶାସନ ଭଗ ଜମି ପଞ୍ଚାଶ ମାଣ ।
ଯିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଜମି ଭୋଗ ଦଖଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ
ମରହଟ୍ଟା ସୁବାଦାର ତମ୍ବାପାତିଆ ସନନ୍ଦ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଯିକାଳ
ବୋଇଲେ ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ, ବର୍ତ୍ତମାନ । ଭୂତ କଥା ଭୂତଙ୍କୁ ଜଣା,
ଭବିଷ୍ୟତ କଥା କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ କଥା
ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ । ଗୋରୁ ଗାଈ ଖୋଜି ଆଣି ବାନ୍ଧିବା, ଗୁଡ଼ାଳରେ
ଧୂଆଁ ଦେବା, ହଳିଆକୁ ପଖାଳପାଣି ଦେବାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳଟା ଗଡ଼ି-
ଯାଏ, ଭୂମିଦାତାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବେ କେତେବେଳେ ? କଥା
ପଡ଼ିବାରୁ ଦିନେ ଭୋବାନ ବାବୁନାଥ କହି ବସିଲେ, “ଆମ୍ଭର ଭୂମି କାହିଁ
ଯେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବୁଁ ?” କଥାଟା ମଧ୍ୟ ନିହାତି ମିଛ ନୁହେଁ ।
ଶାସନ ଭଗ ପାଞ୍ଚଶମାଣ ମଧ୍ୟରୁ ଦଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଗୁରୁଣ ମାଣ ବିକା
ଭଜ ସରିଲାଣି । ବାକୀ ଯେ ଜମି କେତେ ମାଣ ମଙ୍ଗରାଜେ ସମ୍ଭାଳିଛନ୍ତି,

ବୋଲି ଅଛି, “ଗୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହିତାୟତଂ” ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଭାରି ଯତ୍ନ । ବୁଲ-ଗୋରୁଗୁଡ଼ିକ ମଙ୍ଗରାଜେ ସାବଧାନ କରି ଆପଣା ଗୋଠରେ ରଖନ୍ତି । କେହି ପାଣ ଏପରି ନାଁ-ଉଆରସୀ (୧) ଗୋରୁ ଆଣି ବକ୍ସିସ୍ ସ୍ବରୂପ କିଛି କିଛି ନେବାର ସତରାତର ଦେଖାଯାଏ । ବଳଦ ଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଗାଈ ସଂଖ୍ୟା ଚିନ୍ତାକ୍ଷରୁ ଟପି ଗଲୁଣି । ଗୋମାତା ବାର ଜାଗାରେ ବୁଲି କଷ୍ଟ ପାଇବେ, ସେଥି ସକାଶେ ସମ୍ଭାଳିଛନ୍ତି; ନିହାତି ବଳି ପଡ଼ିଲେ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ପଠାଣଗୋଆଳକୁ ଅଧାଅଧୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ସେପରି ବ୍ରାହ୍ମଣ-ମାନଙ୍କ ଜମିଗୁଡ଼ିକ ଖଣି ନେଇଛନ୍ତି, ସମ୍ଭାଳି ରଖିଛନ୍ତି । ଗୋସାଇଁମାନେ ଜମି ନ ବିକି କଣ କରିବେ ? ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ ଗୁପ୍ତ, ତାହା ବାଦ ଘେରୁଗୁଡ଼ାକ ବାଛି ବାଛି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜମିରୂପୀୟାନ ଘେରକଲେ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ କିଛି ଜମି ବିକିଦେଲେ ଘେରମାନେ ଡରରେ ପାଖ ପଶି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଉ ମଙ୍ଗରାଜେ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରେ ପାଞ୍ଚ ମଣ ଜମି କଣିଲେ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି । ଏ କଥାଟା ସେମାନଙ୍କର ଗୁଡ଼ିବାର ଭୁଲ । ଆଜ୍ଞା, ତୁମ୍ଭେ ଭରଣେ ଗୁଣିଲେ ପାଞ୍ଚ ଭରଣ କାଟି ତ ? ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଟଙ୍କା କି ବାଞ୍ଛ ? ସେଥିରେ କଣ କଲନ୍ତର (୨) ନାହିଁ ?

ଶାସନ ମଝିରେ ଶିବୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘର । ଏହାଙ୍କ ଜେଜେ (୩) ବିକି ଖାଡ଼ାଙ୍ଗା ପୁରୁ ସାତପାଦ ବ୍ୟାକରଣ ମୁହେଁ ମୁହେଁ କହି ଯାଉଥିବାର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣାଯାଏ । ନୈଷଧାନ ପାଠ ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଅଟକି ନ ଥିଲା । ପଣ୍ଡିତେ ନାନା ବ୍ୟାକରଣ ଶବ୍ଦ ଓ ସନ୍ନିଗୁଡ଼ାକ କୋଇଲି ଗୀତ ପରି ହାକି ଯାଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପୋଥି ସବୁ ଖଟୁଲିରେ (୪) ସାଇତା ଅଛି । ପଣ୍ଡିତେ ପ୍ରତିଦିନ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଆପେ ପଣ୍ଡିତେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଟାଣ ପଣ୍ଡିତ । ପୋଥିରୁ ଡୋରି ନ ଫିଟାଇ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଗ ଅଭିଧାନ (୫) କହି ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସାଆନ୍ତ ବାପାଙ୍କର

୧ । ପେର ସଞ୍ଜୁରି କେହି ଦାବିଦାର ନାହିଁ ।

୨ । ସୁଧ ।

୩ । ପିତାମହ ।

୪ । ଶାଳଗ୍ରାମ ଆଦି ଦେବତା ଓ ଭଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥଆଦି ରଖିବାକୁ ଯୁକ୍ତ କାଷ୍ଠାସନ ।

୫ । ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନର ପାଞ୍ଚ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ମିଛଲାପୁଅ ଭାଇଙ୍କର ଭଣ୍ଡାରର ମାଉସୀପୁଅ ଭାଇ ନବଦୀପ ଯାଇ
ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଆସିଥିଲେ । ସାର କଥା, ଖାଡ଼ଜାଦଶ ସକାଶେ ଶାସନର
ବିଦ୍ୟା କେତେବେଳେ ଗୁଡ଼ ନାହିଁ । ଏହାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ଚୋପାଡ଼ା ।
ଶାସନ ପିଲାମାନେ ଦୁଇ ଖିଲ ପଡ଼ନ୍ତି । ଏକରୁଲିଶ କର୍ମକର୍ମଜ ସେଲ
ପଣ ଏହାରେ ପଡ଼ାନ୍ତି । କେହି କେହି ପିଲା ବର୍ଗେ ଦୁଇ ବର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରନ୍ତି ।

ପଶ୍ଚିମ ସାହାରା, ତନ୍ତ୍ରୀ ସାହିରେ ତନ୍ତ୍ରୀ ଦେଉଳଦର । ଏହି ସାହିର
ଗୋବିନ୍ଦଟା ସମାପ୍ତବର; ଖବରାଡ଼, ଗୋବରଗଦା କିଛି ନାହିଁ । ଆପଣ
ମନେ କଲେଣି, ଏଠାରେ ପାଞ୍ଚଆଇନ ଜାଣି (୧) ଅଛି । ମିଉନିସିପାଲିଟିର
ଗରଡ଼ ଆସି ଅଳ୍ପ ସବୁ ଉଠାଇ ନେଇଯାଏ । ଆପଣଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରି
ଦେଉଛୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ ନ ଶୁଣି କୌଣସି କଥା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି
ପକାଇବେ ନାହିଁ । ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ, ଅନେକ ପ୍ରମାଣ ସଂଗ୍ରହ କରି
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ହୁଏ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଏପରି ଭ୍ରମ
ଅପନୋଦ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏତେ ପରିଶ୍ରମ, ନୋହିଲେ
ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ପୁଣି ଏଣୁକେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ପକାଇବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ
ଅଭ୍ୟାସର ବିପରୀତ । ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ନ ପାଇଲେ କିମ୍ବା ଯାହା
ନ୍ୟାୟା ଶିକ୍ଷାକର ନୁହେଁ, ଏମନ୍ତ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣୁ ନାହିଁ ।
ଯାହା ଲେଖିବୁ, ସେ କଥାଗୁଡ଼ିକ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରମାଣ କରାଇ
ଦେବୁ, ଆପଣଙ୍କର ପାଟି ଫିଟାଇବାର ବାଟ ନ ଥିବ । ଦେଖନ୍ତୁ, ପ୍ରମାଣ
ପ୍ରୟୋଗ ନିମନ୍ତେ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର କହନ୍ତି, “ପଦ୍ମତୋ ବହ୍ନିମନ ଧୂମାତ୍ମ;”
ଅର୍ଥାତ୍ ପଦ୍ମତରୁ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଛି କିପା ? ନା ଭିତରେ ନିଆଁ ଅଛି ।
ମହାନଦୀର ପାଣି ବଡ଼ ଆସୁଅଛି । ଦେଖିଲେ ଜାଣିବ, ଉପରେ ଭାରି
ବର୍ଷା ହୋଇଗଲାଣି । କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣର ଗୋଟାଏ ଏମନ୍ତ ନିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ
ଅଛି । “ନ କାର୍ଯ୍ୟମ୍ କାରଣଂ ବିନା,” କାରଣ ନ ଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ
ନାହିଁ । ଏଠାରେ ନଦୀ ବୃଦ୍ଧିର କାରଣ ହେଲା ବୃଷ୍ଟି । ସେହିପରି
ଆମ୍ଭେମାନେ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ଦେଇ ପାରୁ,
ଗୋବର ସହିତ ଗୋରୁର ନିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । କାରଣର ଅଭାବ

୧ । ପ୍ରଚଳିତ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ।

ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଭାବ ହେବ, ଏକଥା ଆପଣ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ସୁତରାଂ ତନ୍ତ୍ରୀ ସାଇର ଗୋବର ଗଡ଼ାର ଅଭାବର କାରଣ ଗୋରୁର ଅଭାବ, ଅର୍ଥାତ୍ ତନ୍ତ୍ରୀସାଇରେ ଗୋରୁ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଗୋବର ନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କ ମନରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଖଟକା ଲାଗିପାରେ । ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ ବାଘ ଭଲୁ ନୁହନ୍ତି ଯେ ବଣରେ ରହିବେ ! ଏମାନେ ଗ୍ରାମ୍ୟପଶୁ, ଗ୍ରାମରେ ରହିବା ଏମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ । ଯେଉଁ ଠାରେ ପାଣି, ସେହିଠାରେ ମାଛ; ସେହିପରି ଗ୍ରାମରେ ଗ୍ରାମ୍ୟପଶୁ, ଏଠା ଧରାବତ୍ତା କଥା । ତନ୍ତ୍ରୀସାଇ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରାମ, ତେବେ ଗ୍ରାମ୍ୟପଶୁ ନାହାନ୍ତି କି ସକାଶେ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି କୌଶଳରେ ଅନେକ ବ୍ୟଭିଚାର ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ, ହୁଏ ତାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଫଲତ, ନହୁଏ ତିଲ । ଦେଖନ୍ତୁ, ପଶୁ କହ, ପକ୍ଷୀ କହ, କୀଟ ବୋଲି, ପତଙ୍ଗ ବୋଲି, ସବୁ ଜାତିରେ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମାଛି ଅଛନ୍ତି, ସେଥିମଧ୍ୟରେ ତ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ହିଞ୍ଜଳ (୧) ଦେଖାଯାଏ । ସେହିପରି ତନ୍ତ୍ରୀସାହି ଗ୍ରାମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଗ୍ରାମ୍ୟପଶୁ ନାହିଁ । ପଶୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଠା ହିଞ୍ଜଳ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏଠାରେ ବନ୍ୟପଶୁ ବାଘ, ଭଲ କିମ୍ବା ଗ୍ରାମ୍ୟପଶୁ ଗାଈ ଗୋରୁ କିଛି ନାହାନ୍ତି । ତାହାର ମଧ୍ୟ କାରଣ ଥାଇପାରେ । କାରଣ ବିନା କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ଏହା ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରର ସୂତ୍ର ଅଟେ । ବ୍ୟାକରଣ ରଚକମାନେ ସୂତ୍ର ଠିକ୍ କରି ନ ପାରିଲେ ନିପାତନସିଦ୍ଧି (୨) ବୋଲି ଗୋଟିଏ କଥା କହି କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଦିଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ଠକପଣିଆ । ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହାତରେ ହେବ ନାହିଁ । ସେ କଥା ଥାଉ । ତନ୍ତ୍ରୀସାଇରେ ଗୋରୁ କିମ୍ବା ନାହିଁ, ତାହାର କାରଣ ବୁଝନ୍ତୁ । ବାଇବେଲରେ ଲେଖାଅଛି, ‘ଜଣେ ସେବକ ଦୁଇଜଣ ସାଆନ୍ତର ସେବା କରିପାରେ ନାହିଁ ।’ ସତରଂ-ଚର ଦେଖାଯାଏ, ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ଠିକେ ଠିକେ ଦୁଇ କଥା କହି କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ବସନ୍ତି । ଟୀକାକାର ନ ଥିଲେ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥ ବୁଝିବା ନିତାନ୍ତ କଠିନ । ମଲ୍ଲୀନାଥ, ମଥୁରାନାଥ, ଶ୍ରୀଧର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଦେଇ ନଥିଲେ, ରଘୁବଂଶ, ନ୍ୟାୟ, ଭଗବତ ପରି ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଆଜିଯାଏ ଡୋରିଭିଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା ।

୧ । ନୟଂସକ ।

୨ । ବ୍ୟାକରଣର ସାଧାରଣ ନୟମ ଦ୍ୱାରା ପାହା ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସେହିପରି ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଇବେଲର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ନ ଦେଲେ ବୁଝିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଆପଣ ନନ୍ଦୁଏ ଟାଣିଟୁଣି ଏକ ପ୍ରକାର ପାଠ ଲଗାଇଯିବେ, ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କର ହାତରେ ତ ସବୁ କଥା ହୁଏ ନାହିଁ । ବାଇବେଲ ସୂସର ଅର୍ଥ ଏହି କି, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରେ ନାହିଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଲୁଗା ବୁଣାରେ ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦିନ ଯାଏ, ଗୁପ୍ତ କରିବାକୁ ବେଳ କାହିଁ ? ଗୁପ୍ତ ସବୁ ନ କଲେ ବଦଳ ରଖିବାର ଦରକାର କଣ ? ବଳଦ ନଥିଲେ ଗୋବର କାହୁଁ ଆସିବ ? ଗୋବର ଅଭବରୁ ଖଚଗଦା ନ ଥିବାରୁ ଦାଣ୍ଡ ସଫା ।

ଆଜିକାଲି ଉଣେଇଶ ସମ୍ବତ୍ସରେ ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ରର ଖୁବ୍ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, କାରଣ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ସବୁ ଉନ୍ନତର ମୂଳ ଅଟେ । ଦେଖନ୍ତୁ, ଇଂରେଜମାନେ କେଡ଼େ ଗୋର, ଆଉ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଦେହ କାଳିଆ । ସେଥିର କାରଣ, ସେମାନେ ବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଅଛନ୍ତି, ଓଡ଼ିଆମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ହାଲ ବିଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚ୍ଚା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରସଙ୍ଗଟା ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରମାଣ କରିଦେଇ ପାରୁଁ । ଆପଣ ପାଠରେ ମନ ଦିଅନ୍ତୁ, ବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ର ଯେ କେଡ଼େ ଠିକ୍ ତାହା ବୁଝି-ପାରିବେ । ଉକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରର ସୂସ ଏକ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇଗୋଟି ବସ୍ତୁ ରହି ନ ପାରେ । ଆପଣଙ୍କ ଦୁଧପିଆ ଗିନାରେ ପାଣି ରହେ ତ ? ଏ କଥା ବୋଲିବେ, ସେଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ସୂସ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଆବଶ୍ୟକ । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇଗୋଟି ପଦାର୍ଥ ରହି ନ ପାରେ । ଗିନାରେ ଦୁଧ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ଆଉ ପାଣି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଲୁଗାବୁଣା ସକାଶେ ବାହାର ଭିତର ଦୁଇ ଜାଗା ଦରକାର । ଘର ଭିତରେ ଲୁଗା ବୁଣାଯାଏ; ଲୁଗା (୧) କାଟିବା, ତାଗୀ (୨) କରିବା ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମ କାହାରେ ହୁଏ । ସୂତବଂ ତାସଣ (୩) ଜାଗାରେ ଗୋବର ଗଦା ରହିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ଆଉ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମିଳିତ ନ ହେଲେ ଲୁଗା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସୂତାରେ ତୋରଣି ଦେବା ନିଷେଧ କା

୧ । ତନ୍ତ୍ରୀର ମଣ୍ଡଦଥ ସୂତା ।

୨ । ଡୋରା, ସରୁ ସୂତା ।

୩ । ଲୁଗା ବୁଣିବା ପୂର୍ବରୁ ଟାଣି ସୂତାକୁ ମଣ୍ଡ ଦେଇ ମାଳିବା ।

ଚରଣିଷର ଚଢ଼ାଇବା, ନଳ (୧) ବଳବା ଏ ସବୁ ଚନ୍ଦ୍ରୀଆଣିମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । ଗାଈ ବଳଦ ଦାଣ୍ଡରୁ ଖୋଜି ଆଣି ବାନ୍ଧିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ବେଳ କାହିଁ ? ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଅନେକ କାରଣ ଅଛି, ମାତ୍ର କଥା ବଢ଼େଇ ଲେଖିବା ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଦେହରେ ବେଳେ ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ଠିକେ ଠିକେ ସବୁକଥା ଲେଖିପକାଉଁ ।

ଦଶମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଉଗିଆ ଆଉ ସାରିଆ

ଚନ୍ଦ୍ରୀସାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଭାଗବତ ଘର ଆଉ ଦଧିବାମନ ମନ୍ଦିର । ଚନ୍ଦ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜାତିଆଣ (୨) ଟଙ୍କାରେ ମନ୍ଦିରଟି ତିଆରି ହୋଇଅଛି । ଜାତିଆଣ ଟଙ୍କା କ'ଣ ଜାଣନ୍ତି ? ଅବଶ୍ୟ ଏକଥା ଆପଣଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେବା ଦରକାର ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଆଉ ଆଉ ନବ୍ୟ ବାବୁମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେବା ଦରକାର; କାରଣ ସେମାନେ ବିଦ୍ବାନ୍, ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ପଢ଼ିଛନ୍ତି, ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ଜାଣନ୍ତି । ଆପଣା ଜେଜେବାପର (୩) ବାପ ନାମ ପରୁର, ଅଣ୍ଡାଳ ହେବେ; କିନ୍ତୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଭୃଷାୟ ଗୁରୁପର ପଞ୍ଚଦଶ ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ସେମାନଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ଥ । ଇଂରେଜ ସମାଜ ବା ଫରସୀ ସମାଜର କଥାଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ିଲେ ଲୋକେ ବିଦ୍ବାନ୍ କହିବେ, ଆପଣାର ବା ପ୍ରତିବାସୀ ଜାତି ଓ ସମାଜର କଥା ଜାଣିବାର ଦରକାର କ'ଣ ? ଯାଉ, ସେଥିରେ କ'ଣ ଅଛି ? ବାବୁମାନେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ଖପା ହୋଇଯିବେ, ଆତ୍ମମାନଙ୍କର କହିବା ଦରକାର କ'ଣ ? ଜାତିଆଣ ଟଙ୍କାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ, ଜାତି ମଧ୍ୟରେ କେହି ଭଲ ମନ୍ଦ କଲେ, ପଞ୍ଚମାନେ ତାହାକୁ ଜରିମାନା କରନ୍ତି କିମ୍ବା କେହି ଗରିବ ଜାତିକୁ ଦେଇ ନ ପାରିଲେ ପଞ୍ଚ ଗୋସାଇଁ ମାନ୍ୟ ନେଇ ତାହାକୁ ଉଠାଇ ନିଅନ୍ତି ।

୧ । ଯେଉଁ କାଠିରେ ଚନ୍ଦ୍ରୀମାନେ ସୂତାଗୁଡ଼ାଇ ରଖନ୍ତି ।

୨ । ଜାତି ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।

୩ । ପିତାମହ, ଗୋସାଇଁ ବାପ ।

ଟଙ୍କା ପରମାଣିକ (୧) ଜମାରେ ଥାଏ । ସେହି ଟଙ୍କାରେ ମନ୍ଦିରଟି ତପ୍ତାର ହୋଇଅଛି । ଏହି ନିୟମ ସବୁ ହାଟୁଆ ଜାତିରେ ଚଳେ । ଆହା, ଏହି ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଥାଟି ଦିନକୁ ଦିନ ଲୋପ ପାଉଅଛି । ଆଜିକାଲି ଅଦାଲତ ଦୁଆର ମେଲ । ଲୋକମାନେ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟ ହେଲେଣି, ପଞ୍ଚଶାସନ କିଏ ମାନୁଛି ? ଇଂରେଜ ଆଇନ୍ କହେ, ଦେଖ ବାବା, ସାବଧାନ ! ତୁମ୍ଭେ ଯେବେ କିଛି ଅପରାଧ କର ଆଉ ସେଥିର ଯଦି ଆଇନ୍ ସଙ୍ଗତ ପ୍ରମାଣପାଉଁ, ଦଣ୍ଡ ଦେବୁଁ । ଚଲକ୍ ଲୋକ କହିଲ, ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ନ ପାଇବେ, ସେଥିର ଫିକର (୨) ମୋତେ ଜଣା । ଆଉ ଡିଜାଲ ତାହା ପିଟିବୁଡ଼ାଇ କହିଲେ, “କୁଛ୍ ପରବା ନେହିଁ, ଟଙ୍କା ଆଣ, ମୁଁ କଳାକୁ ଧଳା, ଧଳାକୁ କଳା କରିଦେବି ।” ଏଥିରେ ଏହି ଫଳ ହେଉଅଛି ଯେ, ଅନେକ ଚଲକ୍ ଓ ଧନବାନ୍ ଲୋକ ଶତ ଅପରାଧ କରି ମଧ୍ୟ ଦେହ ଝାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଉଅଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚୟ ନିର୍ଦ୍ଦିନ ଲୋକଙ୍କୁ ହରବରରେ (୩) ପଡ଼ିବାକୁ ହେଉଅଛି । ଆଉ ଦୁଇ ପକ୍ଷ ମକଦ୍ଦମାରେ ଟଙ୍କା ବାଣ୍ଟି କଜାଳ । ସେହି ଟଙ୍କା ବାର ଭୁତ ଗୋଟାଇ ଖାଉଅଛନ୍ତି । ଆଉ ପଞ୍ଚୁ ଆତଙ୍କ ଆଖିରେ ଧୂଳି ପକାଇବାର ବାଟ ନାହିଁ । ପୁଣି ପ୍ରକୃତ ଅପରାଧୀଠାରୁ ଜରମାନା ଅସୁଲ ଟଙ୍କା ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗୁଥିଲା ।

ନିର୍ବୁଦ୍ଧର ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ଜାତିର ଗୋଟାଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାର ସମସ୍ତେ ବୋଲନ୍ତି । କାହାର ବୁଦ୍ଧିର ସୂଚି ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି “ଆରେ ଭୂଟା ଚନ୍ଦ୍ରୀ ନା କଣରେ ?” ଅର୍ଥାତ୍ ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରୀପରି ହୁଣ୍ଡା (୪) । ଆପଣ ସତ୍ୟତା ଶିଖିଥିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦୟାବାମନ ମନ୍ଦିର ତପ୍ତାର କଥା ଶୁଣି ସେହି ପ୍ରବାଦକୁ ଅକାଟ୍ୟ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ । ଆପଣ କହିବେ, ସାଧାରଣ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଏପରି ଅପବ୍ୟୟ କିପରି ? କଲେଟର ସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ସ୍ୱଲଗ୍ନିପ ବାନ୍ଧି, ନୋହିଲେ ଲୁଟି ସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ହାସପାତାଲ ବସାଅ, ମନ୍ଦିରଟା କ’ଣ ?

୧ । (ପ୍ରାମାଣିକ)...ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ।

୨ । ଉପାୟ, ବୌଦ୍ଧେ ।

୩ । ବସନ୍ତ, ଅନ୍ଧତ୍ୱ ।

୪ । ମର୍ଦ୍ଦ, ନିବୋଧ ।

ଆପଣଙ୍କ ମନ ଯୋଗାଇ କଥା କହିବା ଆନୁମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ,
ମାତ୍ର ଆପଣଙ୍କ କଥାଟା ଆନୁମାନଙ୍କ ମନକୁ କପରି ଲଗୁଛି । ଆପଣଙ୍କୁ
କୁହାଯାଉ ନାହିଁ ଏ କଥା ଠିକ୍; କିନ୍ତୁ ତନ୍ତ୍ରୀବୃତ୍ତି ଅର୍ଥ କ'ଣ ଜାଣନ୍ତି—
ଏହା ଗୋଟାଏ ଯୋଗାରୁଡ଼ ଶବ୍ଦ (୧) । ଯେମନ୍ତ ପକ୍ଷଜ ବୋଇଲେ
ପଦ୍ମ, ତେବେ ପକ୍ଷରୁ ଯେ ଜାତ ହେବ ଅର୍ଥାତ୍ ଘୋଡ଼ାତଳ, ଶିଉଳି,
ଶାମୁକା, ଗେଣ୍ଡା ସମସ୍ତ କି ପଦ୍ମ ? ତାହା ନୁହେଁ । ସେହିପରି ତନ୍ତ୍ରୀ ଅର୍ଥ
ନିବୃତ୍ତି ଆ, ନିବୃତ୍ତି ଆ ଅର୍ଥ ତନ୍ତ୍ରୀ ନୁହେଁ । ସେ ଦିନ ମାହେଷ୍ଠରର
ତନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯେ ପାଲିଆମେଣ୍ଟ କମ୍ପାଇ ଦେଲେ, ତାହା କି ଜାଣନ୍ତି
ନାହିଁ ? ଆପଣ ଯେ ବାବୁ ସାକି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ତ କେବଳ ତନ୍ତ୍ରୀ
ପ୍ରସାଦାତ୍ । ଏପ୍ରକାର ତନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବୃତ୍ତି ପ୍ରତି ଦୋଷାଗେଷ କରିବା ଏକ-
ପ୍ରକାର ବେମାନ । ହସାବ ଧରିଲେ, ଆନୁମାନଙ୍କ ଚିନ୍ତାପୁରୁଷ ସମସ୍ତେ
ତନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଏଥିର ପ୍ରମାଣ ସଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟାର
ଅନୁଶୀଳନ କରିବାର ଦରକାର ନାହିଁ । ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମକେ ଠାକୁର ମନ୍ଦିର-
ଗୁଡ଼ାକ ସେଥିର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାକ୍ଷୀ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦୁଇପଟ ନ
ଦେଖି ହଠାତ୍ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବା ତନ୍ତ୍ରୀରୁ ବିହୀନ ବୋଲି
ଆନୁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଁ । ଦେଖାଯାଉ, ଠାକୁର-ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ାକ
ବାସ୍ତବିକ୍ ତନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କି ନୁହେଁ । ଘୋର ମଫସଲିଆ ଲୋକମାନଙ୍କ
କଥା ଆପଣଙ୍କୁ ଜଣାଥିବ । ସେମାନେ ଦିନଯାକ ଦୁଃଖ-ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗି-
ଥାନ୍ତି, ସଞ୍ଜ ହେଲେ ମୁଠାଏ ମୁଠାଏ ଖାଇ ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ
ଧର୍ମପୁରୁରକ ନାହାନ୍ତି, ଲଲଗ୍ରେଷ୍ଟ ନାହିଁ, ଧର୍ମକଥା କାହୁଁ ଶୁଣିବେ ?
ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ଶଙ୍ଖ-ଘଣ୍ଟା ବାଜେ । ପିଲଠାରୁ ବୁଢ଼ା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏହି ଢେ ଜଣାଇ ଦିଏ, ‘ଜଗତରେ ପ୍ରଭୁ ଅଛନ୍ତି’ ।
ସେଠାରେ ଭଗବତ ଗାଦି ଅଛି, ଗ୍ୟାଣ୍ଡମୀ, ଜନ୍ମାଶ୍ୱମୀ, କାର୍ତ୍ତିକ-ମାସ
ପ୍ରଭୃତି ପବନିନ ମନ୍ଦିରରେ ଭଗବତ ପାଠ ହୁଏ, ଲୋକମାନେ ଯାଇ
ଶୁଣନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ନ ଥିଲେ ପ୍ରଭୁର ନାମ ବା ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଶୁଣିବାର ଉପାୟ

୧ । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଅନୁସାରେ ହେଉଥିବା ଅର୍ଥ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ
ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବହାରରେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣିତ୍ୱବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ ।

ନ ଥିଲା । ବିଦେଶୀ ଲୋକ କିମ୍ବା ଗ୍ରାମରେ କାହାର ଅଖଣ୍ଡ ଖଞ୍ଜରେ (୧)
ଭାବରହା ହୋଇ ନ ପାରିଲେ, ପୂଜାହାରୀ (୨) ପାଖରେ ଯୋଡ଼ାଏ
ପଇସା ପକାଇ ଦେଲେ ପେଟେ ପ୍ରସାଦ ଖାଇବାକୁ ମିଳେ । ପଞ୍ଚୁ ଆଦି,
ଗ୍ରାମଲୋକଙ୍କ ଦୋଷାଦୋଷର ବିଚାର ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ ହୁଏ । ଆମ୍ଭେ-
ମାନେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଇଂରାଜୀ ଚରମମା କରିଦେଲେ ଆପଣ ସହଜରେ
ବୁଝି ପାରିବେ । ଠାକୁରମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକରେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଚକ (ଭଜନ-
ନାଳୟ), ପବ୍ଲିକ୍ ଲାଇବ୍ରେରୀ (ସାଧାରଣ ପୁସ୍ତକାଳୟ), ହୋଟେଲ,
(ଭୋଜନାଳୟ) ଟାଉନ୍‌ହଲ୍ (ଭାଗବତ ଘର) ଏହି ଗୁରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳେ ।
ସେ କଥା ଯାଉ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆଉକଥା ଲେଖିବାକୁ ହେବ ।

ଆଉ ଆଉ ହାଟୁଆ ଜାତିଙ୍କ ପରି ଚନ୍ଦ୍ରୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜଣେ
ପରମାଣିକ ଅଛି, ସେ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । ପରମାଣିକକୁ ନ ଧରିଲେ
ଜାତିଆଣ କର୍ମ କିଛି ଚଳେ ନାହିଁ । ବାହା, ପୁଆଣି ହେଲେ ପରମାଣିକ
ଜାତିରେ ଗୁଆ (୩) ଦିଏ । ସେଥିପ୍ରକାଶେ ମୂର୍ତ୍ତିଏ ଲୁଗା ଆଉ ଗୋଟିଏ
ଗୁଆ ମାନ୍ୟ ପାଏ । ଜାତିର ହାଟ ଗୁଡ଼ାର ପରମାଣିକଠାରେ ହେଲେ
ସେ ଗୁଆ ଦେଇ ପଞ୍ଚୁ ଆଦି ସଙ୍ଗୁଳ (୪) ଆଣେ । ସଭାରେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ
ଆଗେ ପରମାଣିକକୁ ଦିଆଯାଏ । ଜାତିସଭାରେ ପରମାଣିକ ଆଗେ କୃଷ୍ଣ
ନ କଲେ କାହାର ହାତ ଚଳେ ନାହିଁ । ଏହି ପରମାଣିକ ପଦଟା
ପୁରୁଷାନୁଷ୍ଠାନିକ; ଅର୍ଥାତ୍ ପରମାଣିକ ପୁଅ ପରମାଣିକ ହେବ, କିମ୍ବା,
ତାହା ବଂଶରୁ କେହି ଜଣେ ହେବ, ଯେ ସେ ଲୋକ ହୋଇ ପାରିବ
ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରମାଣିକର ନାମ ଭଗିଆ ଚନ୍ଦ୍ର । ଭଗିଆ ବିରୁଦ୍ଧ
ବଡ଼ ସାଦାସିଧା ଲୋକ, ଛନ୍ଦ କପଟ ତା ମନକୁ ଛୁଇଁ ନାହିଁ । ତାକୁ
ଶାଗ କହ—ହଁ, ମୁଗ କହ—ହଁ । ଗାଁ ଲୋକମାନେ ଭଗିଆକୁ ହୁଣ୍ଡା
ଚନ୍ଦ୍ରୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କୁ ଜଣିବାକୁ ଏତେବେଳେ ସମ୍ଭବ ଦାଣ୍ଡ
ପଡ଼ିଗଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଇସାବରେ ସବୁ ବୁଝିପାରୁଁ । ଆଶପକ୍ଷ ମୁହଁ

୧ । ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ।

୨ । ରଞ୍ଜିତୀଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

୩ । ଗୁଆ ଦେଇ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧକମାନଙ୍କୁ ବିବାହାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ।

୪ । ପ୍ରଗାଡ଼ ସେହର ସହୃଦ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ।

ଆକାରରୁ ସବୁ କଥା ଜଣା ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ବା କହିବେ କିମ୍ବା କହିବାକୁ ମନେ କରିଅଛନ୍ତି ବା କରିବେ—ଏଗୁଡ଼ାକ ନିପଟ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ନୁହନ୍ତି ତ ଆଉ କ’ଣ ? କାପ ପରମାଣିକ ଥିଲାବୋଲି ହୁଣ୍ଡାଟାକୁ ସରଦାର କରି ସବୁଚନ୍ଦ୍ରୀଗୁଡ଼ାକ ତାକୁ ଜୁହାରୁଛନ୍ତି । ଆରେ ବାବୁ, ସେବେ ଜଣେ ସରଦାର କରିବାର ଦରକାର ହେଲା, ପାଲି ଆମେଷ୍ଟର ମେମ୍ବର ବା ଇଉନାଇଟେଡ୍ ସ୍କେଟର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ବାଛନ୍ତୁ ପରି ପାଞ୍ଚଜଣ ଭେଟ (ମଳ) ନେଇ ଜଣେ ସିଆଣା ଲୋକକୁ ପରମାଣିକ କର । ତାହା ନ କରି କାପ, ପରମାଣିକ ଥିଲା ବୋଲି ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକଟାକୁ ପରମାଣିକ କରି ବସିଅଛ । କଥାଟା ଏକା ସତ । ମନ ଲାଗିଗଲା ପରା । ହବ୍ କଥାରେ ଉଁ ବୁଁ କରିବାକୁ କି ବାଟ ଥାଏ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ବରବର ଚନ୍ଦ୍ରୀମାନଙ୍କ ପଟ ଟରି ଚାଲିଥିଲୁ, ଏଣିକି ଆଉ ବାଟ କାହିଁ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛୁ ବା କରିବୁ ଚନ୍ଦ୍ରୀ କଥାରେ ଆଉ ପାଖ ପଶିବୁ ନାହିଁ, ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ରଖିବାର ଉଚିତ । ହେ ପାଠକ ଅବଧାନେ, ଆମ୍ଭେମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଅତି ଅଳ୍ପ, ସୁତରାଂ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ଚିହ୍ନିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅସମ । ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ଚିହ୍ନାର ଦେଉନ୍ତୁ ।

ହିନ୍ଦୁ ହୋଇଥିଲେ ବେଦ ବେଦାନ୍ତେ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଅବଶ୍ୟ ମାନ୍ୟ କରିବେ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, ‘ଶମୋଦମସ୍ତପଃଶୌଚଂ ସନ୍ତୋଷଂ ସାନ୍ତିର୍ଜୀବଂ ମଦ୍ଭକ୍ତିଶ୍ଚ ଦୟା ସତ୍ୟଂ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରକୃତସୃଷ୍ଟି ମାଃ (୧)—ଏହି ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଭାବ (୨) ଲକ୍ଷଣ । ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୂଜନୀୟ, ବରଣୀୟ, ଭକ୍ତିରଯୋଗ୍ୟ । ଏପରି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପଦଧୂଳି ଆମ୍ଭେମାନେ ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କରିବାକୁ ଶ୍ୟବାବାର ପ୍ରସ୍ତୁତ । ମାତ୍ର—

ଶୁଣ ପରାସ ନରନାଥ । ତାମିଡ଼ା ଶୁଣୁଆ (୩) ପଖାଲ ଭାତ ।

୧ । ଶମ—ଭକ୍ତି ସୁନିଗ୍ରହ, ଶୁଦ୍ଧଦମନ । ଦମ—ଅସୁସଂଯମ । ତପଃ—ଧ୍ୟାନ, ବ୍ରତାଚରଣ । ଶୌଚ—ଶୁଦ୍ଧି, ନିର୍ମଳତା । ସନ୍ତୋଷ—ତୃପ୍ତି । ସାନ୍ତି—ସମା । ଅର୍ଜବ—ସାଧୁତା, ସରଳତା ।

୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣୋତ୍ତମସ୍ତବ ।

୩ । ବଡ଼ ଚାଉଳ ଓ ଶୁଣୁଆ ।

ସି-ଅକ୍ଷର ବିବର୍ଜିତ (୧) । ଚିତା ପରତାପ ଶୋଭିତ ।
 ବଲ ବାଛୁବାକୁ ଆଗ । ଦହ ରୁଡ଼ାକୁ ବାଦ ।
 ସନ୍ଧ୍ୟା-(୨) ଗାୟତ୍ରୀ (୩) ଗୁନ । ବଲରୁ ଚପନ୍ତ ମାନ ।
 ପୋଥିରୁ ନ ପିଟେ ଡୋର (୪) । ଯଜମାନ (୫) ଗୁଡ଼ଳ-ବୋର ।
 ସକ୍ଷରେ ନ ପିଟେ ପାଟି । ନାମଟି ସୁନ୍ଦର ଟିପାଠୀ (୬) ।

ସୁନ୍ଦର ଚିତାଡ଼କୁ ଓଳଗି ହୁଏ, କାରଣ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାରସରୁ
 ଜାତ (୭) । ସୁନ୍ଦର ଚିତାଡ଼ ଆପଣଙ୍କ କୁଳପୁରୋହିତ, ଯେହେତୁ
 ତାହାଙ୍କ କାପ ପୁରୋହିତଥିଲେ । ଆପଣଙ୍କୁ ବୋଲିବାକୁ ସାହସ ଅଛି-
 ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଆମେମାନେ ପାଞ୍ଜିରେ ନାମ ଲେଖି ରଖିଲୁ ।

୧ । ଯାହାର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ହୋଇନାହିଁ, ଗଜମୁଖ । ନିରକ୍ଷର । (ସି-ଅକ୍ଷର—
 ସି-ଅକ୍ଷର 'ସି' ବସ୍ତୁ'ର ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର 'ସି' । ସି'ରମ୍ଭ-ବିଦ୍ୟା 'ସି' ହେଉ ।
 ଶିଶୁର ପ୍ରଥମେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ବେଳେ ଗୁରୁ ଭୂମିରେ ଖଡ଼ିଦ୍ଵାରା 'ସି'ରମ୍ଭ'
 ଲେଖି ଶିଶୁଙ୍କ ହାତରେ ଧରି, ସି'ରମ୍ଭ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ତାହା ଉପରେ ଶିଶୁର
 ହାତକୁ ଗୁଳିତ କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ 'ସି-ଅକ୍ଷର ଅର୍ଥ ଶିଶୁର 'ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ' ।)

୨ । ଯେଉଁ ବେଳରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ଧ୍ୟାନ କରାଯାଏ, ସନ୍ଧ୍ୟା
 ସମୟରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉପାସନାଦି ।

୩ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ର କା ସ୍ମୃତି ବିଶେଷ । ("ଓଁ ଭୁର୍ବୁଃ ସଃ ସ୍ଵଃ ତତ୍ ସବ-
 ତ୍ତ୍ଵବର୍ଣ୍ଣୋଂ ଭର୍ଗୋଦେବସ୍ୟ ଧୀମହି ଧୃୟୋ ଯୋ ନଃ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍ ।"
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହି ମନ୍ତ୍ରଦ୍ଵାରା ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଓ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ
 (ସି-ସନ୍ଧ୍ୟାରେ) ଉପାସନା କରନ୍ତି)।

୪ । ମୟୁଣ ଓ ଦୁତ ସୂତ୍ର ।

୫ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ନିୟୁକ୍ତକରି ତାଙ୍କଦ୍ଵାରା ପୋଗଟି ସ୍ଵା କରନ୍ତି ।

୬ । ଯେ ତିନି ବେଦ ପାଠ କରିଅଛି, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଉପାସକଶ୍ରେଣୀ ।

୭ । ଧର୍ମପତ୍ନୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ, Lawfully begotten,

ପୁଣି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି:—

“ଅଜ୍ଞାନତମିରାନ୍ୟଂ ଜ୍ଞାନାଜ୍ଞାନଶଳାକୟା ।

ଚକ୍ଷୁର୍ଭୀଳିତଂ ଯେନ ତସ୍ୟୈ ଶ୍ରୀଗୁରୁବେ ନମଃ ।”(୧)

ଅଜ୍ଞାନରୂପ ନେତ୍ର ଭେଗରେ ଅନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିର ଚକ୍ଷୁ ଜ୍ଞାନରୂପ ଅଜ୍ଞାନଶଳାକାଦ୍ୱାରା ଯେ ନେତ୍ର ଉନ୍ମାଦିତ କରନ୍ତି, ସେହି ଗୁରୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କର ।

ସତ୍ୟ ବୋଲନ୍ତୁ ଏପରି ଲୋକକୁ ଗୁରୁ କରନ୍ତି, କି ଗୁରୁର ପୁଅ ଆପଣଙ୍କ ଗୁରୁ ? ଯାଉ ଯେ କଥାଗୁଡ଼ାକ—କହିଲେ କ’ଣ ହେବ ? ମାତ୍ର ତନ୍ତ୍ରୀ ଚିହ୍ନା ପଡ଼ଗଲେ । ଗୋଦଣ୍ଡ ଲେ ଆପଣା ଗୋଡ଼କୁ ଅନା । ଖୋଜି ବସିଲେ ହରଦର ‘କୃତ୍ୱତ୍ୱପହଂବ’ (୨) ଡେର ପାଇବ । ଧାନକୁଟୁଣୀ ଭାଗବତ ପଢ଼ିଲ ପରି ଆମ୍ଭେ ମାନେ ଗାଁ-କଥା ଲେଖୁଁ ଲେଖୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଭଲଆ ଲୋକଙ୍କ କଥା କହି ବସିଅଛୁଁ । ତେବେ କ’ଣ ଜାଣନ୍ତି, ବିଷପୁଟା ପଡ଼ିଲେ ଖାଲରେ ପଡ଼ି, ଡିପରେ ପଡ଼ି, ସମସ୍ତେ ବି କଥା ମାରି ଦିଅନ୍ତି । ସମ୍ଭାଷନରେ ହାଉଡ଼ା ମଧ୍ୟ ଆଁ କରନ୍ତି ।

ସେ ସବୁ କଥା ଥାଉ, ଏବେ ଗାଁ-କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ । ଆଟିକାମାପକୁ ପଲମ । ଭାରିଆ ଯେପରି ଦୁଃଖୀ (୩) ତା ଭାସିଆ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୁଃଖୀ । ନାମ ସାରିଆ । ବୟସ ଆତ୍ମାଜ ପଚାଶ ହେବ । ସାରିଆର ଗୁଣ ତ ଶୁଣିଲେ, ରୂପ କଥା ଶୁଣିବେ କି ? ଦେଖନ୍ତୁ, ପରସ୍ପତ୍ୟାଶୀ ହେବା ଗୋଟାଏ ଭାରି ଖରାପ କଥା । ଆପଣ ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା କିଛି କିଛି ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ । କେବଳ ଆନୁମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଚାହିଁ ରହିବେ

୧ । ଉମ୍ବିର—ନେତ୍ର ଭେଗ । ଅଜ୍ଞାନ—ଚକ୍ଷୁରୁଜ୍ଞାନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଲେପ,କବ୍ଯୁଲା ଶଳାକା—ଆଖିରେ ସୁରମା ଲଗାଇବା କାଠ ।

ଅଜ୍ଞାନରୂପ ନେତ୍ର ଭେଗରେ ଅନ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଲୋକର ଚକ୍ଷୁ ଜ୍ଞାନରୂପ ଅଜ୍ଞାନ କାଠରେ ପାହାଚ ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ମାଦିତ (ଖୋଲି) ହୁଏ, ସେହି ଗୁରୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।

ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମାଦିତ ହେବା—ଦୁଃଖୀ ହେଉ ଫେରି ପାଇବା ।

୨ । ଯେ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ।

୩ । ଓଲ୍ଲ, ନିବୋଧ ।

ନାହିଁ । ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା କପଟ ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ, ସେଥିର ମୂଳ ସୂଚି ଶୁଣିଲେ ଆପଣଙ୍କ ବାଟ ଫିଟିଯିବ । ଯେବେ ଶୁଣିବେ ଯୁବଣ, ରଜକନ୍ୟା ତକ୍ଷଣେ ବୁଝିଯିବେ । ସେ କନ୍ୟାଟି ଭାଷା ସୁନ୍ଦରୀ, ଭାଷା ଗୁଣବତୀ, “ନାହିଁ ନଥିବ ପଟାନ୍ତର, (୧) ରମା ଉମା ସଙ୍ଗେ ତାକୁ ଧର ।” ହେଉ ପଛେ ଉଆଉଗାଲୁ, ପେରୁନାଳୀ, ସେ କଥା ଧରିବେ ନାହିଁ । ଯେବେ ଶୁଣିବେ, ଫଲଣା (୨) ଜମିଦାର ହାତରେ ଡେର ଟଙ୍କା ଅଛି, ତକ୍ଷଣେ ବୁଝିଯିବେ, ସେ ରୂପକାନ୍, ଗୁଣବାନ୍, ଦାତା, ଦୟାଳୁ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଆନୁମାନଙ୍କ ସାରିଆ ଗାଁର ତନ୍ତୁଆଣୀଟିଏ । ଏବେ ସକଳ କଥା ବୁଝିନିଅନ୍ତୁ । ଭଗିରନ୍ତୁ ଆଉ ସାରିଆ ଘରକୁ ଦୁଇ ପରାଣୀ । ମାଉଜନିଆମାନେ କହନ୍ତି, “ଦୁଇ ପରାଣୀଆ ଭଲ, ବାନ୍ଧି କତରା (୩) ଚଲ ।” ଆନୁମାନଙ୍କ ହୁଣ୍ଡା ହୁଣ୍ଡୀ କଥା ସେହିପରି । ନକଡ଼ ଛକଡ଼ (୪) ନାହିଁ । ଦୁଇଜଣଙ୍କର ନିମେଷେ ଗୁଡ଼ିବାଡ଼ି ଥାଏ ନାହିଁ । ଦୁହେଁ ମିଳିମିଶି ଘର କାମ କରନ୍ତି । ଭଗିଆ ତନ୍ତୁ ବୁଝିବାବେଳେ ସାରିଆ ନଳୀ ବଳେ, ନୁଣ୍ଡି ବଳେ, ଚରଣି-ରେ ସୁତା ଦିଏ । ସାରିଆ ଭାତ ରନ୍ଧିବାବେଳେ ଭଗିଆ ଚୁଲି ଫୁଙ୍କେ, ପାଣି ଦିଏ । ଗାଁର ମସ୍ତୁର (୫) ନନ୍ଦୁକ ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଡଗମେଲନ୍ତି—“ସାଗ୍ରି ଭଗିଆକୁ ଦେଖ, ବଗଲ (୬) ବଗୁଲ ଲେଖ ।” ଆହା! କି ଅପୂର୍ବ କବିତା ହେଲା, ମାତ୍ର ଆନୁମାନେ ବୋଲୁଁ, ଏପରି ନନ୍ଦା ଯେଉଁମାନଙ୍କ ନାମରେ ରଟେ, ସେହିମାନେ ଏକା ଜଗତରେ ପ୍ରକୃତ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । ସ୍ୱର୍ଗର କାଳ୍ପନିକ ସୁଖକୁ ସେହିମାନେ ଏକା ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । କୌଣସି ଇଂରାଜ କବି କହିଅଛନ୍ତି, “ଯେଉଁମାନେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ସେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଖାବ । ସେହି ପ୍ରେମରେ ଯାହାର କଳଙ୍କ, ସେ ନରକର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରେ ।”

୧ । ଉପମା ।

୨ । ଅନୁକ ।

୩ । ଛଣ୍ଡା ମସିଣା ।

୪ । ଗୋଲମାଲ, ଅତ୍ୟୁଆ ।

୫ । ମସ୍ତୁରୀ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ପରିହାସକ ।

୬ । ବଗ ।

ଓହୋ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟାଏ ଭଲ କର ପକାଇଅଛୁ,
 “ମୁନାମାସ ମଙ୍ଗଳମଃ” । ମୁନାମାନେ ଲେଖାପଢ଼ା କରିବା ବେଳେ ବଡ଼
 ଭଲ କରି ପକାନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ଲେଖିଲାବେଳେ ଭଲକରି
 ସେମାନେ ମୁନ । ସୁତରାଂ, ଆଜିଠାରୁ ଲୋକମାନେ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମୁନ
 କିମ୍ବା ରୁଷି ବୋଲି ଡାକିବେ, ସେ ବିଷୟରେ କିଛିମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।
 ଓହୋ, କି ଭାଗ୍ୟ ! ବରଷସାରା ସାହେବଙ୍କ ଦୁଆରେ ନେଉଳ ପରି
 ଲୁଙ୍ଗ ଲୁଙ୍ଗ (୧) ହେବାକୁ ନାହିଁ, କରଜଦାମ୍ କରି ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା
 ଖରଚରେ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସାଇବାକୁ ନାହିଁ କିମ୍ବା ନିହାତି ସହଜ କଥା
 ବକ୍ସିସ୍ ଦେଇ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ହାତ ଧରିବାକୁ ନାହିଁ, ମାହାଲିଆ-
 ଟାରେ କେଡ଼େ ନାମଟାଏ ପାଇଗଲୁ । ମାତ୍ର ସତ୍ୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା
 ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କେବେହେଁ କାତର
 ନୋହୁଁ । “ନ ମିଥ୍ୟା ପାତକଂ ପରଂ”, ଅସ୍ୟର୍ଥ—ମିଥ୍ୟା ଆଉ ପାତକ
 ପର ନିକଟକୁ ଯାଏ ନାହିଁ, ଅପଣା ପାଖେ ଥାଏ । ଏଥିପ୍ରକାଶେ
 ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସତ୍ୟ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଉଛି । ଭଗି ସାରି ଦୁଇ ପ୍ରାଣୀ
 ନୁହନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗାଈ ଅଛି, ନାମ ନେତ—ତାକୁ ଲଗାଇ ତିନି ପ୍ରାଣୀ ।
 ଗାଈଟିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଗଣିଲୁଁ, ସେଥିରେ କଥା
 ଅଛି । ନେତକୁ ସାରିଆ ଝିଅପରି ପୋଷିଥାଏ, ଝିଅପରି ଗେହ୍ଲା କରେ ।
 ପରମେଶ୍ୱର ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅପତ୍ୟସ୍ୱେଦ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।
 ଭୋକିବେଳେ ଭାତ ନପାଇଲେ ଲୋକେ ଡାଳପତ୍ର ଚୋରାଇବା ପରି ଯାହାର
 ପିଲାଟିଏ କିଛି ନାହିଁ, ସେ କୁକୁର ପିଲାଟିଏ, ବରଫ ପିଲାଟିଏ କିମ୍ବା ଛଡ଼ାଟିଏ
 (୨) ପୋଷି ତାକୁ ଭଲ ପାଏ । ସାରିଆ ଦିନରତ ନେତ ସଙ୍ଗରେ
 ଲାଗିଥାଏ । ପଦାରୁ (୩) ଫିଟି ମଧ୍ୟ ନେତ କାହିଁ ଯାଏ ନାହିଁ, ସାରିଆ
 ପାଖେ ପାଖେ ଥାଏ । ଟିକିଏ ଦାଣ୍ଡକୁ ଚାଲିଗଲେ ସାରିଆ ଡାକେ, ନେତ
 ଲୋ ! ନେତ କହେ, ହଂ—ମାଁ । ଧାଇଁ ଆସି ସାରିଆକୁ ଗୁଡ଼େ, ସାରିଆ

୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପଛେ ପଛେ ରହି ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେଉଁ ଆଡ଼େ ଯାଉଥାଏ,

ତାହା ପଛେ ପଛେ ଯିବା, ଅନୁସରଣ କରିବା ।

୨ । ମାରିବାକୁ, ଅପ୍ରସୂତାଧେନୁ ।

୩ । ଗୋମେଷାଦି ବାନ୍ଧିବା ରଜୁ ।

ତା' ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇଦେଇ ଡେର ଆଦର କରେ, ଡେର ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା କହେ । ପଖାଳ-ବେଲରେ ନେତ ମୁହଁ ଡୁବାଇ ଦେଲେ ସାରିଆ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ସାନ ପ୍ରେମଗୁପ୍ତା ମାରି ଡାକୁଣୀଟା ବୋଲି ଗାଳି ଦିଏ । ଆମ୍ବେମାନେ ଜାଣୁ, ସେହି ଗାଳି ଭିତରେ ସାରିଆର ଆନନ୍ଦ ଓ ପ୍ରେମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ଭଗିଆ, ସାରିଆ, ନେତ, ତନ ପ୍ରାଣୀ ଗୋଟିଏ ଘରେ ଶୁଅନ୍ତି । ସାରିଆ ନେତ ପଛରେ ତସୁ ଓ ଘସିଗୁଣ୍ଡାରେ ଗୋଟାଏ ଧୁଆଁ ଦିଏ । ନେତଟି ବଡ଼ ସୁଲକ୍ଷଣୀ । ହାଲକୁ ପ୍ରଥମେ ପଛରେ ଛଡ଼ାଟିଏ ଲଗିଛି । ନେତର ସବାଙ୍ଗ ଲଳା, ମୁଣ୍ଡରେ ଚାନ୍ଦ । “କଲି ଗାଈ ମୁଣ୍ଡରେ ଚାନ୍ଦ; ତାକୁ ଆଣି ଶ୍ରୀଧରେ (୧) ବାନ୍ଧ ।” ଶିଙ୍ଗ ପାତଳ ଆଉ ଝାଞ୍ଜିର (୨), ଲଞ୍ଜି ସରୁ, ଖୁବ୍ ଲମ୍ବା । ଲଞ୍ଜି ଅଗରେ ତଅଁର (୩) ପରି ପେଣ୍ଡା ବାଳ (୪) ଭୂଇଁରେ ଲେଟି ଯାଉଛି । ପିଠିଟି ନୁଆଣ, (୫), ମୁଠୁଣିକରୁ ଉଣା ଚୌଡ଼ା, ପିରୁଟି ଚୌଡ଼ା, ହାକୁଡ଼ଟିଏ (୬) ସାନ ପାଣି କଖାରୁ ପରି ପିଠି ଆଡ଼କୁ ନଇଁ ପଡ଼ିଛି, ବେକର ଥଳୀଟା ଆଉ ଗାଈଠାରୁ କିଛି ବେଶି ଝୁଲୁଛି, ଦୁଧନାଡ଼ଟା ଗୋଟାଏ ପାଳ ଦଉଡ଼ା ପରି ମୋଟା, ପହା (୭) କଥା କ'ଣ କହିବୁ ? “ପୟୋଧର-ଭୂତ-ଚତୁଃ-ସମୁଦ୍ରଃ ।” ନେତ କଳିଙ୍ଗା ଗାଈ (୮) ପରି ଝୁବ୍ ଯେ ଗୋଟାଏ ଉଷା, ତାହା ନୁହେଁ, ମଧାଉଳି । ଡାକରୁଣି ବଚନ ଅଛି—

ପେଟେ ଉଷା ଗାଈ । ପେଟେ କୁଣ୍ଡା ଖାଇ ।

ଘାସ ଦେଖି ବାଇ । ତା'ଠୁ ଦୁଧ ପାଇ ।

୧ । ଧନାଲେକର ଘର ।

୨ । (ବଳଳା-ଝଙ୍କଡ଼ା) ବୁଢ଼ା ସଦୃଶ ଉପର ବଡ଼ ଘନସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଓ ନାଭିପର୍ଯ୍ୟାସ ।

୩ । ତମସଗାଈର ଲଙ୍ଗୁଳର ଲମ୍ବା ଲେମ୍ବୁଛ ଏକଦି ମୂଳରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ଉପର ହୋଇଥିବା ଗୁମର ।

୪ । ସୁଲ କେଶଗୁଚ୍ଛ ।

୫ । ଉପର ନଡ଼ ।

୬ । ପଶୁ ଆଦଙ୍କ କାଳ ଉପରେ ବାହାରିଥିବା ମାଂସପିଣ୍ଡ ।

୭ । ଗୋରୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଗୁନ ।

୮ । ବାସିଣୀତାଙ୍କୁ ଅନିଚ୍ଛାରେ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଗାଈ ।

କଥା କ'ଣ କି, ଗାଈମୁହଁରେ ଦୁଧ । ତେବେ ଆପଣ କି ଠେକି
(୧) ଧରି ଗାଈ ଥୋକଣିଟା (୨) ଦୁହଁ କରିବେ ? କଥା ସେପରି ନୁହେଁ ।
ଗାଈ ଗୋଟିଏ କାଗଜ-କଳପରି । କଳ ମୁହଁରେ ଛିଣ୍ଡାକନା, ଛିଣ୍ଡା
ଦଉଡ଼ି, ପରୁ ପନାସି (୩), ପରୁ ଭୁଲାରୁଡ଼ାଏ ପୁରାଇ ଦେଲେ ପଛ
ବାଟେ ସଫା, ଧଳା, ସୁନ୍ଦର, ଚିକ୍କଣ କାଗଜ ବାହାରି ପଡ଼େ ।
ସେହିପରି ଗାଈମୁହଁରେ କୁଣ୍ଡା ପେଜ, ଘାସଗୁଡ଼ାଏ ପୁରାଇ ଦିଅ,
ପହ୍ଲାବାଟେ ଦୁଧ ବୋହି ପଡ଼ିବ । ନେତର ଦୁଧର ପରିମାଣଟା
ଆନୁମାନକୁ ଜଣା ନାହିଁ । ସେଦିନ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦରବାରରେ ନେତ
କଥା ପଡ଼ିଥିଲା । ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନ କଲେ, ଦୁଇ ଓଲ ପାଞ୍ଚ ସେରରୁ ଉଣା
ନୁହେ । ମଙ୍ଗରାଜେ ଗୋଟାଏ ନିଶ୍ଚୟ ପକାଇ କହିଲେ, “ଏ ! ତନ୍ତ୍ରୀ
ବାସୁଡ଼ାର (୪) ଏମନ୍ତ ଗାଈ ?”

ଲୋକେ କହନ୍ତି, “ପିତା ଗୁଣରେ ପୁତା”, ମାତ୍ର ଏକଥା ମଧ୍ୟ
ସତ୍ୟ, “ବଂଶନାଶ ବେଳକୁ ଘୋଡ଼ାମୁହଁ ପୁଅର ଜନ୍ମ ।” ଭଗିର ବାପ
ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଗାଁରେ ଜଣେ ସେରନ୍ତା (୫) ଲୋକ ଥିଲା । ନିଜ ଗାଁ
ସ୍ଥିତ ଆଖି ପାଖ ଦୁଇ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଗାଁରେ ପଞ୍ଚୁଆଡ଼ି ବସିଲା, ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରକୁ
ଡାକି । ଭାଷା ଭାଷା ମାମଲୁଙ୍କରେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ଖୋଜା ପଡ଼େ, ଅର୍ଥାତ୍
ପିଆଦା ସମନ ଆଣିଲେ କିମ୍ବା ଡାକରେ ବେରିଙ୍ଗ୍ ଭାଷା (୬) ଆସିଲେ,
ଗୋବିନ୍ଦ ନ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକମାନେ ଘରୁ ବାହାରୁ ନ ଥିଲେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନିଜେ ତନ୍ତ୍ର ବୁଣୁ ନ ଥିଲା, ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବୁଣା ଲୁଗା କିଣି
ନେଇ ହାଟରେ ବିକେ, କିମ୍ବା ଉପୁରି ମହାଜନ ଆସିଲେ ମାଲ ପଟାଇ
ଦିଏ (୭) । ଏଥିରେ ତାହାର ଭଲ ପାଞ୍ଚ ପଇସା ହାତକୁ ଚଢ଼ୁଥିଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ହାତରେ ହଜାର ହଜାର ଥିବାର ଲୋକେ ଅନୁମାନ

୧ । ମାଟିର ଘଡ଼ି ।

୨ । ପଶୁମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଓ ନାକର ଅଗ ।

୩ । ଏକପ୍ରକାର ଘାସ ।

୪ । ନଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ।

୫ । ପ୍ରଧାନ ।

୬ । ଯେଉଁ ଭାଷାର ଡାକମାସୁଲ ପଡ଼ିବସ୍ଥାତାରୁ ଆଦାସ୍ ହୁଏ ।

୭ । ବହୁ କରଦେବା ।

ବିଦ୍ୟାରେ ଗଣି ପକାଇଥିଲେ । ଲୋକମାନେ ଆପଣା ପରମାୟୁ ଓ ପରଧନକୁ ବେଶୀ ଦେଖନ୍ତି । ଯାହାହେଉ, ଗୋବିନ୍ଦ ସେ ଦଶଟଙ୍କା ଅରକଥିଲା, ଏ କଥା ସତ । ଜମିଦାର ବାଦ ସିଂହ ବଂଶ ପଡ଼ି ଆସିବା-ବେଳେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଜମି ବିଦି ହେଲା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁ ତଳେ ଚକେ ଗହ୍ଵର ଛ' ମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ ବାହୁଲ ନଷ୍ଟର, ତାକୁ ଗୋବିନ୍ଦ କଣି ନେଇ-ଥିଲା । “ଗାଁ-ଧୋଉରପାଣି (୧) ଯେଉଁଠି ପଣେ, ପ୍ରଧାନ (୨) ହଳ (୩) ସେଇଠି ଚଷେ ।” ଅର୍ଥାତ୍—ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରାମର ସବୋଛାଷ୍ଟ ଜମି ଖଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଠକରେ । ଜମିଖଣ୍ଡରେ ଗାଁ-ଧୋଉରପାଣି ପଣେ । ଭାଗ କଲିନ୍ଦ (୪), ପାଣିବହୁଳ ହେତୁରୁ ରବଣା ଧାନ ହୁଏ । “ଜମି ପାଇଲେ ସିଆଣା, ଧାନ ବୁଣିବ ରବଣା । ହାତେ ଲମ୍ବ କାଢ଼ିବ ସୀଂସା, ଝୁର ମରବେ ସାଇ ପଡ଼ିଣା ।” ଧୋଇ ନାହିଁ, ମରୁଡ଼ି (୫) ନାହିଁ, ମାଣକୁ ଆଠ ଭରଣ ତ ଆଗେ ଥୋଇଦିଅ । ଭଗିଆ ଚନ୍ଦ୍ରୀଲୋକ, ଗୁଣ୍ଠ କରବ କ'ଣ ? ବଗର (୬) ଦେଇ ମାଣକୁ ପାଞ୍ଚ ଭରଣ ପଞ୍ଚାଶ ନଈର ଧାନ ପାଏ । ଭଗି ହୁଣ୍ଡା ହେଲେ କ'ଣ ହେବ, ତାହାର ଡେର ସଦ୍‌ଗୁଣ ଥିଲା । ଶ୍ରୀକ୍ଷ, ମଙ୍ଗଳା, ନବାନରେ ଜାତିଭାଇଙ୍କ ମୁହଁ ଜା ଧୁଆଏ, ଭାଟ (୭) ଭିକାର ଦୁଆରୁ ଫେରନ୍ତି ନାହିଁ । “ହାଉଡ଼ାର ଦୁହୁନ ନାହିଁ ।” ହୁଣ୍ଡା ହୁଣ୍ଡା କଥା କହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଗାଁରେ କଲି ହେଲେ କବାଟ କଲି ଦିଅନ୍ତି । ଗାଁର ସମସ୍ତେ ଏମାନଙ୍କୁ ଭଲ ପା'ନ୍ତି । ଅଭାବ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖର ମୂଳ । ଧନ, ବିଦ୍ୟା, ଖ୍ୟାତି, ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଭୃତି କୌଣସି ବାଞ୍ଛନୀୟ, ଲୋଭନୀୟ ଏବଂ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥର ଅଭାବ ହେଲେ ଲୋକେ କଷ୍ଟ

୧ । ଗ୍ରାମର ଧୋଉରପାଣି ।

୨ । ଗ୍ରାମର ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାରୀ କର୍ମଗୁଣ ।

୩ । ରୁମିକର୍ମଣ ଯନ୍ତ୍ର, ଲଙ୍ଗଳ ।

୪ । ଭବର ।

୫ । ଅନାବୁଦ୍ଧି ।

୬ । କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାଗ କରି ମୂଳ ବାଣ୍ଟିନେବା ।

୭ । ପୁରବେ ଭାଟମାନେ ରାଜମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ତୁତିପାଠ କରି ଚକ୍ର-ଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଥା ଲୁପ୍ତ ହେବାରୁ ଏବେ ଭାଟମାନ ଦ୍ଵାରେ ଦ୍ଵାରେ କବିତା ବୋଲି ଭିକା କରି ପେଟ ପୋଷନ୍ତି ।

ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଅନୁମାନଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରବାୟୁ-ତାପଜ୍ୱର କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ପ୍ରତିଷ୍ଠା ତାପଜ୍ୟ ସ୍ୱେଦ, ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ, ଅଖଣ୍ଡ ସନ୍ତୋଷ, ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ସରଳ ଧର୍ମଶ୍ରବ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭାବମାନ ଯଦି ଆପଣ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସମାବେଶ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ତେବେ ଆନୁମାନେ ଏହି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରବାୟୁ ପରିବାରର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି-ପାରନ୍ତି । ଆନୁମାନେ ଆଜନ୍ମକାଳ ଦେଖି, ଶୁଣି, ପଢ଼ି ବୁଝିଅଛନ୍ତି ନିରବ-ଚ୍ଛିନ୍ନ ସୁଖ ବସ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଲଲଟରେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରବାୟୁ ପରିବାର କି ଏହି ନୈସର୍ଗିକ ନିୟମରୁ ବହୁତୁ କି ? ମହାକବି କାଳିଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି, “ପ୍ରାୟେଶ ସାମଗ୍ର୍ୟବଧୌ ଗୁଣାନାଂ ପରତ୍ତମଂ ବିଶ୍ୱସୁକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରବୃତ୍ତିଃ ।” (୧) ଏହି ମହାବଚନକୁ ବା କପରି ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତା କରନ୍ତୁ ।

ତେବେ ଏମାନେ କି ପୃଷ୍ଠି ସୁଖୀ ନୁହନ୍ତି ? କିଏ କହିବ, କପରି ବା କହି ପାରିବ ? ଶାଳଗ୍ରାମର ବସିବା ଶୋଇବା ସମାନ । ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟଶ୍ରବ ଡାସ୍ୟ-ସନ୍ଦନ ସ୍ତୋତ ଧରି ବାହାରି ପଡ଼େ । ଏମାନେ ହସିବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ, କାନ୍ଦିବାର କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । କଥାରୁ ଧରାଯାନ୍ତା; କାହାରି ସଙ୍ଗରେ ତ କଥା କହିବେ ନାହିଁ । ଆନୁମାନଙ୍କ ପାଖରେ କିନ୍ତୁ କାହାରି କଥା ଲୁଚିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ବାଣୁଆମାନେ (୨) ଖୋଜିବ ମଡ଼ା ଧରି ଧରି ଯାଇ ଜନ୍ତୁ ଭେଟନ୍ତି । ସେହିପରି ଆନୁମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁର ପିଚ୍ଛା ଧରି ଧରି ସେମାନଙ୍କ ମନର ଭାବ ଧରି ପକାନ୍ତି । ସେ ଦିନ ରାତିରେ ରୁକୁଣୀନା ବୋହୂର ଶ୍ରୀଘରକୁ (୩) ସାରିଆ ଯାଇଥିଲା । ପିଲଟିକୁ ଚାହିଁ ଦେଇ ଚାଲି ଆସିଲା । ଚକ୍ରୁଳ ବାଣୁପାଏ ରହିଲା ନାହିଁ । ଘରକୁ ଆସି ପେଟ ଟାଣୁଛି ବୋଲି କହି ଉପାସ ଶୋଇ ରହିଲା । ଆନୁମାନେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଜାଣୁ; ଅନେକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଶୋଇ ଏକତ୍ର ସେକତ ହେଉଥିଲା । ଭଗିଆ ଥରେ କହିଲା, “ଦଇବତ ଦେଇ ନାହିଁ, ଦୁଃଖ କଲେ କ’ଣ ହେବ ?”

୧ । ଭଗ୍ନର କାହାରିକୁ ସବୁ ଗୁଣରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

୨ । ବ୍ୟାଧି ।

୩ । ଶିଶୁଜନ୍ମର ପ୍ରଥମ ଦିନରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ରସ୍ତବ ।

କ'ଣ ଦେଇ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ତ ବୁଝାଲେ ନାହିଁ । ବାର ବରତରେ (୧) ସାରିଆର ଆଜିକାଲି ଭାରି ମନ । ବୁଢ଼ୀମଙ୍ଗଳାଙ୍କଠାରେ ବେଶି ବେଶି ଭକ୍ତି ଦେଖାଯାଉଅଛି । ଡାକ୍ରର ଆଉ ଓକଲଙ୍କ ଦୁଆରେ କାହାକୁ ଦେଖିଲେ ବୁଝିନେବ, ସେହି ଲେକଟା ଉପରେ କିଛି ବସତ ପଡ଼ିଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବୁଢ଼ୀମଙ୍ଗଳାଙ୍କଦ୍ଵାରା ଡାକ୍ରର ଆଉ ଓକଲ ଦୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ । ଗାଁରେ କାହାର କିଛି ପାଠା ହେଲେ କିମ୍ବା ମାଲିମାନଙ୍କ ପଡ଼ିଲେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କର କିଛି ଲଭ ହୁଏ । ମଙ୍ଗଳାଙ୍କଠାରେ ସାରିଆର ଭକ୍ତି ଦେଖି ବୁଝୁଅଛୁ, ତାହା ମନରେ କିଛି କଷ୍ଟ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ସାରିଆ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ନଟି ବୁଲୁଥିବାବେଳେ ଦାଣ୍ଡରେ କୌଣସି ସାନ ପିଲ ଟେକିଥିବାର ଦେଖିଲେ ତାହା ହାତ ନଠେଇବା ବୁଲେ ନାହିଁ । ଉଆଁସ (୨) ପୁନେଇରେ ଘରେ ପିଠାଟିଏ ଛେନାଟିଏ ହେଲେ ସାରିଆ ନିଶ୍ଚୟ ପକାଏ । ଭାରି ରାଗ ନୟମ ପକାଇ ନ ଖୁଆଇଲେ ଖାଏ ନାହିଁ । ସେଦିନ ସାନ କସ୍ତା (୩) ଯୋଡ଼ିଟିଏ (୪) ଜଣେ ଫରମାସ ଦେଇ ଭାରିପାଖରୁ ବୁଣାଇ ନେଲା । ଯୋଡ଼ିଟି ବୁଣାଗଲା ବାତ୍ ସାରିଆ ତାକୁ ଓଲଟିଯାଏ ତଉଡ଼ିବାବେଳେ ତା ଆଖିରେ ପାଣି ଢଳ ଢଳ ହେଉଥିବାର ଭାରି ଦେଖି ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ନିଶ୍ଚୟ ପକାଇଲା ।

ଏକାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଗୋବରା ଜେନା

ଚନ୍ଦ୍ରୀସାହିକୁ ଶୁଭିଶ ପାଞ୍ଚିଶ କଦମ (୫) ଦୂର ଭଲ ମଝିରେ ଡମସାଇ । ଏଟା ଅଲଗା ମୌଜା ନୁହେଁ, ଗୋବନ୍ଦପୁର ସାମିଲ । ସେଠାରେ ଦଶଦର ଡମ ଆଉ ଗୋବରା ଜେନା ଚୌକିଆର ଘର । ଗୋବରା ଜେନା ନିଜ ମୌଜାରେ ଚୌକିଦାର । ତା'ର ଦେଉଳାଣ

୧ । ଭଲ ଭଲ ବାରରେ (ସଥା:—ରବି, ସୋମ, ଇତ୍ୟାଦି) ହେଉଥିବା ଭଲ ଭଲ ପୂଜା ଓ ଉପବାସ ।

୨ । ଅମାବାସ୍ୟା ।

୩ । ରଜାନ ବା ଲଲରଙ୍ଗର ଲୁଗା ।

୪ । ଏକଦି ବ୍ୟବହୃତ ଯୋଡ଼ି ଗୁଦର ।

୫ । ଗୁଲୁଇଁବେଳେ ଦୁଇ ଗୋଟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅନ୍ତର ।

ଚୌକିଆ ଜାୟିବି ଅଛି, ଏ ସିବାଏ (୧) ଟି ଘରୁ ଧାନକଟା ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଲେଖାଏ ହଳା (୨) ପାଏ । ଜେନା-ମଜକୁର (୩) ଆପଣା କାମରେ ଖୁବ୍ ହୁସିଆର । ତାହା ଯୋଗେ ଗ୍ରାମରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚପାଟି ହୁଏ ନାହିଁ । ଟି ବରଷ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଚାଷ ପାଞ୍ଚ ନମ୍ବର ସଜ୍ଜ ହୁଏ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଜେନାମଜକୁରର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ । କାରଣ ସେହି-ସବୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗ୍ରାମରେ ଜେନାପୁଅ ଜାତିଆଣ କାମରେ ଚାଷ ପାଞ୍ଚ କୋଣ ଦୁରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଥାଏ । ଚୌକିଦାର ସାରା ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚି ଦିଏ, ମାତ୍ର ସେ ଏଗରି ହୁସିଆରେ ପହଞ୍ଚି ଦିଏ ଯେ, ସେ କଥା କେହି କେତେବେଳେ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପାଟିକରି ପହଞ୍ଚି ଦେଲେ ତୁଣି ଶୁଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ପଳାଇ ଯିବେ । ପୁରୁଣା ପୋଲିସ ଘର ଲୁହଣିଆ (୪) ଥିଲେ, ଏପରି ଗୋଟାଏ ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ସର ମିଛ ଜଗନ୍ନାଥ ଜାଣନ୍ତି । ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଟିରେ କିଏ ହାତ ଦେବ ? ବାଦ ମଣିଷ ଖାନ୍ତି—ସବୁ ବାଦଗୁଡ଼ିକ ମଣିଷଟିଆ ? ସାଧୁ ସଚ୍ଚରସ ବାଦ କି ଦୁନିଆରେ ନାହାନ୍ତି ? ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଜେନାପୁଅ ସେହିପରି ଜଣେ ସାଧୁ ସଚ୍ଚରସ ଲୋକ । ଆପଣାର ହକ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ବାଣିଜ୍ୟ ହଳା, ବାହା ପୁଡ଼ାଣିରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ମୁଣ୍ଡିଏ, ଉପରି ବରଠାରୁ ଚୌକିଆ ଗୋଷ୍ଠୀ(୫) ଟଙ୍କାଟିଏ ଆଉ ମଲ୍ଲ ମରୁଡ଼ିଆରେ ଭଡ଼ିଆ (୬) ବାବଦକୁ କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ଏବଂ ପିଡ଼ାରୁ ଲଭି କଖାରୁଟା ଛଡ଼ା କାହାରଠାରୁ କିଛି ଲୁହ ଉପପତ୍ତି (୭) ହୁଏ ନାହିଁ । ଆଉ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ସାପ-କାମୁଡ଼ା, ଜଳଭଣ୍ଡ ମାମଲ ପଡ଼ିଲେ ପୋଲିସରେ ଏତଲା ଖର୍ଚ୍ଚ ଟଙ୍କାଟିଏ, ସେ ତ ଆଇନ୍‌ରେ ଅଛି, ସେଥିରେ ଚୌକିଆର କ'ଣ ଇଲକା ? ବରଷ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଘର ଦୟାଳୁ ଲୋକ, କେହି ଗରିବ ଉପରେ ମାମଲ ପଡ଼ିଲେ କଂସାଖଣ୍ଡି ଡାଳଟି ନେଇ କାମ ତୁଲାଇ ଦିଏ । ମାସକୁ

୧ । ଛଡ଼ା, ବ୍ୟଗତ ।

୨ । ଯେହରୁ କଟା ଯାଇଥିବା ଧାନଗଛମାନଙ୍କର ବିଡ଼ା

୩ । ପୁରୋକ୍ତ ।

୪ । ଘୁଷ୍, ଉପପତ୍ତି ।

୫ । ଶୁଦ୍ଧ ବା ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଶୁଳ୍କ ବା ଫିସ୍ ।

୬ । ଦରମା, ଖୋରାଣ ।

୭ । ଉତ୍ତୋଚ, ଘୁଷ୍ ।

ଥରେ ଯୋଲିସରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଡେବାକୁ ଯିବାବେଳେ ଗ୍ରାମରୁ କଦଳୀ
କାନ୍ଦିଟା, ଲୁଉ, କଖାରୁ ପୂଜାଏ ମୁନ୍‌ସି ଜମାଦାର ବରକନ୍ଦାଳ ସକାଶେ
ନେବାରେ ତ ସୁକାମତି (୧) କଥା । କାମ ଝୁଞ୍ଚି ଡେଇଁରୁ ଜେନାପୁଅ
ରାତିଓଳିଟା ଘରୁ ଭାତ ଖାଇପାରେ ନାହିଁ । ପାଳିକରି ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ
ଘରୁ ଖାଏ । ଯାହା ଘରୁ ଯେଉଁଦିନ ଖାଇବାର, ବେଳ ଥାଉଁଥାଉଁ ମୁଠାଏ
ରୁଉଳ ପକାଇବା ସକାଶେ କହିଯାଏ । ଖଞ୍ଜି ଅଖଞ୍ଜିରେ ଭାତ ହୋଇ
ନ ପାରିଲେ ଜେନାପୁଅ ସେ ଦିନ ରାତିରେ ତାହା ଘର ପହଞ୍ଚି କାମରେ
ଢିଲି କରିଦିଏ । ଶ୍ରେୟମାନେ ତପଶେ ଏ କଥା ଜାଣିପାରି ସେହି ଦିନ
ରାତିରେ ତାହା ପିଢ଼ା ବା ବାଡ଼ିରୁ ଫଳ କଦଳୀଟା କିମ୍ବା ଚିଲରୁ ଧାନ
ଶ୍ରେୟକରି ଦେନିଯାନ୍ତି କିମ୍ବା କିଛି ନ ପାଇଲେ ତାହା ଦାଣ୍ଡଦୁଆର
ଖୁମୁଟା ଭର୍ତ୍ତିଦେଇ ଯାନ୍ତି । ଗୋବରଦ୍ଧ ଗାଁରେ ଭାତ ଖାଇସାରି ଆପଣା
ଘର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ‘ଗାଁ ଲୋକ ହୁସିଆର, ଘରବାଲେ ଖବରଦାର’ ପାଟିକରି
ଛାକ ଦିଏ । ବେଇଁଥିବା ପିଲାମାନେ ସେ ଡାକ ଶୁଣି ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି ।
ତାହା ବାଦ୍ ସେ ଗାଁରେ ସାରା ରାତି ପହଞ୍ଚି ଦିଏ, ଏ କଥା କାହାକୁ
ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ । ଗୋବରଦ୍ଧ ଜେନାକୁ ଗୋଟାଏ ପାଣ ମଧ୍ୟରେ ଗଣିବ
ନାହିଁ । ହଜାରେ ପାଞ୍ଚଶ ଗଣି ଦେବାର ଲୋକ । ଧାନ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଭରଣ
ମଧ୍ୟ ଘରେ ସାଇତା ଅଛି । ଯେ ଯେଡ଼େ ହୁସିଆର ହେବ, ଆପଦ ବିପଦ
କାହାରିକୁ ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ । ଥରେ ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେୟ ମାମଲ ତାହା ଉପରେ
ଝୁଙ୍କିଥିଲା । ଶୁଣିବାରେ ଅଡ଼େଇଶ ଟଙ୍କା ମୁନ୍‌ସିକୁ ପେଲଦେଇ ଖଲ୍ଲସ
ପାଇଲା । ସେ ମାମଲର ହାଲ ଏହି କି, ମାଖନପୁର ମୌଜାର ଭୂବନ
ଶା ତେଲ ମହାଜନ ଘର ଡକାଇତ ମକଦ୍ଦମାରେ ଆଠ ଜଣ ଡକାଇତ
ହେପ୍ରାର ହୋଇଥିଲେ । ଗୋବରଦ୍ଧ ଜେନା ସହ୍ନାରେ (୨) ସେହି ଡକାଇତ
ହୋଇଥିବାର ଏବଂ ଆହୁରି ଦଶ ପନ୍ଦର ନମ୍ବର ଶ୍ରେୟରେ ତାହାର
ସଲା ଥିବାରୁ ଏବଂ ଶ୍ରେୟମାଲ ସବୁ ତାହା ହାସଲ କରି ହେଉଥିବାର,
ଆସାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦକଡ଼ିଆ ପାଣ ପ୍ରକାଶ କଲ; ମାଟି ଆଉ ଆଉ
ଆସାମୀମାନେ ଏ କଥା ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବାରୁ ଗୋବରଦ୍ଧ ଦେହକୁ
ଆଞ୍ଚ ଲାଗିଲା ନାହିଁ ।

୧ । ସାଧାରଣ ।

୨ । ପର୍ବମଣି, ଶତପଥ ।

ଗୋବରା ଜେନାର ଯୋଗ୍ୟତାରେ ମଙ୍ଗରାଜେ ତାହା ଉପରେ
 ଶୁଣି ଶୁଣି । ସେ ସକାଳ ସଞ୍ଜବେଳେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କଚେରୀରେ ହାଜର
 ଥାଏ । ଅଧରାତିବେଳେ ଗୋବରା ଓ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ନିକେଲୀରେ ବସିଥିବାର
 ଲୋକ ଦେଖିଛନ୍ତି । ପ୍ରତେପୁର ସରସଣ୍ଡ ତାଲୁକାରେ ଅନେକ ପାଣଙ୍କ
 ବର ଅଛି । ସେମାନେ ଚୋର, ଡକାୟତ, ଗୁଡାଳାମୀ (୧) ବ୍ୟବସାୟୀ
 ଥିବାର ଲୋକେ ସନ୍ଦେହ କରନ୍ତି । ପୋଲିସ ଏବଂ ଜେଲଖାନା ସହିତ
 ଶନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏହି ସନ୍ଦେହର କାରଣ ଅଟେ । ଗୋବରା ନର ଗୋଟିଏ
 ମହତ୍ତ୍ୱଶାଳୀ, କୌଣସି ପାଣ ଜେଲ ଗଲେ ତାହାର ଅସହାୟ ପିଲା ବାଳକଙ୍କୁ
 ଚଳାଏ ଏବଂ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଖମାରରୁ ଦାନ ଦିଆଇଦେଏ । ମାତ୍ର ନିଜକୁ
 ଲୋକର ନିନ୍ଦାକଥା କାହିଁ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ; ଲୋକମାନେ ଗୋବରା ନର ଏହି
 ସବୁଗୁଣର ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି । ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ
 ଦାତବ୍ୟତା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଭାଷା ଖରାପ କଥା ଅଟେ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଅସୁର ଦୀକ୍ଷା

ଗୋବରାପୁର ମୌଜାରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୋଖରୀ; ଗ୍ରାମର
 ସମସ୍ତ ଲୋକ ଏଥିରେ ଜଳ କାରବାର କରନ୍ତି । ପୁଷ୍କରିଣୀଟା ଖୁବ୍
 ବଡ଼, ଆଡ଼ ଦୀର୍ଘ ନଳିଦେଲେ (୨) ଦଶବାରଟିରୁ ଉଣା ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।
 ନାମ ଅସୁରଦୀକ୍ଷା । ଏଥିରେ ପୂର୍ବେ ଶୋଳଟା ଘାପଦଣ୍ଡି (୩) ଥିଲା,
 ଦେବତା ବଳିଆରୁ (୪) ସବୁ ଡୁବି ଯାଇଅଛି । ଶୁଣିପାଖ ଆଡ଼ି

୧ । (ଗୁଡାଳାମୀ)—ରାଜପଥରେ ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତି ।

୨ । ନଳଦ୍ୱାରା ମାପିଲେ । (ନଳ—ଜମି ମାପିବାର ଦଣ୍ଡ । ପଦକା । ଭଲ ଭଲ
 ଅଞ୍ଚଳରେ ଭଲ ଭଲ ଲମ୍ବର ନଳ ବା ପଦକା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ) ।

୩ । ପୋଖରୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ପୋତାଯିବା ଖୁଣ୍ଟି ।

୪ । ଶୁଣିବରୁ ।

ବଗରଘଠାରୁ ଦଶ ବାର ହାତ ଉଚ୍ଚ । ଏ ପୋଖରୀଟି କେତେ କାଳର କିଏ ଖୋଳାଇଛି, ଏଥିର ସଠିକ (୧) ବୃତ୍ତନ୍ତ ଆନୁମାନେ କହିବାକୁ ଅସମ୍ଭବ । ଶୁଣିବାରେ ଅସୁରମାନେ ଖୋଳିଛନ୍ତି, ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏତେ ବଡ଼ ଜଳକଣ୍ଠି ଯେ କରପାରେ ସେ କି ଆନୁମାନକ ପରି ମନୁଷ୍ୟ ? ଗ୍ରାମର ପଞ୍ଚାୟତେ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ା ଏକାଦୁଶିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ ମୁହଁରୁ ପୁଷ୍କରିଣୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଇତିହାସ ସାରସଂଗ୍ରହ କରିଅଛୁ, ତାହାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବୃତ୍ତନ୍ତ ଏହି—ବାଣୀସୁର ଏହି ପୋଖରୀ ଖୋଳାଇ ଅଛି । ସେ ଆପଣା ହାତରେ କୋଡ଼ି ଗାଣ୍ଡୁଆ ଧରି ଖୋଳି ନାହିଁ । ତାହା ହୁକୁମରେ ଅସୁରମାନେ ଆସି ରାତି ମଧ୍ୟରେ ଖୋଳିପକାଇଲେ । ଖୋଳୁ ଖୋଳୁ ରାତି ପାହିଗଲା । ଦକ୍ଷିଣପଡ଼ିଆ କୋଣସେ ବାର ଚଉଦ ହାତ ଓସାରର ଗୋଟାଏ ମୁହାଣ ଅଛି, ସେଠାରେ ମାଟି ପଡ଼ିପାରିଲା ନାହିଁ ! ଦାଣ୍ଡର ଲେକେ ଚାଲିବୁଲି ହେଲେଣି, ଅସୁରମାନେ ଏବେ ଯାଆନ୍ତୁ କୁଆଡ଼େ ? ପୋଖରୀ ମଧ୍ୟରେ ବଳ ଖୋଳି ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ସେଠାରେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କରି ପଳାଇଗଲେ । ଆଗେ ଗଙ୍ଗାସାଗରରେ ବାହୁଣୀ (୨) ପଡ଼ିଲେ, ଅସୁରଦାସୀକୁ ପାଣି ତେଣିଆସୁଥିଲା (୩); ଗ୍ରାମରେ ବହୁତ ଅନାଗୁର ହେବାରୁ ଏଣିକି ଆଉ ପାଣି ଆସୁନାହିଁ । ଇଂରେଜ ପଡ଼ୁଆ ବାବୁମାନେ ସାବଧାନ ! ଆନୁମାନକ ଏକାଦୁଶିତନ୍ତ୍ର ଇତିହାସ ଶୁଣି ହସିବେ ନାହିଁ, ତାହା ହେଲେ ମାର୍ଗମାନ ଆଉ ଟଡ଼କ ଲେଖାରୁ ଆଠପଣି କାହିଁ ଉଡ଼ିଯିବ ।

ଦାସୀରେ ମାଛ ଅଛନ୍ତି । ଆପଣ କହିବେ, ଯହିଁ ପାଣି ତହିଁ ମାଛ, ଏ କଥା ଲେଖିବାର ଦରକାର କଣ ? ମାତ୍ର ଆପଣଙ୍କ କଥାଟା ସୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ହେଲା ନାହିଁ । ଆଖି ସହିତ ଗୁଡ଼ର, ଦେହ ସହିତ ହାଡ଼ର ଯେମନ୍ତ ନିତ୍ୟ ସମ୍ଭବ, ପାଣି ସହିତ ମାଛର ସେପରି କିଛି ନୁହେଁ ।

୧ । ଠିକ୍, ନିର୍ଭୁଲ ।

୨ । ଗଙ୍ଗା ଓ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କରିବାର ପ୍ରଗତି ଯୋଗ । (ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମୋଦଣୀ ଦିନ ଗଙ୍ଗାରେ ଓ ସମୁଦ୍ରରେ ପ୍ରଗତି ସ୍ନାନଯୋଗ ଘଟେ ।)

୩ । ତେଣୁଦାସ ପାଣି ଡାଳିଲେ ଜଳ ଯେପରି ଯେତ୍ର ମଧ୍ୟକୁ ମାଡ଼ିଅସେ, ସେପରି ମାଡ଼ିଆସିବା ।

ତାହାହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ଘର ପାଣିମାଠାଆରୁ ତ ମାଛ ବାହାରୁଥାନ୍ତେ ? ଅନୁମାନ ବା ଅସୌକ୍ଷ୍ମ କଥା ଲେଖିବା ଆନୁମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ନୁହେଁ । ଅଧିରାଗୀରେ ସେ ମାଛ ଅଛନ୍ତି, ଆନୁମାନେ ସେଥିରୁ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଦେବୁ । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼ିଆରେ ପାଣିକୁ ପାଞ୍ଚଦିଗ ଗୁଡ଼ିଆ କରି ସାନ ବଡ଼ ଚିନିଗୋଟା ଥଣ୍ଡିଆ କୁମ୍ଭୀର (୧) ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି; ସବୁଦିନେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଏମାନେ କି ସକାଶେ ଘାଘୀରେ ଅଛନ୍ତି ? କଣ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି ? ସେମାନେ କି ଗୋରୁ ଗାଈ ପରି ପଡ଼ିଆରେ ଘାସ ଚରିବାର କେହି ଦେଖି ଅଛନ୍ତି ? ନା ଜୈନମାନଙ୍କ ପରି ଅହଂସା ପରମ ଧର୍ମ ଜାଣନ୍ତି ? ଅବଶ୍ୟ ଘାଘୀରୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଖାଇ ବଞ୍ଚି ଅଛନ୍ତି । ସେ କି ପଦାର୍ଥ ? ଥଣ୍ଡିଆ କୁମ୍ଭୀରମାନଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାମ ମାଛୁଆ କୁମ୍ଭୀର, ଅର୍ଥାତ୍ ଏମାନେ ମାଛ ଖାଆନ୍ତି । କେହି କହିବେ, ଏମାନେ ମାଛ ଖାଆନ୍ତି ସତ୍ୟ, ଆଉ ସ୍ଥାନରୁ ମାଛ ଆଣି ଖାନ୍ତି । ହାଟରେ ମାଛ ଶୁଖିଆ ମିଳେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଏମାନେ ପଇସା ନେଇ ହାଟକୁ ମାଛ କଣିବାକୁ ଯିବାର ତ କେତେ ଦେଖା ନାହିଁ । ଆଉ ଗାଆଁକୁ କେଉଁଟୁଣୀମାନେ ମାଛ ବିକିବାକୁ ଆସିଲେ ଗାଁ ମାଇକନିଆମାନେ ଧାନ ଗୁଡ଼ଳ ଦେଇ ମାଛ ବଦଳାନ୍ତି । ଆନୁମାନେ ଶପଥ କରି କହିପାରୁ, କୁମ୍ଭୀରମାନେ ତ ସେପରି ଧାନ ଗୁଡ଼ଳ ଦେଇ ମାଛ କଣିବାରେ କେତେ ଦେଖିନାହଁ । ସୁତରାଂ ପ୍ରମାଣ ଦେଲୁ, ଘାଘୀରେ ମାଛ ଅଛନ୍ତି । ଏହିକି ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ତାହା ନୁହେଁ, ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ, ଚାନ୍ଦିଆ କାଦୁଅଖୁମ୍ବୀ (୨) ଗୋଟିପୁଅ (୩) ପିଲଙ୍କ ପରି ନାଚି କୁଦି ବୁଲୁଅଛନ୍ତି । ତୋଡ଼ି ପିଲଟିର, ଦଣ୍ଡେଇ ପିଲଟିର ବେଳ ଚିପୁଛନ୍ତି ବୋଲି ସିନା ଏତେ ନାଚି କୁଦି । କେହି କହିବେ, କାଦୁଅଖୁମ୍ବୀ ଗୁଡ଼ାକ କି ନିଷ୍ଠୁର, କି ଦୁଷ୍ଟ, ପରର ବେଳ ଚିପି ଏତେ ଆନନ୍ଦ ! ଭଲ, କଣ କହିବୁ, ବିଭୀଷଣ କାଦୁଅଖୁମ୍ବୀକୁ ନିଷ୍ଠୁର ବୋଲି, ଦୁଷ୍ଟ ବୋଲି, ସପୂତାନ ବୋଲି, ଯାହା

୧ । ବଡ଼ ଥଣ୍ଡିଗଣିଷ୍ଠ ।

୨ । ଏ ପକ୍ଷୀ କାଦୁଅ ଅଣ୍ଡାଳ କାଦୁଅର ଶୋକ ଧରି ଖାଏ ।

୩ । ସଜାତ ଦଳର ନାଟୁଅପିଲ ।

ବୋଲ, ସେ କିଛି ତୁମ ନାମରେ ହୁଏନତ (୧) ବାହାରର ନାଲିସ ରୁକୁ କରକ (୨) ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଜାଣିବ, ତୁମ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ମଧ୍ୟରେ ସେ ଯେତେ ବେଳ ଚାପିପାରେ, ସେ ସେ ତେଡ଼େ ବାହାଦୁର; ସେହି ମାନ୍ୟ, ସେହି ଗଣ୍ୟ, ‘ସତ ଦର୍ଶନୀୟ’ ଏ କଥା କି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ? ଶୁଣି ପାଞ୍ଚଗଣ୍ଡା ଧଳା ବଗ, ଶୁଣି ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି କଣ୍ଠ ବଗ (୩) ମତ ଲୋକ ମୁଲିଆଙ୍କପରି ସକାନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳ ଯାଏ କାହୁଁ ଅଟକିଛନ୍ତି । ଘାଘୀରେ ମାଛ ଥିବାର ଏହା ଭୁଖିବୁ ପ୍ରମାଣ । ଯୋଡ଼ାଏ ପାଣିକାଉ (୪) କେଉଁ ଦେଶରୁ ଉଡ଼ିଆସି ଘାଘୀ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଶୁଣି ଡୁବ ମାରି ପେଟ ପୂରାଇ ଫର କରି ଉଡ଼ିଗଲେ । ଗୋଟାଏ ପାଣିକାଉ ମେମ୍ ସାହେବଙ୍କ ଗାଉନ ପରି କୁଲରେ ବସି ଡେଣା ଶୁଖାଉଅଛନ୍ତି । ହେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ବଗମାନେ ! ଇଂରେଜ ପାଣିକାଉକୁ ଦେଖ, କେଉଁ ଦେଶରୁ ଖାଲି ପକେଟରେ ଉଡ଼ିଆସି ଚେଙ୍ଗ ବେଙ୍ଗ ଗଡ଼ିଗାରେ ପେଟପୂରାଇ ଶୁଲିଗଲେ । ଘାଘୀ କୁଲର ବରଗଛରେ ତୁମମାନଙ୍କ ବସା, ଦିନଯାକ ପାଣି ଚକଟି ଚକଟି ଦଣ୍ଡେଇ ପିଲା, କେବଣି ପିଲାରୁ ଅଧିକ କିଛି ପାଉ ନାହିଁ । ଖବନ-ସିଗ୍ରାମ କାଳ ଉପସ୍ଥିତ; ଏଣିକି ଆହୁରି ପଲପଲ ପାଣିକାଉ ଆସି ଚେଙ୍ଗ ବେଙ୍ଗ ସବୁ ବହୁ ନେଇଯିବେ । ତୁମେମାନେ ଇଦେଶକୁ ଯାଇ ସମୁଦ୍ର ପୂର୍ବର ନ ଶିଖିଲେ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।

ଚିଲ ଖୁବ୍ ସିଆଣ, ଶୁଣି ହସିଆର, ଗୁରୁଗୋସାଇଁଙ୍କ ପରି ଭାଳରେ ତୁମି ହୋଇ ବସିଅଛୁ, ଥରେ ପାଣିକି ଝାମ୍ପି ପଡ଼ି ଯାହା ଉଠାଇନଏ, ସେଥିରେ ତାହାର ଦିନଟା କଟିଯାଏ । ଗୋସାଇଁମାନେ ବରଷକ ଯାକ ପିଣ୍ଡାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ନାହିଁ, ବରଷକୁ ଥରେ ଶିଷ୍ୟ ଦୁଆରକୁ ଝାମ୍ପି ମାରନ୍ତି ।

ବଗତବଠାରୁ ଶୁଳିଣ ପଞ୍ଚାଶ ହାତ ଦୁର ପାଣିଯାଏ ବଉଳମାଳା ଦଳଶିଙ୍ଗଡ଼ା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେହି ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁ ଘର ଭୂଆସୁଣୀଙ୍କ ପରି

୧ । ଇସ୍ତଫ, ସମ୍ମାନ ।

୨ । ଉପସ୍ଥିତ କରବା ।

୩ । ଧୂସରବର୍ଣ୍ଣ ବକସଣୀ ।

୪ । ଜଳଚର ଜାବ ।

କଇଁଗୁଡ଼ିକ ଗତିରେ ଭୁନ ଭୁନ ପୁଟନ୍ତି, ଦିନବେଳେ ଡାକ ଡାକ ରହନ୍ତି । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ପାଣିଶିମୁଳ ପୁଲଗୁଡ଼ିକ ଅଭିଆଡ଼ୀ ହିଅନ୍ତୁ ପରି ଲାଜ ନାହିଁ, ସରମ ନାହିଁ, ଦିନ ରାତି ପବନରେ ଫକ ଫକ ଡେଉଁଛନ୍ତି । ପାଣି ଭିତରକୁ ରତାକଇଁ । ଏମାନେ ଶିକ୍ଷିତା ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଲେଖ, କଇଁ ଦଳରୁ ବାହାର ଗଲେଣି, ପଦ୍ମ ଦଳରେ ମିଶିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଘାଘୀ ମଝିରେ ଦଳ ନାହିଁ । ରାତିରେ ବୁଡ଼ିମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀ ବୁଲନ୍ତି । ସେଥି-ସକାଶେ ଦଳ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଭାରତ କବିଙ୍କର ସବସ୍ତୁ ଧନଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ନିବାସ, ସରସ୍ବତୀଙ୍କର ଆସନ, ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପଦ୍ମବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୁଲଗୁଡ଼ିକରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଶୋଳପଣୀ ଅଧିକାର । ଜଣେ ଲୋକ ଥରେ ଗୋଟାଏ ପୁଲ ଆଣିବାକୁ ପହଞ୍ଚି ଯାଇଥିଲା । ଠାକୁରାଣୀ ତାହା ଗୋଡ଼ରେ ଶିକୁଳ ଲଗାଇ ପାଣି ଭିତରକୁ ଭିତନେଲେ; ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆଜି କେହି ପୁଲକୁ ଅନାଏ ନାହିଁ ।

ଅସୁରଘାଘୀରେ ଚାରିଟା ଭୂଠ (୧); ଧରିବାକୁ ଗଲେ ତିନିଟା । ଦକ୍ଷିଣ ଭୂଠଟାକୁ କେହି ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ଗ୍ରାମରେ କେହି ମରିଗଲେ ସେହି ଭୂଠରେ ଦଶାହୁତି ଯା (୨) ହୁଏ । ଏହି ଭୂଠଟା ବଡ଼ ଉତ୍ସବର ସ୍ଥାନ । ରାତି ତ ରାତି, ଦିନବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେଠାକୁ କେହି ଯିବାର ଦେଖା ନାହିଁ । ଏହି ଭୂଠ ଉପରକୁ ଭାରି ବଡ଼ ଗୋଟିଏ ଅଶ୍ରୁତ୍ୟ ଗଛ ଅଛି; ସେଥିରେ ସବଦା ଯୋଡ଼ିଏ ବୁଢ଼ଦୈତ୍ୟ (୩) ଥିବାର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା । ଅଧ-ରାତିରେ ଦୈତ୍ୟମାନେ ଗଛ ଅଗରେ ବସି ଘାଘୀ ମଝିକୁ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇଥିବାର ଅନେକ ଲୋକ ଦେଖିଛନ୍ତି । କିଏ କିଏ ଦେଖିଛନ୍ତି ନାମ ଜଣା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଦେଖିବାର ମତ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏହି ପଡ଼ିଆରେ ଅନେକ ପିତାଶୁଣୀ (୪), ଡାକୁଣୀ (୫) ସବୁଦିନେ ଭାର କରି ରହି ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଆଲୁଅ ଜାଳି ମାଛ ଧରୁଥିବାର, ବିଶେଷରେ ବର୍ଷା ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ପଲପଲ ହୋଇ ବୁଲୁଥିବାର ପଟ୍ୟସ ପ୍ରମାଣ ଯଥେଷ୍ଟ

୧ । ଗାଧୁଅ ପାଧୁଆ କରବାର ଘାଟ ।

୨ । ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ତୋତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦଶମ ଦିନ କରାଯିବା ଦିନ ।

୩ । ସ୍ତୋତଯୋଗବ୍ରତ ଅବବାହତ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ରହ୍ମସପ୍ତ ।

୪ । ସ୍ତ୍ରୀବୃତ ।

୫ । ଦାଧଣୀ ।

ଅଛି । ପୂର୍ବ ଚରପରେ ଧୋବାତୁଠ । ଦୁଇ ଜଣ ଧୋବା ଇଣ୍ ଇଣ୍ ଶ୍ରମ
 ଶ୍ରମ କହି ପଥର ଉପରେ ଲୁଗା ବାଡ଼ିଉଛନ୍ତି । ‘ଗାଁ ପରିଶୁଣ ଧୋବା-
 ତୁଠର ଜଣା’ । ଅଖାପାଲ ପରି ମୋଟା ମୋଟା ଶଗଡ଼େ ମଇଲାଇଗା
 ଗଦା ହୋଇଛି । ଲୁଗା ସିଝାଇବା ଶୁଖାଇବା କାମରେ ଘୁରି ଜଣ
 ଧୋବଣୀ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରୀତୁଠ । ଗାଁ
 ମଝାଲରେଥିବାରୁ ସେଠାରେ ସକାଳେ ମାଇକନିଆମାନଙ୍କର ହାଟବସେ ।
 ହାଟ ନାମ ଶୁଣି ଆପଣ ମନେକରିବେ ନାହିଁ ଯେ ଏଠାରେ ମାଇକନିଆ
 କଣାବକା ହୁଅନ୍ତି । ପାଟି ଆଉ ଜନତା ସଙ୍ଗରେ ସମାନ ଥିବାରୁ ହାଟ
 ବହିଲୁ । ରହିଣୀ ଗାଧୁଆବେଳେ ଘର ଭିଡ଼ ହୁଏ । ଗ୍ରାମରେ ଡେଲି
 ନିଉଜ୍ ଖବର କାଗଜ ଗୁପ୍ତା ହେଉଥିଲେ, ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ସମ୍ପାଦ ସଂଗ୍ରହ
 ନିମନ୍ତେ ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡେ ପେନ୍‌ସିଲ-
 କାଗଜ ଘେନ ଏହିଠାରେ ବସିଲେ ସମସ୍ତ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରନ୍ତେ । ଗଲ
 ଶୁକ୍ତିରେ କାହା ଘରେ କଣ ରହା ହୋଇଥିଲା, ଆଜି ରହିଣୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା,
 କିଏ କେତେବେଳେ ଶୋଇଲା, କାହାକୁ କେତେ ମଣା କାମୁଡ଼ିଲା;
 କାହା ଘରେ ଲୁଗା ନ ଥିଲା, କିଏ ତେଲ ଟିକିଏ କାଲି ଆଣିଛି, ଶ୍ରମ-ମା
 ଘର ନୁଆବୋହୁଟା ବଡ଼ କଳିହୁଡ଼ୀ, କାଲି ଆସିଲା, ଆଜି ଶାଶୁକୁ
 ଜବାବଦେଲଣି; କମଳୀ କେବେ ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବ, ସରସ୍ୱତୀ ଝିଅ
 ବଡ଼ ଭଲ, ଘରେ ଯେପରି ଲଜସରମ ସେହିପରି । ପଞ୍ଚା ଯାଣିରେ ବସି
 ଦାନ୍ତ ଘଷୁ ଘଷୁ ଗୋଟିଏ ଛୁଆ ବକ୍ସୁତା ଅରମ୍ଭ କରିଅଛି । ସାରମର୍ମ—
 ତା ପରି ରହିଣୀ ଗ୍ରାମରେ ନାହାନ୍ତି, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ଦରକାର
 ବେଦରକାର କଥାମାନ ଅବଶ୍ୟାନୁ ଚଳୁଅଛି । କେତେଜଣ ସୁନ୍ଦରୀ, ମୁଖର
 ଆହୁରି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ପଣନ୍ତକାନରେ ମୁହଁ ରଗୁଡ଼-
 ଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରଗଡ଼ ରଗଡ଼ ବସଣୀରେ (୧) ଉପର ନାକ ଦୁଇ ପୁଡ଼ା
 ରଙ୍ଗା କରି ପକାଇଲଣି । କମଳୀ ପାଣି ପାଖରେ ବସି ଆପଣା ହାତରେ
 ବାଇଶପଲଆ ପିତ୍ତଳ ବାହିବଳା (୨) ଅଧବୋହେ ବାଲି ପକାଇ

୧ । ନାକର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ ।

୨ । ବାହିଶତ୍ତୁ । ଭତରଜାଗାୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବାହରେ ପିନ୍ଧିବା କଂସା ବା ପିତ୍ତଳର
 ଚକ ।

ସବଳେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରୁ କରୁ କୌଣସି ଅଜ୍ଞାତନାମା ଲୋକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଭ୍ୟାସ ବହୁଭୂତ ଶଙ୍ଖମାନ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ଏକ-ଦ୍ଵାର୍ଥ ବକ୍ତୃତା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି । ଗଲା ରାତିରେ ତାହାର କଖାରୁଗଛ କାହାର ଗୋରୁ ଖାଇଯାଇଥିବା ବକ୍ତୃତାର ବିଷୟ ଅଟେ । ବିମଳୀ ହମଶଃ ଗୋ-ସ୍ଵାମୀର ଉଦ୍ଧୃତନ ଭିନ୍ନ ପୁରୁଷ ପ୍ରତି କୁହିତ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷରେ ଖାଦ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଗୋରୁର ଅତ୍ୟାଚାରତା, ଆପଣା ବାଡ଼ର ଉଦ୍ଧାରଣ ଏବଂ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡବୃକ୍ଷର ତେଜସ୍ଵୀତା ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ ଫଳବତ୍ତା ଏବଂ ଅତିଶୀଘ୍ର ଗୋ-ସ୍ଵାମୀ ଉପରେ ଭାରୀ ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ଗୋରୁଟିକୁ ଯେ ଗ୍ରାହଣକୁ ଦାନ ସ୍ଵରୂପେ ଦିଆଯିବ, ସେ ସମ୍ଭବରେ ବିବିଧ ପ୍ରମାଣ ମାନ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଘାଟରୁ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଥାନ୍ତୁ; ମାତ୍ର ହଠାତ୍ ମାରକଣ୍ଡିଆ-ମା ଆଉ ଯଶୋଦା ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସୁକର କଳି ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସମସ୍ତ କଥା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ଯଶୋଦା ପାଣି ମଧ୍ୟରେ ପେଟ ଡୁବାଇ ଦାନ ଦେଉଥିଲା । ପାଞ୍ଚ ବରଷିଆ ପିଲା ମାରକଣ୍ଡିଆ କୁଦନାଚି ପାଣି ଗୋଳିଆ କଲା ଏବଂ ଉପରେ ପାଣିଛୁଟା ପକାଇବାରୁ ଯଶୋଦା ପାଣିରୁ ଉଠିପଡ଼ି ଚିତ୍କାର କରି କୁହିତ ଭାଷାରେ ପିଲାଟାକୁ ଗାଳିଦେବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ତାହାର ପରମାୟୁର ଅଳ୍ପତା କାମନା କରିବାରୁ ମାରକଣ୍ଡିଆ ମା ଧାଇଁଆସି ସମାନ ସ୍ଵରରେ ଉପସୁକ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅବଶେଷରେ ମାରକଣ୍ଡିଆ-ମା ପରସ୍ତ ହୋଇ ପିଲାକୁ ଚୁପୁଡ଼ାଏ ମାରି, ପାଣିକଲସୀ କାଶରେ ବରବର ହୋଇ ମାରକଣ୍ଡିଆର ହସ୍ତଧାରଣପୂର୍ବକ ଗୁଡ଼ିଉମୁଖେ ଗମନ, ଝେଁ ଝେଁ କରି ଦାନ ନିସିଦ୍ଧି (୧) ମାରକଣ୍ଡିଆର ହମନ, ଇତି ଯୁକ୍ତିକାଣ୍ଡ ।

ବଜ୍ରପଡ଼ିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶବ୍ଦଟା ଆକାଶରେ ଡେଇ ବେଲିଯାଏ ରହେ । କଳି ଭଞ୍ଜିଲାଣି, କିନ୍ତୁ ସମାଲୋଚନା ଅନେକ ବେଳ-ଯାଏ ଚଳିଲା । ଦରବୁଡ଼ୀ ଓ ବୁଡ଼ୀ ମାଇକିନିଆମାନେ ଦୁଇଦଳ ହୋଇ କେହି ମାରକଣ୍ଡିଆମା'ର କେହି ଯଶୋଦାର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ

୧ । ଦାନ ଦେଖାଇ, ଓଷ୍ଠଦ୍ଵୟ ବସ୍ତ୍ରର କରି ।

ଲଗିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଯଶୋବାର ପକ୍ଷପାତୀ ।
ବିଶେଷ ବିବେଚନା ଏବଂ ଫୁଲ୍ଲବିଶ୍ୱାସ ବୁଝିଅଛୁ, ଉପସ୍ଥିତ ଭବିଷ୍ୟତର
ମୁଳକାରଣ ମାରକଣ୍ଡିଆ, ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦୋଷୀ । ତାହାର ଅପରାଧ
ଅମାର୍ଜ୍ୟ । ତାହାକୁ ଗାଳିଦିଅ, ମାର କି ଯାହା କର ଆମ୍ଭେମାନେ
ସେଥିସକାଶେ ଜବାବଦେୟ (୧) କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ । ଦେଖନ୍ତୁ-ଜଳ
ଲୋକମାନଙ୍କର ଜୀବନ, ପୁଣି ତନ୍ମାତ୍ରୁ ଜଳ ସମସ୍ତେ ପିଅନ୍ତି, ସେ ଜଳକୁ
ଗୋଳିଆ କରିବା କି ସାମାନ୍ୟ ଅପରାଧ ? ଦେଖ ତ, ପଣେ କି ତି
ବୋଡ଼ି (୨) ମାରିକିନିଆ ଗାଧୋଇବାକୁ ଆସିଲେ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ପେଟ
ଭୁଲାଇ ପାଣିରେ ବସି ଦାନ୍ତ ଘଷିଲେ । ନବପେନଖଣ୍ଡବତ୍ ଶୁକ୍ରବର୍ଣ୍ଣ
ଛେପଟଙ୍କାର ସେମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ବାହାରି ରୁରୁଆଡ଼େ ଉଠୁଅଛି । ଶିଷତ୍
ଲେଉଟି ପାଟଲଉ ଛୁଇଁରସ୍ଥା ମଳ ମଧ୍ୟ ମେଷା ମେଷା ଉଠୁଅଛି । ସେଥି
ସହିତ ଆଉ କଣ ଉଠୁଛି କି ନାହିଁ ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ; କାରଣ
ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପଡ଼ିଆରୁ ଆସି ଜଳସୌଚ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଉ ଲୋକକଥା
ଛୁଡ଼ି, ନିଜେ ଯଶୋଦା ସେହିପରି କରୁଥିବାର ତାକୁ ପଚାରିଲେ ସେ
ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିବ ନାହିଁ । ଏହା ତ ସନାତନ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା, ଅପରାଧର
କଥା ଯେ ଲୁଚୁଛୁ ? ଜଣେ ମସ୍ତୁରଲୋକ କହୁଥିଲା, ମାରିକିନିଆମାନେ
ପୋଖରୀରୁ ମାଠିଆରେ ଯେତେ ଜଳ ନିଅନ୍ତି, ତାହାର ପା' ଭାଗ ଜଳ
ଛୁଡ଼ିଯାଆନ୍ତି । ଏ କଥା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁର ଅଗୋଚର ।
କେତେଜଣ ଶୋଇବା ହେଁସ କାନ୍ତି ନେଇଗଲେ, ସାନ ସାନ ପିଲାଙ୍କର
ଶେଯ କାନ୍ଥ ଆଡ଼ୁରି ନାନା ପ୍ରକାର କନାକତରା କବୁହେବାର ଦେଖାଗଲା;
ସେ ଯାହାଲେଉଟି, ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଘାଟରେ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ହେଁ
ମାରକଣ୍ଡିଆ ପରି ନାତି କୁହ କେହି କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିନାହିଁ । ନାଚକୁଦ
ନ କଲେ କି ପାଣି ଗୋଳିଆ ହୁଏ ? ଏଥିସକାଶେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୋଲୁଛୁ—
ମାରକଣ୍ଡିଆର ଅପରାଧ ନିତାନ୍ତ ଉଚ୍ଛିଟ ଅଟେ ।

୧ । ଦାସୀ ।

୨ । ପାଣି ଗଣ୍ଡା ବା ଗାଠ ।

ଚନ୍ଦ୍ରୀତୁଳୁ ତନୁ କଦମ ଗୁଡ଼ି ସାଆନ୍ତୁ । ସକାଳୁଠିଳ ଏ
ତୁଳୁ କେହି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସାଆନ୍ତୁ ନାହିଁ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର
ଦଖଲ । ବୈଶାଖମାସିଆ ଦିନ, ବେଳ ଛୁଇଁବେ ନୋହୁଣୁ ଆକାଶରୁ
ନିଆଁ ଛୁଣି ତାତ ପବନଟା ଦେହରେ ଝାଁ ଝାଁ ବାଜୁ ଅଛି । ଗୁଣ୍ଡଲରୁ
ଧୂଳି ଉଡ଼ି ମାଟିରେ ନିଆଁ ଲାଗି ଧୂଆଁ ପଡ଼ିଲା ପରି ଜଣାଯାଉଅଛି ।
ଘାଟରେ ଲୋକ ପୁରଗଲେଣି । ଅନ୍ଧାର ପକ୍ଷ, ପିଛୁଲ ଜହ୍ନବତି, ଚନ୍ଦ୍ର
ପହରବେଳେ ଚଷମାମାନେ ହଳ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ହଳ
ପିଟିଲୁଣି । କେହି ଘର କାନ୍ଥରେ ଲଙ୍ଗଳ ଆଉଁସାଇ ଦେଇ ତେଲ
ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଞ୍ଚିଆଙ୍ଗୁଳିଆ କରି ଦେହରେ ବୋଳି ଦୋଇ
ଆସିଅଛି, କାହା କାନ୍ଧରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗୁଳ ମୋଟା ତୋରାଣିପକା (୧)
ଗାମୁଛା, କେହି ନିର୍ଗାମୁଛା, କେତେ ଜଣ ବାହାରେ ବାହାରେ ବିଲରୁ
ଆସି ଘାଟରେ ବଳଦ କାନ୍ଧରୁ ଯୁଆଳ ବାହାର କରି ରଖି ପାଣିରେ
ପଣିଗଲେ । କେତେ ହଳ ବଳଦ ପେଟେ ପେଟେ ପାଣି ପିଇ କୂଳରେ
ଚରୁଛନ୍ତି । କେତେ ଜଣ ଶୁଣିଲ ଦାନକାଠି ଶ୍ଵେବାଇ ଶ୍ଵେବାଇ ଆସି
ପାଣିରେ ପଣି ଜିଉଛେଲ କୂଳକୁ ଦାନକାଠି ଫୋପାଡ଼ିଦେଲେ ।
ତୁଳୁ ଦୁଇ ପାଖରେ ଅଧଗଗଡ଼େ ଶୁଣିଲ ଦାନକାଠି ଜମାହୋଇଅଛି ।
ପୁରୁଷ ଲୋକମାନେ ଯେ ତୁନି ତୁନି ଗାଧୁଅନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ; ମାଛକନିଆ-
ମାନଙ୍କ ପରି ଡେର କଥା କହନ୍ତି, ମାଝ ସେହି ଏକ ରକମ କଥା, ସେହି
ପୁରୁଣା କଥା, ସେଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିଲେ କଣ ହେବ ? କିଆ ଗଘରରେ
କେତେ ପଣି ବୁଣାସରିଲୁଣି, ବରତକ ଆଜି ଦୋହଡ଼ା (୨) ସରିଲା,
ଶମା ବଡ଼ ଗଘରରେ ଅଛିମୁଠି (୩) ପକାଇଲା, ଘାମା ବଳଦ ଚଞ୍ଚଳିଆ,
ସାଆନ୍ତୁଘର ଧଳା ବଳଦ ଯୋଡ଼ାକ ବଳଦ ନୁହନ୍ତି ତ, ଯୋଡ଼ାଏ
ହାଣ୍ଡାପିଲା । ମୁଁ କସରା (୪) ବଳଦଟା କଣି ମୁଠାଏ ଟଙ୍କା ପାଣିରେ

୧ । ପଖାଳରୁ ଭୃତତକ କାଟିନେଲେ ଯେଉଁ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜଳୀୟାଂଶ ରହେ,
ତାହାକୁ ତୋରାଣି କହନ୍ତି । ଗାମୁଛା ପରୁଇବା ପାଇଁ ତୋରାଣିରେ ପକାନ୍ତି ।

୨ । ଦୁଇପାଖ ଥର ହଳ କରିବା ।

୩ । ଅସ୍ତସ୍ତ ଦୃଶ୍ୟା ଦିନ ବୃତକ ଧାନବୁଣା ଅନୁକୂଳ କରି ଯେଉଁ ବିହନକୁ
ପ୍ରଥମେ ହାତବୁଠାରେ ଧରି କଥାସରେ ଭୁଷେ ।

୪ । ଧଳା ଓ କାଳି ମିଶ୍ରିତ ଉଞ୍ଜ, ମାଟିଆ ।

ପିକାଇ ଦେଇଛୁ, ସାଆନ୍ତୁଥିବ କରକ ଅମର ଏହି ମାସରେ ପିଟିବ ।
ଏହି ମାସ ପନ୍ଦର ଦିନରେ ଶ୍ରବଣା (୧) ପଶିବ, ନାଭାକ (୨) କହିଛି
ଲଗାଣ (୩) ହେବ । ଏ ସବୁ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା, ଅଧିକ କରି କଣ
ଲେଖିବୁ ?

ବ୍ରହ୍ମୋଦୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

ହିତୋପଦେଶ

ପ୍ରଥମା—ଭାରି ତ ପୁସ୍‌ପୁସ୍ ? ଦ୍ଵିତୀୟା—ଉଠିବ ପରା ବାସ ।

ପ୍ରଥମା—ରୁଷ କି ବାସ ? ଦ୍ଵିତୀୟା—ସଫନାଣ ।

ଏ କିଏ ରେ ବାପା ! ତନ୍ତ୍ରୀ ତୁଠର କବିତା ।

ରହୁଣୀ ଗାଧୁଆବେଳେ ଗଡ଼ଗଲଣି, ତନ୍ତ୍ରୀତୁଠରେ ଦୃଢ଼ି ଦରବୁଡ଼ି
ବଣ ଦଣ ହାତ ଗୁଡ଼ି ବସି ଦାନ ଦାସୁ ଦସୁ ଏ କଥାଗୁଡ଼ିକ କହି ପରସ୍ପର
ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଚାହିଁ ହେଲେ, ମରୁକ ହସି ଶୁଣି ଡରିଗଲା ପରି ତୁନି ହେଲେ ।

ତୁମ୍ଭେ ପାଟିକରି କଥା କହ ସେଥିରେ କେହି ମନ ଦେବେ ନାହିଁ,
ନିହାତି ପାଖଲେକ ମଧ୍ୟ ନ ଶୁଣିଲ ପରି ରହିବେ । କିନ୍ତୁ ଦୁଇ ଜଣ
ପୁସ୍‌ପୁସ୍ ହେଉନ୍ତୁ, ଲେକଙ୍କ ମନ ଦେଖ ସେହିଠାରେ, କଥାଟା ଶୁଣିବା
ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଗୁଡ଼େଇପୁଡ଼େଇ ହେଉଥାଏ । ବାସ୍ତବିକ ସାନ
ମଞ୍ଜି ଭିତରେ ବଡ଼ ଗଛ ଲୁଚି ରହିଲା ପରି ତୁନି କଥା ମଧ୍ୟରେ କେବେ
କେବେ ଭାରି କାରଖାନା ଥାଏ । ତୁଠରେ ତ ଆଉ କେହି ନାହିଁ;
ଦରବୁଡ଼ି ଦୃଢ଼ି କି ସକାଶେ ତୁନି ତୁନି ଇସାବରେ ଏପରି କଥା
କହିଲେ, ପୁଣି ଡରିଯାଇ ତୁନି ହେଲେ ?

ତନ୍ତ୍ରୀ ତୁଠର ପାଣି ଗଡ଼ନ୍ତୁ ଡାହାଣହାତ ଅଧାଅଧ ବାଟକୁ—
କୋଡ଼ଏ ହାତ ଅନ୍ଧାଜ ଗୁଡ଼ି ଜାଉଁଳି ବର ଅଶ୍ରୁଭ୍ୟ ଗଛ ଲଗାଲଗି

୧ । ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର (ଶ୍ରାବଣ ମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ତଥ୍ୟ ଅଟେ) ।

୨ । ଡେମାଡ଼ପଣାସ୍ତ୍ର ତର୍ଜକାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ।

୩ । ବହୁଦଳ ବ୍ୟାପୀ ଝୁଡ଼ ଓ ଚୁଷ୍ଟି ।

ହୋଇ ରହିଅଛି । ଗଛ ଦିଗଟି ଅଧା ଭଲଆ ଥାକୁଲି ଥିଲୁଲ (୧), ପୁଣି ସେଥିରେ କଅଁଳ ପତ୍ର ଲଦି ହୋଇଛି । ଘାଟପାଖ ଦାଟ ପାଖରେ ବର ଅଶ୍ରୁତଥ ବିଷା କରାଇଦେଲେ କନ୍ୟାଦାନର ଫଳ ମିଳେ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଏହି ସଂସ୍କାର ଚନ୍ଦ୍ର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଶାଏ । ମାଇକନିଆ ଦିଗଟି କଥା କହୁ କହୁ ସେହି ଗଛମୂଳକୁ ଦୁଇ ଭିନ୍ନଥର ଅନାଇଲେ । ଏବେ କଥା କାହିଁ ଯାଏ ? ଶ୍ଵେତ ତ ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଖୁବ୍ ଦୃଷ୍ଟିଆରରେ ଶ୍ଵେତ କରେ, ଜେଲଖାନାକୁ ଏତେ କଏଦ କାହୁଁ ଅଇଲେ ? ବୁଦ୍ଧିମାନ ଦୃଷ୍ଟିଆର ଗୋଏଦା (୨) ଆଖିରେ ଧୂଳି ପକାଇବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ ଗଛମୂଳର ପଦାର୍ଥବିଶେଷ ସହିତ ଏମାନଙ୍କ କଥାର ଦନଷ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ଠିକ୍, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅନୁମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଠିକ୍ । ଶିଅ ମୁଣ୍ଡଟି ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ତନ୍ତ୍ରୀ ଯେମନ୍ତ ବିଡ଼ାଏ ସୁତା ସଳଖେ ସଳଖେ ଟାଣିଆଣେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସେହିପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଜାଣିବ, ଟିକିଏ ସଜୁନ (୩) ଦେଇ ସବୁ କଥା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଯାଅ । ଜାଉଁଳଗଛ ଉଡ଼ାଡ଼ରେ ଦିଗଟି ସ୍ତ୍ରୀ ବସି କଣ କୁହାକୁହି ହେଉଛନ୍ତି । ମଲା—ଯା ! ଏମାନଙ୍କୁ ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଭଲ କରି ଚିହ୍ନି । ଅସମୟରେ ଅସ୍ଥାନରେ ଏମାନେ ବସି କଣ କହୁଛନ୍ତି ? ମିଳନଟା ମଧ୍ୟ ତମଜାର ରକମର । ଗୋଟିଏ ଧୂଆଁ ନଷ୍ଟପ୍ରକୃତି ଶୁଗାଳପ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଠିକ୍ ବିପକ୍ଷତ—ନିତାନ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ମେଣ୍ଟି । ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ନାକ-ବସଣୀ (୪) ଟେକି ସାପୁଣି ଫଣା ଟେକି ସାବଧାନତା ସହିତ ଅନାଇଲ ପରି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଅନର୍ଗଳ ବକ୍ତୃତା ଓଜାଡ଼ି ପକାଉଅଛି । ଦିଶାୟାର ପାଖରେ ପାଣିମାଠିଆ ଥୁଆ, ଡାହାଣ ହାତରେ ଦାନକାଠି ଖଣ୍ଡିଏ ମୁଠା, କପାଳ ଓଡ଼ଣା ଟଣା, ଗୋଟିଏ ଉଛଟ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ମେଣ୍ଟି ଯେପରି ସେହି ଦିଗକୁ ଚାଟକା ହୋଇ ବୁଦ୍ଧି ରହିଥାଏ ସେହିପରି ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଟି ‘ସ୍ଥିର ମନ ଧାର ବୁଦ୍ଧି ପଞ୍ଚଭୂତ (୫) ଆତ୍ମା ଦୋରସ୍ତ

୧ । ସୁଲକାୟ ।

୨ । ଗୁପ୍ତଚର ।

୩ । ସଙ୍କେତ ।

୪ । ନାକତଣା, ନାକର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ ।

୫ । ସ୍ଥାଣୀ, ଲବ, ଜନ୍ମ ।

ନିର୍ମଳୀହୃଦୟମଳ'ରେ ଶୁକଦେବଙ୍କ ମୁଖରୁ ପରୀକ୍ଷିତ ପୁରଣ ଶୁଣିଲପରି ବାକ୍ୟାବଳୀ ଶ୍ରବଣ କରୁଅଛି । ମାତ୍ର ସେ ଗୁଡ଼ାକ ତାହା ମୁଦ୍ରକଭଣ୍ଡାରରେ ସଞ୍ଚିତ ହେଉଅଛି କି ଆଉ କାନବାଟେ ସଳଖେ ସଳଖେ ବାହାରି ଯାଉଅଛି, ତାହାର ସ୍ଥିରତା ବୋଲିବାକୁ ଆନ୍ତେମାନେ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ।

ଆପଣ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଜଣେ ମରୁଆଲୁ କହିଥିଲୁ—

“ସଂସାର ବିଷବୃକ୍ଷସ୍ୟ ମଦ୍ୟମାଂସାମୃତ ଫଳମ୍ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସାର ବିଷବୃକ୍ଷରେ ମଦ୍ୟମାଂସ ଏହି ଦିର୍ଘଟି ଅମୃତ ଫଳ ଫଳିଅଛି । ଏ କଥା ଶୁଣି ବୃଦ୍ଧ ମନୁ ବୋଇଲେ—

“ନ ମାଂସଭକ୍ଷଣେ ଦୋଷୋ ନ ମଦ୍ୟେ—

ପ୍ରବୃତ୍ତିରେଷା ଭୂତାନାଂ—

ଅର୍ଥାତ୍ ଭୂତମାନେ ବା ଭୂତ ପରି ଲୋକମାନେ ଏପରି କଥା କହନ୍ତି । ଠିକ୍ କଥା, ‘ବୃଦ୍ଧସ୍ୟ ବଚନଂଗ୍ରାହ୍ୟମ୍’ । ମାତ୍ର ସଂସାର ରୂପ ବିଷବୃକ୍ଷରେ ଯେ ଦୁଇଗୋଟି ଅମୃତଫଳ ଫଳିଅଛି, ଏକଥା ଠିକ୍ ସତ୍ୟ । ଚିହ୍ନିବ କିଏ ? କେବଳ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ସେ ଫଳ ଦିର୍ଘଟି ଜଣା ‘ପରୋପକାରଂ ସ୍ୱର୍ଗାୟ’ । ପରର ଉପକାର କରିବା ହେଉଛି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବ୍ରତ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଉପକାର ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସେହି ଫଳ ଦିର୍ଘଟିର ନାମ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି । ଗୋଟିଏ ଫଳର ନାମ ତୁନି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ଆଉ ଗୋଟିକର ନାମ ପରନିନ୍ଦା; ତୁମ୍ଭେ କାହାରି ଘରର ଗୁପ୍ତ ଛୁଦ୍ରକଥା କହ କି କାହାରି ନିନ୍ଦାକରି କହ, ଦେଖିବ ଲୋକମାନେ ଭାରି ଆନନ୍ଦରେ ମନଦେଇ ଶୁଣିବେ । ବୁଝିବା ହେଲେଟି କି ? ଫଳର ମହାତ୍ମ୍ୟ ନ ଥିଲେ କି ତାହାର ଏଡ଼େ ଆନନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତା ?

ଆନ୍ତେମାନେ କଣ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ କଣ ଲେଖି ପକାଉଛନ୍ତି । ଯେତେ ବେଗରେ ଆହୁଲ ଭିଡ଼, ପାଣିସୁଅଟା ନାଆକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନରୁ ଦୂରକୁ ଟାଣିନିଏ; ମାତ୍ର ଟାଣୁଆ ନାଉରା ମଙ୍ଗ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ କଲମ ଏଣେ ତେଣେ ଯାଉଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ମୂଳ କଥାଟା ହଲଚଲ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, କଥାଟା ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ଗୁଲିଥିବ ।

ସେ କଥା ଯାଉ, ଆପଣଙ୍କୁ ଆଉ ସନ୍ଦେହରେ ପକାଇ ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏ ଦିଗ୍‌ଠି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ କ'ଣ, କି କି କଥା କହୁଅଛନ୍ତି, ସବୁ ଖୋଲିସା କରି କହିଦେବା ଉଚିତ । କୌଣସି କୌଣସି ଲୋକ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବା ଆଗରୁ ଅନେକ ମୁଖବନ୍ତ, ଅନେକ ବକ୍ତୃତା କରିବସନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଏହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ଯା ବୋଲିବାର ପରିଷ୍କାର କରି ଝଟ୍‌ପଟ୍ କହିପାରନ୍ତି । ଆଉ ଅନେକ ଲୋକ ଭୟରେ ଅନେକ କଥା ଲୁଚୁଛନ୍ତି କିମ୍ବା କହୁ କହୁ କଣ କହିପକାନ୍ତି । ଏହି ଦେଖନ୍ତୁ ନା, ଦରବୁଢ଼ୀ ମାଇକିନିଆ ଦିଅଟି ଇସାବରେ କଣ କହୁ କହୁ ଭୁନ ହୋଇଗଲେ । ମାତ୍ର ତନ୍ତ୍ରୀଆଣୀ ମାଇକିନିଆମାନଙ୍କଠାରୁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସାହସ ଖୁବ୍ ବେଶି । ସାର ପରି ସବୁ କଥା କହିଯିବୁ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କଣ ଜାଣନ୍ତି ? ଆତ୍ମ ଭଳିଆ ଲୋକ ଡକାପାଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କେହି ପ୍ରଧାନ ଲୋକ ଆଁ କରିଦେଲେ ଦେଖିବେ ଦୁଇଗ ଲୋକ ତାଙ୍କ ପାଟିକି ଅନାଇ ରହିବେ । ଚିଲିଚର ଲୋକେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଅଣ୍ଟାରେ ପଇସା ଖୋସି ଦଉଡ଼ନ୍ତି । ଗଛମୁଳିଆ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଦିଗ୍‌ଠି ଗ୍ରାମରେ ସୁବିଖ୍ୟାତ । ଆପଣ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲକରି ଚିହ୍ନିନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ରୂପରେ ନୁହେଁ, ଗୁଣରେ ସିନା ଚିହ୍ନିଯାନ୍ତି । ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ, ସାଧାରଣର କଣ୍ଠରୁ ଯାହାର ଗୁଣ ଯେତେ ବେଶି, ସେ ସେତେ ବିଖ୍ୟାତ । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମରେ ଉଣାଅଧିକେ କାହାଣୀ ମାଇକିନିଆ ଅଛନ୍ତି; ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦିଗ୍‌ଠି ବସ୍ତୁ । ଗୋଟିଏ ଚତୁରତା ଓ ଧୂର୍ଜିତାରେ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ସରଳତା ଓ ନବୋଧତାରେ । ଦିଗ୍‌ଠି ବିଖ୍ୟାତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, ପୁଣି ଗୁପ୍ତ କଥା, ଆପଣ କି ନ ଶୁଣି ଗୁଡ଼ିବେ ? ସେଥିପ୍ରକାଶେ ସିନା ଲେଖିବାକୁ ବସିଅଛୁ !

ଆତ୍ମମାନେ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ବହୁ ଯତ୍ନ କରି ସେମାନଙ୍କର କଥା ସଂଗ୍ରହ କରିଅଛୁ । ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଭାରି ଏକ ଲମ୍ବା ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲା । ଆପଣ କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଅସୁଖ ପାଇବେ, ଲମ୍ବା କଥା ଲେଖିବାରେ ଆତ୍ମମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ । ତାହାର ସାରମର୍ମ ଲେଖିଅଛୁ ।

ଦେଖ, ସାରିଆ—ବୁଢ଼ୀମଙ୍ଗଳା ସବୁର ମୂଳ, ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ପୃଥ୍ବୀ ଚଳୁଛି, ସ୍ୱର୍ଗର ଆକାଶର ଦେଉଳ, ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା କି ଅନାସ୍ତା ହବ ? କେତେ ବାର-ବରତ ଦେବାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପାଇତ, ତୁମ୍ଭର ଖୁବ୍ ଶ୍ରାବ୍ୟ, ଏଡ଼େ ଶ୍ରାବ୍ୟ କାହିଁ ଦେଖିବାର ନାହିଁ ପରା ! ଏକା ସାଆନ୍ତ ଘର ଉପରେ ଦୟା ଥିଲା, ଏବେ ତମ ଉପରେ ହେଲା । ତମେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ମନ୍ଦିରଟା ବନାଇ ଦିଅ ତ, ଦେଖିବ, ତମ ଘର ଲକ୍ଷ୍ମୀଭଣ୍ଡାର ହୋଇଯିବ । ପଣ ପଣ, କାହାଣୀ କାହାଣୀ ଟଙ୍କା କାହୁଁ ଆସି ଘରେ ପଶିବ, ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଧାନମରେଇ ବସିଯିବ, ଭଗବାନ କି ଆଉ ତନ୍ତ ବୁଣିବ ? ତମ ପଛରେ ଦଶ ଜଣ ପୋଇଲୀ ଗୋଡ଼ାଇବେ, ତମେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମାନ, ଯେପରି ହେଉ, ମନ୍ଦିରଟା ବନାଇ ଦିଅ । ଟଙ୍କା ସକାଶେ ଶ୍ରବଣା କଣ ଅଛି ? ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣିଲେ କିଏ ନ ଦେବ ? ଆଉ କୁଆଡ଼େ କିଏ ଖୋଜିବ ? ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିଲେ ଶୁଭ ଅଧରେ ଟଙ୍କା ଗଣିଦେବେ, ସେ କଥାରେ ମୁଁ ଲଗା (୧) ହେଲି, ମୁଁ ଟଙ୍କା ଆଣିଦେବ, ତୁମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ବେଶି ଟଙ୍କା ଲେଡ଼ା ନାହିଁ, ଦେଡ଼ଶ ଟଙ୍କା ହେଲେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମନ୍ଦିର ହୋଇଯିବ । କେନ୍ଦ୍ରଗଡ଼ରେ ଯେ ବଳଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି, ଠିକ୍ ତେତିକି ଉଠା, ତେତିକି ଚଉଡ଼ା ହେବ । ତମ ଛୁ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ଜମି କଣ ଲେଖିଦେବ, ମୁଁ ଟଙ୍କା ଆଣିଦେବ । ତମ ଜମି ତ କେହି ଦେଇଯିବ ନାହିଁ, ଯେଉଁଠା ଜମି ସେହିଠାରେ ରହିବ; କେବଳ ଗୁଜାରେ ଲେଖାଯିବ । ମନ୍ଦିର ବନା ସରିଲେ ତ ତମେ କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦବ । ମା-ମଙ୍ଗଳା କିଛି ସଜୁନ ଦେଇଥିବେ, ନିଶ୍ଚୟ ଦେଇଥିବେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ସଜୁନ ପରି ଗୋଟିଏ ସୁନା ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତୁ, ସେ କି ରୂପା ଟଙ୍କା ଦେବେ ?

ବିକ୍ରାନ୍ତାକାଶୀର କଥା ଯେ ସାରିଆ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିଲେ, ଏହା ଆନୁମାନେ ବଶ୍ୟାସ କରିପାରୁନାହିଁ । ସେ ବଳବଳ (୨) କରି ଚାହିଁରହିଥାଏ । ପଣ ପଣ ଟଙ୍କା ଦେଡ଼ଶହ ଟଙ୍କା, । ଦେଡ଼ଶ ଟଙ୍କାର

୧ । ଜାମିନ ।

୨ । ଓଲ୍ ପରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୟନରେ ଚାହିଁବା ।

ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ କି ସହଜ କଥା ? ଟଙ୍କାକର ପଇସା
ଗଣିବାକୁ ହେଲେ ସାରାଆଁ ଗାଁକୁ ବାହାରେ ନାହିଁ, ଭଗିଆ ଆଉ ସେ
ଦୁଇ ଜଣ କବାଟ କଳହେଇ ତନି ଦଣ୍ଡା ମଧ୍ୟରେ ଗଣିକରି ଠିକ ନୁହେଁ ।
ଯେଉଁଦିନ ପାଞ୍ଚ ସୁଦ୍ଧା କି ଅଠର ଅଣାର ଲୁଗା ବିକି ହୁଏ, ସେଦିନ
ତାହା ଭାଇ ଲେକନାୟା ପାଖରୁ ଗଣାଇ ଆଣେ । ଆଉ ତାହା ଘରେ
ପାଞ୍ଚ ଛ ଜଣ ପୋଇଲି ପଣିବେ, ଏହା ବିପଦ କି ସମ୍ପଦ ! ମହାମୁଷ୍ଟିଲ ।
ଭଗିଆ ପାଖରେ ନାହିଁ, କରେ କଣ ? ପଳାଇ ପାରିଲେ ରକ୍ଷା ! ସାରାଆଁ
ଗୋଟାଏ ଦ୍ଵାର୍ଦ୍ଧ ନିଶ୍ଵାସ ପକାଇ ଥରେ ପାଣିମାଠିଆକୁ ଅନାଇ—ତମ୍ଭା
ସାଆନ୍ତାଣୀ—ଏତିକି କହି ତୁନି ହେଲ, ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲ ନାହିଁ ।
ମାତ୍ର ଧୂର୍ତ୍ତା ଚତୁର ତମ୍ଭାର କିଛି ବୁଝିବାକୁ ବାକି ରହିଲ ନାହିଁ । ତାହାର
ମନ୍ତ୍ର ସେ କିଛି କାଟି କଲ ନାହିଁ ତାହା ସେ ବେଙ୍ ବୁଝିନେଲ । ପୁଣି
ଶିକାର ହାତରୁ ପଳାଇବା ସକାଶେ ଛଟପଟ ହେଲଣି । ଡେର ଦିନ
ଖୋଜି ଖୋଜି ବିରଡ଼ ଇଲଣି ଧରିଅଛି, ତାହା ହାତରୁ କି ସହଜରେ
ପଳାଇବ ? ମନ୍ତ୍ର ବଦଳାଇବା ଦରକାର ।

ତମ୍ଭା—“ଦେଖ ସାରାଆଁ, ଟଙ୍କାରେ କଣ ଅଛି, ସୁନାରେ କଣ
ଅଛି ? ଟଙ୍କା-ସୁନାରେ କେହି ସ୍ଵର୍ଗକୁ ଯାଏ ନାହିଁ, ମୂଳକଥା ପିଲୁଝିଲ ।
ଯେଉଁ ଘରେ ପିଲ ନାହିଁ, ସେ ଘର ତ ଦିନ ଦିବସରେ ଅନ୍ଧାର । ବାଞ୍ଛ
(୧) ଫରଡ଼ (୨) ହେବା କି ଉନ୍ନା ପାପ ? ସାଆନ୍ତାଙ୍କ ଘରେ ସେଇ
ପୁରଣ ହୁଏ, ମୁଁ ଶୁଣେ । ସେଦିନ ଗୋସାଇଁ ଘୋଡ଼ାରେ ଗାଇଲେ—

“ଯାହାର ପିଲୁଝିଲ ନାହିଁ,
ସକାଳୁ ତା ମୁହଁ ଚାହିଁବ ନାହିଁ ।
ତନିପୁଆଖା ସୁଲକ୍ଷଣୀ
ବାଞ୍ଛ ବରଡ଼ୀ ଗାଁ ନିଉଛୁଣୀ (୩)
ଯାହାର ଘରେ ପୁଅ ଝିଅ ନ ଥାଏ,
ସେ ମାଇକନିଆ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଏ ।”

୧ । ବନ୍ଧ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ ।

୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ସନ୍ତାନ ହୋଇ ନାହିଁ ।

୩ । ସ୍ତ୍ରୀ, ଦଣ୍ଡା ।

ଭଗବତ ପାଠ କଣ ମିଛ ? ମାହାଳୟାକୁ (୧) ସମସ୍ତେ ଗାଦିକୁ (୨) ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରୁଛନ୍ତି ? ଆଉ ତମେ ଦେଖିବଟି, ବଡ଼ ସକାଳୁ ତମ ଦୁଆରବାଟେ କେହି ଲୋକ ଚାଲୁ ନାହିଁ । କିଏ ଚାଲୁ ନାହିଁ ? ତମ ମୁହଁ ଦେଖିବେ ନାହିଁ ବୋଲି । ତମେ ଶୁଣିଥିବ, ଆମ ସାଆନ୍ତାଣୀ ପ୍ରଥମେ ବାଞ୍ଛା ଥିଲେ, ଦିନ ଦିବସ ଯାଏ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଚାହିଁ ନ ଥିଲୁ ପରା ! ସାନ୍ତାଣୀ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ମଙ୍ଗଳାକୁ ପୂଜା ଦେଲେ, ଦେଖିକରି ତମ ଉପରେ ଯେପରି ଦୟା ହେଲା, ସେହିପରି ତାଙ୍କୁ ଦୟା ହେଲା । ଏବେ ଦେଖ, ନାତିନାତୁଣୀ ଦେଖିବାକୁ ବସିଲେଣି ।”

ସାରଥୀ ଚାହିଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଅଛି, କଥା ସବୁ ଶୁଣି ତ କାନ ଛାଁ ଛାଁ ଡାକଲଣି, ପଳାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ବାଟ କାହିଁ ? ଚରଡ଼ି ମୁଷା ବେଳ ମାଡ଼ି ବସିଅଛି । ଦୁଇ ଆଖିରେ ପାଣି ଢଳ ଢଳ କରୁଅଛି । କଥା କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ପାଟି ଫିଟୁନାହିଁ । ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ପାଟି ଫିଟିଲା ।

ସାରଥୀ—ମୁଁ କଣ କରବି ? ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି, ସାଆନ୍ତେ ଜମି କଟ ନେଣିନେଲେ ଫେରାଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ତମ୍ଭା—ରାମ ! ରାମ ! ରାମ ! ଏ କି କଥା କହିଲ ? ମଙ୍ଗଳା କାମକୁ ଟଙ୍କା ଦେବେ, ତମ ଜମି ନେବେ ? ସେ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଛ କି ? ଏ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁଟା ପୃଥୀର ନିଉଁଛୁଣା । ଏ ଗାଁ ମାଲକିନିଆଏ ଦିନ ଦିପଦରେ ବୁଡ଼ାଇ ମାରବେ ପରା ! ତମ ସୁଖ ଦେଖି ସେମାନେ ହାଇଁପ ଲୁଁ ହେଉଛନ୍ତି । ଏ ଗାଁରେ ଶାଗଣିଆକୁ ପେଜଣିଆ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ । ତମେ କାହାର ପାଖରେ କିଛି କହିବ ନାହିଁ । ଆଡ଼ର ଦେଖ, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ନ ମାନିଲେ ଆଖି ଫୁଟିଯାଏ, କାନକୁ ଶୁଭେ ନାହିଁ, ଲୋକେ ମରଯାନ୍ତି । ଗୋପୀନାଥପୁର ଭିତ୍ତ ଜଣ ମାଲକିନିଆ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କଥା ନ ମାନିବାରୁ ଏକାବେଳକେ ଗଣ୍ଡ ହୋଇଗଲେ, ତମେ କଣ ଏ କଥା ଶୁଣିନାହିଁ ?

ସାରଥୀ ନିଶ୍ଚଳ କାଠ ପିତୁଳାଟିପରି ବସି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲା । ଶେଷ କଥାଟା ଶୁଣି ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ପାରିଲା ନାହିଁ, କାନ୍ଦି ପକାଇଲା ।

୧ । ଅକାରଣ, କୁଥା ।

୨ । ପୋଥି ଆଦି ଏକଦି ରଖାଯିବା ସ୍ଥାନ, ଭଗବତ ଗାଦି ।

କରି କର ହୋଇ କହିଲ, ‘ମୁଁ କଣ କରିବି ? ତମ୍ଭା ସାଆନ୍ତାଣୀ, ମୁଁ କଣ କରିବି ?’

ଚତୁର୍ଥା ତମ୍ଭା ଏତେବେଳେ ସାରିଆର ମନକଥା ବେଶ୍ ବୁଝିନେଲା, ମନ୍ଦ୍ର କାଟୁ କରିଥିବାର ଜାଣି ମନ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲା, “ଦେଖ ସାରିଆ, ତମେ କିଛି ଡର ନାହିଁ । ତମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହବ ନାହିଁ, ମୁଁ ସବୁ କରିଦେବି ।”

ସାରିଆ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୋର କିଛି ଲେଡ଼ା ନାହିଁ, ସେ ଭଲ ଥାଆନ୍ତୁ ।

ତମ୍ଭା—କିଛି ଡର ନାହିଁ, ଭଗବାନ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ବାଜିବ ନାହିଁ । (ତମ୍ଭା ଦୟାମନ ଧଣ୍ଡା (୧) ଓ ମୁର୍ଖିଏ ରସକୋସ ମହାରଦ୍ଦ (୨) ସାରିଆ ହାତରେ ଦେଇ କହିଲା) ଦେଖ ସାରିଆ, ଏହି ଧଣ୍ଡା, ଏହି ମହାରଦ୍ଦ ସାଣୀ ରହିଲେ । ମୁଁ ତମର ସବୁ ଭଲ କରିଦେବି, ତମର ଚିନ୍ତା ପୁଅ ହେବ, ଆଉ ଭଗବାନର କୋଟିଏ ଆୟୁଷ ହେବ, କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ।

ସାରିଆ—ମୁଁ କଣ କରିବି ? ତମ୍ଭା ସାଆନ୍ତାଣୀ, ମୁଁ କ’ଣ କରିବି ?

ତମ୍ଭା—ତମକୁ କିଛି କରିବାକୁ ହବ ନାହିଁ । ଆଶ୍ୱାସକ୍ଷ୍ୟାବେଳେ ଭଗବାନ ଓ ତମେ ଦୁଇଜଣ ଏଠିକି ଆସିବ । ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ, ମୁଁ କରିଦେବି । ଆଉ ମଙ୍ଗଳାବରତ ଧରିଲେ ସେତେବେଳଯାଏ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ କାମ ନ ହୋଇଛି, ଦୁଇ ଜଣ ସିନାନ କରି ଓପାସ ରହିଥିବ, ଖାଲି ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ରୁଡ଼ା ଖାଇବ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ବରତକଥା ଜାଣ ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ସବୁ କହୁଛି ।

ତାହା ବାଦ୍ ସାରିଆ ଧୀରେ ଧୀରେ ଘାଣ୍ଟି ମଧ୍ୟକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ଗଲା । ତମ୍ଭା କେତେବେଳଯାଏ ଗଛମୂଳରେ ଠିଆ ହୋଇ ଶୁଣିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ସାଆନ୍ତାଙ୍କ ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଗଲା ।

୧ । ଦେବତାଙ୍କ ଛତ୍ରମାଳ । ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକାଳା ଦେବତାଙ୍କ ବେକରେ ଥିଲା ସେହି ଛାତ୍ରମାଳୁ କହାଯାଇ ଭକ୍ତର ଦୟା ହୋଇଥିଲା ।

୨ । ମହାପ୍ରସାଦ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୁପ୍ତସ୍ୱରରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସମ୍ଭାବ ପାଇଅଛି
ସେଦିନ ଅଧରାତିଯାଏ ସାରିଆ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା । ଭଗବାନ
କଚେରୀରେ ଥିଲା । ତହିଁଆରଦିନଠାରୁ ଚାରି ଦିନଯାଏ ଭଗବାନକୁ ଗାଁ
ମଧ୍ୟରେ କେହି ଦେଖିନାହିଁ । ତାହାକୁ କଟକ ବାଟରେ ଲୋକେ ଦେଖିବାର
କେହି କେହି କହନ୍ତି ।

—୪୦୫—

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ

ମନ୍ତ୍ରଣା

ହୁକେ—ହୁକେ—ହୋ ! ହୁକେ—ହୁକେ—ହୋ ! ହୁକେ—
ହୋ, ବଲୁଆ ଡାକିଲେ, ଠିକ୍ ଅଧରାତି । ମଫସଲ ଗାଁରେ ଘଡ଼ି ଘଣ୍ଟା
ନାହିଁ, ବଲୁଆଡ଼ାକ ଶୁଣି ରାତି ଠିକ୍ ବଲୁ । ଏହି ପ୍ରାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରାମର
ଭାରି ଉପକାଶ । ଧୂସ୍ର ଗ୍ରାମରେ ମିଉନସିପାଲଟି କମିଶନର ନାହାନ୍ତି ।
ଗ୍ରାମରୁ ମଲ୍ଲ କୁକୁରଟି, ମଲ୍ଲ ମୁଷାଟି, ମଲ୍ଲ ବରାଡ଼ିଟି, ଆଉ ଆଉ ମଇଳା
ଦ୍ରବ୍ୟ ଉଠାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ଜମା । ଅଧରାତି । ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମ
ନିସ୍ତବ୍ଧ, ତେଁ-ଭେଁ ଶବ୍ଦଟି ନାହିଁ । ତେଲିସାହରେ ଗୋଟିଏ ଶେଯ (୧)
ପିଲ୍ଲ କୁଆଁ କୁଉଁଆ କୁଆଁ କରି କାନ୍ଦୁଥିଲା, ତାହାର ମା ନିଦ ଅଳସରେ
ପିଲ୍ଲକୁ ଆପୁଡ଼ା ଆପୁଡ଼ି (୨) କରି ଭାରି ଭାରି ମୁଲ୍ଲବାନ୍ ଏବଂ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ
ନିଶ୍ଚୟମାନ ଯାତି ଏବଂ ଶ୍ୱେର, ଚୌକିଆ, ବାଘ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ସୁକର
ପ୍ରାଣୀମାନେ ଆସୁଥିବାର ଉତ୍ସ ଦେଖାଇ ଏବଂ ପିଲ୍ଲଟି ଯେ ଚୁବ୍ ଭଲ,
ସେ କାନ୍ଦିବ ନାହିଁ ତୁନି ହୋଇ ଶୋଇପଡ଼ିବ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଶଂସାବାଦ
କରି ଶୁଆଇ ପକାଇଲଣି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କଚେରୀ ଅଗାଣରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ
ଗୋବରା ଜେନା ଆଉ ସଉତୁଣୀଆ ମୌଜାର ଚୌକିଆ ଦାସ ଜେନା,
ଦୁଇ ଜଣ ଚିତାଏ ଲେଖାଏଁ ଲମ୍ବ ବାଈଁଶବ'ଡ଼ି, ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ବିଏ ବିଏ (୩)

୧ । ଶେଯୀ, ବଛଣା ।

୨ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୁପ୍ତତା ମାରବା ।

୩ । ଦୁଇ ହାତକୁ ବସ୍ତୁତ କଲେ ଏକ ହାତର ଅଗ ଠାରୁ ଅନ୍ୟ ହାତର
ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ।

ଲମ୍ବ ଦୁଇଟା ନିଆଁ ବରାଁ ପାଖରେ ପକାଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତସ୍ଥରେ ଶୋଇଛନ୍ତି । ବାହାରର ଲୋକେ ମନରେ କରବେ, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କଚେରୀରେ ଦୁଇଟା ଦୁଷ୍ଟର ଚରୁଛନ୍ତି ଅବା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ସବଦା ସବୁ ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ଥାଉଁ, ସବୁ ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ବୁଝୁଁ; ତଥାପି ପ୍ରଥମେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମ ହୋଇଥିଲା, ମ.ସ ଭଲକରି କାନ ଡେଇଁ ଶୁଣିବାରୁ ଶୁଣାଗଲା, ଚୌକିଦାର ଦୁଇ ଜଣକ ନାକର ଦୁଇଟି (୧) ଡାକ ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ କାରଣ ଅଟେ । କଚେରୀ ବାହାରପିଣ୍ଡା ତିନି ଜଣ ପ୍ରଜା ପଟାପଟ୍ ପଟାପଟ୍ ଶୁଣୁଡ଼ା ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ଚଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ହୁଆ, ଚିନ୍ତା, ମଣା ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ନିଦ୍ରାର ସଉତୁଣୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ପ୍ରଜା ତିନି ଜଣ କରଜା ଧାନ ସକାଶେ ଅଟକ ଅଛନ୍ତି । ଦିନଯାକ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ତାହା ଉପରେ ମଣା, ଏ ଉତ୍ତରେ ଚିନ୍ତା, ଆଉ ନଦ କଥା କିଆଁ ପରୁର ?

କଚେରୀପ୍ରସ୍ତ ଟପି ଭିତରକୁ ଯିବାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରସ୍ତରେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପହଡ଼ (୨) ଘର । ପ୍ରୟୋଜନବେଳେ ଲୋକେ ତାହାକୁ ଗନ୍ତାଘର (୩) ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି । ଉଆସର ସବୁ ଘରଠାରୁ ଏ ଘରଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେବାର ଉଚିତ, ମଧ୍ୟ ସେ ବିଷୟରେ ସୁଟି ହୋଇନାହିଁ । ଘରଟି ଆଟ୍ (୪), ପାଞ୍ଚଶେଣିଆ, ପୂର୍ବଦୁଆରୀ, ସମ୍ମୁଖରେ କୌଡ଼ା ପିଣ୍ଡା । ଦୁଆରେ ପଶସ କାଠର ଯାଉଁଳି କବାଟ ଲାଗିଅଛି । କବ ଟରେ ଶୁଣିକୋଣିଆ ଛକ ପଡ଼ି ବତା, ଛକରେ ଛତିବାଲା ଲୁହ ମେଖ (୫) ବାଡ଼ିଆ । ବାହାରକୁ କଡ଼ା ଆଉ ଶିକୁଳି ଦୁଇ ଲାଗିଅଛି, ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ନଳୀ (୬) କୋଲପ ପଡ଼େ । ଘର ପଶ୍ଚିମ ପଟ କାନ୍ଥର ପେଟେ ଉଞ୍ଚେର ଦେଉ

୧ । ନିଦ୍ରାକାଳୀନ ନାସିକା ଦେ ।

୨ । ଦେବତା, ରାଜାଆଦିଙ୍କର ଶୟନ ।

୩ । ଭଣ୍ଡାରଘର, ମାଇଖାନା ।

୪ । ଘରର ଗୁଲ ତଳେ ପଦାର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ କରିବା ପାଇଁ ଦେୟା ଗୁଲରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲେ ଗୁହ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ଅଗ୍ନିରୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ କରାଯିବା ବାଉଁଶ ଓ ମାଟିର ଗୁଡ଼ି କା ଗୁଲ ।

୫ । କଣ୍ଡା, ପିରକ ।

୬ । କୋଲପ, ନଳପର ସବୁ ଲମ୍ବ ଓ ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ଦାଲା ।

ଗୁଣଶ୍ରେ ଓସାର ଗୋଟାଏ ଗଜଲଗା (୧) ଝରକା ଲଗିଅଛି । ମଗୁଣିର-
ମାସ ଗୁରୁବାରକୁ ଘର ଲିପାପୋରୁ ହେଲେ କଦାଚିତ ସେ ଝରକା
ଫିଟେ । ଘର ଗୁରୁକୋଣ ଘିଟିଘିଟିଆ (୨) ଅନ୍ଧାର, ତୁମ-ଆମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ
ଦିନବେଳେ ଆଲୁଅ ଲେଡ଼ା । ଘର କୋଣମାନଙ୍କରେ ଅସରପା ବୋଲେ
—ମୁହଁ, ମୁଷା ବୋଲେ—ମୁହଁ । ବର୍ଣ୍ଣସାଦୃଶ୍ୟ ହେତୁରୁ ହେଉ ବା
ନାମ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ହେତୁରୁ ହେଉ, ଚମ୍ପା କହେ ଅସରପା ଲକ୍ଷ୍ମୀ;
ଘରେ ଅସରପା ଥିଲେ ଅସର୍ପି (୩) ଆସେ, ସୁତରାଂ ଅସରପା ବଂଶ
କାହାରି ବିନା ବାଧା ବଳାଙ୍ଗାରେ ପୁଅ-ପ୍ରୋସାଦିଦମେ ଘରକୋରଣମାନ
ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଘର ଉତ୍ତରପଟ କାନ୍ଥକୁ ଲଗାଇ ଗୋଟାଏ
ଲମ୍ବା ବାଉଁଶ ଘୁଡ଼ୁଅ (୪) । ଉପରେ ତିନିଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ପୁରୁଣା ବେତ
ଆଡ଼ଖୁର (୫) ଥୁଆ । ଘୁଡ଼ୁଅ ତଳେ ଚକ୍ରପୋଷ, ତଳେ ଘରକୋଣରେ
ଗୁଡ଼ମାଠିଆ, ଅମୁଲ ହାଣ୍ଡି, କରଞ୍ଜିତେଲ ଡିବା, ପୁଞ୍ଜା ତିନି କି ଚାରି ।
ଆଉ ମୌଜାମାନଙ୍କରେ ଥିବା ଗୋଟାରୁ କରଞ୍ଜି ସବୁ ବାଡ଼ିଆ ହୋଇ
ଆସେ । ତେଲ ବେଠିରେ ପେଡ଼ିଦିଏ, ସେହି ତେଲସବୁ ଗନ୍ତାଘରେ
ସାଇତା ଥାଏ । ବରଷକ ତେଲକିଣାରୁ ଖଲସ—ବରଷ ବଳପଡ଼େ ।
ଦକ୍ଷିଣ ପଟ କାନ୍ଥ ପାଖକୁ ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ଆମ୍ବକାଠର ସିନ୍ଦୂକ । ଆଉ
ତାକୁ ଲଗାଇ ଗୋଟାଏ ଶାଳକାଠର ସିନ୍ଦୂକ । ଏହା ଲକ୍ଷ୍ମୀସିନ୍ଦୂକ,
ପ୍ରତିଦିନ ଚମ୍ପା ସଞ୍ଜ ଦିଏ, ଗୁରୁବାରକୁ ଗୁରୁବାର ସିନ୍ଦୂର ଚନ୍ଦନ
ଦେଇ ପୂଜା ହୁଏ, ଅରୁଆ ଗୁଜଲ ଗୁଡ଼ ହୋଗ ଲାଗେ । ଓଢ଼ାରେ (୬)
ତିନି ଗୁରୁଟା ଶିକାରେ ଘିଅମାଠିଆ ଝୁଲୁଅଛି । ଗୋଠରୁ କାଟି (୭) ଘିଅ

୧ । ଝରକା ବା ଫାଟକ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଲମ୍ବା ଲୁହା ବା କାଠର ଛଡ଼ ।

୨ । ଅନ୍ଧାର ଗାଡ଼ି (ଅନ୍ଧାର) ।

୩ । ସୁନାମୋହର, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ।

୪ । କାଠ ବା ବାଉଁଶର ବେଞ୍ଚ ବା ଚତୁଷ୍ପଦାସନ ।

୫ । ଲୁଗା ଆଦି ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବେତର ଫେଡ଼ି ।

୬ । ଗୁଲଘରର ବଡ଼ କାଠକଡ଼ (ଯାହା ଉପରେ ଗୁଡ଼ ବସାଯାଇ ଗୁଲର
ଶେଣୀ ରଖାଯାଏ) ।

୭ । ଲଗୁଆ; ପ୍ରତିଦିନ ନିୟମିତ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ କଷ୍ଟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ
ଅଣିବା ପାଇଁ ଗୁଡ଼ ।

ଆସି ସେଥିରେ ଜମା ହୁଏ । ସିକା ଆଉ ଓରମାନଙ୍କରେ କଳା କଳା ପାଲକ-ସ୍ତମ୍ଭ (୧) ପରି ବୁଡ଼ିଆଣୀ ବସା ମେଞ୍ଚା-ମେଞ୍ଚା ହୋଇ ଝୁଲୁଅଛି । ପଶ୍ଚିମପଟ କାନ୍ଥ ପାଖକୁ ଉତ୍ତର-ଦକ୍ଷିଣ ହୋଇ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବଡ଼ ଚକ୍ରପୋଷ । ଦକ୍ଷିଣଦିଗ ମୁଣ୍ଡପାଖକୁ ଭରି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମାଣ୍ଡି (୨), ହେଁସ (୩) ଉପରେ ମୋଟା ଦଣିଆ (୪) ଲୁଗାର ଦୋହର (୫) ବଛଣା । ଗୁଦରକୁ ଦେଖିଲେ ହଠାତ୍ ବୁଟାଦାର ଛୁଟିଲୁଗା ବୋଲି ଭ୍ରମ ଜନ୍ମି ପାରେ; ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ଭଲକରି ଦେଖିଅଛୁ, ରକ୍ତ-କୁଣ୍ଡଳ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମୃତ ଓଡ଼ଣର (୬) ଶରୀରଦେହ ଶୋଣିତବନ୍ଧୁ ଅଟେ ।

ଆଜି ଏହି ଅଧରାତି ସମୟରେ ସେହି ଚକ୍ରପୋଷ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ଏବଂ ତଳେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ବସି ଭାରି କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଲାଗି ଯାଇଛନ୍ତି । ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ଦୁଇ ଜଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ତମ୍ପା ଆଉ ଖୋଦ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ । ତମ୍ପା ଚକ୍ରପୋଷ ଉପରେ ଦୁଇ ହାତ ପକାଇ ଭଜି ବସିଅଛୁ, ମଙ୍ଗରାଜେ ତାହା ଆଡ଼କୁ ଭିତର ଝୁଙ୍କି ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି; ଚକ୍ରପୋଷଠାରୁ ତନୁ ହାତ ଦୂରରେ ପିଉଳର ଗୋଟିଏ ଘାପରୁଖା (୭) ଥୁଆ, ତାହା ଉପରେ ମାଟି ବଇଠାଟିଏ (୮) ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ (୯) ଜଳୁଅଛି, ଘାପରୁଖାଟି ସବାଙ୍ଗ ତେଲ-କାଣିରେ ଲିପ୍ତ । ଛୁଟାତଳ ଆଳିଆରେ ବଳିତା ଗୁଲ (୧୦) ମିଶା ମଳିଆ ତେଲ ପଳେ ହେବ ଜମା ଅଛି ।

୧ । ମରହଟ୍ଟା ପାଲକ ଭିତରେ ଝୁଲୁଥିବା ସୁତା ବା ରେଶମର ପେଣ୍ଡା ।

୨ । ଚକ୍ରପୋଷ ।

୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ମୋଟା ଘାସ ମଝିଣା । କେରୁହାଁ, ଜୁଣ, ବେଣା, ତେଲଙ୍ଗା ଓ ସନ୍ତରା ଆଦି ତୃଣକୁ ଶୁଖାଇ ସୋଟ ଛଣପଟ ଦଉଡ଼ା ଦ୍ଵାରା ହେଁସ ବୁଣାଯାଏ ।

୪ । ମୋଟା ସୁତାରେ ବୁଣାଯାଇଥିବା ଗୁଦର ।

୫ । ଦୁଇ ପରସ୍ତ ।

୬ । ଛରପୋକ ।

୭ । ପ୍ରାୟ ରଣାସିକାର ଆଧାର, ପିଲସଜ ।

୮ । ପ୍ରାୟ ପାଣି ।

୯ । ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ।

୧୦ । ଗୋଡ଼ାଗୁଡ଼ାଖୁ, କଳିତା ବା ପିକାର ଭସ୍ମାଂଶ ।

ତମ୍ଭା ଆଉ ମଙ୍ଗରାଜେ ଅନେକ ଗୁଣି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କି କଥାବାଣୀ
କି ମନ୍ତ୍ରଣା କଲେ, ସବୁ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଶୁଣିବାକୁ ଆପଣ ଯୁକ୍ତ ପାଇବେ
ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ଲେଖିବା ଅଭ୍ୟାସର ବରଦ, ଅପତ
ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ୟ ଘଟଣା ବୋଲି, ଗାଲୁଗଲୁ (୧) ବୋଲି,
ଉପନ୍ୟାସ ବୋଲି, ରୂପନ୍ୟାସ ବୋଲି, ଏଥିର ପ୍ରଧାନ ନାୟକନାୟିକା-
ମାନଙ୍କର କଥା ଗୁଡ଼ିକ କର୍ମ ଅଟଇ । ସୁରୁଷ୍ଟ ଶୁଣିଆଡ଼କୁ ଶୁଣି
ପାଠକଗାଇବା ସକାଶେ ‘ଘଡ଼ିରୁ ତେଲ ନ ସରୁ, ପୁଅ ମୁଣ୍ଡ ଦୁଖୁ (୨)
ନ ରହୁ’ ଭଳିଆ କବିଦେବାକୁ ଅଛି ।

ତମ୍ଭା କହିଲୁ, ବାପାର ଠକ୍ ନାହିଁ, ମା’ର ଠିକ୍ ନାହିଁ,
ଦଗବାଜ୍ କରି ପରାଣ ଟୋକାଠାରୁ ଜମିଦାରୀ ଆଣି ଗାଁରେ ବୋଲୁଛୁ
କି ନା ଜମିଦାର ! ଫେଲୁ ଫେଲୁ ‘ଜମିଦାର, ତୋ ଘରକୁ । ଗୋରୁ
ଛୁଡ଼ିଦେଇ ପଦା (୩) ଉଜାଡ଼, ଫେର କି ନା—କହିଲେ ଗାଳି ?
ପଳାଇଯାଇ ମାଇକିନିଆ ଭିତରେ ଲୁଚିଲୁ, ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତା ତା ହାତରେ ।
ସାଆନ୍ତେ ଜଣେ ନୁହେଁ ଦୁଇଜଣ ନୁହେଁ, ଗାଁ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଜମା ହୋଇ
ଥାଆନ୍ତି, ଦୋକାନପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପାଟିକରି ଗାଳି ଦେଉଥାଏ, ମୁଁ ପାନ
କଣିବ କ’ଣ, ଦୋକାନ ଦୁଆର ପାଖରୁ ପଳାଇଆସିଲି । ଅଳପାରିସିଆ
(୪), ଖଣ୍ଡିଆ (୫), ନଈଶୁଆ (୬) । ସାଆନ୍ତେ, ମୁଁ କି ଛୁଡ଼ିବା ଲୋକ !
ଆଉ କେହି ହୋଇଥିଲେ ତା ନାକ କାମୁଡ଼ି ପଳାଇଥାଆନ୍ତୁ ପରା ? ମାତ୍ର
ମଣିଷଟା ଅସୁରପରି ଭେଣ୍ଡିଆ । ତା ବାଉଁଶଠେଙ୍ଗାଦେଖି ମୋ ପିଲୋହିପାଣି
ହୋଇଗଲା । ତୁମ୍ଭେ ଏହାର ବାଟ କର, ନୋହିଲେ ମୁଣ୍ଡ ଫଟେଇଦେବି, ବେଷ

୧ । ମିଥ୍ୟାଗଳ୍ପ

୨ । ତେଲସ୍ନାନ ।

୩ । ଖର, ପସଲ ।

୪ । ଅଳ୍ପକାଳଗା, ଅଳ୍ପାୟୁ ।

୫ । ବକଳାଙ୍ଗ ।

୬ । ତୁ ନଈରେ ଶୋ; ଅର୍ଥାତ୍ ଶୀଘ୍ର ମରି ଯା ଓ ତୋର ଶବକୁ ନେଇ
ସେବେ ନଈରେ ଫୋପ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଖାଇ ମରିବ, ପାଣିଲେ ଝୁବି ମରିବ । ତମା ଏହା କହି ଧକେଇ ଧକେଇ
କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ମଙ୍ଗରାଜେ—ତୁନ ହ, ତମା, ତୁନ ହ । ସେହି ଠେଙ୍ଗାକୁ ତ
ମୋର ଡର । ଚାରିଟାକୁ ଚାରିଟା ଅସୁର ପରି ନିହାତି ମୁଣ୍ଡ । କଥା
ପଦକେ ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଦିବସିବେ । ଆଉ ସେ କଥା ତ କେତେଦୂରୁ କରାଇ
ଦେଇ ସାରନ୍ତିଣି । ଆମର ଗୋଟିଏ ବଲେଇପିଲା ସେ ଗାଆକୁ ଗଲେ
ପଛରୁ ଚାହିଁଥିବେ । ଗୋବରା ଏତେ ଚଲକ, ଏତେ ହୁସିଆର, ତା
ହାତରେ ତ କିଛି ହେଲାନାହିଁ । ସେ କ'ଣ କରିବ ? ଦିନରାତି ଲୋକ
ଜଗୁଆଳ ।

ତମା—ନା ନା ସାଆନ୍ତେ; ସେ କଥା ହେବ ନାହିଁ । ତୁମେ
ଏହାର ବାଟ କର; ନୋହିଲେ ମୁଁ ତ ଗା ମାଇକନିଆଁଙ୍କ ଆଗରେ
ମୁହଁ ଦେଖାଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ସେମାନେ କି ଏଡ଼େ ପାରୁଆ (୧)
ହେଲେ, ତୁମକୁ ଜିଣିଲେ ?

ମଙ୍ଗରାଜେ—ଦେଖ ତମା, ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, “ଛଲେ ବଲେ
କରିଣଲେ, ଚିତୁକୁ ସାଧୁବ ହେଲେ ।” ମୁଁ ତ ପାରିଲି ନାହିଁ, ତୁ ଏଥିର
କିଛି ପିକର କାଡ଼ । ତୁ ବିଚାରିଲେ ସବୁ ହେବ । ଦେଖ, ମୁଁ ତିନିବରଷ
କାଳ ଲାଗି ଲାଗି ସେ ଚନ୍ଦ୍ରୀକୁ ପାରି ନ ଥିଲି, ତୁ ଯେପରି ହାତ ଦେଲୁ
କାମ ପଡ଼େ (୨) ।

ତମା ବଇଁଠା ତେଜ ଦେଇ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ହସିଲା । କହିଲା,
“ଦେଖ ସାଆନ୍ତେ, ପ୍ରଥମେ ମନରେ କରିଥିଲି ପାରିବି ନାହିଁ, ବୁଦ୍ଧିଖରତ
କଲେ କ'ଣ ନ ହୁଏ ? ସେ ଛ ମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ ଚକକୁ (୩) କାଲି
ହଲ ପିବ ତ ?”

ମଙ୍ଗରାଜେ—ମୁଁ ହଲଆମାନଙ୍କୁ କହିଦେଇଛି, କାଲି ସକାଳେ
ହଲ ନେବେ, କଡ଼ାଣ (୪) ଦୋହଡ଼ ସବୁ ସରିବ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବଲକୁ ପିବି ।

୧ । ଶକ୍ତିଶାଳୀ ।

୨ । ବିଜୟ, କାର୍ଯ୍ୟସୁଚି ।

୩ । ଏକପାଦପୁତି ବହୁସ୍ତେୟର ସମଷ୍ଟି ।

୪ । ପ୍ରଥମଥର ବର୍ଷଣ ।

ତମା—ସେମାନଙ୍କ ଘର ଶୁଦ୍ଧିଦେଇ ଭଲ କଲ । ଘର ଥିଲେ କେତେବେଳେ ଜମି ସକାଶେ ଲଗାନ୍ତେ ।

ମଙ୍ଗରଜେ—ଜମି ତୁ ମାସ ମିଆଦରେ କଣ୍ଠବରକ ଥିଲା, ମିଆଦ ଚଳିଗଲା ଜମି ପାଇଲୁ, ମଙ୍ଗରଜା ଓଡ଼ିଆ ସକାଶେ ଘର ନିଲାମ ହେଲା, ମୁଁ କଣି ନେଇ ଶୁଦ୍ଧିଦେଇଅଛି ।

ତମା—ଜମି ହେଉ, ଘର ହେଉ, ଯାହା ହେଉ; ସେହି 'ଗାଉଟି' ଲଗି ମୁଁ ଏତେ କଥା କଲ । ଗାଉ ତ ଦୁହେଁ ଗୋଟିଏ ଗୁଣି ଆଣି ହାତୀ (୧) । ଅଜ କତେଶ ପିଣ୍ଡାରେ ବାନ୍ଧି ଆସିଅଛି, କାଲିଠାରୁ ଉଆସ ଭିତରେ ବାନ୍ଧିବ । ସେ ଦୁଇଟା କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ?

ମଙ୍ଗରଜେ—କେଉଁ ଦୁଇଟା ? ଭଗିଆ ସାରିଆ ? ବାବନାଭୂତ (୨) ପରି ସା ଓଲ ତା ଓଲରେ ପଶୁଛନ୍ତି ।

ତମା—ସେଦିନ ସକାଳେ ସରିଆ ମଙ୍ଗରଜା ପାଖରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ି ହେଉଥାଏ । ମତେ ଦେଖି ଆସୁଛି କାନ୍ଦିଲା । କ'ଣ କହିବ ବୋଲି ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲା । ମୁଁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଦେଇ ଚାଲି ଆସିଲି ।

ତାହା ବାବୁ ତମା ଓ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଗତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଥାବାଉଁ ହେଲା । ଶେଷରେ ଏମନ୍ତ ସାବଧାନ ଏମନ୍ତ ଗୁପ୍ତହାବରେ ବସି ମନ୍ତ୍ରଣା କଲେ ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ କୌଣସିବେଳେ ସେଥିର ସନ୍ଧାନ ପାଇପାରିଲୁ ନାହିଁ । ପରସ୍ପର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି । ଦୁହେଁ କଥାରେ ମଗ୍ନ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସେହି ଦୁହଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀମୁଖିର ଛୁଆ ପଡ଼ିଲା । ଦୁହେଁ ଚମକି ପଡ଼ିଲା ପରି ସେହି ମୁଖିକୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ହଠାତ୍ କଥାବାଉଁ ବନ୍ଦ । ଆଗରୁକ ଫାଁ କରି ଗୋଟିଏ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ । ମନରେ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଜାତହେଲେ ଯେଉଁ ନିଶ୍ୱାସ ପଡ଼େ, ଏହା ସେହିପରି ଚତଲା ନିଶ୍ୱାସ । ସମସ୍ତେ ମାରବ-ନିଶ୍ୱଳ, କାଷ୍ଠପ୍ରତିମା ପରି ସ୍ତବ୍ଧହୀନ । ଘର ନିସ୍ତବ୍ଧ ।

୧ । ଅଲ ରଜ ଦାଗ ।

୨ । ଯେଉଁ ମୃତକ୍ୟାନ୍ତର ଅସ୍ତ୍ରା ସ୍ତେତବ୍ରତରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ନାହିଁ । (ହୃଦ-ମାନଙ୍କର, ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ମୃତକ୍ୟାନ୍ତର ସ୍ତେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦଶାହ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୁଦ୍ଧି ଦିଆ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦି ସମ୍ପାଦିତ ହେଲେ ଓ ଗର୍ଭାରେ ପିଣ୍ଡଦାନ କଲେ ମୃତକ୍ୟାନ୍ତର ଅସ୍ତ୍ରା ସ୍ତେତବ୍ରତରୁ ମୋକ୍ଷଲାଭ କରି ପତ୍ରଲୋକକୁ ଯାଏ) ।

କିଛିକ୍ଷଣ ଉତ୍ତରେ ମଙ୍ଗରାଜେ ସେହି ସ୍ତ୍ରୀମୁଣ୍ଡିଟିକୁ ଅନାଇ ପଚାରିଲେ, “କ’ଣ ?”

ସମସ୍ତେ ନରୁଉର ।

ପୁନର୍ବାର ମଙ୍ଗରାଜେ ପଚାରିଲେ—“କ’ଣ ?”

କିଛି ଉତ୍ତର ନାହିଁ, ପୁନର୍ବାର ପୁରୁଷର ଶବ୍ଦ ନିଶ୍ବାସ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ କିଛି ବରକୁ ହୋଇ ପୁରୁଷର ଉତ୍ତରରେ ପଚାରିଲେ, “କ’ଣ ? କିଛି କହୁନାହିଁ କି ?”

ସାଆନ୍ତାଣୀ—(ଆଗନ୍ତୁକା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ) ଅତି ଧୀର ଅତି ବିନୟରେ କହିଲେ, “ମୁଁ କହୁଛି ଶୁଣିଲୁଣି, ଶୋଇପଡ଼ି । ଆଉ ସେ କଥାଗୁଡ଼ାକ ପାଞ୍ଚ ନାହିଁ ।”

ତମ୍ଭା ଅବଜ୍ଞା କରି ଗମ୍ଭୀର ସ୍ଵରରେ କହିଲା, ‘ହୁଁ’ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଯାଉଛି, ତୁମେ ବାହାରକୁ ଯାଅ ।

ତମ୍ଭାର ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ‘ହୁଁ’ ଶବ୍ଦ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଲଜାରେ ବଜ୍ରା ପରି ବାଜିଥିଲା; ତାହାବାଦ୍ “ଆଜ୍ଞା ତୁମ୍ଭେ ବାହାରକୁ ଯାଅ” କଥାଟା ତାଙ୍କୁରେ ସହସ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ କାମୁଡ଼ିଲା ପରି ଜଣାଗଲା । ତମ୍ଭା ରହିବ ଉତ୍ତରେ ! ମୁଁ ଯିବି ବାହାରକୁ ? ସେ ସବୁ ଘଟଣାରେ ପୁରୁଷଙ୍କ କଠିନ ମନ ଶକ୍ତି ପଡ଼େ, ମନୋମଳମଳ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସହଜରେ ସହ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସହସ୍ତ୍ର ଚାଲୁଣ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପୁରୁଷମାନଙ୍କଠାରୁ ଡେଇଁ ବେଶି, ସେମାନେ ଡେଇଁ ସହ୍ୟପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅନାଦର ଏହା ଅବଶ୍ୟାସ୍ୟ ସମସ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ । ପୁଣି ସ୍ତ୍ରୀ ସାକ୍ଷାତରେ ବାହାକୁଡ଼ି ଅବଜ୍ଞା ମରଣାଧିକ କଷ୍ଟକର । ତେବେ ଉପସ୍ଥିତ ଘଟଣା ନୂତନ ନୁହେଁ, ଚରକାଳି ସହ ସହ ଅଭ୍ୟାସ ପଡ଼ିଯାଇଅଛି । ତଥାପି ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଣ୍ଠରୋଧ ହୋଇଗଲା, ମୁଣ୍ଡ ବୁଲିଗଲା, ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଅବଶପ୍ରାୟ ହୋଇଗଲା । କୌଣସିରୂପେ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଘରୁ ବାହାରଆସି ପିଣ୍ଡାରେ ବାଡ଼କୁ ଆଉଜି ଲାଗିଲେ (୧) ବସିଗଲେ । ଆନ୍ଦୋଳନେ ସମ୍ଭାଦ ପାଇଅଛି, ସେହି ଶବ୍ଦଠାରୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୁଖରୁ କେହି କିଛି

ଶୁଣିନାହିଁ । ସେ ଲୁଚାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସବଦା ତାହାଙ୍କ ଆଖିରୁ ପାଣି ବହୁଥିବାର ଦେଖାଯାଇଅଛି ।

ତମ୍ଭା ଧଉଁ କରି କବାଟଟା ଅନ୍ଧଯାଇ ଦେଇ ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ବସି କହିଲୁ—ମୋତେ କେହି ଗାଳି ଦେଇ ଛୁଆଁଣିମାରୁ ପଛକେ କାଟିବ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ତୁମକୁ ପଦେ କେହି କହିଲେ ମୋ ହୃଦ ଦାଣି ହୋଇଯାଏ । ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଛ ତ ? ଆଉ କେହି ହେଲେ ମୁହଁ ଚାଟି ନାହିଁ ପର ! ସାରିଆ କଥାବେଳେ ତ ସବୁ ବୁଝି ନେଇଅଛ । ତୁମକୁ ଫେର୍ କଏ ବୁଝାଇଦେବ ? ବରଷକ ସାରା ଲାଗିଲା, ମୁଠା ମୁଠା ଟଙ୍କା ଘରୁ ବାହାରିଗଲା, କଟକ ମାମଲା ଲାଗିଲା, ବଗିଚାର ଦଣ ଶଗଡ଼ କି କୋଡ଼ଏ ଶେଡ଼ି ଫେର ମଙ୍ଗଳା ପଖକୁ ବୋହି ଦେଲା । ଶେଷରେ ସାଆନ୍ତାଣୀ କହନ୍ତି କି ନା, ସାରିଆର ‘ଛ ମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ’ ଜମି ଛାଡ଼ି ଦିଅ, କି ନା ତାହା ଘର ଭାଙ୍ଗ ନାହିଁ । ଏହା କହି ତମ୍ଭା ଠୋ ଠୋ କରି ହସିଲା ।

ଘୋର ନୈଶ ନିମ୍ନବ୍ୟତୀ ଭେଦ କରି ସେହି ପୌରାଣିକ ବିକଟ ହାସ୍ୟ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣପଟତ (୧) ଭେଦ କରିଥିବ, ମାତ୍ର ତେବେ ବେଳେ ତାହାଙ୍କର ସେଥିରେ ଦାରୁଣତ୍ତ ଅନୁଭବ କରିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା ।

ମଙ୍ଗରାଜ ତମ୍ଭା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁକଥା ଚଳିଲା, ଅନ୍ୟକୁ ଆଗୋଚର; କେବଳ ତମ୍ଭା ମୁଖରେ କଥା ଏତିକି ଶୁଣାଅଛି, “ତୁମେ ତ ମୋତେ ଖଣ୍ଡେ ଡୋଲ (୨), ଚାରିଟା ଭାରି (୩) ସଜାଡ଼ି ଦିଅ, ଦେଖିବ ମୁଁ ଯଦି ନ କରିପାରେ, ନାକ କାଟିଦେବ ।”

୧ । କାନ ଭିତରେ ଥିବା ଯେଉଁ ପତଳ ତମ ପରଦାରେ ବାହାରରୁ ଯିବା ଧ୍ବନି ବାଜିଲେ ଶୁଭେ ।

୨ । ଶିକକା, ଖଟିଆ ସବାର ବାହୁବାଁପାଇଁ ଗୁରୁ କିମ୍ବା ତତେହସକ ବାହୁକ ଲୋଡ଼ି ଦୁଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଡୋଲ ସବାର ପରି ବଡ଼ ବା ଭାରି ନୁହେଁ ବୋଲି ତାହାକୁ ଦୁଇ ଜଣ ବାହୁକ ସହଜରେ ବୋହୁନେଇ ପାରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ମଞ୍ଜୁଲସର ଓ ସବସ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଓ ଗରିବ ଘରର ବୋହୂଛୁଆସୁଣୀମାନେ ଡୋଲରେ ଯିବାଅସିବା କରନ୍ତି । ଧନ-ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସବାରିରେ ଯିବା ଅସମ୍ଭବ କରନ୍ତି ।

୩ । ବାହୁକ ଦୁଇ ପାଟିରେ ଡୋଲ ହୋଇ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଚୁହାଯିବା ଦୁଇଟି ବୋହୂ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବାସବିଂହ ବଣ

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଇନ୍ ଆକବରୀ ଲେଖକ ଆବୁଲ ଫାଜଲ ବୋଲନ୍ତି—
 ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରକୃତ ଭୂମ୍ୟାଧିକାରୀ ଖଣ୍ଡାଏତମାନେ ଥିଲେ । ପ୍ରକୃତରେ
 ଗଜପତି-ଦରବାରରେ ଖଣ୍ଡାମୁଠି (୧) ଠାରୁ ଲେଖନମୁନ (୨) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ସମସ୍ତ ଗଜକାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ଥିଲା । କେତେକ ନିମନ୍ତେ
 ଗନ୍ତାଘରୁ ନଗଦ ଟଙ୍କା ପାଉ ନ ଥିଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିକାଂଶ ଭୂମିଖଣ୍ଡ
 ଜାୟଗିରି ସ୍ୱରୂପେ ପୁରୁଷାଦୁଷ୍ଟମେ ବାଣି ଖାଉଥିଲେ । ଖଣ୍ଡାଏତମାନଙ୍କ
 ବାହୁବଳରେ ଓଡ଼ିଶା ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷାକରିବାକୁ
 ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲା । ପଠାଣମାନେ ତିନି ବସରୁ ଅଧିକ କାଳ ବଙ୍ଗଳା-
 ଦେଶରୁ ଡୁଙ୍ଗି ଡୁଙ୍ଗି (୩) ମଧ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାର ହୋଇ ପାରି ନ
 ଥିଲେ । ପାଇକମାନେ ସର୍ବଦା ଗଜପତିଦରବାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥାନ୍ତି ।
 ଦଳପତିମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ଅଧୀନସ୍ଥ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଗୋଟିଏ
 ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ରରେ (୪) ବାସକରୁଥିଲେ । ଦଳପତିମାନଙ୍କ ବୈଠକ-
 ସ୍ଥାନର ନାମ ଚୌପାଡ଼ୀ (୫) । ସେ ସ୍ଥାନରେ ମାଲବନ୍ଧାଣ (୬),
 ପରିଖେଳ (୭), କାଣ୍ଡବନ୍ଧା ଏବଂ ଗୁଳମାରବା—ଏହି ଚାରି ପ୍ରକାର
 ବିଦ୍ୟାର ଆଲୋଚନା ହେଉଥିବାଯୋଗୁଁ ତାହା ଚୌପାଡ଼ୀ ନାମରେ
 କଥିତ ହେଉଥିଲା । ଗଜପତିବଂଶର ପତନ ଉତ୍ଥରେ ଟୋଡ଼ରମଲ ବଡ଼
 ବଡ଼ ଚୌପାଡ଼ୀକୁ କିଛି-ନାମରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର

୧ । ଖଡ଼୍ଗ ଅଦର ବେଶ୍ ।

୨ । ଲେଖନର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଗ୍ରଭାଗ (ଲେଖନ—କଲମ)

୩ । ଲୁଚକର ଗୁଡ଼ିବା ।

୪ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ଥାନର ସମିଷ୍ଟ ବା ତଳସ୍ଥ; ଗଜ୍ୟର କୌଣସି ବସ୍ତିଷ୍ଟ ଶାସନ
 ବିଭାଗ ।

୫ । ଉପରେ ଛତ ବା ଉପରଥିବା କିନ୍ତୁ ଗୁରୁଅଡ଼େ ଖୋଲୁଥିବା ବୈଠକଘର ।

୬ । ମହାମାନଙ୍କର ଭଲ ଭଲ ରକମର ପୈତ ।

୭ । ଖଣ୍ଡାଖେଳ ।

ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାମ ମାତ୍ର ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଚୌପାଢ଼ୀ
ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ଦଳପତିମାନଙ୍କର
ଅଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନାହିଁ ।

ଆନୁମାନଙ୍କର ବାଦ ସିଂହ ବଂଶ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦଳପତିମାନଙ୍କର
ଜଣେ ବଂଶଧର ଅଟନ୍ତି । ଏ ମାନଙ୍କର ସଞ୍ଜା ମଞ୍ଜି, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରର ଉପାଧି
କାହାସିଂହ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଜାୟୁଗିରିର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ । ଅନ୍ୟ ପୁତ୍ରମାନେ
ଭାତିଆ ପାଆନ୍ତି । ‘ପଦା ଭୂଇଁରେ (୧) ଗବ ଦାରୁ’ (୨) । କାହାସିଂହ
ବଂଶ ଶୁଦ୍ଧ ଜାୟୁଗିରିଦାର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମଫସଲରେ ନାମଡ଼ାକ ଥିଲା ।
ରଞ୍ଜନପୁର ମୌଜାରେ ଚୌପାଢ଼ୀ, ସେଠା ନଷ୍ଟର ଖଣ୍ଡାଏଟ୍ଟ ମାହାଲ ।
ତାକୁ ଛାଡ଼ି ତାଲୁକେ ଫତେପୁର ସରସଣ୍ଠ ଏବଂ କେତେକ ଖଣ୍ଡ ବାଜେ
ରିପୋର୍ଟ ଜମିଦାରୀ (୩) ଥିଲା । ନଟବର ଘନଶ୍ୟାମ କାହାସିଂହ
ଜମିଦାରୀସବୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଲେକଟା ବଡ଼ ସାହାଣ୍ଡୀ (୪)
ଥିଲେ । କେବେଲେ ଅଗେଛ ବିରୁର ଥାଏ ନାହିଁ । ଆଜି ପାଞ୍ଚ
ବୋଇଲେ ନାହିଁ, ସାତ ବୋଇଲେ ନାହିଁ, ହାତରେ ପଡ଼ିଲା ଦେ ଖରଚ ।
ମୁହଁ ହଲାଇ ଜନସଂଖ୍ୟା ମାଗିଦେଲେ ନା ପଦ ଶୁଣିବ ନାହିଁ । ଭାଟ (୫),
ଭିକାରୀ ପାଇଁ ଦ୍ଵାର ମେଲ । ଭାଟହାଣ୍ଡି ବସାଇ ଟୋକାଇ ଦେଇ ତାଙ୍କ
ଆଗରେ ଛୁଡ଼ାହେବାକୁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭରସା ଖଟୁଥିଲା । ଖାଇବା

୧ । ପଡ଼ିଆ, ବୃକ୍ଷଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ।

୨ । ଦେବଦାରୁ ବୃକ୍ଷ ।

୩ । ରିପୋର୍ଟ ଅର୍ଥ ସରକାରଙ୍କୁ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱ । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ
କନ୍ଦୋବସ୍ତ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ଜମିଦାରୀସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିଲା, ସେ ସବୁର
ଭିକାରୀ ମାତ୍ର କରବାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଧିକା ଜମି କାହାରିଲା । ଏହି
ଅଧିକା ଜମି ଉପରେ ରାଜସ୍ୱ ଧାର୍ଯ୍ୟହେଲା ଓ ସେ ଜମି ଯାହା ଦଖଲରେ
ଥିଲା, ସେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସରକାର ଜମିଦାର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଏହି
ରୂପେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଫଳରେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ନୂତନ
ଜମିଦାରୀ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଏହି ଜମିଦାରୀଗୁଡ଼ିକୁ ‘ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ ଜମିଦାରୀ’
ଏବଂ ତାହାର ରାଜସ୍ୱକୁ ‘ବାଜେ ରିପୋର୍ଟ’ ବୋଲାଯାଏ । ରିପୋର୍ଟ—
ସଦର ଜମା ।

୪ । ଅପବ୍ୟାସୀ ।

୫ । ସ୍ତୁତିପାଠକ ।

ଖୁଆଇବାକୁ ସମ୍ଭାଷଣ । ଗାଁ ଲୋକେ କହନ୍ତି, ବାଦସିଂହ ଆଗରେ ବସି
ଯାହାକୁ ଥରେ ସରୁଚକୁଳି (୧), ନଡ଼ିଆପୁରମଣ୍ଡା (୨), ପାକୁଅ-
କ୍ଷୀଣ (୩) ଖୁଆଇଛନ୍ତି, ବଞ୍ଚୁଥିବାଯାଏ ତାହା ମନରୁ ଯିବ ନାହିଁ ।
ନଟବର ଘନଶ୍ୟାମ ଦେହକରେ ରୁଣ ଥିଲା, ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଜମିଦାରୀ
ସବୁ ଯାଇଅଛି, ଥିବା ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡାଏଟା ମାହାଲ । ନଟବର ଘନଶ୍ୟାମ
ବାଦସିଂହଙ୍କର ଚାରି ପୁଅ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶ୍ୟାମସେନ ବାଦସିଂହ, ଅନ୍ୟ ତିନି
ପୁଅ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ମଲ୍ଲ, କୁରୁଳ ମଲ୍ଲ, ବଳରାମ ମଲ୍ଲ । ପୁଅମାନେ ବାପ ପରି
ଉଡ଼ାବାଜ ନୁହନ୍ତି । ଚାରିଆଡ଼କୁ ନଜର ରଖି ଚାଲନ୍ତି । ପୂର୍ବ ସମ୍ପତ୍ତି
ନାହିଁ, ଏକରକମ ଦୁଃଖେ ରାମ, ସୁଖେ ରାମ ଚଳିଯାଏ । ପାଟ ଚିରିଲେ
ପାଟକନା, ପୁରୁଣା ଘର ବୋଲି ଲୋକେ ମାନନ୍ତି, ଭୟ-ଭକ୍ତି କରନ୍ତି ।
ରତନପୁର ମୌଜାରେ ବାଦସିଂହ ଘର ଛାଡ଼ି ଗଉଡ଼, ଭଣ୍ଡାଣ, ଗଡ଼ୀ,
ଗୁଡ଼ିଆ, ପୁଅଭାସା ଅଠର ଘର । ଏମାନେ ବାଦସିଂହ ପୂର୍ବବର୍ଗ ଦିଆକ
ଜାୟଗିରି ପୁରୁଷାନୁଷ୍ଠମେ ଭୋଗ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଦରକାରବେଳେ
ବାଦସିଂହ ଘରେ ବେଠି କରନ୍ତି । ପୁରୋହିତ ଘର ମଧ୍ୟ ଏହି ଗ୍ରାମରେ ।
ଏମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଡମ ଆଠ ଘର । ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ବାଜା ବଜାଇବା
ସକାଶେ ଏମାନଙ୍କର ଜାୟଗିରି ଅଛି । ବାଦସିଂହ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବେବା
ଏମାନଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ । ଆଜକୁ ତିନି ବରଷ ହେଲା ନାନା-
କାରଣରୁ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ସହିତ ବାଦସିଂହ ବଂଶର ଭାରି କଳି ଲାଗିଅଛି ।
ମଙ୍ଗରାଜେ ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ମାଲି-ମାମଲରେ ଖବ୍ ଜାହାଁବାଜ (୪); କିନ୍ତୁ
ଠେଙ୍ଗା ନାମ ଶୁଣିଲେ ଘରୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଣେ ବାଦସିଂହ ବଂଶ
ବୋଲନ୍ତି, “ଠେଙ୍ଗା ସର୍ବାର୍ଥସାଧକ ।” ବିଶେଷରେ ଡମମାନଙ୍କ ଭୟରେ
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଲୋକ ରତନପୁର ପାଖ ପଶିପାରନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଡମମାନେ
ବାଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ଚୋରମାଲ ପୋତି ରଖିଥିବା ଅପରାଧରେ ଜେଲ୍

୧ । ଚାଲି ଓ ବର ବଠାରେ ତିଆରି ପଡ଼ିଲା ପିଠା ।

୨ । ପିଞ୍ଜରବିଶେଷ ।

୩ । ପାକୁଅ ମୂଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଅଟା ସ୍ତବ୍ଧତ ହୁଏ; ଏହି ଅଟାରେ ତିଆରି ହୋଇ-
ଥିବା କ୍ଷୀଣ ।

୪ । ପାରଦଶି, ନିପୁଣ ।

ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି, ଡମ୍ପାନେ କୌଣସି ପୁରୁଷରେ ବେଶ୍ୟ-
ବିଦ୍ୟା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଏଥିରେ ଦୁଇ ଥଳୀ ଟଙ୍କା ଖରଚ ।
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଉଦୁଆଁ (୧) ଗୋରୁ ରତନପୁର ମୌଜାରେ ପତ୍ନୀ ଉଜାଡ଼
କରିବାରୁ ସେଦିନ ବଳରାମ ମଲ୍ଲେ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ମୌଜା ଦୋକାନ-
ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦୁଇପଦ ଶୋଧ ଦେଲେ '୨) । ମଙ୍ଗରାଜେ
ପାଟିପିଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦପୁରଠାରୁ ରତନପୁର ଦୁଇକୋଶ
ଛଡ଼ା, ମଝ ଦୁଇ ମୌଜାର ବିଲ ଲଗାଲଗି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଗୋରୁ ସବଦା
ରତନପୁର ମୌଜା ଉଜାଡ଼ (୩) କରୁଥିବା ଶୁଣାଯାଏ ।

ସୋଡ଼ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବାଙ୍କୀ ମାଉସୀ

ଆଜି ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ଜ୍ୟେଷ୍ଠାସିଆ ଦିନ, ଭାରି ଶର, ମହ ପ୍ରଭୁ
ଅଣସରକୁ (୪) ଯାଉଛନ୍ତି, ଭାରି ଗୁଡ଼ୁଗୁଲି (୫) ଆଜକୁ ଅଡ଼େଇ ମାସ

୧ । ଖୋଲ, ମୁଦୁଲ ।

୨ । ଗାଲଦେବା ।

୩ । ନାଶ, ଯିବା ।

୪ । (ଅନବେର) — ଯେଉଁ ସମୟରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେବା ପାଇଁ
ଜନୋଥଙ୍କୁ ଅବସର ନ ଥାଏ । ଅଗାଧ କୃଷ୍ଣ-ପ୍ରତିପଦାଙ୍କରୁ ପଦର ଦିନ
କଲ । 'ଦେବସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଦେବସ୍ନାନ ମଣ୍ଡପରେ ଶ୍ରୀ ଜଥଲ ଗ, ଶ୍ରୀ
ବଳବଦ୍ର ଓ ଶ୍ରୀ ସୁବଦ୍ରାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିସମ୍ବନ୍ଧରେ ପାଣି ଢଳା ଦେଇ
ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ନାନ କରାଯାଏ । ତେଣୁ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରୁ ରଜଶୁଦ୍ଧି
ଯାଏ । ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସ୍ନାନ ମଣ୍ଡପରୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଘରେ ରଖି ସେଦିନଠାରୁ
ନେତ୍ରେସ୍ତାବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିତ୍ରକାରମାନେ ଛବି କରନ୍ତି । ରଜା କରାଯାଉଥିବା
ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ଢାଞ୍ଚି ଡେଇଁ ଦେଇଥାଏ । ମୂର୍ତ୍ତିମାନେ ସ୍ନାନ
କରିବାରୁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଘେରି ଧରିବ କୋଲି ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଏ ଏ ଓ
ସେ ସମୟରେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି
ଅଣସର ସମୟରେ ମୁଗ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅସଦ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।
(ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ) ।

* । ବାୟୁସଞ୍ଚାଳନ ର ଅଭାବ ହେତୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ।

ହେଲ ଗୋଟିଏ ପାଣି ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ । ପବନ ଗୁମ୍‌ଗୁମ୍ (୧), କରି ରହୁଅଛି, ଖୁଣ୍ଟା (୨) ଗଛଗୁଡ଼ାକ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଗରେ ଗୁରୁତମ୍ଭ ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଆଉ ଗଛ ଥାଉ, ଅଶୁଭ୍ୟ ପରି ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ଖସି କରିବା ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡ-ବାଲିଗୁଡ଼ାକରେ ମୁଠାଏ ଧାନ ଧକାଇଦେଲେ ଚଡ଼ଚଡ଼ କରି ଖାଇ ଫୁଟିଯିବ । ଗାଆଁର ବୁଲକୁଣା (୩) କାଳୀଜଳକା (୪) କୁଣ୍ଡାଟା ପୋଷଣପଙ୍କରେ ପଡ଼ି ଲଟପଟ ହେଉଅଛି, ଆଉ ଡେମ୍ଫେ ଜଉଟା କାଢ଼ି ପକାଇ ଧକାଉଅଛି, ପାଣିକି ଯାଉନାହିଁ । ପାଣିଗୁଡ଼ାକ ତାତି ଯାଇଛି ନା କ'ଣ ? ପଡ଼ିଆରେ ଗୋଟାଏ ମଧ୍ୟ ଗୋରୁ-ବାଛୁରୀ ନାହାନ୍ତି । ଗଛମୂଳେ ଶୋଇପଡ଼ି ବୈଷ୍ଣବମାନେ ମାଳାଝୁଲି ଧରି ହରିନାମ ଭଜିଲା ପରି ଆଖି ବୁଜି ପାକୁଳି (୫) କରୁଅଛନ୍ତି । ଆକାଶରେ ଗୋଟିଏ କାଉ-କୋଇଲି ଉଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ, ପରି ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ଆଁ କରି ବସିଅଛନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡଫଟା ଖରା । ଦିନ ତିନି ସାଢ଼ର ଗଡ଼ ଗଲଣି, ତଥାପି ଆକାଶରୁ ନିଆ ଛୁଡ଼ୁଛି ।

ଝୁଂ ମେଘ ଭାଇ ରେ ଝୁଂ ଝୁଂ,
 ଖବରଦାର ରେ ଝୁଂ ଝୁଂ,
 ଜୋରକରି ରେ ଝୁଂ ଝୁଂ,
 ଡାହାଣେ ଧର ରେ ଝୁଂ ଝୁଂ,
 ବାକୁ ଛୁଡ଼ରେ ଝୁଂ ଝୁଂ,
 ଖଡ଼ପା ଖଡ଼ପା ଖଡ଼ପା (୬)

୧ । ଚୁଫ୍ ହେବା ।

୨ । ଶୁଷ୍କପତ୍ରର ଶାଖାସ୍ଥାନ କାଣ୍ଡ ।

୩ । ସେହି ବୁଝା ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବୁଲୁଥାଏ । ସେଉଁ ମାରିବୁରୁରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପୋଷି ନଥାଏ ।

୪ । (ଭଲକାଳିକା) ଯାହା ଦେହରେ କାଳିଆ ଗୁପା ବା ଦାଗ ଅଛି ।

୫ । ସେମନ୍ତନ, ଗିଳିତ—ତଦଂଶ ।

୬ । (ଯାବନିକ ଖଡ଼ପା ଶବ୍ଦକ) ଗଉଡ଼ମାନେ ପାଲଟି କାନ୍ଦେଇ ସିବାବେଳେ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ଇତ୍ୟାଦି ପଶିଲେ ତାହା ବାହାର କରିବା ନିମିତ୍ତ ଠିଆହୋଇ ଫାରି ହାକି ନ କହି “ଖଡ଼ପା”—ଏହି କଥା କହନ୍ତି । ସଙ୍କେତ ଦିନର ଅର୍ଥ—ମୋ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ପଶିଲା; ଦିଏ ରହୁ ।

ରତନପୁର ମୌଜା ଗୋହସ୍ତରେ ଗଉଡ଼ିଡ଼ାକ ଶୁଭଲ । ଆଗରେ
ଗୋଟାଏ ଡୋଲି, ପଛଲଗି ପାଞ୍ଚଟା ଭର ଗୁଲିଅଛି । ଡୋଲିଟା
ଦଶିଆ (୧) ଲୁଗାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଢଙ୍କା । ଗ୍ରାମରେ ପୁରୁଷଲୋକ ପ୍ରାୟ
କେହି ନାହାନ୍ତି । ବିଲବାଡ଼ି କାମ ନ ଥିବାରୁ ବାଦସିଂହ ଭାଇମାନଙ୍କ
ଧୃଷ୍ଟ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ବଳଦେବଙ୍କ ସ୍ଥାନଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।
ଗାଁ ଏ ମୁଣ୍ଡ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ଗଲ, ସୁଆର ଅଇଲ, ସୁଆର ଅଇଲ ।
ବୁଢ଼ୀ-ଦରବୁଢ଼ୀ ମାଇକନିଆମାନେ ଧଉଳ ଲୁଗା କବାଟ ମେଲଇ ଦେଇ
ଗୋହସ୍ତକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ବୋହୂଗୁଡ଼ାକ କବାଟ ଦରଆଉଜା
କରି ଫାଙ୍କବାଟେ ମୁହଁ ଗଲାଇ ନାକବସଣି କାଢ଼ିଦେଲେ । ଗାଁ
ମାଇକନିଆଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଡୋଲିରେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ଚର୍ଚ୍ଚା ଉପସ୍ଥିତ
ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ଲଙ୍ଗ ବିରୁଦ୍ଧ, ପରେ ବଂଶ ବିରୁଦ୍ଧ । କେହି କହିଲ
ନୂଆବୋହୂ, କେହି କହିଲ ଜମାଦାର, କେହି କହିଲ ସାହାବ । ଜେମା
ମା ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ କହିଲ, “ଆଜି ସ୍ଥାନପୂର୍ଣ୍ଣମୀ, ଜମାଦାର
ସାହାବଦରକୁ ପରିବାହର ନେଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି ।” ଡୋଲି ବାଦସିଂହ
ଚଉର ପାଖରେ ମୁହଁ ବୁଲଇ ନ ଥିଲେ ଜେମା-ମା ଅନୁମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ
ପରିଣତ ହେବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ବେହେରାମାନେ ବାଦସିଂହ
ଦୁଆରେ ଡୋଲିଟା ଗୁମ୍ଫାକରି (୨) ଥୋଇଦେଇ ଗାମୁଛାରେ ମୁହଁ
ବନ୍ଧିଦେଲେ, ଗମ୍ଫା (୩) ଦେହରୁ ଝାଲ ବହିଯାଉଛି । ବାଁ ହାତ
ପାପୁଲରେ ମୁହଁରୁ ପୋଷ ପୋଷ (୪) ପୋଛି ପକାଉ ଅଛନ୍ତି । ଭିତରକୁ
ଖବର ଗଲା ନୂଆବୋହୂ ମାଉସୀ ଆସିଅଛନ୍ତି । ଗଲା ମକର ମାସରେ
ବାଦସିଂହଙ୍କ ପୁଅ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଡାଳଯୋଡ଼ା ଫତେସିଂହଙ୍କ ହିଅକୁ ବିବାହ
ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହି ଡୋଲି ଯେ ସଳଖେ ସଳଖେ ଡାଳଯୋଡ଼ାରୁ ଅଇଲା,
ବିନା କ୍ୟାଶ୍ୟାରେ ବୁଝିବାକୁ ଗ୍ରାମର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ

୧ । ମେ. ଡାକସ୍ତ ।

୨ । ଗୁମ୍ଫା ଶବ୍ଦ କର ।

୩ । ବିରୋଧ ପରିମାଣରେ ।

୪ । ଅର୍ଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ପରିମାଣ, ଏକ ହାତରେ କରତଲରୁ ସାମାନ୍ୟତା କଲେ ଡ଼ହରେ
ଧରବା ବସ୍ତ୍ରର ପରିମାଣ ।

ଅଖଣ୍ଡ ହେଲୁ ନାହିଁ । ମାଣିକ ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ସାଆନ୍ତାଣୀକୁ ଖବର ଦେବା ସକାଶେ ଭିତରକୁ ଧାଇଁଲୁ ।

ଆନୁମାନକ ମାଣିକର ନାମ ଶୁଣିଥିବେ, ନଚେତ୍ ଶୁଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାକୁ ତୁଚ୍ଛା ଭଣ୍ଡାରୁଣୀଟିଏ ବୋଲି ଜାଣିବେ ନାହିଁ । ଏ ବୁଦ୍ଧିରେ, ମାମଲତରେ, ଗୁଣରେ ଅନେକ ପୁରୁଷର କାନ କାଟି ଛୁଡ଼ି ଦେଇପାରେ । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଲୋକେ ଏହାକୁ ଡରି ଥାଆନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ଦରବୁଢ଼ୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭରି ଭରି କଥାରେ, ଏହାଠାରୁ ପରମର୍ଶ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଗୁଣିବଦ୍ୟାରେ ଏହା ଆଗରେ କେହି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଗାଁର କଅଁଳା (୧) ପିଲୁକୁ ଦୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଫୁକି ଉଡ଼ାଇଦେଏ । ଦାଉପଣରେ ଖୁବ୍ ଟାଣ—ବୋହୂଝିଅ ଦେହକୁ ଲଗିଲେ (୨) ଉଠିଆରି (୩) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଆଡ଼ (୪) ପାଖଛଡ଼ା ହୁଏନାହିଁ । ମୂଳ-ମୂଳଜା (୫) ମଧ୍ୟ ଡେର ଜଣା, ପର ଉପକାର କରିବାକୁ, ଯେପରି ହୁମ୍‌ହୁମ (୬) ଉପରେ ପଡ଼ି କଳିଆ କରିବାକୁ ସେହିପରି ମଜ୍‌ବୁତ । କଳିଆରେ ଲଗିଅଛି ତ ସେଦିନ ରାଧୁଆ ନ ହେଲୁ । କାହାରି ଦେହପା' କୁ ଲଗିଲେ ତାହାକୁ ଯଦି ଦିପଦ କଅଁଳେଇ କହି ଦେଇଅଛି, ନ ଖାଇ ନ ଖୋଇ ରାତିସାରା ବସି ଦେହରେ ଘାତ ବୁଲଉଥିବ । ବାହା-ପୁଆଣିରେ ଡାକ ନ ଡାକ ମାଣିକ ଉପସ୍ଥିତ, କହ ନ କହ ସବୁକାମ କରି ପକାଇବ । ମାଣିକ ନ ଜାଣେ ଏମନ୍ତ କଥା ନାହିଁ । କଟକ କଥା, ସାହେବଦର କଥା, ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର କଥା ଇତ୍ୟାଦି କଥାମାନ ଗ୍ରାମର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ମାଣିକ ମୁହଁରୁ କେବଳ ଶୁଣିବାକୁ ପାଆନ୍ତି । ମାତ୍ର ବିନା ପୋଖରୀ ଥାଇପାରେ, ମାତ୍ର ନିନ୍ଦୁକ ଛଡ଼ା ଗାଁ

୧ । ନବତାଡ଼ ।

୨ । ପ୍ରସବବେଦନା ଅନୁଭବ କଲେ ।

୩ । ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେବାର ୭ମ, ୮ମ, ବା ୯ମ ଦିନର ବୃତ୍ୟ ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ । ସେଦିନ ଅନୁଭବ ନଥାଁ ଉଠି ଯାଇ ପ୍ରସୂତ ସ୍ନାନ କରେ ଓ ଅନୁଭୂତଶାଳ ସଫା ହୁଏ ।

୪ । ପ୍ରସୂତ ।

୫ । ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚେରମୂଳ ।

୬ । ଅଗ୍ନି ।

ନାହିଁ । କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର କହନ୍ତି, ମାଣିକଟା ଉପତ୍ୟା (୧) ମିଛେଇ, ଆଗରକଣ୍ଠ (୨), ଏହାର ଚିତ୍ର ପୁରୁଷରେ କେନ୍ଦ୍ର ଗାଁ ଡେଇଁ ନାହାନ୍ତି, କଟକ କଥା, ସାହେବ ଘର କଥା କାହୁଁ ଜାଣିଲା ? ବାଦସିଂହ ଉ ଆସରେ ମାଣିକର ଘର ଖାତର । ସହସ୍ର ଥର କଥିତ, ଶବ୍ଦର ଶୁଭ ରଜାପୁଅ, ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ, ସାଧବପୁଅ (୩), କଟୁଆଳପୁଅ (୪) ଶୁଭକର୍ମ ମିଳି ବିଦେଶ ଯିବା କଥା, କଲରେଇ ଦେଇ କଥା, ନଈ ସେପାରି ମଙ୍ଗଳା କଥା ଲଜ୍ୟାଦି କାହାଣୀମାନ ଶୁଣିବା ସକାଶେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସଂଆନ୍ତାଣୀମାନଙ୍କର ଡାକରା ଆସେ । ରମ-ରବଣ ଯୁଦ୍ଧ କଥା ମାଣିକ ମୁହେଁ ମୁହେଁ କହିଯାଏ, ଯେ କଥା ପରୁର ସେଥିରୁ ଜବାବ ନିଶ୍ଚୟ ପାଇବ । ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ କଥା ସେ ଯାହା କହିବ, ତୁମ୍ଭେ ସେଥିରେ ହୁଁ ଦେଇ ଯାଉଥିବ । ଯଦି ବୋଲ ନୁହେଁ ପରା, ଆଉ ଯାଅ କାହିଁ ? ସେ କଥା ଯାଉ, “ସୁନାମା ରମଣୀ ଧନ୍ୟ” । ମାଣିକକୁ ଗ୍ରାମରେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଜାଣନ୍ତି, ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଚିହ୍ନାଇ ଦେବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ଡୋଲି ଫିକ'ଣ୍ଡରେ ଯାଉଥିବାବେଳେ ଫଳରେ ଥିବା ଭଣ୍ଡାର ସଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ହାଲଟା ବୁଝିଗଲା, ତାହା ବାଦ ବାଦସିଂହଙ୍କ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରୁ ପାଟିକରି ଉଆସ ଭିତରକୁ ଧାଇଁଲା । “ବଡ଼ ସାଆନ୍ତାଣିଏ, ସାନ ସାଆନ୍ତାଣିଏ, ଫିକ'ଣ୍ଡ ସାଆନ୍ତାଣିଏ, ଧାଇଁ ଆମନ୍ତ୍ର, କେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି ? ଡାଳଯୋଡ଼ାରୁ ସମୁଦ୍ରଶୀଳ ସୁଆରୀ ଆସି ଓଲଟ ଦେଲ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ବସିଲଣି । ସମୁଦ୍ରଶୀଳ ଆସିବା କଥା ମୁଁ ଶୁଣି ଦିନ ଦେଲ ଶୁଣିଲଣି, ଆପଣମାନଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଭୁଲିଯାଇଅଛି । ସେ କାଳି-ଠାରୁ ଡାଳଯୋଡ଼ାରୁ ବାହାରିଲେଣି । ମୁଁ କହୁନୁ, କହ, ଏତେ ଡେରି କିଏ ଦେଲା ? ଡାଳଯୋଡ଼ାରୁ ଆସିବା ବାଟ ପାଖରେ ଯେ ବଡ଼ ପୋଖରୀଟାଏ ଅଛି, ସେହିଠାରେ ଗାଧୁଆପାଧୁଆ କରିବାରେ ଭଲମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ।” ବାଦ ସିଂହଦର ଶୁଣି ଯାଆ ଏକ ଜାଗା ହୋଇ ପରସ୍ପର ମୁହଁ ଚୁହାଁଚୁହାଁ

୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ ପେଟରେ କିଛି କଥା ଗୋପନ ନ ଶେଷ କହୁଥିଲେ, ଗୁମୁଡ଼ୀ । (ସୁ—ଡବଡବ) ।

୨ । ସେ ମନଗଢ଼ା ଭବିଷ୍ୟତ କଥା କହେ ।

୩ । ମହାଜନ, ବଣିକ ।

୪ । ନଗରରାସୀ, ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କ ଅଧିକାରୀ ।

ହେଲେ । ସେଥିର ଅର୍ଥ ଅଭ୍ୟାଗତା, ଅନାଦୃତା ସମ୍ବନ୍ଧୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନରୂପଣ । ମାତ୍ର ମାଣିକ ଏକାବେଳେ ମୀମାଂସା କରିଦେଲା,
“ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ସମ୍ବନ୍ଧୀଙ୍କୁ ପାରେଇ (୧) ଆଣନ୍ତୁ ।”

ବାଦସିଂହଙ୍କ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର କବାଟ ପାଟରୁ ଫୁଲଗୁଣା (୨) ବସଣି
ସହକ ଦୁଇ ତନିଗୋଟି ନାସିକା ଦୃଷ୍ଟ ହେଲା । ମାଉସୀ ତୋଲିଛୁ
ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ି ଗୁମ୍ଫା ଗୁମ୍ଫା କରି ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ । ‘ସମ୍ବନ୍ଧୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀ,’
କହି ପୁରୋକ୍ତ ନାସିକାଧାରଣୀମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପର (୩) କୁଣ୍ଡାଇ ଗଲେ ।
ଗୁମ୍ଫାଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ସାଆନ୍ତାଣୀମାନେ ମାରବରେ ହସି ହସି ସମ୍ବନ୍ଧୀ ହାତ ଧରି
ଭିତରକୁ ଘେନିଗଲେ । ସମ୍ବନ୍ଧୀଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ବିଷୟରେ ମାଣିକର
ଉଦ୍‌ଯୋଗ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବେଶି । ସେ ଆଗେ ଆଗେ ତଞ୍ଜଳ ଧାଇଁଯାଇ
ବାଦସିଂହ ପହଞ୍ଚିବାର ଆଗ ମେଲରେ ଗୋଟାଏ ଚାରି ହାତ ଲମ୍ବା
ପୁରୁଣା ଖରଡ଼ (୪) ପକାଇଦେଲା । ମାଉସୀ ସେଥିରେ ବସିପଡ଼ି ଚାରି
ସମ୍ବନ୍ଧୀ ହାତ ଧରି ଯାଗରେ ବସାଇଲେ । ପାଞ୍ଚଟା ଭାର ମଝିଅଗଣାରେ
ଥୁଆଗଲା । ଭାରର ଡାକ—ପାଚଲା ଆମ୍ବ ଏକ ଭାର, ଦଡ଼ ବଡ଼ ଯୋଡ଼ାଏ
ଖଜା ପଣସ ଏକ ଭାର, ପାଚିଲା କଞ୍ଚା କଦଳୀ ଦୁଇ କାନ୍ଦ ଦୁଇ ପୁଞ୍ଜା
ସହକ ଏକଭାର, ପିଠି (୫) ପାଣିରେ ଧଳା କଦଳୀପତ୍ରରେ ମୁହଁ ବରା
ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାରି ହାଣ୍ଡିକୁ ଦୁଇ ଭାର—ଗାଏ (୬) । ଗାଁ ମାଇକନିଆ-
ମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଲେ । ରେବଣା, ଶୁକୁଷ୍ମ, ଶଂଘୀ, ମଳିଆ,
ଜେମା ମା, ଶ୍ରୀମା ମାଉସୀ, ହଗୁରା ମା, ସୋଦରୀ, ମେକୀ, କନକ,
ନେତଜେଜା, ସାଗା, କମଳୀ, ପଦ ଅପା, ଶାମା ବେହୁ, ନଳିତା, ବସ୍ତା,
ସୁମିତ୍ରା, ଗଉଡ଼ିବର କନିଆବୋହୁ, କେହି ପିଲା କାଖେଇ, କେହି ପିଲା

୧ । ଆଗକୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଗଣା ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରକୁ ଯାଇ
ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅଣିବା ।

୨ । ନାକର ପୃଥାରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଗୁଣା — ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ନାକରେ
ପିନ୍ଧାଯିବା ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ଅଳଙ୍କାର ବଶେଷ) ।

୩ । ଦେଖିବା ।

୪ । ଗାଲିଗୁ । ଶେଷଲେମ୍ବ ନିର୍ମିତ ମୋଟା ଆସନ ।

୫ । ଚାଉଳକୁ ବହୁଗୁଣ ବାଟିକରି ତିଆରି କରାଯିବା ଘନମଣ୍ଡ ।

୬ । ସ୍ତବ୍ଧମୋଡ଼ ।

ହାତଧରି ଚଲଇ, କେହି ଜଣକ ପଛରେ, କେହି ଏକାକିମ ଧାଇଁ ଅଛନ୍ତି । ଶହମା ଘର ଲିପୁଥିଲା, ରୁଷିପାଣି (୧) ହାତ ଧୋଇବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ, ସାପଫେଣ ପରି ହାତଟି ଟେକିଅଛୁ । ବାଦ୍ୟଦ୍ୱିଜ ଅଗଣା ପୁରୁଗଲା । ଦେଶପ୍ରତିମା ଦେଖିଲା ପରି ମାଇକନିଆମାନେ ଏକ ଧାନରେ ମାଉସୀଙ୍କ ରୂପମାଧୁଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବନିଆ, ବାଙ୍କିଆ, କାଳିଆ, ବନମାଳିଆ, ଗୋପାଳିଆ, ରାମିଆ, ଉମେଶିଆ, କାଶୀ, ଦୈତ୍ୟାରି ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରାମର ଦୁଷ୍ଟ ପିଲଗୁଡ଼ାକ ମାଉସୀଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ ବିଷୟରେ ମନୋ-ଯୋଗ ନ କରି ବିରକ୍ତ ଶୁଣୁଆ ଖାଲୋଇକୁ (୨) ଅନାଇଲା ପରି ବାହାରେ ଥୁଆ ହୋଇଥିବା ପାତଲ କଦଳୀ, ପାତଲ ଆମ୍ବକୁ ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି । ଏହା ଯେ ଅସଭ୍ୟତାର ଏକ ଏକ ମାଡ଼ିଶାସ୍ତ୍ର ଚରୁଇ କାର୍ଯ୍ୟ; ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆଉ ସେମାନଙ୍କର ବୃତ୍ତରେଖା କ୍ଷମଗତିରେ ଯେପରି ସଙ୍କୋଚରାବ ଧାରଣ କରି ଆସୁଥିଲା, ବୁଦ୍ଧି ମଣିକ ସେଥିରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଅସଦାଭିପ୍ରାୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଈଷତ୍ ତର୍ଜନପୂର୍ବକ ଡାହାଣ ହାତ ଦଲାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଅପସାରିତ କରିଦେଇ ନ ଥିଲେ ଗୋଟାଏ ଲୁଚିତଶକ୍ତି ମାମଲା ଉକୁ ହେବାର (୩) ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା ।

ବୋହୂମାଉସୀ ମୁଣ୍ଡରେ ମା ମଙ୍ଗଳା ପରି ମୁଣ୍ଡାଏ ସିନ୍ଦୂର, ଆଖିରେ କଜ୍ଜଳ, ନାକରେ ଗୁଣା, ତା ଉପରେ ନାଟମୟୂର (୪), ବା ପୃଥ୍ୱୀରେ ବସଣୀ, ଦୁଇ କାନରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦୁଇଟା କାପ (୫), ବେକରେ ଗୁପସରା (୬), ତା ତଳେ ପାଟସୂତାରେ ଗୁନ୍ଥା ମାଲେ

୧ । ଘର ଓ ଅଗଣାଦି ଲିପିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଗୋବରପାଣି ।

୨ । କେଉଁଥମାନେ ମାଛ ଧରି ଯେଉଁ ଅଧାରରେ ରଖନ୍ତି ।

୩ । ଘଟିକା ।

୪ । ଯେଉଁ ଅଣ୍ଟିର ମୟୂର ଅତି ମନୋହର ରୂପେ ଲଞ୍ଜିତୁଷଙ୍ଗା ପରି ବିସ୍ତୃତ କରି ନୃତ୍ୟକରେ ତାହାକୁ ନାଟମୟୂର କହନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସି ଗୁଣା ଉପରେ ନାଟମୟୂରର ଚନ୍ଦ୍ର ବସା ହୋଇଥାଏ ।

୫ । କାନର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ ।

୬ । ଚିକ ପରି ବେକର ଚଉଡ଼ା ଅଳଙ୍କାର ।

କୁରୁଜାତକ (୧), ବାହୁରେ ବଦ (୨), ହାତରେ ପଇଞ୍ଚି (୩), ଚାହା
ଉପରେ କଟା (୪), ଚାହା ଉପରେ ରୁଡ଼ି, ହାତ ପାଞ୍ଚ ଆଙ୍ଗୁଳରେ ରୁପା
ଗୁପମୁଦ (୫) ସାତଗୋଟା; ଗୋଡ଼ରେ ଚବିଶପଲ ଓଜନରେ ଦୁଇଟା
କଂସାବାଙ୍କ (୬), ଗୋଡ଼ ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳରେ ଝୁଣିଆ, ମୁଣ୍ଡରେ ଦଶ
ବାର କେରା ପାଟଥୋପରେ (୭) ବଶାଳ ଜୁଡ଼ା (୮), ଚାହା ଉପରେ
ତିନିଟା ବେଙ୍ଗପାଟିଆରେ (୯) ତିନିକେରା ଶିକୁଳଲଗା ଗୋଜକାଠି (୧୦)
ଖୋସା, କୁମୁଦର୍ଣ୍ଣୀଧଡ଼ି ସୋଳହାଜା ବରମୟା ପାଟିଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧା, ଗାଲରେ
ଗାଲେ ପାନ । ଡାଳିଯୋଡ଼ା ପ୍ରତେସିଂହ ଘର ବେଶ୍ ଚଳ, ପୂର୍ବରୁ
କାନରେ ଶୁଣାଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଖିରେ ଅଳଙ୍କାର ବିଭବ ଦେଖି ଗା-
ମାଛକନିଆମାନେ କୁହୁଗଲେ, ହଁ, ଘର ପରି ଘରଟାଏ !

ମାଉସୀ ବସିପଡ଼ି କହିଲେ, “ମୋ ଝିଆରୀ କାହିଁ ? ମୋ ଝିଆରୀ
କାହିଁ ? ମୋ ଝିଆରୀକୁ ଦେଖିବ । ଆହା ! ମା-ଛେଉଣୀଟି (୧୧) ଶୁଣି
ଯିବଣି ।” ସାନ ଶୁଣିଶାଶୁ ନୂଆ ବୋହୂଟିକୁ ଘେନିଆସିଲେ । ବୋହୂଟି
ଦେହହାତ ଓଡ଼ିଶା ପକାଇ ଅଳ୍ପ ନଇଁ ନଇଁ ଆସି ମାଉସୀ ଗୋଡ଼ତଳେ
ଲଞ୍ଜର ମୁଣ୍ଡିଆଟିଏ ମାଇଲା । ମାଉସୀ ଝିଆରୀକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇ

୧ । ସୁନାମୋହର ।

୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବାମ ବାହୁର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ ।

୩ । ଏକପ୍ରକାର ଖଡ଼ୁ ।

୪ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ହାତରେ ପିନ୍ଧିବା ଏକପ୍ରକାର ପାତ୍ରଥା ପରି ପାତଳା ଓ
ଉପରେ ଦାଡ଼ୁଆ ହୋଇଥିବା ଖଡ଼ୁ ।

୫ । ଯେଉଁ ମୁଦରେ ନାମ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥାଏ ।

୬ । ବହୁକୃତ କଂସାର ଗୋଟଖଡ଼ୁ ।

୭ । ଯେଉଁ ସୁତା ବା ଫିତାର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇଗୋଟି ପାଟିନିର୍ମିତ ଫୁଲ
ଲଗିଥାଏ ।

୮ । କବରୀ, କେଶବିନ୍ୟାସ ।

୯ । ବେଙ୍ଗପାଟିର ଆକାର ବଶିଷ୍ଠ ଘୁଙ୍ଗୁର ।

୧୦ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଜୁଡ଼ାରେ ଖୋସିବା କାଠି । (ଗୋଜକାଠିରେ ଶିକୁଳ ଲଗା
ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ସେହି ଶିକୁଳରେ ବେଙ୍ଗପାଟିଆ ଘୁଙ୍ଗୁର ଝୁଲୁଥାଏ) ।

୧୧ । ମାତଙ୍ଗନା ।

ବାହନ (୧) ବସିଲେ । “ଆରେ ମୋ ଝିଅ ରେ, ତୋତେ ନଦେଖି ଅଛ
ହୋଇ ଯାଇଥିଲ । ଆରେ ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରଭାସା ରେ (୨), ମୋ ଘର
ଅନ୍ଧାର କରି ଆସିବୁ, ଆରେ ମୋ କଳାମାଣିକରେ ।” ମାଉସୀ ବାହନ
ଅଥୟ ହୋଇଗଲେଣି, ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଝର ଝର କରି ପାଣି ବୋହୁ
ପଡୁଛି । ବଡ଼ ସମୁଦ୍ର ଶୀ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ ଆପଣା ପଣତ କାନରେ
ଅଣି ପୋଛିଦେଲେ ଏବଂ ଅନେକ ପ୍ରକାର ବୁଝାଇ ସମ୍ବୋଧନ ତୁନି
କରାଇଲେ । ମାଉସୀ କହିଲେ, “କଣ କହୁଛ ସମୁଦ୍ର ଶୀ, ଝିଅ ଆସିଲା
ଦିନୁ ଅନ୍ଧଜଳ ପିତା କରି ଦେଲଣି । ଖାଲ ଦାଣ୍ଡକୁ ଚାହିଁ ବସିଥାଏ,
ଏଣୁ ଲୋକଟିଏ ଗଲେ ପଚାରେ, ବାକଟିଏ ଗଲେ ପଚାରେ ।”

ଝିଅଟି ତ ନୂଆଁ ପାଟି ଶୁଣି ଏବଂ ବାହନା ଦେଖି ଚାଟକା
ହୋଇଲେଣି, ମାଉସୀ ମୁହଁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଟିକିଏ ଓଡ଼ଣା ଟେକୁଥଲା ।
ଚତୁର ମାଉସୀ ଝିଅଟିର ଅଭିପ୍ରାୟ ସହଜରେ ବୁଝିପାରି । ଓଡ଼ଣା ଟାଣି
ଦେଇ କହିଲେ—ଆରେ ମୋ ଲଜକୁଳୀ (୩) ବଦନ ରେ, ଆରେ ମୋ
ଲଜକୁଳୀ ଲତା ରେ, ତୋତେ କିଏ ଲଜ ଶିଖାଇବ ରେ ! ସମୁଦ୍ର ଶୀ
କଣ କହିବ, ଏହା ମାଆର ଏହିପରି ଲଜ ଥିଲା, ବୁଢ଼ୀ ହୋଇ ମଲା,
ଶାଶୁମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଆଖି ଫିଟାଇ ଚାହିଁ ନାହିଁ, ଓଡ଼ଣା ଟେକି ନାହିଁ ।
ଶାଶୁ ସାଜରେ ଭିତଭିତ ଲଗାଇବ ପଡ଼ିକେ, ଶୁଭିଶାଶୁମାନଙ୍କୁ ଗାଳି
ଦେବ ପଛକେ, ସେହି ଓଡ଼ଣା ଭିତରୁ । ଧାନ ପେଟରୁ କଣ
ବାହୁକା (୪) ବାହାରିବ ? ତୁଳସୀ ମଞ୍ଜିରୁ କଣ ବହୁଆତି ଦେବ ?

୧ । ଶୁଣିବାରୁ କହୁ କାହିଁକା ।

୨ । ବାଟବିଧେୟ; ଯେଉଁ ବାଟରୁ ଜାଲିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାଦୟ ହେଉଥିଲି ଧଳା
ଅଲୋକ ଦେଖାଯାଏ ।

୩ । ଲଜ୍ଜାବତୀ ।

୪ । ବିନା କର୍ମଣେ ଜାତ ଧନ, ତୃଣ ଧାନ, ଗାବାସ, (ଏହି ଧାନ କୃଷି ଉତ୍ପନ୍ନ
ଧନଗଛରୁ ଝଡ଼ିପଡ଼ି ଫେଟରେ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ଏବଂ ଗଛ ଉଠେ ଓ ପଳ
ଧରେ । ଏହି ଧାନ କର୍ମିତ ଧାନଗଛ ସଙ୍ଗେ କିଆରୀରେ ଭିତରେ କୃଷି ଧାନ
ଅପେକ୍ଷା ଆଗରୁ ପାରିଯାଏ ଓ କିଆରୀରେ ଝଡ଼ିପଡ଼େ । ଏହି ବାଲୁକା ଧାନ
କିଆରୀକୁ ନଷ୍ଟ କରିପକାଏ, ଏଥିପାଇଁ କୃଷକମାନେ ଧାନ କିଆରୀରୁ ବାଲୁକା
ଗଛମାନ ଆଗରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପକନ୍ତି । ଧାନକ୍ଷେତରୁ ବାହୁକା ନ ଓହ୍ଲାଇଲେ
ତେବେ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କିଆରୀଯାକ ବାହୁକାମୟ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ମାଟିରୁ
ସ୍ବାଭାବିକ ଟାଣିନେଇ କୃଷି ଧାନଗଛକୁ ଦୁର୍ବଳ କରିପକାଏ ।

ତେଲେହିଅ ହୋଇ ଯେବେ ଲଜ ନ ହେଲା, ଧନ ତା ଜୀବନ, ସ୍ବତ୍ତ୍ୱ ତା କଥା ।” ହିଆସୀ ତ ମଉସୀ କଥା ଶୁଣି ଆତ୍ମର ଭାବିବୁଦ୍ଧି ହୋଇ ବେଙ୍ଗଲୀ ପରି ବସିଲା । ଟାଙ୍ଗିରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ମଉସୀଘର ଥିବାର ସେ ଥରେ ଶୁଣିଥିଲା । ସେ ତା ମାଆର ଖୁଡ଼ୁତାହିଅ ଭଉଣୀ । ମନରେ ବୁଝିଲା, ଏ ସେହି ମଉସୀ ।

ତାହା ବାବୁ ବୋହୁ ମଉସୀ ଦୁସି ଦୁସି ସମୁଦ୍ରଶୀମାନଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ, ସମୁଦ୍ରଶୀ ସମୁଦ୍ରଶୀ କଥା, ହସ କୌତୁକ କଥା, ଟାପର-ଟାପୁର କଥା ଭେର ହେଲା । ଅପେକ୍ଷାର ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ଥାଇଗାରେ, ମ.ସ ଭଲଲେକଣର ବୋହୁ ଭୂଆପୁଣୀ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଆମ୍ବେମାନେ ନିତାନ୍ତ ନାଗଜ । ତେବେ ଆପଣ ଯଦି ଶୁଣିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଲଜ୍ଜା କରନ୍ତି, ଆଉ ଯାହା କହିଲେ କୌଣସି ଦୋଷ ନାହିଁ ତେବେ କଥା କହିପାରୁ । ବେହୁ ମଉସୀ କହିଲେ—

“ଏ କରଷ ଭାରି ଯୋଗ ପଡ଼ିଛି, ସମସ୍ତେ ବଳଦେବପାଳ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ଆମ ଗାଁ ତ ଶୂନ୍ୟସାନ । ମୁଁ କହିଲି, ଆଜ୍ଞା ବେଳ ପଡ଼ିଲା, ଦିଅଁ ଦେଖା, ସମୁଦ୍ରଶୀ ଭେଟ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ହୋଇଯିବ । ହିଆସୀଟି କେମନ୍ତେ ଅଛି, ଦେଖିବ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହେଣ୍ଡେରେଇ ହେଣ୍ଡେରେଇ ଭରୁ କାଢ଼ିଲି । ଆମର ସେମାନେ, ଆଉ ଭଣୋଇ ସାଆନ୍ତ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ଆଗରେ ଯାଇ ତୋଟାରେ ବସିଛନ୍ତି । ଭଣ୍ଡାରି ଗଉଡ଼ ସମସ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ; ମୁଁ କହିଲି ହିଅଟିକୁ ନ ଦେଖି ଯିବ ନାହିଁ । ଏକା ବାହାର ଆସିଲି । କାଲି ଦର୍ଶନ ସାରି ସମସ୍ତେ ଏହି ବାଟେ ବାହୁଡ଼ିବା । ବାଟରେ ଶୁଣିଲି, ସମୁଦ୍ରଶୀମାନେ ଯାତ ଦେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଭଲ ହେଲା, ସମସ୍ତେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଆସିବା । ଦେଖ ସମୁଦ୍ରଶୀ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖସୁଖ କଥା, ହସ-କୌତୁକ କଥା କହି ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଫେରିବାବେଳେ ଏହିଠାରେ ଚାରିଦିନ ରହିଯିବ । ଭଣୋଇ ସାଆନ୍ତେ କହୁଥିଲେ, କେବଳ ଦିନେ ରହିବେ । ଦେଖିବଟିଭଲ, କିପରି ଚାରିଦିନ ନ ରହିବେ ! ଅନ୍ଧାରେ ହାତ ପୁରେଇ ଦେବ ପରା ! ହିଆସୀ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇ କହିଲେ, “ମାରେ, ହିଅ ରେ, ଆହା ! ପିଲୁଲେକ, କେଜାଣି ଚିହ୍ନ ପାରିବୁ ନାହିଁ, ଭେର

ଦିନ ହେଲୁ ଦେଖିନାହୁଁ, ମୁଁ ଫେରିଆସେ, ନିଶ୍ଚଳାରେ ବସି ଡେଇଁ
କଥା କହିବି ।” କାନରେ ଭୁନ ଭୁନ କହିଲେ, ‘ତୋ ଲଗି ଯାହାରୁ
ଡେଇ ଜନସ ଆଣିବି ।’

ବୋହୂ ମାଉସୀ ବାଡ଼ି ଆଡ଼କୁ ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରି ଠିଆ ହୋଇ
କହିଲେ, “ଦେଖ ସମ୍ବନ୍ଧୀ, ମୁଁ ପଦାଆଡ଼େ ଗଲେ ସ୍ନାନ କରେ,
ଗୁରୁଥର ଯିବି ପଛେ ଗୁରୁଥର ସ୍ନାନ । ଘର ପଛକୁ ଗଲେ ଲେଟାଏ
ପାଣି । ‘ଆଗୁରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବଗୁରେ ପଣ୍ଡିତ (୧) ।’ ଏହାକହି ଦାଣ୍ଡ-
ଦୁଆର ଡୋଲି ପାଖକୁ ଗୁମ୍‌ଗୁମ୍ କରି ବାହାର ଗଲେ । ସାଙ୍ଗ ଭଣ୍ଡାସ
ପୁରୁଷୋତ୍ତମଜିଏ (୨) ଧରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ବୋହୂ ମାଉସୀ ପାଣି
ପଡ଼ିଯିବା ଭୟରେ ଲେଟା ମୁହଁରେ ହାତ ଘୋଡ଼ାଇ ବାଡ଼ି ଦୁଆରକୁ
ବାହାରଗଲେ । ବାଘସିଂହ ଘର ପୋଇଲି ମୁକୁଷ୍ମା ଓଳିତଳ ଦେଖାଇ
ଦେଇ ବାଡ଼ି ଦୁଆରେ ଛୁଡ଼ାହେଲା । ବୋହୂ ମାଉସୀ ତାକୁ ଅନାଇ
କହିଲେ, ଦେଖ, “ସକାଳୁ ମୋତେ ପୀଡ଼ା ହେଲାଣି; କଣ କରିବୁ,
ଗୁରୁଆଡ଼େ ଲେକ, ପୁରୁଷ ହେଉ, ସ୍ତ୍ରୀ ହେଉ, କେହି ଅନାଇଲେ ମୁଁ
ବସିପାରେ ନାହିଁ ।” ମୁକୁଷ୍ମା କହିଲା, “ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏଠାରେ କେହି
ନାହାନ୍ତି; ଆପଣ ଯାଆନ୍ତୁ, ଆପଣ ଯାଆନ୍ତୁ ।” ଏହା କହି ଘର ମଧ୍ୟକୁ
ଆସି ବାଡ଼ି ଦୁଆର ଆଉଁଜାଇ ଦେଲା ।

ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଆସିଲାଣି । ବୋହୂ ମାଉସୀ କହିଲେ, “ମୁଁ ଆଉ
ରହି ପାରିବି ନାହିଁ, ସେମାନେ ବାଟ ଚାହିଁ ବସିଥିବେ ।” ସମ୍ବନ୍ଧୀ-
ମାନେ କିଛି ଖାଇବାକୁ କହିଲେ । ବୋହୂ ମାଉସୀ ଜିଭ କାମୁଡ଼ିପକାଇ
କହିଲେ, “ରାମ—ରାମ—ରାମ ! କଣ କହିଲ ସମ୍ବନ୍ଧୀ, କଣ କହିଲ ?

୧ । ଶ୍ରବଣ କର ଦୁଇ ପତ୍ନୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ବତୀ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୃଥିବୀରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ,
ଶୋଭା, ଧନ, ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।
ସରସ୍ବତୀ ବିଦ୍ୟାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ । ମାନବ ବିଦ୍ୟା, ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି
କାମନାକରେ । ସଦାଗୁରୁବିଶିଷ୍ଟ ହେଲେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲଭ କରେ, ଅର୍ଥାତ୍
ଜାହାର ଧନ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟ ଲଭନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ଅନୁସନ୍ଧାନଦ୍ୱାରା
ନିର୍ଣ୍ଣୟ ତତ୍ତ୍ୱ କଲେ ସେ ସରସ୍ବତୀ ଲଭ କରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ପଣ୍ଡିତ ହୁଏ ।
(ଆଗୁର—ଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ ଅଚରଣ । ବଗୁର — ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ୱାରା
ତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।)

୨ । ଲେଟା ।

ଏ ଘରେ ହିଅ ଦେଇଛି, ପାଣି ଛୁଇଁବ ?” ବୋହୂମାନେ ବୋହୂ ମାଉସୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀମାନଙ୍କୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକେଇ କହିଲେ—

“ଦେଉଳ ମେଲଣି ଯାଉଛି ସଙ୍ଗାତ (୧), ମନଟି ରଖିଲ ବାନ୍ଧି,

ଦିନ ରାତି ସିନା ସରିବ ନାହିଁଟି, ସକେଇ ସକେଇ କାନ୍ଦି (୨) ।

ଡୋଲି ଗାରୁ ବାହାର ବଲବାଟେ ଅନ୍ଧାରରେ ମିଶିଗଲା । ଏଣେ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ସକାଶେ ଘର ସବୁ ଦେଖାଇଦିଆଗଲା । ବୋହୂ-ମାଉସୀ ବୋହୂମାନେ ହୋଇଗଲା ବାଦ ତାଙ୍କ ରୂପଗୁଣ ବିଷୟରେ ଡେର ସମାଲୋଚନା ହେଲା । ସମସ୍ତ ପ୍ରଶଂସା କଲେ; କେହି ରୂପର, କେହି ଗୁଣର, କେହି ଅଳଙ୍କାରର, କେହି ପାତଲ କଦଳୀର । ମାତ୍ର ମାଣିକ କହିଲା, “ହେଲା ହୁଁ; ବଡ଼ଲୋକ ଘର, ରୂପଟା ଏକା ସେ ରୂପ ନୁହେଁ, ଗୁମ୍ଫାଦାନ ଦୁଇଟା ବାହାଡ଼ା, ଗାଲ ଦୁଇଟା ଉଆଉ ଫଡ଼ା ପରି ।” ହରୁର ମା କହିଲା, “କଥାଟାରେ ଏକା ମିଠା ନାହିଁ, ଠୋସ୍ ଠୋସ୍ ।” ମୁକୁଷ୍ମା କହିଲା, “ଗୁଲଟା ଧସ୍ ଧସ୍ ।” ଶନ୍ଦେ କହିଲା, “ହୁଁ ହୁଁ ହସଟା ଫସ୍ ଫସ୍ ।” ଶୁକା କହିଲା, “ଗୁହାଣୀଟା କସମସ୍ ।” ମୁକୁର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ‘ଏକୋହି ଗୁଣରେ ଦୋଷସନ୍ନିପାତ’ ହୋଇଗଲା । ନୂଆ ବୋହୂକୁ ମାଉସୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ କରାଗଲା, ମାତ୍ର ସେ ଏତିକି କହିଲା—

“ଟାଙ୍ଗୀ ମାଉସୀ” ।

ସପ୍ତଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବିପରି ଘର ପୋଡ଼ିଲା

ଆଜି ରତନପୁର ଗ୍ରାମରେ ହାହାକାର ଯାଉଅଛି । ଗଲା ଅଧ-ଗଡ଼ିରୁ ବାଦସିଂହ ଘରେ ନିଆଁ ଲାଗି ସମସ୍ତ ଘର ଧାନ ଅମାର ପୋଡ଼ି ଛୁରଖାର ହୋଇଗଲାଣି । ନିଆଁ ପାଉଁଶ ବୋଲି ହୋଇ କାଳିଆ-କାଳିଆ କାନ୍ଥଗୁଡ଼ାକ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଆଁ ଲାଭି ନାହିଁ । ଘର ଭିତରେ ଗୁଳ ବସିଯାଇ ଧୂ ଧୂ ହୋଇ ଜଳୁଅଛି । ମୂଳ ବାଉଁଶ

୧ । ନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ, ମିତ୍ର ।

୨ । ଘନରୁଦ୍ଧ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ତ୍ୟାଗପଦକ କାନ୍ଦିବା ।

ଗୁଡ଼ାକ ଫଟ୍‌ଫଟ୍ କରି ଫୁଟୁଅଛି । କେଉଁଠାରେ କାନ୍ଥ, ଉପରେ ବାଉଁଶ ଯୋଡ଼ାଏ, କେଉଁଠାରେ ନଡ଼ା ମେଞ୍ଚାଏ ଲାଗି କଳୁଅଛି । ମୋଟା ମୋଟା ଖୁମ୍ବଗୁଡ଼ାକ ଅଗ୍ନିସ୍ତମ୍ଭ ପରି ଦିଶୁଅଛି । କବାଟରେ ନିଆଁ, ଚୌକାଠରେ ନିଆଁ ଚାରିଆଡ଼େ ନିଆଁ । ଧାନଘର ଭିତରେ ନିଆଁ ପଶି ଗୁରୁ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଅଛି । ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସିଆ ଦିନ, ଗୁଳ ବାଡ଼ି ଶୁଖି ଝୁଣା ହୋଇ (୧) ରହିଥିଲା, ପାଖ ମୁହଁ ବାକୁ (୨) ସାଧ କାହାର ? ପବନ ଏତିକିବେଳେ କାହିଁ ଥିଲା, କେବଳ ଆତୁ ଭିତରକୁ ନିଆଁ ଯାଇ ପାରିନାହିଁ, କବାଟ ଧରିଲାଣି । ହଳଆମାନେ ମାଠିଆ ମାଠିଆ ପାଣି ପକାଇ ଆତୁ କବାଟ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ଯାହାକାଳମାନେ (୩) ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲେଣି । ଦିନ ଛ ସଞ୍ଜ ତଳେ ନିଆଁ, ଉପରେ ନିଆଁ, ଘରୁ କୁଟା କେରାଏ ବାହାର ନାହିଁ । ଅଧରାତିରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲା ମାଇକନିଆମାନେ ନିଦ ବାଉଁଳାରେ (୪) ହାଉଁଳିଖାଇ (୫) ଦେହଲୁଗା ଘେନି ବାହାର ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଗଛମୂଳରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ବଣବରାଡ଼ି ପରି ଘର ନିଆଁକୁ ଅନାଇ ଡକାପାଡ଼ୁଛନ୍ତି । ହଳଆମାନେ ଗାଈ-ବଳଦ ଫିଟାଇ ଦେଇ ଆଗରୁ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ କେତେକ ଜିନିଷ ବଞ୍ଚାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ, ମାତ୍ର ପର ପାଇଁ କେତେ ଜଣ ନିଆଁରେ ପଶନ୍ତି ? ଦିନ ବୁଡ଼ି ଆସିଲାଣି ! ବାଦସିଂହ ଘରେ ପିଲା ଠାରୁ ବୁଢ଼ାଯାଏ କାହାର ଦାନ୍ତରେ ଦାନ୍ତକାଠି ବାଜିନାହିଁ, ପିଲଗୁଡ଼ିକୁ ଆଉ ବୋହୂଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଝୋଲ (୬) ମାରିଗଲାଣି । ବୁଢ଼ା ପୁରୋହିତ କେନ୍ଦ୍ର ରଥେ ଅନେକ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦାନ୍ତ ଘଷାଇଲେ । ଘରୁ ଗୁଡ଼ି ଚୁଡ଼ା, କଂସା କଂସା ତୋରାଣି ଆଣି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଦାଏ ମୁଦାଏ (୭)

୧ । ଝୁଣା ପରି ଦହନଶୀଳ ହେବା ।

୨ । (କୌଣସି ଦଗରୁ) ଗତି କରିବା ।

୩ । ଘାତ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ।

୪ । ଗାଡ଼ ନିକଟରେ ଶୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ହଠାତ୍ ନିଦରୁ ଉଠିଲେ ତାହାର ଯେଉଁ କଂକର୍ଡି-ବିମୁଦାବଣ୍ଟା ଘଟେ ।

୫ । ହଠାତ୍ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଚିତ୍କାର କରିବା ।

୬ । ଅଚେତନ ହେବା ।

୭ । ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ ।

ପିଆଇ ସାଷ୍ଟାମ (୧) କରାଇଲେ । ମାଇକନିଆ ମଧ୍ୟରେ କେହି ଖାଇଲ ବା କେହି ନ ଖାଇଲ, ବାଦସିଂହଙ୍କ ଘରଆଡ଼େ ଡକ ଡକ କରି ଡାଲେ ପାଣି ପିଇଦେଇ ପଡ଼ିଗଲେ । ଧାନଘର ଛୁଡ଼ି ଆଉ ଆଉ ଘରେ ନିଆଁ ଲିଭିଲଣି, କୌଣସି କୌଣସି ଘରୁ ଅଳପ ଅଳପ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଅଛି । ଶୁଣି ଅନ୍ଧାଜ ଦୁଇ ଘଡ଼ି; ଭାଇମାନଙ୍କ ସହିତ ବାଦସିଂହ ଆଉ ଗାଁ ଲୋକ ସମସ୍ତେ ଗୋଟାଏ ଗଛମୂଳରେ ବସିଛନ୍ତି । ବାଦସିଂହ ପଚାରିଲେ, ‘ନିଆଁ କିପରି ଲାଗିଲା ?’ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ‘ନିଆଁ କିପରି ଲାଗିଲା ?’ ଉତ୍ତର ଦେଉଛି କିଏ ? କେତୁ ରଥେ କହିଲେ, “ନିଆଁ ଲାଗାଇବ କିଏ, ବାଦ ଦୁଆରକୁ ଆସିବ କିଏ ? ହିଙ୍ଗୁଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର କର୍ମ ।” ସମସ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ, ‘ଠିକ୍, ଏହି କଥା ଠିକ୍ ।’ ଗୋବନ୍ଦ ରଥେ କହିଲେ, “ନାହିଁ ହୋ ତାହା ନୁହେଁ, ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ କୋପ । ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି, ମଙ୍ଗଳାଙ୍କେ ବରଷକ ସାରା ପୂଜା ଲାଗାଉଛନ୍ତି । ମୁଁ କେତେଥର କହିଲି ପୂଜା ପଠାଅ, ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ଏବେ ଦେଖିଲ ତ ! ମୁଁ ନ ବୁଝି ନପୁଝି କିଛି କଥା କହେ ନାହିଁ । ଠାକୁରାଣୀ କୁଟ ନ ହେଲେ ଓଳିପଛ ପାଳଦଉଡ଼ି ଗଦାରୁ ନିଆଁ କାହୁଁ ଅଇଲା ?” ମାଣିକ କହିଲା, “ସେ ସବୁ ଯନ୍ତା ହେଉ, ନୂଆବୋହୁ ପହଞ୍ଚିଛି (୨) ଏକା ବଡ଼ ଖରାପ । ସେ ଘରେ ପାଦ ଦେବା ଦିନୁ ନାନା ଅମଙ୍ଗଳ ଗୋଡ଼ାଇଛି ।” ଶାମା-ମା କହିଲା, “ଏ କଥାଟା ଏକା ସତ; ଠିକ୍ ସତ । ଡରରେ ସିନା କହିପାରୁ ନ ଥିଲା । ଦେଖିଲ ନା, ଗୌତମାସରେ କିଛି କାହିଁ ନାହିଁ, ଗାଈଟାକୁ ସାପ ଦଂଶିଦେଲା । ସାପ କି ଏ ଗାଁରେ ନ ଥିଲେ ? ଗାଈ କାମୁଡ଼ୁଥିଲେ କେଉଁଠିନ ? ମୋହର ତ ବାରପୁଞ୍ଜା ବସୁସ ହେଲା । ବାଦସିଂହର ଘର ଗାଈକୁ ସାପ କାମୁଡ଼ିଛି, ଏ କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ ।” ମଜର ହଳିଆ କହିଲା, ‘ନୁହେଁ ତ କଣ ? ଦୁଇ ବରଷ ତଳେ ମୋହର ହାଣ୍ଡା ପରି ଦୁଇଟା ବଳଦ ଗୁମ୍ କର ବସିଗଲେ ।’ ଅର୍ଜୁନା ହଳିଆ କହିଲା, “ଏହି ତୋଟାରେ ଆମ ଗୋରୁ ଚରୁଥିଲେ, ଏ ବରଷ ଗୋଟିଏ ଦେଖିବାକୁ ସପନ ।” ହଳିଆ ହଳିଆଣୀ ଭଣ୍ଡାଣ

। ଅଚେତା ବା କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେବାଶୁଶ୍ରୂଷାଦିଦ୍ୱାରା ଇଚ୍ଚେତନକରାଇବା ।
। ଭାଗ୍ୟ ।

ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନୁମାନ, ଯୁକ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ଵାରା ସ୍ଥିର ହେଲା, ବୋହୂ ପହରା ଘରପୋଡ଼ିର କାରଣ ଅଟେ । ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ନିମନ୍ତେ ମାଣିକ ପୁନଶ୍ଚ କହିଲା, “ଦେଖୁନାହିଁ, ବୋହୂ-ମାଉସୀ ଯେପରି ପାଦ ଦେଇଛି, ତିନି ଦିନ ଯାଇ ନାହିଁ, ତିନି ପକ୍ଷ ଯାଇ ନାହିଁ, ଅମଙ୍ଗଳ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ।” ବାଦସିଂହ ପଚାରିଲେ, “ବୋହୂ ମାଉସୀ କିଏ ? ବୋହୂ ମାଉସୀ କିଏ ?” ଡୋଲି ଚଢ଼ି ମାଉସୀର ଆଗମନ, ଅଶ୍ରୁାବେଦନା ପୂର୍ବକ ଡାଳିଯୋଡ଼ା ପତେସିଂହଙ୍କର ଦେବଦର୍ଶନକୁ ଯାହା ଇଚ୍ଛାଦି ଯଥା ଦୃଷ୍ଟ, ଯଥା ଶ୍ରୁତ ସାଳକାରେ ପୂର୍ବକଥିତ ମାଣିକ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାଉସୀ ଆଣିଥିବା ଭାରର ସ୍ଵରୂପ, ଭାରସ୍ଥିତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ବିସ୍ମୃତ ହେଲା ନାହିଁ । ସାବି-ମା କେଉଁଟି କହିଲା, “ସେ ଗୋବିନ୍ଦପୁରକୁ କେତେଥର ଚାଲି ବିକିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖି ଆସିଛି; ବୋହୂ ମାଉସୀ ରୂପ ଠିକ୍ ରୂପର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଘରର ଚମ୍ପା ପରି ।” ଶଙ୍କର ହଲଦିଆ କହିଲା, “ଯେଉଁ ଲୋକଟା ପଣସ ଭର ଆଣିଥିଲା ସେଟା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ହଲିଆ ।” ବାଦସିଂହ ଭାଇମାନେ ମୁହଁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ହୋଇ କହିଲେ ‘କାହିଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ତ ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରୁ ଆସୁଅଛୁଁ, ଡୋଲି କିମ୍ବା ଘୋଡ଼ା ତ ଦେଖିଲୁ ନାହିଁ ?’ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଦାଣ୍ଡ ଏବଂ ଡାଳିଯୋଡ଼ା ପତେସିଂହଙ୍କ ଘରଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଗଲେ । ସେମାନେ ବାହୁଡ଼ି ଆସି ଯେଉଁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ, ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା, ସବୁବିମିଥ୍ୟା, ମାଉସୀର ଅସ୍ତିତ୍ଵ ଅସ୍ଵୀକାର । ଏହି ଘଟଣା ଘେନି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋଚନା ହେଲା । ଆଖପାଖ ଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟ କଥା ପଡ଼ିଲା । ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନ କଲେ, ଏହା ମଙ୍ଗଳାର ମାୟା । ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁଁ, ପିଣ୍ଡାଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଡାଳିଯୋଡ଼ା ପତେସିଂହ ସଙ୍ଗୁଳି ଆସି ଦିଅକୁ ଘେନିଗଲେ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, “ପିଲଟି ଯେପରି ଅନୁଜଳ ଗୁଡ଼ି ବସିଥିଲା, ବାପ ଘେନି ଯାଇ ନ ଥିଲେ ପ୍ରାଣ ପାଇବା କଠିନ ହୋଇଥାନ୍ତା ।”

ଅଷ୍ଟାଦଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ସାଆନ୍ତାଣୀ

“ସବେ ଚଳିବେ କାଳ ବଳେ, କଥା ରହିବ ମହାତ୍ମଳେ ।”

ଶ୍ରୀବତ୍ସ ମାସ ରାଧାସ୍ଥମୀ ଦିନ, ଖୁବ୍ ଭୋର, ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଅନ୍ଧାର ଅଛି, ଲୋକମାନେ ବହୁଳା ଗୁଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲଣି, ମାତ୍ର ଖୁବ୍ ଦରକାର ନ ଥିଲେ ବର୍ଷା ଆଉ ଶୀତ ଋତୁର ପାହାନ୍ତି ବହୁଳା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଟାଣି ଧରେ । ମଙ୍ଗରାଜ ଘର ପୋଇଲି ମରୁଆ ଭାଳଟିଏ ଡେଇଁ (୧) ହାତରେ ଧରି ଖାଇବା ହାତରେ କବାଟ ପିଟାଇ ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ହଠାତ୍ ତାହାର ଦୃଷ୍ଟି ଚଉରା (୨) ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା । ସେ ଥକା ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ଧଳାଟାଏ କଣ ? ତୁଳସୀ ଚଉରାଟା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମଝିଅଗଣା ମଧ୍ୟରେ, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ନିଜସ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଚଉରାଟି । ବୃନ୍ଦାବତୀ ପୂଜା ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ । ତୋଟା ମଧ୍ୟରୁ ପୁଆଟିଏ (୩) ଆଣି ନିଜେ ଶୋଇଛନ୍ତି । ସକାଳୁ ଉଠି ଚଉରା ଚାରିପାଖ ଖରକିବା, ଗୋବର ପାଣିରେ ଛୁଞ୍ଚିଦେବା, ଗାଧୋଇ ଆସି ମୂଳରେ ପାଣି ଦେବା, ଅରୁଆ ଚଉଳ ପୁଞ୍ଜାଏ ଭୋଗ ଦେବା, ସଞ୍ଜିଦେବା, ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ କରୁ ଦିନ ଅଶେଷ ନାହିଁ । ସଞ୍ଜିଦେଇ ସାରି ବେକରେ ପଣନ୍ତ (୪) କାନି (୫) ପକାଇ ପୂର୍ବ ଅଧ ଘଡ଼ିଏ ଜୁହାର ହୁଅନ୍ତି । ତୁନି ତୁନି କଣ କହନ୍ତି ବୃନ୍ଦାବତୀଙ୍କୁ (୬) ଜଣା ।

ମରୁଆ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଉରା ପାଖକୁ ଯାଇ ଭଲ କରି ଅନାଇଲା—
ଏ—ଏକଣ ? ସାଆନ୍ତାଣୀଏ—ସାଆନ୍ତାଣୀଏ—ସାଆନ୍ତାଣୀଏ—

୧ । ବାଧ୍ୟ ।

୨ । ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ତୁଳସୀବୃକ୍ଷ ସ୍ବେପଣ କରିବା ସ୍ଥପବିଶେଷ ।

୩ । ଗଜାଗଛ ।

୪ । ପିନ୍ଧିବା କସ୍ତୁର ଶେଷ ଭାଗ ।

୫ । ପିନ୍ଧାଲୁଗାର ପ୍ରାନ୍ତ ।

୬ । ତୁଳସୀ ଚଉରାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପୂଜାପାଉଥିବା ତୁଳସୀଗଛ ।

ଉଡ଼ିର ନାହିଁ । ମରୁଆ ଭାଳଟି ତଳେ ଥୋଇଦେଇ ଦେହରେ ହାତ ଦେଇ ଫଲାଇଲା । ଶେଷରେ ଅମ୍ଭାଏ ପାଣି ବର୍ଷିଯାଇଛି । ଲୁଗାପଟା ଓଦା, କାଦୁଅ ଲଟପଟ, ଦେହଟା କାଠ ପରି ହୋଇଯାଇଛି । କୁଆପଥର ପରି ଶୀତଳ । ମରୁଆ ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ଇଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ବାହୁନ ବସିଲା — “ମୋ ସାଆନ୍ତାଣି ଗୋ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣି । କାହିଁ ଗୁଡ଼ଗଲ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣି ଗୋ ।” ପିମ୍ପୁଡ଼ି ପେଟବଥା କଥା କିଏ ଜାଣିବ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣି ଗୋ । ମୋତେ ଜର ହେଲେ କିଏ ପଥରନ୍ତି ଖୁଆଇବ, ମୋ ସାଆନ୍ତାଣି ଗୋ । ମରୁଆ ପାଟି ଶୁଣି ଉଆସର ସମସ୍ତେ ଧାଇଁ ଆସିଲେ, ଅଗଣା ପୁରଗଲା । ସମସ୍ତେ ବାହୁନ ବସିଲେ, ବୋହୂମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନାହିଁ, କାନ୍ଦି ଲେଟି ଯାଉଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବେଶି ବାହୁନଲ ଚମ୍ପା । ସେ ବାଡ଼ିଦୁଆରଠାରୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାଁ ଦଉଡ଼ି କରି ଡାକ ଗୁଡ଼ିଥାଏ । ସମସ୍ତେ କାନ୍ଦି ବସିଛନ୍ତି, କିଏ କାହାକୁ ଭୁଲକରାଉଛି ? ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଗାଁ ଏମୁଣ୍ଡ ସେମୁଣ୍ଡ ବିଦୁହ ଗଡ଼ରେ ଖବର ହୋଇଗଲା । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବାସିପାଇଟି ଗୁଡ଼ି, ପୁରୁଷମାନେ ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦା ଗୁଡ଼ି ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଗୁଣ ଗାଇ ବସିଲେ । ନିତାନ୍ତ ନଃସମ୍ପର୍କୀୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । କେହି କହିଲା—ଆଜି ମହାଶ୍ମମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣବିନରେ ଗାଁରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୁଲିଗଲେ । କେହି କହିଲା—ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଘର ବଡ଼ନ୍ତି ଏତିକି, ଆଜିଠାରୁ ଶିଶୁ ଗୁଡ଼ିଲା । ଗାଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ବାମୀସେବା କଥା ପଡ଼ିଲେ, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପଟାନ୍ତର (୧) ଦେଉଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ଯେମନ୍ତ ନିର୍ମଳ, ଧର୍ମରେ ସେହୁପରି ମତି । ସ୍ବାମୀନଙ୍କ ସବସ୍ତଧନ ‘ପତିସୋହାଗ’ ବିଧାତା ତାହାଙ୍କ କପାଳରୁ ପୋଛି ଦେଇଥିଲା; ମାତ୍ର ସେଥିକି ତାଙ୍କର ଶୋଚନା ନ ଥାଏ । ସେ ମନରେ ଭଲ କରି ବୁଝିଥିଲେ, ପତିସେବା ସ୍ବାମୀନଙ୍କର ଧର୍ମ, ପତିସେବାରେ ସ୍ବାମୀନଙ୍କ ସୁଖ । କେବଳ ପତିସେବା ନୁହେଁ, ମନୁଷ୍ୟ ସେବାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ମହାସୁଖକର ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲା ଧନୁ ପୁଅମାନେ ପାଖ ପଶନ୍ତି ନାହିଁ । ବୋହୂମାନେ ଯେ ଅମାନ୍ୟ କରନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ମୁରବି ମାନ୍ୟତା ଥିଲା ନାହିଁ । ଶାଶୁ ବାଧୁକି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ବୋଲି ସେ

। ଭୁଲକା, ଉପମା ।

ବୋହୂମାନେ ତେଲହାତଟା ଗୋଡ଼ରେ ହାତରେ ବୁଲଇ ଦେଉଛନ୍ତି,
ଏ କଥାଟା କେବେ ଦେଖିବାରେ ଆସିନାହିଁ । ଏଇଟା କିନ୍ତୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ
ନିଜକୃତ ଦୋଷର ଫଳ । ଘରଣୀପଣିଆ ଜଣାଇବା, ପୁଅ, ବୋହୂ,
ଗୁରୁ, ପୋଇଲମାନଙ୍କୁ ଶାସନରେ ପାଉ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କଠାରେ ଧୂଆ
ମୁଳା ଅଧିକା ମୁଳା ସମାନ । ତାଙ୍କୁ ରଖିବାର ସମତା ତାଙ୍କର ନଥିଲା ।
ସେ କଥାଟାକୁ ସେ ମଧ୍ୟ ସୁଖପାଉ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସେ ମାନିଲ ଭଲ,
ସେ ନ ମାନିଲ ସେ ମଧ୍ୟ ଭଲ । କେହି ଦଶପଦ ଗାଳିଦେଉ, ଜାଡ଼ୀ (୧)
ହାଉଛି ପରି ଥାନ୍ତି । ଶାଳଗ୍ରାମର ଶୋଇବା ବସିବାପରି ତାଙ୍କ
ହସ କାନ୍ଦ କେହି ଜାଣି ପାରିବେ ନାହିଁ । କାହାର ସଙ୍ଗରେ କଳି
କିମ୍ବା କାହାର ସଙ୍ଗରେ ଭବ ନାହିଁ; କାହାର ପାଖରେ ବସି ଦୁଃଖ
ସୁଖ ଦୁଇଟା କଥା କହିବାରେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । କେବଳ ଉଆସ
ମଧ୍ୟରେ କାହାର ବେମାର ହେଲେ ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ
ଜଗିବସି ସେବା କରନ୍ତି । ବେମାର ସମୟରେ ପୋଇଲ ହେଉ ବା
ବୋହୂ ହେଉ, ନାହିଁ କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଗୋଡ଼ରେ ହାତରେ ହାତ ବୁଲଇ
ଦେବେ । ବାହାରେ ହେଉ ଘରେ ହେଉ କେହି ଉପାସ ଥିଲେ ତାହାକୁ
ନ ଖୁଆଇ ଜଳ ଛୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଗାଁର ଦରଦ୍ର ବୁଢ଼ୀ ବା ଅନାଥ
ବିଧବାମାନଙ୍କର ସବଦା ଖବର ନିଅନ୍ତି । କାହାର ଘରେ ଖାଇବାକୁ
ନ ଥିବାର ଶୁଣିଲେ, ସାଆନ୍ତାଙ୍କୁ ଲୁଗାଇ, ପୁଅ ବୋହୂଙ୍କୁ ଲୁଗାଇ, ଗୁରୁଙ୍କ
ମାଣେ, ବିଶ୍ୱଜାଇ ମୁଠାଏ, ଲୁଗା ବକଟେ, ତେଲ ଟିକିଏ, କଖାରୁ
ଖଣ୍ଡେ, ଭେଣ୍ଡି ଜହ୍ନି ପୁଞ୍ଜାଏ, ଯାହାର ଯାହା ଦରକାର ପଠାଇ
ଦିଅନ୍ତି । ଗାଆଁର କାହାର ବୋହୂ ହିଅ ଦେହକୁ ଲଗିଲେ ପୋଇଲ
ପଠାଇ ତନଖି (୨) କରନ୍ତି । ଦେଉଳ ନ ଦେଉଳ, ଗରିବ ଦୁଃଖୀ-
ମାନଙ୍କର ତାଙ୍କଠାରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆଶା ଭରସା ଥାଏ । ଅନେକ
ଗରଜାଏ (୩) ଖାତକ (୪); ଅନେକ ଦରଦ୍ର ପ୍ରଜା ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ

୧ । ବାକ୍ ଶକ୍ତିରହୁତା, ବୋକା ସ୍ତ୍ରୀ ।

୨ । ତର୍କାବଧାନ, ତଦାରଖ ।

୩ । ପ୍ରାପ୍ୟ ଆଦି ଦେବାକୁ ଅର୍ପଣ, ଧନସ୍ଥାନ ।

୪ । ଧାରୁଆ, ରଣଗ୍ରସ୍ତା ।

ଯାହାରେ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଦାଢ଼ରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ମଙ୍ଗରଜେ କାହିଁର ଉପରେ ଜୁଲମ କଲେ ସେ ଯଦି ବୋହୂ ଝିଅ ପଠାଇ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କାନରେ ଦୁଃଖ କଥାଟା ବଜାଇ ପାରିଲ, ତେବେ ତ ବାସ୍ । ସେଥି-ସକାଶେ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଠାରୁ ଡେର ଗାଳି ଗଞ୍ଜିଣା ଶୁଣିବାକୁ ହୁଏ । ତମ୍ଭା ଟାହୁଲି ମାହୁଲି (୧) କେତେ କଥା କହେ, ମାସ ସାଆନ୍ତାଣୀ ତେତେ-ବେଳେ କାଲୁଣୀ । କାହାରି ଉପକାର କରିପାରିଲେ କୋଟିନ୍ଧୁ ପା'ନ୍ତି । ଶିବୁ ପଣ୍ଡିତେ ସାଧୁ ଭାଷାରେ କହନ୍ତି, 'ସାଆନ୍ତାଣୀ ଦୟା, ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୁଣାବଳୀର ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ଦେବୀ ।'

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଚରିତ୍ର ସ୍ୱଭାବ ଥିଲା; ସେଇଟି ଦୋଷ କି ଗୁଣ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ଥିର କରି ପାରୁ ନାହିଁ, ଆପଣମାନେ ବୁଝନ୍ତୁ । ପାଞ୍ଚଟା କଥା ଯୋଡ଼ି ରଙ୍ଗଭଙ୍ଗ କରି କହିବାର ଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା, ପୁଣି କଥାଗୁଡ଼ିକ ଏତେ ଧୀରେ ଯେ, ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ଲୋକେ କେଉଁ ତାଙ୍କର ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି । ମାସ ସାଆନ୍ତେ ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପୋଇଲି ବା ଚାକର ଉପରେ ବସି ଚଳି ହେଲେ ବା ମାରିବାକୁ ବସିଲେ ସାଆନ୍ତାଣୀ କିଛି ନ ବୁଝି ନ ଶୁଣି ମଝିରେ ପଶିଯାନ୍ତି ଏବଂ ବିବିଧ ଯୁକ୍ତିପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ଚିତ୍ତ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ତେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନ ଥାଏ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ରାଗଟା ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଉପର ଦେଇ ଚାଲିଯାଏ । ପର ପାଇଁ ବିଶେଷରେ ଦୋଷୀକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ମିଥ୍ୟାକଥା କହିବା ଏବଂ ଅନ୍ୟର ଅପରାଧ ସକାଶେ ଆପେ ଲଞ୍ଜିତ ହେବା ଅବଶ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିମତାର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ, ମାସ ଆଜିଯାଏ ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ବଦଳି ନ ଥିଲା । 'ସ୍ୱଭାବୋ ନୈବମୃତ୍ୟୁତେ ।' ଦୋଷୀ ହେଉ ବା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ହେଉ, କାହିଁର କିଛି ଦୁଃଖ ଦେଖିଲେ ସେ କାନ୍ଦି ପକାଉଥିଲେ ।

ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା, ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟା ପୋଇଲି ମଧ୍ୟରେ ବା ବୋହୂ ବୋହୂ ମଧ୍ୟରେ ଲିପି ହେଲେ ସେ ପାପୁ ଦୁବଳ ପଟ ଧରି ଚାଲିବାର ଦେଖାଯାଏ, ଏଇଟା ଅବଶ୍ୟ ପକ୍ଷପାତିତାର ଚିହ୍ନ । ବୁଝି

୧ । ଥକା ପରିହାସ ।

ସମକ୍ତ ପକ୍ଷ ଧରିବାକୁ ହୁଏ, ତାଙ୍କଠାରେ ଏ ଗୁଣର ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ
ଥିଲା ।

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ର ହୋଇ ଥିଲା—ଅବଶ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର
ହୋଇ ବୋଲିବାକୁ ହେବ—ସାଆନ୍ତେ ସେଥିପ୍ରକାଶେ ଚିରକାଳ
ବିରକ୍ତ । ତାଙ୍କର ଘରକରଣାବୁଦ୍ଧି (୧) ଜଡ଼ସୁଦ୍ଧ (୨) ନ ଥିଲା । ଟଙ୍କା
ପଇସା ଯେ କି ମହାମୁଲ୍ୟ ପଦାର୍ଥ, ସେ ତାହା ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ସେ
ଖୋଜନ୍ତି ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ହାତପୈଠ (୩) ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଦି ଦେବାକୁ
ଦୁଇ ଅଣା ଚାରିଅଣା ପଇସା, ଟଙ୍କାଟିଏ, ସୁକଟିଏ ହାତରେ ପଡ଼ିଯାଏ,
ଧାନଉଷ୍ ଆ ହାଣ୍ଡି (୪) ତଳେ ନୋହିଲେ କୁଣ୍ଡାହାଣ୍ଡିତଳେ ଉଗାଡ଼ି (୫)
ପକାନ୍ତି, ନୋହିଲେ ଗୁଳ ବାଡ଼ରେ ଖୋସି ଦିଅନ୍ତି । ଗାଁ ର କାହାର ଝିଅ
ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ କିମ୍ବା ଥୋପ (୬) ଯୋଡ଼ାଏ
କିମ୍ବା ଭୁଜା ଉଖୁଡ଼ା ଦୁଇମାଣ (୭) ମୁକୁନ୍ଦା ହାତରେ କଣାଇ ଦିଅନ୍ତି
କିମ୍ବା କାହାର ଘରେ ଖାଇବାର ନ ଥିଲେ ତାହା ଭାଗ୍ୟରେ ପଡ଼େ ।
ଏପରି ଦେବାର ଶୁଣାଯାଏ, କିନ୍ତୁ କେହି କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ଯାହା-
ହେଉ, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ହୋଷ ଆଉ ବା ଗୁଣ ଆଉ, ଘରଠାରୁ ବାହାର
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ହାସ୍ ହାସ୍ କରୁଅଛନ୍ତି । କେବଳ କାନ୍ଦୁନାହିଁ ଜଣେ ।

୧ । ନିଜ ଗୃହ ସଂସାର ସୁଗୁରୁରୂପେ ପରିଗ୍ରହଣ କରିବାର ବୁଦ୍ଧି ।

୨ । ମୂଳରୁ ସୁଜା, ଆଦୌ, ଜମାରୁ ।

୩ । ହସ୍ତଗତ । ପୈଠ—ପ୍ରବନ୍ଧ, ଅଗତ, ଦାଖଲ ।

୪ । ପେଉଁ ହାଣ୍ଡିରେ ଧାନ ଉଠୁଅଛି ବା ଅର୍ଦ୍ଧହେକ ହୁଏ ।

୫ । ବୌଦ୍ଧମାନେ ଯୋଗ କଷ୍ଟକୁ ଲେଉଟାଇ ତଦ୍ଭାବ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ଡାକି ଦେବା ।

୬ । ଦୁଇ ପାଖର ଅଗରେ ତସରର ରଙ୍ଗ ନ ଥିଲା ଲାଗିଥିବା ପାଟିପୁଲି—
ଯାହାକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିଶୁମାନେ ଜୁଡ଼ାରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି । (ପାଟିପୁଲି, ପୁଲଲଗା କିନ୍ତା
ସୁତାର ପିତା) ।

୭ । ଶସ୍ୟାଦର ମାପ ବିଶେଷ । (୧ଭରଣ=୨୦ ଗୋଣୀ; ୧ଗୋଣୀ=୧୨ ମାଣ;
ଗୋଣୀର ତାରତମ୍ୟ ଅନୁସାରେ ମାଣର ତାରତମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।
ଯଥା—୪ ସେରଅ ଗୋଣୀର ମାଣ ୩ଭରରୁ ୧ଭର; ୬ସେରଅ ଗୋଣୀର
ମାଣ ୫ସେରରୁ ୬ସେର) ।

ମୁକୁନ୍ଦା "ହଲିଆ (୧) ପାକୁଆ ପାଟିଟା ଆଁ କରି ବୁଜି, ମାଂସଶୂନ୍ୟ
 ଡେଇଁ ହାତୀ ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟା ଲମ୍ବାଇ ଦେଇ ବାଡ଼କୁ ଆଉଜି ବସି
 ପଡ଼ିଅଛି । ମୁକୁନ୍ଦାର ଭିତ କୁଳରେ କେହି ଥିବାର ଜଣାନାହିଁ । ତାହାର
 ବସୁସ, ଜାତି, କୁଳ, ଗୁଣ ଗ୍ରାମର କଥା ଶୁଣିବେ ? ହଲିଆ ବାପୁଡ଼ା
 କଥା କିଏ ପଚାରେ ? ସେ ନିଜେ କହେ, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମୟରେ
 ଦାଈକୁ ଡାକିବାକୁ ଯାଇଥିଲା, ତାହା କୋଳରେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଏଡ଼େଟିଏ
 ବାପଦରୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆସିଅଛି । ହାଉଡ଼ା କଥା ହାଉଡ଼ା ମା ଜାଣେ;
 କେବଳ ମୁକୁନ୍ଦା ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମନକଥା ବୁଝୁଥିଲା । କୌଣସି କଥାରେ
 ସାଆନ୍ତାଣୀ ମନୋଦୁଃଖ କଲେ ମୁକୁନ୍ଦା ଆସି ଜଳ ଜଳ କରି ତାଙ୍କ
 ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହେ, ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ସେ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ଘୋଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ।
 ସେ ଗୁଡ଼ାଣୀ, ଅର୍ଥାର ମାରବ ବାଳୁତାରେ ସବୁ କଥା ଛୁଡ଼େ । ସାଆନ୍ତାଣୀ
 ସାନ୍ତନା ନ ପାଇ ତୁନି ହୁଅନ୍ତି । ସାଆନ୍ତାଣୀ କିଛିମାସ ମନୋଦୁଃଖ କଲେ
 ଯାହା ଆଖିରୁ ଝରେ ଝରେ ହୋଇ ପାଣି ବୋହି ପଡ଼ୁଥିଲା, ଆଜି ମରି
 ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେ କାନ୍ଦୁ ନାହିଁ । ଯାହାର ଜଗତର ସମସ୍ତ ସୁଖ, ସମସ୍ତ ଶାନ୍ତି,
 ସମସ୍ତ ଭରସା, ସମସ୍ତ ଆଶା, ସମସ୍ତ ସାନ୍ତନା, ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ଏକସଙ୍ଗରେ
 ଶେଷ ହୋଇଥାଏ, ସେ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । କେବଳ ସେ ବେଳେ ବେଳେ
 ଫି-ଫି ନିଶ୍ବାସ ପକାଇଅଛି । ବୋଧହୁଏ, ସେଥି ସକାଶେ ତାହାର ଶୁଷ୍କ
 ହୃଦୟ ପାଟିଯାଉ ନାହିଁ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ ମୁଣ୍ଡପାଖରେ ବସି ଏକଧାନରେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୁହଁକୁ
 ଅନାଇ ଅଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚଳ ପ୍ରବ୍ୟ ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଲୋତକ ବହିଯାଉଅଛି ।
 ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଆଖିରୁ କେହି କେବେ ଲୋତକ ଦେଖି ନାହିଁ, ଆଜି ନୂତନ
 ଦେଖାଗଲା । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସ୍ନେହ ମାୟା ମନତା ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଞା ଧର୍ମ କର୍ମ
 ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମନକୁ ଛୁଇଁ ନାହିଁ । ସେ ଭଲକରି ବୁଝିଥିଲେ, "ଟଙ୍କା ଏବଂ
 ମନୁଷ୍ୟାନାଂ ଚତୁର୍ବର୍ଗଫଳପ୍ରଦା ।" ଦିବା ରାତି ତାଙ୍କର ଟଙ୍କା ଥିଲା ଧାନ
 —ଟଙ୍କା ଥିଲା ଜ୍ଞାନ । ସେ ତୁନି ହୋଇ ବସି ଭାବିବାର ଅନେକ ଥର
 ଦେଖାଯାଇ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟରେ ଏକପ୍ରକାର ଜ୍ୟୋତି ତାଙ୍କ

ଆଖିରୁ ବାହାରୁ ଥାଏ । ସମସ୍ତ ଗର୍ଭଜାତ ଉତ୍ତଳ ଚରଙ୍ଗମାଳା ବେଳା-
ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ଲୁନ ହୋଇଗଲା ପରି ହୃଦୟଜାତ ନାନା ଆଶା, ନାନା
ଚିନ୍ତାର ଚରଙ୍ଗ ଆସି ଭୂଲତାର ଉପରିସରରେ ରେଖାକାର ଧରି ଲୁନ
ହେଉଥାଏ । ଆଜି ଭାବନା କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟରୂପ । ନେତ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧନିମିଳିତ,
ସ୍ପନ୍ଦନଶୂନ୍ୟ, ଅଶ୍ରୁମୁକ୍ତ । ମଙ୍ଗରାଜ କି ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସଳାଣେ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ?
ପ୍ରିୟବତ୍ସର ବିପ୍ଳୋଗ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ । ମଙ୍ଗରାଜେ କି ପବିତ୍ର
ଦମ୍ଭିତ୍ୟ ପ୍ରେମର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମଧୁସ୍ନାନ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ? କାହିଁ ? ସେ
ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ପ୍ରେମରେ ଦୁଇଟା କଥା ବଢ଼ିବାର ତ କେହି କେବେ ଶୁଣି
ନାହିଁ । ତେବେ ଆଜି ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳ କିପାଇଁ ? ଯାହା ହେଉ,
ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯେ ସେ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି, ସହଜ
ବିଶ୍ୱାସରେ ଆନେମାନେ ଏହା ବୋଧ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯାହାକୁ ଆଠ କଲସ
ମାଡ଼ି (୧) ବେଘା ଉପରେ ବିବାହ କରି ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି,
ସେ ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ ତାହା ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ ମାୟା ଥାଏ ।
ଏହି ନୈମିତ୍ତିକ ମାନବଧର୍ମ ଅତିଦ୍ରୁତ କରିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।
ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟର ସହଧର୍ମିଣୀ—ପ୍ରାଣାଧିକ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିଙ୍କ ଜନନୀ,
ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଖ-ଦୁଃଖରେ ଏକମାତ୍ର ସମଘଟିନୀ, ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ରୋଗରେ ଶୁଣ୍ଠିଷ୍ଟା-
କାରଣୀ, ବିପଦରେ ମନ୍ତ୍ରୀ, ଶ୍ୱେତ ରକ୍ଷାରେ ଧାତ୍ରୀ, ଭୂମ୍ଭେ ଯଦି ନିତାନ୍ତ
ପାଷାଣ ହୁଅ, ତାହାର ଗୁଣଗାରିମା ଅନୁଭବ କରିବାର ଶକ୍ତି ଯଦି
ନିତାନ୍ତ ଭୂମ୍ଭେ ନ ଥାଏ— ଜୀବନକାଳରେ ତାହାକୁ ପ୍ରେମକର ଅବା
ନ କର, କିନ୍ତୁ ତାହାର ବିଚ୍ଛେଦ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅବଶ୍ୟ ଭୋଗ କରିବାକୁ
ହେବ । ଆଜି ସାଧୁ ସଜରସୀ ପତିପତ୍ନୀଙ୍କ ଧାର୍ମିକା ସ୍ତ୍ରୀର ଗୁଣଗାରିମା
ଯେଉଁ ଲୋକ ଧରେମସ ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରିଅଛି, ତାହାର
ବିଚ୍ଛେଦ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯେ କରୁଅଛି ଅସହ୍ୟ, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଭାଷାର
ସୃଷ୍ଟି ହୋଇନାହିଁ । ତାହା ସ୍ତ୍ରୀବିପ୍ଳୋଗବିଧିର ବ୍ୟକ୍ତି କେବଳ ହୃଦୟରେ
ଅନୁଭବ କରେ । ନାଗସର୍ପ ଯାହାକୁ ଦଂଶନ କରିଅଛି, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି
ବିଷର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜାଣେ, କଥାରେ ବୁଝାଇବାର କଥା ନୁହେଁ । ସେହି

୧ । ଆଠଗୋଟି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ବେଳାରେ ବସି । ବିବାହ ବେଳାରେ
ଆଠଗୋଟି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ।

ବ୍ୟକ୍ତି ଜାଣେ, ଶୋଷିତବାହିନୀ ଶିଶୁ ସମସ୍ତ ଛୁଇଁଭିନ୍ନ ହୋଇଯାଇ ତାହାର ହୃଦୟ ଶୁଷ୍କରାବରେ ପଡ଼ିଅଛି, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଧକରେ ଜଗତର ସମସ୍ତ ସୁନ୍ଦର ପଦାର୍ଥର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସମସ୍ତ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟର ମାଧୁରିମା, ସମସ୍ତ ପୁଷ୍ପର ସୁଗନ୍ଧ, ସମସ୍ତ ସଜୀବତା ତା'ନିକଟରେ, ସମସ୍ତ ପବନର ଚିତ୍କାରରେ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ସେ ଆପଣାକୁ ମୃତଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଖାବିତ, ଖାବିତ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ମୃତ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ ।

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁଇଗୋଟି ନିଆଁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତଳତରଙ୍ଗମୟୀ ସର୍ପକୁମ୍ଭୀରସଙ୍କୁଳା କୁଳପ୍ଳାବନା ଚର୍ମଶୃଙ୍ଖଳ (୧), ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତଃସ୍ତୋତା ପୁତ୍ରସଙ୍କୁଳା କୁଳପ୍ଳାବନା ଫଲ୍ଗୁ । ହୃଦୟ ତ ମଙ୍ଗରାଜେ ବୁଝିଛନ୍ତି, ଫଲ୍ଗୁ ଚରକାଳ ନିମନ୍ତେ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲା । ମଦ୍ୟପର ସମ୍ମୁଖରେ ଗିନାଏ ଜଳ, ଗିନାଏ ମଦରା ଥୁଆ ହୋଇଥିଲେ ସେ ସୁରଗିନୀଟିକୁ ଅଧିକ ଆଦର କରେ ଏବଂ ଯତ୍ନରେ ରଖେ; ମାତ୍ର ଜଳଗିନୀଟିର ଏକାବେଳକେ ଅଭାବ ହେଲେ ସେ ତେତେବେଳେ ବୁଝିପାରେ ସୁର ଉନ୍ମାଦକାରିଣୀ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଜଳ ତାହାର ଜୀବନ ।

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଆନେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଓ ଅନୁତାପ ଉଭୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ଦୁଃଖରେ ମନୁଷ୍ୟ କାନ୍ଦେ, ଅନୁତାପରେ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । ଦୁଃଖ ହୃଦୟର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଙ୍ଗାର, ଅନୁତାପ ଭୃଷାନଳ । ନିଜର ଦୁଷ୍ଟତା ନିଜର ଅଯତ୍ନ ସହିତ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ନିକଟ ସମ୍ମୁଖ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରି ସେ ଅନୁତାପ କରୁଅଛନ୍ତି କି ? ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଂଖ୍ୟାଶତ ଦୁଷ୍ଟତା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଅଛି । କାହିଁ, କେବେହେଲେ ସେ ତ ଅନୁତାପ କରୁଥିବାର କେହି ଦେଖିନାହିଁ, କିଏ ବୋଲିପାରେ ? କ୍ଷଣପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ କିଏ ଜାଣେ ! ବିଶ୍ୱାସଯାତା ସମାନ ଉପାଦାନରେ ଜଗତରେ ସମସ୍ତ ନରନାରୀଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ରକ୍ତ, ମାଂସ, ଅସ୍ଥି, ମଳ, ମୂତ୍ରରେ ଯେପରି ଶରୀର ଗଠିତ, ସେହିପରି ଦୟା, ମାୟା, ସେହ,

୧ । ଭରତ ର ଭବିଷ୍ୟ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ବୁଲେଲେଖଣ୍ଡ ଅନୁଗତ 'ଚମ୍ପୁ' ନାମ ।

ମମତା, ହିଂସା, ଦେଶ, ନିଷ୍ଠୁରତା ପ୍ରଭୃତି ବୃତ୍ତିମାନଙ୍କରେ ମନ ଗଠିତ । ସେହି ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତି ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପେ ସମାନତାବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଯେବେ ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ ହୋଇ, ସୀମା ଲଘନପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟ ବୃତ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରେ, ତେବେ ସେ ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟତା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ତେତେବେଳେ ହୁଏ ତ ସେ ଦେବତା, ନଚେତ୍ ରାକ୍ଷସ ରୂପରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଓ ନାରୀୟ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ବୃତ୍ତିରେ ଗଠିତ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବୃତ୍ତି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେବ ରୂପରେ ପରିଣତ କରେ ଓ ନାରୀୟ ବୃତ୍ତି ରାକ୍ଷସକରିପକାଏ । ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ, ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଦୟାପରବଶ ହୋଇ ଅନ୍ୟର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ଆପଣାର ଜୀବନ ବିସର୍ଜନ କଲେ, ସେତେବେଳେ ତାହାକୁ କି ଦେବତା କହିବ ନାହିଁ ? ଯେତେବେଳେ ଶୁଣ, ଜଣେ ଲୋକ କେତେକ ଖଣ୍ଡ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁହତ୍ୟା କଲେ—ମିଳାଇ ଦେଖ, ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ରାକ୍ଷସ ସହିତ ତାହାର ମେଳ ହେଉଅଛି କି ନା ? ମାତ୍ର ଏପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସତରାତର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଚିରକାଳ ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ମନର ମୂଳ ଉପାଦାନ ସମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟମୟ । କୋଟି କୋଟି ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜଣକ ରୂପ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କର ରୂପର ମିଳନ ନାହିଁ । ମାନସ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । କାହାର କାହାର କୌଣସି ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ବଳବତ୍ତା, କାହାର ଦୁର୍ବଳା, କାହାର କାହାର ଚିରନିହତା । ସମୟ-ବିଶେଷରେ ଘଟନାଚକ୍ଷ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ନିହତା ବୃତ୍ତି ସମସ୍ତ ଜାଗରିତ ହୋଇ ଉଠିବାର ଦେଖାଯାଏ । ମଦ୍ୟପ ଦୁର୍ବର ଜଗାଇ ମାଧାଲ ପରମବୈଷ୍ଣବ ହେବେ କିଏ ଜାଣିଥିଲେ ? ଆଉ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବିଦେଶୀ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ପାଉଁଲ ଆଜି ପୂଜନୀୟ ମହର୍ଷି ପଦବାଚ୍ୟ । ଗାଧନନ୍ଦନ ରାଜର୍ଷି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଯୁଗବ୍ୟାପୀ ତପସ୍ୟା, ତତୋଧିକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠା, ମେନକାର ନିମେଷମାତ୍ର ଅଗ୍ରାଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଟଳିଗଲେ । ବିଶେଷ ଅନୁଧ୍ୟାବନ କରି ଦେଖ, ଏପରି ହଠାତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନର ମୂଳ କାରଣ

ଘଟେନା ଏବଂ ସଂସର୍ଗ । ଭଗବାନ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ମହାକାବ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ସୁରୁଣ ରଖିବାର ଉଚିତ—

“କ୍ଷଣମିତ୍ର ସଜ୍ଜନ ସଂଗତିକରେକା
ଭବତି ଭବାର୍ଥବତରଣେ ନୌକା ।”

ସନାତନ ବ୍ରହ୍ମଧର୍ମର ଉପଦେଶ—ତୁମ୍ଭେ ପାପକୁ ଦୃଶା କର, ପାପୀକୁ ଦୃଶା କର ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ବୃତ୍ତିର ବଶମ୍ବଦ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ଅନୁଚାପ କରେ, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ସେହି ବୃତ୍ତି ଆଜି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଉଠିନାହିଁ, ଏ କଥା କିଏ କହିପାରେ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଆନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ନେତ୍ର, ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ମନର ଭାବ କିପରି ଜାଣିବୁଁ ? ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖ ଏବଂ ଅନୁଚାପ ଯୁଗପତ୍ କିପରି ତାହାଙ୍କ ମନକୁ ବଶୀଭୂତ କରି କଣ୍ଠସ୍ତୋତ୍ର ଏବଂ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନଗୁନ୍ୟ କରି ପକାଇଛି, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଆପଣଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେବାର ଶକ୍ତିନାହିଁ । ଜିଜ୍ଞାସା ଯେପରି କଥା କହି ନ ପାରି ହାତ ଗୋଡ଼ ହଲାଇ ଆପଣା ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହିପରି ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡାଏ କହି ପକାଇଲୁଁ ।

ହେ ପାଠକ ଅବଧାନ, କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ଏତିକି ହେଉ, ଦେବଦୁର୍ଦ୍ଦଭ ଅହିଂସା ନାଗରା (୧) ବାଜଲୁଣି; ଶୁଭକରଜି (୨) ଗୋଟାଇ ମଙ୍ଗଳପେଡ଼ରେ (୩) ରଖିବା । ସକାଶେ ଗ୍ରାମର ସୁଲକ୍ଷଣୀ ଅହିଂସା (୪) ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଦାଣ୍ଡକୁ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି, ଏତିକି ହେଉ ।

‘ହରି ହରି ବୋଲ ମନ ।’

୧ । ମୃତ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀର ଶବ ସଙ୍ଗେ ଶୁଶ୍ରୂଷା ଯାଏ ବଜାଯିବା ନାଚରା ବା ଡୋଲ ।

୨ । ଅହିଂସା କରନ୍ତି—ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀର ଶବ ଶୁଣି ନବୁ ନିଆ ହେଲାବେଳେ ଶବ ଆଗେ ଆଗେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପେଉଁ ଖଇମିଶା କରନ୍ତି ବୁଣେ ।

୩ । ସିନ୍ଦୂରପେଡ଼ି ସିନ୍ଦୂର, ଫରୁଆ, ବଞ୍ଜଳପାତ, ଅରସି, ପାଳିଆ ମହମ ଅଦି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରସାଧନ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ବାର ରଖିବା ପାଇଁ ବେତର ବା ବାଉଁଶର ଛେଟପେଡ଼ି ।

୪ । ସଧବା ।

ଭ୍ରମବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ପୁଲିସ ତଦାରଖୀ

ପ୍ରତିଦିନ ଗୋବିନ୍ଦପୁରରେ ଯେପରି ରାତି ପାଢ଼େ, ଆଜି ମଧ୍ୟ
ଠିକ୍ ସେହିପରି ପାଢ଼ିଅଛି, କିନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ନାହିଁ । ମେଘଟା
ଝରଝର ଫରଫର କରୁଥିଲା । “ସକାଳ ମେଘ ମେଘ ନୁହେଁ, ସକାଳ
କୁଣିଆ (୧) କୁଣିଆ ନୁହେଁ ।” ଆକାଶଟା ଟିକିଏ ସଫା ହୋଇ ଗଲଣି,
ବଲ୍ଲବଲ୍ଲ କାମ ସରିଛି, କେହି ବିଲବାଡ଼କୁ ଯିବାକୁ ନାହିଁ । କେହି
ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ବାଟଣା ବାଟୁଛି, କେହି ଗୁଡ଼ାଳକଡ଼ାରେ ଲାଗିଛି, କେହି
କେହି ଝାମ୍ପି (୨) ଟାଏ ମୁଣ୍ଡେଇ ହାତରେ ଦଉଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ, ‘ବା ଟାଏ ଧରି
କାହାଳୀଟାଏ (୩) ଓଟ ଓଟାର (୪) ବହୁଜି (୫) ଟାଏ କାନ୍ଧରେ
ପକାଇ ଘାସ କାଟିବାକୁ ବାହାରି ଅଛି । କେହି ପିଢ଼ାରେ ଚଢ଼ି
କଖାରୁ ଡକ ସଲଖିଦେଉଛି । ଘରେ ଲୁଣ ନ ଥିବାର ଶୁଣି ହରି ପୁଡ଼ାଣ
ବିକ୍ରୟ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ଆପଣା ଶ୍ରମ୍ୟାର ଅପରିମିତ ବ୍ୟୟଶୀଳତା
ସାବ୍ୟସ୍ତ କରୁଅଛି । ମାଈକିନ ଆମାନେ ବାସି ପାଇଟି ସାରି ବାଡ଼ି
ପେ ଖଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲେଣି । ଚନ୍ଦ୍ରୀ ସାଇଟା ଝସ୍—ଦୁମ୍—ଝସ୍—ଦୁମ୍—
ଶବ୍ଦରେ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଅଛି । ଚନ୍ଦ୍ରୀଆଣିମାନେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଖଡ଼ର
ଖଡ଼ର କରି ନଟେଇ ବୁଲଇ ପକ ଉଠିଛନ୍ତି । ବେଳ ଅନ୍ଧାର ଭଳି ଘଡ଼ି କି
ଦଣ୍ଡେ ଦୁଇ ଦଣ୍ଡ ବେଣି, ଶାମସାନ୍ତ ଘର ହଳିଆ ଗୋପାଳ ସାମଲ
ଝାମ୍ପି ଟାଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ କୋଡ଼ଧରି ନଇପଡ଼ି ଭଲର ହୁଡ଼
ବାନ୍ଧୁଥିଲା । ବାଟପାଣିଆ ବିଲ, ସାଆନ୍ତ ଘର ହଳିଆ ଘରୁଆ
ଗୋବରା ଜେନା ଘରଆଡ଼କୁ ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲୁଅଛି । ଗୋପାଳିଆ ଉପରେ
ନଜର ପଡ଼ିଯିବାରୁ ତାକୁ ହାତ ଟେକି ଇସାରା କରି ପାଖକୁ ଡକ କଲା ।

୧ । ଅଛୁ, ଦୃଢ଼ଗତ ବ୍ୟକ୍ତି ।

୨ । ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ତାଳପତ୍ରର ଟୋପି ।

୩ । ପଥ ଅବରଣରେ କରାଯିବା ଧୂଆଁ-ପତ୍ରର ବଡ଼ ପିଢ଼ା ।

୪ । ଗଞ୍ଜେଇ ଧୂଆଁ ଅଦି ଶୋଷିବା ।

୫ । ଭରଦଣ୍ଡ ।

ତାକୁ କହିଲ, “ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଘର କାମରେ ଯାଉଛି, ଘର ଗୁପ୍ତ କଥା ।
 ତୋତେ ବିଶ୍ୱାସ ପାଏ ବୋଲି କହୁଛି ।” ତାହା କାନରେ ତୁନି ତୁନି
 କରି କଣ କହିଲ, “ବୁଝି ଖବରଦାର ! ଏ କଥା ଯେମନ୍ତ ଆଉ କାହା
 କାନରେ ନ ପଡ଼େ, ସାଆନ୍ତଙ୍କର ମନାଅଛି ।” ଦୁଷ୍ଟରୁଆ ଯାଉଁ ଯାଉଁ
 ବାଟରେ ମକରଜେନା ପାଖକୁ ଭେଟିଲ, ତାହା କାନରେ ମଧ୍ୟ ତୁନି
 ତୁନି କେତେଟା କଥା କହି କଥାଟା ଗୁପ୍ତରେ ରଖିବା ସକାଶେ ଉପଦେଶ
 ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । ତାହାବାଦ୍ ଦିନେଇ ସାହୁ, ବିନୋଦିଆ, ନଟବରିଆ,
 ଶ୍ୟାମା ମା ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ
 ତୁନି ତୁନି କହି ସେହିପରି ଗୁପ୍ତରେ ରଖିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲା ।
 ଗୋପାଳିଆ କାମ କରିବ କଣ, ସାଉ ପାଖକୁ ଧାଇଁଲା । ହରି ସାହୁ କହିଲା
 ଶାମ ସାହୁକୁ, ହଟିଆ କହିଲା ନଟିଆକୁ, ଜେମା ମା କହିଲା ଶାମା ମାକୁ,
 ଶ୍ରୀମତୀ କହିଲା କନ୍ୟା ବୋହୂକୁ; ଗ୍ରାମ ଗୋଟାଯାକ କୁହା କୁହୁ
 ହେଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କର ତୁନି ତୁନି କଥା, ଗୋପନ ରଖିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର
 ଉପଦେଶ । କେହି କହିଲା, ଉଛୁଣି ଜମାଦାର ପହଞ୍ଚିବ, ଆଉ ଜଣେ
 ପ୍ରତିବାଦ କରି କହିଲା, ନାହିଁ ନାହିଁ ଶୁଣି ମାମଲା, ଦାବୋଗା ନିଜେ
 ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଆସିବେ; ମାସ ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ଲୋକମାନେ କହିଲେ,
 ଏ କି ତମ ଅମ ଘର କଥା ? କଟକରୁ ନିଜେ କୁମ୍ଭୀର ପଲଟଣ,
 ଘେନି ଆସିବ, ଗାଁ ଲୋକେ ଯେ ବନ୍ଧାଛନ୍ଦା ହେବେ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ,
 ସବିବାଦସମ୍ମତ । ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ଗାଁ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ବୋହୂ
 ଗୁଡ଼ାକ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିପଡ଼ି ଘରକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଲୁଗା ଚପୁଡ଼ିବାକୁ ବେଳ
 ନାହିଁ । ଲୁଗା ଧଡ଼ର ଧଡ଼ର ବାଜି ଗୋଡ଼ତଳେ ଜରଜର ହୋଇ ପାଣି
 ବୋହି ପଡ଼ୁଅଛି । ଚଞ୍ଚଳରେ ମାଟିଆ ପୂରାଇ ପାରି ନାହିଁ; ଅଧ ମାଟିଆଏ
 ପାଣି । ବେଶି ଦେଶକୁତୈଷୀମାନେ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା କଲପରି ଘଟର
 ଘଟର କରି ଘର ଗର୍ଜନ କରୁଅଛି । ବେସହସ୍ତ ଅବଧାନେ ସହସା
 ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେବାରୁ ଗୁଟ ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ଗୋହସ୍ଥରେ ଘର ଗୋଳମାଳ
 କରି ଧା ଧଉଡ଼ ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି । ଶୁଣି ଆସାମୀକୁ ପୁଲିସ ବାନ୍ଧି
 ନେଲାପରି ଗୋଟାଏ ସାନ ପିଲାକୁ ବଡ଼ ଗୁଟ ଧରି ଘେନି ଯାଇଥିଲେ ।
 ସେହି ପିଲାଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ବେଶି ଧାଇଁଛି ।

ଦୁଷ୍ଟର ଆ ଫେରିଆସି ସାଆନ୍ତୁ ଖବର ଦେଲୁ, ଗୋବରା ଜେନା
 ଘରେ ନାହିଁ; ସେ କାଲି ରାତିରୁ ଘରକୁ ଯାଇନାହିଁ । ସାଆନ୍ତେ ପ୍ରଥମେ
 ହଳିଆ ପଠାଇଲେ, ତାହା ବାଦ୍ ଆସେ ତନ୍ତ୍ରୀସାଇ ଦୁଆର ଦୁଆର
 ବୁଲିଲେ । ଜଣକର ସୁଦ୍ଧା ଭେଟ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଆଉ ଯାହା ଦୁଆରକୁ
 ଯାଆନ୍ତେ, ତାହାର କବାଟ କଲା, ଘରେ କେହି ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜେ
 ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ି ଘର-ବାହାର ହେଉଛନ୍ତି । କାହାରି ଭେଟ ନ
 ପାଇ କିଛି ସ୍ଥର କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଦୁଷ୍ଟର ଆ ହଳିଆ ଗୋଟାଏ ଠେଙ୍ଗା
 ଧରି ବାଡ଼ିପଟରେ ବୁଲୁର ତଡ଼ୁଅଛି । ଯୋଡ଼ାଏ ଭଲୁଆ କିଆ ବଣ
 ଭିତରେ ପଶି ଜଳ ଜଳ କରି ଓଳକୁ ଚାହିଁ ତୁନି ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ବେଳ ଦୁଇ ପ୍ରହର ଗଡ଼ିଗଲା । ଗୋବରାପୁର ଗ୍ରାମ ପୁରୀମୁଣ୍ଡରେ
 ଗୋଟାଏ ଟାଙ୍ଗଣ (୧) ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ଏକ ବିଶାଳ ମୁଠି ସୁଆର (୨)
 ବେଶାଗଲେ । ସୁଆରଙ୍କ ବିଶାଳ ଦାଢ଼ି ଛୁତି ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇ ଅଛି ।
 ଦେହର ଛ କଲିଆ (୩), ଡିଲ୍ଲହାତ ଚପକନ୍ (୪), ମୁଣ୍ଡରେ କାମ୍-
 ଦାନ (୫) ଲୁଗାର ବାଙ୍କଟୋପି, ଗୋଡ଼ରେ ଡିଲ୍ଲ ପାଇଜାମା (୬) ।
 ଘୋଡ଼ା ଠକ୍ ଠକ୍ କରି ମିଠା କଦମ (୭) ଚାଲୁଅଛି । ଆଗରେ
 ପଛରେ ପାଞ୍ଚଜଣ ଠେଙ୍ଗାସୁର ଚୌକଦାର ନସର ପସର (୮) ହୋଇ
 ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଗୋବରା ଜେନା ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଦେଇ
 ଧାଇଁଛି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦୁଆର ଆଗରେ ଗୋବରା ପଛମୁହଁ କରି ଛୁଡ଼ା
 ହୋଇଗଲା । ସୁଆର କହିଲେ, ‘ଏହି ଘର ?’ ଗୋବରା ହାତଯୋଡ଼ି

୧ । ତଟୁଘୋଡ଼ି, ଯୁଦ୍ଧଜାତି ଘେଟକ ବିଶେଷ ।

୨ । ଅଣ୍ଟାରେସ୍ତ୍ରା, ସବାର ।

୩ । ପହଁରେ ଛଅଗୋଟି କଲି ଥାଏ, କଲି — ବୃତ୍ତୀର କାଶ ଓ ପକେଟ ପାଖରେ
 ଦିଅଯିବା ତ୍ରିକୋଣ ବା ତରୁଣ୍ଡେଶବିଶିଷ୍ଟ ପୃଥକ ବସ୍ତୁଶସ୍ତ୍ର ।

୪ । ଅଜାନୁମିଳିତ ଗସ୍ତ ବୃତ୍ତି ।

୫ । ବୁଣା ହେବାବେଳେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରକ୍ତ ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ଫୁଣ୍ଟି ସୂତାଲୁଗା ।

୬ । ଗୋଡ଼ମୁଣା, ପତଲୁନ ।

୭ । ଅଣ୍ଟାର ଗଡ଼ବିଶେଷ ।

୮ । ହଲି ହଲି ।

କହିଲେ, “ଖୋଦାକର୍ମ୍ମ ।” ସୁଆର ଘୋଡ଼ାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ି ‘ବସ୍ ମିଲ୍ଲ’ କହି ନିଃଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇଲେ ।

ଘଡ଼ିକ ଉତ୍ତରେ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାଣ୍ଡରେ ଆସୁଥିବା ଏକ ଘୋଡ଼ା-ସୁଆର ଦେଖାଗଲା । ଘୋଡ଼ାଟି ଦଳଝିଆ (୧) ତଟୁ (୨) ବସୁସ ପ୍ରବାଣତାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଦେହର ପଞ୍ଜର ହାଡ଼ଗୁଡ଼ାକ ଉପରକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଅଛି । ପଛ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ ଘଷିହୋଇ ଲେମ୍ବୁଲୁନ୍ୟ ଘା’ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଗଲାଣି । ଖୋଲ (୩) ପଶିଯାଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟା ବାହାର ପଡ଼ିଅଛି, ପିଠିରେ ଖୁଗୁଣ (୪), ତାହା ଉପରେ ଲଲ ବନାତର ଗୁରଜମା (୫) । ସୁଆରଟି କିନ୍ତୁ ବଶାଳ ଶରୀର; ଶୋଷାକ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ଲୋକ ଭଳି —ମାଣିଆବନ୍ଧ ଗୁରପୁଲିଆ (୬) ଧୋଡ଼ ପିନ୍ଧା, ଦେହରେ ବଳଲଗା (୭) ଗନ୍ତା (୮), ମୁଣ୍ଡରେ ମଝିସିଆ ଛପୁଲିଆ ରଫୁମୀ (୯) ବନ୍ଧା । ଘୋଡ଼ା ପଛରେ ଜଣେ ଚୌକଦାର ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଡାହାଣ ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ବାସଙ୍ଗଛଡ଼ି ଧରି ବାଡ଼ୋଉଅଛି ଏବଂ ପଟିରେ ଟାକର (୧୦) ପୁଟାଉଅଛି । ସରସ ପାଣତୋକା ଖଣ୍ଡେ ଘୋଟ ଦଉଡ଼ି ବାଗଡୋର (୧୧) ଲଗାଇ ଆଗରେ

୧ । ପେଉଁମାନେ ଦାନା ଖାଇବାକୁ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ, କେବଳ ଦଳ-ଘାସ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି

୨ । ତଟୁ — ଛେଟଘୋଡ଼ା ।

୩ । ଗହ୍ୱର ।

୪ । ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ଗୁରଜମା ତଳେ ପକାଯିବା ମୋଟା ବସ୍ତ୍ରର ଅବନ ।

୫ । ଘୋଡ଼ାପିଠିରେ ପଡ଼ିବା ତୁଳାପୁର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ରନିର୍ମିତ କେ.ମଲ ତତୁଷୋଣ ଆସ୍ତରଣ ବିଶେଷ ।

୬ । ଯାଡ଼ରେ ଗୁରଧାଡ଼ି ପୁଲୁଥିବା ବସ୍ତ୍ର ।

୭ । ବାଲୁଣୀ, ବାନ୍ଧିକା ଦଉଡ଼ି ।

୮ । ଏକପ୍ରକାର ବୁରୁଡ଼ା । ଏ ବୁରୁଡ଼ାରେ ଦୁଇ କଡ଼ରେ ପଟି ବା ଡୋର ଲଗିଥାଏ । ବୁର୍ଜି ବୁ ଦେହରେ ପିନ୍ଧିସାର ଦୁଇଅଡ଼ୁ ଡୋରକୁ ଉଡ଼ିଅଣି ଗଣ୍ଠି ପକାଇଲେ ବୁର୍ଜାଟି ଦେହରେ କସି ହୋଇ ଲଗିରହେ ।

୯ । (ରେଶମୀ) — ରେଶମ ନିର୍ମିତ ତଦର ।

୧୦ । ତାଳୁରେ ଲଦି ଲଗାଇ ଶବ୍ଦ କରିବା ।

୧୧ । ଘୋଡ଼ାର ମୁଖରେଛୁ । ଘୋଡ଼ା ମୁହଁରେ ଲଗାଯାଇଥିବା କଞ୍ଜେଇର ଏକ-ପାଖରେ ଏ ଡୋରକୁ ଲଗାଇ ଘୋଡ଼ାର ମୁଣ୍ଡ ବାଟେ ବୁଲାଇ ଆଣି କଞ୍ଜେଇର ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ସଂଲଗ୍ନ କରିଯାଏ ଓ ତହିଁର ଲମ୍ବ ଅଂଶକୁ ଘୋଡ଼ା ଟହୁଲୁଇବା ଲୋକ ଧରେ ।

ଭୁଞ୍ଜିବୁ । ଘୋଡ଼ାଟା ବେକ ଲମ୍ବ କରିଦେଇ ବଡ଼ କଣ୍ଠରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଟଳ ଟଳ ହୋଇ ଚାଲୁଅଛି । ଏହି ସୁଆର ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ ସୁଆରଙ୍କ ପରି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦୁଆର ଆଗରେ ଜଣେ ଲୋକ କାନ୍ଧରେ ଦୁଇ ହାତ ଭରାଦେଇ ଓହ୍ଲାଉଁ ଓହ୍ଲାଉଁ ହାମୁଡ଼ ପଡ଼ିଗଲେ । ଉଠି ପଡ଼ି ସେହି ଲୋକ ଗାଲରେ ଠୋକର ଚାଲୁଥାନ୍ତା ଏ ମାରଲେ—ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକମାନେ ଜାଣନ୍ତି, ସେହି ଲୋକର ଅସାବଧାନତାରୁ ଏହି ପତନର କାରଣ ଅଟେ । ନୋହିଲେ ଏପରି ପକ୍କା ସୁଆର ପଡ଼ିବାର ନୁହେଁ । ସୁଆର ଓହ୍ଲାଉଥିବା ମାସକେ ସରସ ପିଲା ଧରୁ ଧରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରଥ ଆଗ ଶରଧା-ବାଲିରେ (୧) ଭକ୍ତ ଗଡ଼ଗଲ ପରି ଘୋଡ଼ାଟା ଭିନ୍ନ ଚାରି ଥର ଗଡ଼ିଯାଇ ଠିଆ ହେଲା । ଘୋଡ଼ାଟା ଧୁଳିରେ ଗଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ସୁଆର ମଧ୍ୟ ଦାନ୍ତନିସିଡ଼ି ଦେହର ଛାନ ଅସ୍ଥାନର ଯାହୁରୁଡ଼ାକୁ ଭୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇଲେ ।

ସେଣ୍ଟ ଇନାଏଟ ହୋସେନ୍ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଜଣେ ଅଭିଳାଷୀର ପୁଲିସ୍ ଦାସ୍ତାଗା, ପାଣିଈଲମରେ ଭାରି ମଜବୁତ । ଓଡ଼ିଆ ନାଲିଏକ ଇଲମ୍ ସେଥିସକାଶେ ସେ ଲେଖି ନାହିଁ । ସରକାରୀ କାଗଜରେ ପାଣି ଦସ୍ତଖତ କରନ୍ତି । ଲିଏକଟା ହେତୁରୁ ବାର ବରଷ ହେଲା ଏକ ଇଲମରେ କେନ୍ଦ୍ର ପଡ଼ା ଥାନାରେ ଅଛନ୍ତି । ଗଲା ବରଷ କେବଳ ସଦର କଚେରୀ ସେରସ୍ତଦାର ଆଉ ପେସ୍ତାରିଙ୍କ ପାଖେ ଫରମାସ୍ ପହଞ୍ଚିବାରେ ବିଳମ୍ବ ହେବାରୁ ଥରେ ବଦଳିର ଗୋଲମାଲ ଶୁଣାଯାଇଥିଲା । ମୁନ୍ସି ଚନ୍ଦ୍ରଧର ଦାସ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଓଆକଫିକାର (୨) ପୁଲିସ୍ ଅମଲ । ଏହାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ପଢ଼ି ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ଭାରି ଖୁସିଥିବାର ଗୌକଦାରମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସବଦା ଶୁଣାଯାଏ ।

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ କଚେରୀ ମେଲରେ ପୋଲିସ୍ କଚେରୀ ବସିଅଛି । ଖୋଦ ଦାସ୍ତାଗା ସେଣ୍ଟ ଇନାଏଟ୍ ହୋସେନ୍ ଖଣ୍ଡେ ସତରଞ୍ଜିରେ ଦାଢ଼ି ମେଲଇ ଦେଇ ବସିଛନ୍ତି । ଆଗ ଡାହାଣ ପାଖରେ ମୁନ୍ସି ଚନ୍ଦ୍ରଧର ଦାସ

୧ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡର ବା ରଥ ଦାଣ୍ଡର ପବିତ୍ର ଟୁକ । ଭକ୍ତମାନେ ଏହାକୁ ଭକ୍ତି ସହିତ ଦେହରେ ବୋଲି ଦୁଅନ୍ତି ।

୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅଭିଳାଷୀ ।

ହେଁସ ଉପରେ ଚିତ୍ତ ଘୋଡ଼ା ଚାରିଜାମାରେ ବସିଛନ୍ତି । ଆଗରେ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରରେ ବରକନ୍ଦାଜ ଗୋଲମ କାଦର ଏବଂ ହରିସିଂହ ଏବଂ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଚୌକଦାର ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଗମତନ୍ତ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଗ୍ରେପ୍ପାର(୧)ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ନଜରବନ୍ଦୀରେ(୨)ମୁଣ୍ଡକୁ ତଳେ ପୋତି ଦେଇ ବସିଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କଘର ଚାରିପଟେ ମହାସଭା ବସିଗଲଣି, ବାହାର ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ, ଭିତର ମନୁଷ୍ୟ ବାହାରକୁ ଆସିବାକୁ ହୁକୁମ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏକତରଫ କରିଦିଆଯାଇ ଘର ଖାନାତଲସି(୩) ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଘରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସିନ୍ଦୂକ ପେଟେର ଆଡ଼ଖୁର ତଲାସ ହେଲା, ଧାନ ଅମାରରେ (୪) ଲୁହା ଗଜ ମାରି ତଦାରଖ ହେଲା, ଶରହାଣ୍ଡି ଖୋଜାଗଲା, ଦୁଇଗୁରି ଜାଗା ଖୋଜାଗଲା, ଦୁଇ ଗୁରି ଜାଗା ଗୁଲ ଓଲଟ(୫) ଗଲା, କୌଣସି ସନ୍ଦେହୀ ମାଲ ଠିକଣା ହେଲା ନାହିଁ । କେବଳ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପହଡ଼ଘରୁ ତିନି ଗୁରି ହାତ ଲମ୍ବ ରେକେମୋଟ (୬) ଗୋଟାଏ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା ବରାମଦ ହେଲା । ବାଡ଼ି ପଛ ଓଲଟ (୭) ତଳେ ଗୋଟାଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡେ ପୁରୁଣା ହେଁସରେ ଘୋଡ଼ା ହୋଇ ଥିବାର ବରାମଦ ହୋଇ (୮) ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ଅଣାଗଲା । ସେହି ଲମ୍ବ (୯) ତନ୍ତ୍ରୀଆଣା ସାରିଆର ଥିବାର ଗୋବରା ଜେନା ସନାକ୍ତ (୧୦) କଲା । ଦାବେରା ଦାଡ଼ିରେ ହାତ ଗୁଲଇ କହିଲେ, “କେଉଁ ଗମତନ୍ତ୍ରର ମଙ୍ଗରାଜ ! ଅବ୍ କ୍ୟା ମତଲବ ହେଁ—

- ୧ । ଗୁଜାଦେଶରେ ଅପରାଧୀ ବା ସନ୍ଦେହୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧରବା ବା ବନ୍ଦୀ କରିବା ।
- ୨ । କଡ଼ା ବା ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖାଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
- ୩ । ସନ୍ଦେହଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଘର ତଦାରଖ ।
- ୪ । ଶସ୍ୟାଗାର ବା ଧାନକୋଠି ।
- ୫ । (ଉଲଟ) — ଗୁଲ ଉପରୁ ଛୁଆଣି ହୋଇଥିବା ନଡ଼ାକୁ ଓଟାର ଆଣିବା ।
- ୬ । ରେକା — ଗୁଡ଼ାଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ମଝିଆଙ୍ଗୁଠିର ପରସ୍ପର । ଗୁଡ଼ାଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ମଝିଆଙ୍ଗୁଠି ପରମାଣ ମୋଟା ।
- ୭ । ଘରଗୁଲର ସ୍ଥାନ ।
- ୮ । କୌଣସି ଅପରାଧଦଳିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖୋଜି ବାହାର କରିପାଇ ।
- ୯ । ଶବ୍ଦ, ସ୍ବତନ୍ତ୍ରତା ।
- ୧୦ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁକୁ ଚିହ୍ନଟ କରିବା ।

ରତନପୁର ଡୋମ୍ ଲେକୌକା ମାମଲ ଇଆଦ୍ (୧) ହେ କି ନାହିଁ ?” ମନ୍ଦି କହିଲେ, “ଏକା ମାଘରେ ଶୀତ ଗଲ ବୋଲି ମଙ୍ଗରାଜେ ମନେ କରିଥିଲେ ପରା!” ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋପନରେ ସନ୍ଧାନ କରି ବୁଝିଲୁ, ରତନପୁର ଡୋମ୍‌ମାନଙ୍କୁ ଜେଲ କରାଇଦେବା ସକାଶେ ମଙ୍ଗରାଜେ ଦାବୋଗାକୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଲୁଣ ଯାଗିଥିଲେ, ମାତ୍ର ପାକି ଦେଇଥିବାରୁ ଦାବୋଗା ସେହି କଥାଟା ମନେ କରାଇଦେଲେ ।

ମାମଲ ତଦାରଖି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମନ୍ଦି ଚନ୍ଦ୍ରଧର ଦାସ ବିଶାଳ ବସ୍ତ୍ରାଳ (୨) ପିଟାଇ ସେରସ୍ତା (୩) ମେଲିଦେଲେ । ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ବନ୍ଦା ମୁହଁରେ ଶୋଲ ! ବିଶ୍ୱା ଦିଆ ଚନ୍ଦ୍ରବାସନର ଦୁଆର ଆଗରେ ଥୁଆଗଲା । ପାହାଡ଼ ଗୋଟାଏ ଶରକଲମ (୪) ଶିଶୁକାଠ ବେଶିଆ କୁଣ୍ଡରେ କାଟି ଖଣ୍ଡେ ସାନ କାଗଜରେ ପରାସ୍ତା କଲେ । ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଦେବ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଚରଣେ ଶରଣ, ଶ୍ରୀ ବଳଦେବଖଣ୍ଡଙ୍କ ଚରଣେ ଶରଣ, ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣେ ଶରଣ, ଶ୍ରୀ ଗ୍ରାମଦେବଖଣ୍ଡଙ୍କ ଚରଣେ ଶରଣ ଇତ୍ୟାଦି ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କ ନାମ ଲେଖି କଚେରୀ କାମରେ ହାତ ଦେଲେ ।

ସରକାର କୁମ୍ଭୀର ବାହାଦୁର ମୁଦେଇ (୫) । ଶମତନ୍ତ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ସା: ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ଜ: କଟକ, ମୁଦାଲ (୬) ।

ସାର୍ବଥୀ ନାମକ ତନ୍ତ୍ରୀଆଣିକୁ ବଧ କରି ତାହା ଘରୁ ନେତ ନାମକ ଗାଈ ଏକରାଶ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାଲ ଲୁଟିତରାଜ କରି ଆଣିଥିବାର ମୋକଦ୍ଦମା ।

ଗୃହ ତଲସ ହେଲା—ବରକନ୍ଦାଜ (୭) ଚୌକିଦାରମାନେ ଗ୍ରାମଯାକ ବୁଲି ଆସି ଖବର ଦେଲେ, ଗ୍ରାମରେ ପୁରୁଷ ଲୋକ ଜଣେ

୧ । ସୁରଣ, ମନେ ପକାଇବା ।

୨ । କାଗଜପତ୍ର ଏକଟ ବକା ଯାଇଥିବା ସୁଡ଼ା ।

୩ । ସରକାରୀ କାଗଜ ।

୪ । ଶରତୁଣର କଲମ ।

୫ । ପଞ୍ଚଜିଦାସ ମକଦ୍ଦମାରେ ବରୁର ଗ୍ରାଥୀ ।

୬ । ଫୌଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ଆସାମୀ ।

୭ । ପିଆଦା, ଚପରାସୀ ।

ନାହିଁ, କବାଟ ଫାଙ୍କରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଯେ ଜବାବ ଦେଲେ ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା—ଆଠ ପଣ ଲୋକ ଯାଇଛନ୍ତି କୁଣିଆଘରକୁ, ଚାରି ପଣ ଗୋରୁ ଖୋଜି, ଦୁଇ ପଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ, ଦୁଇ ପଣ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ବାଧକ । କେବଳ ଦୁଇ ପଣ ଭଲ ଲୋକ ଭଲ ଗ୍ରାମବାସୀ ଗୁଡ଼ା ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝି ଆସେ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । ଗ୍ରାମର ଲୋକ ହାଜର ନ ହେବାରୁ ଦାସୋଗା ଖପା ହୋଇ ବରକନ୍ୟାଜମାନଙ୍କୁ ଉଲ୍ଲୁ, ଗଧା, ବେକୁଫ୍, ନାଲ୍‌ଏକ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ବୋଧନ କରିବାରୁ ଗ୍ରାମଯାକ ହୁରି ହାଲର (୧) ପଡ଼ିଗଲା । ଗୁମାଗୁମ୍‌ମାଡ଼ ଆଉ କବାଟ ଭଙ୍ଗା । ସନ୍ନିପାତ ରୋଗୀ କତରା ଘୋଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ି ଯମକୁ ଫାଙ୍କିଦେଇ ଦୁଇ ଦିନ ରହି ଯାଇପାରେ; ମାତ୍ର ପୁଲିସକୁ ଫାଙ୍କିଦେବ କିଏ ? ପୁରୁଷ ଲୋକଗୁଡ଼ିକ ସଳଖ ସଳଖ ଘରୁ ବାହାର ଆସିଲେ । ଦୁଇ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ଶି ଜଣ ଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଜବାବଦାୀ ଗ୍ରହଣ କରଗଲା । ପ୍ରଥମ ଦିନରେ ଦୁଇ ଜଣ ଚୌକିଦାର ହମରାଏ (୨) ଲୁସ ମାଇନା ସକାଶେ କଟକ ଶୁଲ୍ଲଣ ଦିଆଗଲା । ମୁନ୍‌ସି ସାହେବ ଜେଲଖାନା କଏଦୀଙ୍କ ତପୁର ଅଡ଼େଇ ଦିଆ ହରିତାଳି କାଗଜରେ (୩) ଜବାବଦାୀ (୪) କଲମ ବନ୍ଦ କରି ପକାଇଲେ (୫) । ଆପଣଙ୍କ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ସେଥିରୁ କେତେକ ଜଣ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ଜବାବଦାୀ ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁ—

୧ ନମ୍ବର ଗୁଡ଼ା—ତରଫ ସରକାର କୁମ୍ଭାଦି ବାହାଦୁର,
“ମୋ ନାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଜେନା, ବାପର ନାମ ଗୁଣ୍ଡିଆ ଜେନା, ମୁତୋଫା
(୬), ଜାତିରେ ପାଣ, ବୟସ ୪୫ ବର୍ଷ, ପେଷା—ଗ୍ରାମରେ ଚୌକିଦାର ।
ସା: ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ପ୍ର । ବାଲୁକିଶ । ଜିଲ୍ଲା କଟକ ।

୧ । ଉଚ୍ଚଧନ ।

୨ । (ଅମୁକର) ଜମାଦାରରେ ।

୩ । ଫୁଟେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ପଦ୍ମପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ହାତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ହଳଦିଆ କାଗଜ ।

୪ । ଲିପିବଦ୍ଧ ସାକ୍ଷୀର ଉକ୍ତି ।

୫ । ଲେଖିବା ।

୬ । ମୃତସନ୍ତକ—ସ୍ବାକ୍ଷର ବଦଳରେ ଅକ୍ତିତ ଚିହ୍ନ ।

ମୁଁ ମୌଜା ମଜକୁର ଚୌକିଆ, ସାରା ରାତି ଗ୍ରାମରେ ଠିଆ ପଡ଼ିବ ଦିଏ । ଗଲ ରାତିରେ ପଡ଼ିବ ଦେବା ସମୟରେ ଅଧରାତି ଅନ୍ଧାର ସାରିଆ ‘ଚନ୍ଦ୍ରୀଆଣି’ ମାରି ପକାଇଲ, ମାରି ପକାଇଲ” ବୋଲି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ବାଡ଼ି ପଛଆଡ଼େ ଡୁରି ପକାଇଥାଏ, ମୁଁ ଶୁଣିଅଛି । ତାକୁ କେହି ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିରେ ମାଇଲ ପରି ଜଣାଯାଉଥାଏ ।”

ଧୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲେ, “ନା ମୁଁ ସେ ସମୟରେ ମଙ୍ଗରାଜକୁ ଦେଖି ନାହିଁ ।” ପୁନର୍ବାର କହିଲେ, “ହଁ ହଁ, ତାଙ୍କ ପାଟି ଶୁଣିଅଛି । ଏହି ଗାଈ ସାରିଆର । ଏହାର ନାମ ନେତ । ଆଜକୁ ମାସେ ଦେଲେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଅଗଣାରେ ବନ୍ଧା ହେବାର ଦେଖୁଅଛି । କିପରି ଏଠାକୁ ଆସିଲ, ଜାଣେ ନାହିଁ ।” ପୁନର୍ବାର କହିଲେ, “ମଙ୍ଗରାଜେ ବାନ୍ଧି ଆଣିଛନ୍ତି ।”

। ଏ ବାଡ଼ି ସନ୍ତକ ଗୋବରା ଜେନାର ସହି ।

୨ ନମ୍ବର ଗୁଡ଼ା—ସନା ରଣା ପ୍ରଥମେ ହାଜର ହୋଇ କୌଣସି କଥା ଜାଣି ନ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ କଲ । ଦାବୋଗାସାହେବ ଭାରି ଖସିପା ହୋଇ ତାହାକୁ ଚାଟିଶାଳୀ ବୁଲାଇ ଆଣିବା ସକାଶେ ହୁକୁମ ଦେବାରେ ସେ ଦୁଇ ଜଣ ବରକନ୍ଦାଜ ହେପାଜତରେ ଅଧିକାରୀ ବାବୁ ମୁକୁଳାବାଲ, ଧୁଳିଆ ଦେହ, ପିଠିହାତ ଗାଲରେ ମାଡ଼ରୁ ଦାଗ ସହିତ ହାଜର ହୋଇ କହିଲେ, “ହଜୁର, ମୁଁ ସବୁ ସତ କହିବି । ମୋ ନାମ ସନା ରଣା, ବାପର ନାମ ବନା ରଣା, ଜାତି ମାଳୀ, ବୟସ ଚରିଶ; ପେସା—ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା ଆଉ ଗୃହ । ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ପ୍ର । ବାଲୁବିଶ । ଜି. କଟକ ।

“ମୁଁ ସାରିଆକୁ ଚିହ୍ନେ, କିପରି ମଲ୍ଲ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଆଜକୁ ଅନ୍ଧାର ବରଷେ କି ଦେଉ ବରଷ ହେବ ସକାଳ ଓଲି, ମଙ୍ଗରାଜେ ମୋତେ ଜଣେ ହଳିଆ ହାତରେ ଡକାଇ ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ନିରୋଳାରେ କହିଲେ, “ଦେଖ୍ ସନା, ତୋତେ ମୁଁ କହୁଛି, ତୁ ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁ । ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି, ସେ କାମଟା କରିଦେଲେ ତୋତେ ଭଲ ଗଘର ଜମି ଦୁଇ ମାଣ ଚଷିବାକୁ ଦେବି । ଆଉ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ଟଙ୍କା ଖାଇବାକୁ ଦେବି ।” ମୁଁ ପଚାରିଲି, “କଣ କରିବି ?” ସାଆନ୍ତେ କହିଲେ, “ଏହି ଯେ ଭାଗିଆ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ଅଛି—ତା ମାଇପ ଯେ ସାରିଆ, ସେଟା ବାଞ୍ଛ ।

ପୁଅ ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଦିନ ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡି ଆମାରେ । ତୁ
ଯାଇ ତାକୁ କହିବୁ, “ଠାକୁରାଣୀ ସ୍ୱପ୍ନରେ କହିଛନ୍ତି, ତୁ ପୂଜା ଦେ, ଠାକୁରାଣୀ
ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଆସେ କ’ଣ କହିବେ, ଆଉ ତୋତେ ପୁଅ ଦେବେ ।”
ମୁଁ ଯାଇ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଭଗିଆକୁ ଆଉ ସାରିଆକୁ ସାଆନ୍ତଙ୍କ କହିବା
ମାପିକେ କହିଲି । ସେମାନେ ଭଲକରି ଶୁଣିଲେ, ମାସ କିଛି ଜବାବ
ଦେଲେ ନାହିଁ । ଦିନେ ଓପରଓଳ ଭଗିଆ ମୋତେ ତା ଦୁଆରକୁ ଡାକି
ଦେଇଗଲା । କିପରି ପୂଜା ହେବ, କି ଦ୍ରବ୍ୟ ଲେଡ଼ା, କେତେ ଖରଚ
ହେବ, ସବୁ କଥା ପଚାରିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ସବୁ ବୁଝାଇ ଦେଲି । ପୂଜାଦ୍ରବ୍ୟ
କିଣିବା ସକାଶେ ତା ପାଖରୁ ଦଶ ଅଣା ଦୁଇ ପାହି ପଇସା ଆଣିଲି ।
ଦିନେ ଶନିବାର ସଞ୍ଜ ବାଦ୍ ମୁଁ, ମଙ୍ଗରାଜେ ଆଉ ଜଗା ଭଣ୍ଡାରୀ,
କୋଡ଼ି ଧରି ଜଣେ ହଳିଆ ଚାରି ଜଣ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲୁଁ ।
ମଙ୍ଗରାଜ କହିବା ଅନୁସାରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ ଚତୁ ପକ୍ଷ ଦିଗକୁ
ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗାଡ଼ ଖୋଳାଗଲା । ଗାଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ଜଗା ଭଣ୍ଡାରୀ ଲୁଚି
ରହିଲା, ଗାଡ଼ମୁହଁ ଡାଳପତ୍ରରେ ଲୁଚାଇ ଦିଆଗଲା । ମୁଁ ସକାଳୁ
ଖବର ଦେଇ ସାରିଆ ଆଉ ଭଗିଆକୁ ଓପାସ ରଖାଇଥିଲି । ଅଧରାତି-
ବେଳେ ଗ୍ରାମ ନିସୋର (୧) ହେବାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକିଆଣି ପୂଜା
କଲି, ଭୋଗ ଲଗାଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ଅନେକ ଜଣାଣ କଲି । ମୋ
କହିବା ଅନୁସାରେ ସାରିଆ ଏବଂ ଭଗିଆ ବେକରେ ଲୁଗା ପକାଇ
ମୁହଁମାଡ଼ି ଠାକୁରାଣୀ ଆଗରେ ଧାରଣା (୨) ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଆହୁରି
ଜଣାଣ କରି କହିଲି, ‘ମା ମଙ୍ଗଳା ! ସାରିଆକୁ ଆସେ ବର ଦିଅ, ସେ
ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ତୁମର ସେବା କରୁଅଛୁ; ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ବର
ଦେଲଣି, ଏମାନଙ୍କୁ ବର ଦିଅ ।’ ଜଗା ଗାଡ଼ ଭିତରୁ ଜବାବ ଦେଲା,
“ଆଲୋ ସାରିଆ, ତୁ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ମୋର ପୂଜା କରୁଛୁ,
ପ୍ରତିଦିନ ଗାଧୋଇ ଯିବାବେଳେ ମୋତେ ଜୁହାର ହୋଇ ଯାଉ, ପାଣି
ଚୁଳାଏ (୩) ଦେଉ, ମୁଁ ସେ ପାଣି ପାଏ, ତୋତେ ବର ଦେଉଛି,

୧ । ନିଃକେ ।

୨ । ଅଧାପଡ଼ିବା । କୌଣସି କ’ଣ ବା ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକାଗ୍ର ଭାବରେ
ଅନୁସରଣ କରି ପଡ଼ିରହିବା ।

୩ । ପୋଷେ, ଏକ ଅର୍ଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ପରିମାଣ ।

ତୋର ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋଟି ପୁଅ ହେବ, ଆଉ ତୋହର ଦେର ଟଙ୍କା-ପୁନା ହେବ, ତୁ ମୋହର ଦେଉଳ ତୋଳାଇ ଦେ । କାଲି ବଡ଼ ସକାଳେ ଅଧୁଆ ମୁହଁରେ ଦୁଇ ପ୍ରାଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରୀତୋଠକୁ ଆସିବ, ମୋ ପୂଜା ମନ୍ଦାର-ପୁଲ ସେଉଁଠାରେ ପଡ଼ିଥିବ, ତା ତଳେ ଖୋଳିବୁ, ଯାହା ପଇସା ଘରେ ନେଇ ରଖିବୁ, ପ୍ରତିଦିନ ପୂଜା କରିବୁ, ତୋତେ ସେହିପରି ଥଳି ଥଳି ଦେବ । ମୋ ଆଜ୍ଞା ନ ମାନିଲେ ଭଗିଆବେକ ମୋଡ଼ଦେବ ।” ସାରିଆ-ଭଗିଆ ଦୁଇ ଜଣ ଶୁଣି ଡରରେ ଥରୁଥାନ୍ତି । କିଛି କଥା କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ପୂଜା ସାରି ସେମାନଙ୍କୁ କିଛି ଭୋଗ ଦେଇ ଘରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଲି, ବାକି ଭୋଗକୁ ବାନ୍ଧିଲି । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆସିବା ବାଦ୍ ଜଗା ହସି ହସି ଗାଡ଼ରୁ ବାହାରି ଆସିଲା । ଆମେ ଦୁଇ ଜଣ ଯାଇ ସାଆନ୍ତେ ଦେଇଥିବା ଗୋଟିଏ ମୋହର ତୋଠ ପାଖରେ ପୋତି ତାହା ଉପରେ ମନ୍ଦାରପୁଲ ଥୋଇ ଦେଇ ଘରକୁ ଚାଲିଲୁ । ତହିଁଆର ଦିନ ମୁଁ ଭଗିଆ ଦୁଆରକୁ ଯାଇଥିଲି । ମୋତେ ଦେଖି ସେ ଦୁଇ ଜଣ କାନ୍ଦୁ ଶୁ-ମାନ୍ଦୁ ଶୁ (୧) ହୋଇ କହିଲେ, ‘ଆମେମାନେ ଦେଉଳ କିପରି ତୋଳାଇବୁ ବୁଝି କହିଦିଅ ।’ ମୋ କହିବା ଅନୁସାରେ ତାହାର ଜମି ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ପାଖରେ ବରକ ଦେଇ ଟଙ୍କା ନେଲେ । ସରକାରରୁ ଜମାଦାର ଆସି ଭଗିଆଘର ଭଜିଲେ । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ହଳିଆମାନେ ଘର ଭଜିଲେ । ଜମାଦାର ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏ; ତାହାର ସବୁ ଜିନିଷ ବୋହି ଘେନିଗଲେ । ଘର ଭଜାଗଲା ଦିନଠାରୁ ଭଗିଆ ବାପା ହୋଇ ଗରେ ବୁଲୁଅଛି, ସାରିଆ ସାତ ଆଠ ଦିନ ହେଲା ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ବାଡ଼ି ଦୁଆରେ ବସି କାନ୍ଦୁଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଅଛି ।”

ପୁଅଲାରେ (୨) ଜବାବ ଦେଲା—“ମଙ୍ଗରଜେ ଭଗିଆକୁ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, କେବଳ ତମପୁଅ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରାସ କରିବା ସକାଶେ କଟକକୁ ଘେନି ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ସାରିଆ ସକାଶେ ଖଣ୍ଡେ ଶତା କଣିଦେଇଥିଲେ, ମୁଁ ଜାଣେ । ଦେଉଳ ତୋଳିବା

୧ । ଦିନନେ!ଦୀତ, କନ୍ଦିଲ ପରି ।

୨ । ମକଦ୍ଦମାରେ ଏକ ପ୍ରଶ୍ନ ବିପରୀତ ପକ୍ଷର ସାକ୍ଷୀକୁ କୃତ ପରୀକ୍ଷା ସକାଶେ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ ।

ସକାଶେ କୋଡ଼ିଏ ଶଗଡ଼ ଅନ୍ୟାଜ ପଥର ମଙ୍ଗରାଜେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ନିକଟରେ ପକାଇଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜେ ସେହିଦିନ ମୋତେ ଚାରି ଅଣା ପଇସା ଦେଇଥିଲେ, ଆଉ କିଛି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି; ମୁଁ ଡରରେ ମାଗେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।”

(ଦସ୍ତଖତ) ସନା ରଣା ।

୩ ନମ୍ବର ରୁଦ୍ରା—“ମୋ ନାମ ମରୁଆ, ବାପର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଡହାଡ଼, ଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୟସ ଜଣାନାହିଁ, ସା : ହାଲ ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ଜ : କଟକ ।”

ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲା, “ସାରିଆ କି ରେଗରେ ମଲା, ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ଆଜକୁ ଆଠ ଦିନ ହେଲା ଆମ ବାଡ଼ି ଦୁଆରେ ବସିଥିଲା । ଦିନରାତି ଏକ ଜାଗାରେ ବସିଥାଏ, ଯାହାକୁ ଦେଖେ ଡକା ପାଡ଼େ, ‘ମୋ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ, ମୋ ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ, ମୋ ନେତ, ମୋ ନେତ’—ଏତିକି କହି ଡକା ପାଡ଼ୁଥାଏ । ସାଆନ୍ତାଣୀକୁ ଦେଖିଲେ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ରଡ଼େ, କାନ୍ଦେ; ସାଆନ୍ତାଣୀ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦନ୍ତି । ଚମ୍ପା ତାକୁ ଭିନ୍ନ ଥର ଗୁଣ୍ଠି ମାରି ଚଡ଼ିଦେଲା । ସେ ଗଲା ନାହିଁ । ସେ ଆଠ ଦିନ ହେଲା କିଛି ଖାଇନାହିଁ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ଆପଣା ଖାଇବା ଭାତ ଖଣ୍ଡେ କଦଳୀପତ୍ରରେ ତା ପାଖରେ ଥୋଇ ଦିଅନ୍ତି, ସେ ଖାଏ ନାହିଁ । ଭାତ କୁକୁର ନେ’ହଲେ ଗାଈ ଖାଇଯାଏ । କେବେ କେବେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ବସି କୁହାବୋଲା କଲେ ଦୁଇ ଗୁଣ୍ଠା ଗୁଣ୍ଠାଏ ଖାଏ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ମଧ୍ୟ ସାତ ଦିନ ହେଲା ଖାଇ ନାହାନ୍ତି, ଖାଇବାକୁ କହିଲେ ସେ ଅଧିକ କାନ୍ଦନ୍ତି । ସେଥି ସକାଶେ ମୁଁ କିଛି କହେ ନାହିଁ । ସପ୍ତମୀ ଦିନ ଏକବାର (୧) ରାତି ବୁଢ଼ୀମଙ୍ଗଳାଠାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ତେତିକବେଳେ ସାରିଆ ପାଟି କରିବାରୁ ହବିଷ ଭାତ ତା ପାଖରେ ବସାଇଦେଲେ । ତେତିକବେଳୁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଘରକୁ ଆସି ଯେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି, ସେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଗଲା ଅଷ୍ଟମୀ ଦିନ ତାଙ୍କର କାଳ ହେଲା ।”

ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲା, “ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର କି ବେମାଣ ହୋଇଥିଲା, ଜାଣେ ନାହିଁ । ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ଆଗରୁ ତାଙ୍କୁ

୧ । କୌଣସି ଉପବାସ ଓ ବ୍ରତର ଫଳଦିନ ବୃତ୍ତ୍ୟ ହବିଷ ।

ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବେମାଣ ଧରିଥିଲା । ସ୍ନାନପୁଣ୍ଡିମା ଦିନ ତମ୍ବା କୁଆଡ଼େ ସୁଆର ଚଢ଼ିଯାଇଥିଲା । ହସି ହସି କଣ କହିଲା । ସେହିଦିନୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ବେମାଣ ବଢ଼ିଅଛି, ରାତିରେ କିଛି ଖାଆନ୍ତିନାହିଁ, ଦିନବେଳେ ଖିଆ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି, ସବୁବେଳେ କାନ୍ଦନ୍ତି । ସାରାଆ ଜମି ଗୁଡ଼ିଦେବା ସକାଶେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଡେର କହିଲେ । ସାଆନ୍ତେ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ତମ୍ବା ଖପା ହେବାରୁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଆଉ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ, ଅଳ୍ପ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ । ମୁକୁନ୍ଦା ବରଦ ପାଖରୁ ତାଙ୍କ ବେମାଣ ସକାଶେ ଭ୍ରଷ୍ଟ ଆଣି ଦେଇଥିଲା । ସେ ଭ୍ରଷ୍ଟ ଖାଇଲେ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡରେ ମାରି ଥୋଇଦେଲେ ।”

ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲା—“ମୁଁ ଆଜକୁ ଦଶ ବରଷ ହେଲା ଏହି ଘରେ ଅଛି । ମୋ ବାପଘର ପୁରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନରେ ଥିଲା । ମୋ ସ୍ବାମୀର ନାମ ନାଗନାଥ ଛତ୍ରାଡ଼ୀ । ଶୁଣିଛି, ବରଷବେଳେ ମୋର ସାତ ବରଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା, ସ୍ବାମୀର ବୟସ ହୋଇଥିଲା ତିନି କୋଡ଼ି ରୁଦି ବରଷ । ମୋ ସ୍ବାମୀ ତାଙ୍କ ଜମି ଦେଇଦିଅନ୍ତି ମୋ ବାପକୁ ଆଠକୋଡ଼ି ଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲେ । ବରଷବେଳେ ମୋ ସ୍ବାମୀର ଶ୍ଯାସବେମାଣ ଥିଲା । ସେହି ବେମାଣରେ ସେ ମଲେ । ମୋ ସ୍ବାମୀଘରେ ଆଉ କେହି ନ ଥିଲେ । ନାନା ଯାଇ ତାଙ୍କ ଜମିବାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ମୋତେ ଘରକୁ ଘେନିଆଯିଲେ । ନାନା ଘରେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବରଷ ରହିଥିଲା । ଗ୍ରାମରେ ଲଳିତା ଦାସ ବାବାଜି ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ ଶୁଣିବାକୁ ଯିବାକୁ ଶୁଭମାନେ କଲି ଲଗାଇଲେ । ମୁଁ ବୃନ୍ଦାବନ ଯିବା ସକାଶେ ବାବାଜିଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦିନେ ରାତିରେ ପଳାଇ ଆସି କଟକ ତେଲଙ୍ଗା ବଜାରରେ ଥିଲା । ସାଆନ୍ତ ମାମଲା କରିବା ସକାଶେ କଟକ ଯାଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଆସି ଏହି ଘରେ ଅଛି ।”

୦ । ଏ ମୁଦସନ୍ତକ ମରୁଆର ସହି ।

୪ ନମ୍ବର ଗୁଡ଼ା—“ମୋ ନାମ ବାଇଧର ମହାନ୍ତି, ବାପର ନାମ ଡମ୍ବରୁଧର ମହାନ୍ତି, ଜାତି କରଣ, ବୟସ ୫୭ ବରଷ । ସା: କନକପୁର । ପ୍ର: ଝଙ୍କଡ଼ । ଜ: କଟକ ।

“ଆଜକୁ କୋଡ଼ିଏ ବରଷ ହେଲା ମୁଁ ଏହି ଫତେପୁର ସରଷଣ୍ଡ ତାଲୁକରେ ଗୁମାସ୍ତା ଅଛି । ପ୍ରଥମେ ମେଦିନୀପୁର କେରମତ ଆଲ

ଜମିଦାର ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଜମିଦାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜେ କଟକ (୧)
ସୁଦ୍ଧେ ଏହି ଜମିଦାରୀ ପାଇଅଛନ୍ତି ।”

(ଦାବେଗା ଗୁଡ଼ାକୁ ଡେଇଁ ସୁଆଲ କଲେ, ଗୁଡ଼ା ମଧ୍ୟ ଡେଇଁ
ଜବାବ ଦେଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ଗୁଡ଼ି ଦେଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୁଡ଼ା ଜବାବର
ସାର ସାର କେତୋଟି ବାଛି ଲେଖୁଅଛୁ ।)

ଗୁଡ଼ାର ଜବାବ—“ମଙ୍ଗରାଜେ ଘରୁ କିଛି ଟଙ୍କାଦେଇ ଜମିଦାରୀ
କଣିନାହାନ୍ତି, ଜମିଦାରୀ ଅସୁଲ ଟଙ୍କାରୁ ‘କଣିଛନ୍ତି । ମଙ୍ଗରାଜେ ପ୍ରଥମ
ବରଷ ଖଜଣା ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରି ଦେଇ ଜମିଦାର ଦଲଦାର ମିଆଁକୁ
ଦେଲେ । ଦୁସରା କିଛି ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରିଦେଇ ମେଦିନାପୁର ଗଲେ । ମୁଁ
ସାଙ୍ଗରେ ଗଲି । ଜମିଦାରକୁ କହିଲେ, “ପୁରୁଣା ଜମିଦାର ବାଦସିଂହ
ବଣ ମେଲି ଲଗାଇବାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ ହେଲା ନାହିଁ, କଣ ହେବ ?
କାଲି ନାଟବନ୍ଦ (୨) ।” ମଙ୍ଗରାଜେ ତମସୁକ (୩) ଲେଖାଇ ନେଇ ଖଜଣା
ଟଙ୍କା କରଜ ଦେଲେ । ଏଣେ ଜମିଦାର କରଜ ଆଣି ଅଛନ୍ତି ବୋଲି
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ କଳନ୍ତର ନିଅନ୍ତି । ପ୍ରତିକିଛିରେ ଏହିପରି ହୁଏ । ଶେଷ
ଥର ମଙ୍ଗରାଜ ମୁସାହେବମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ଲକ୍ଷ ଦେଇ ଅସଲସୁଧ ଭରଣ
ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ତମସୁକ ଲେଖାଇନେଲେ । ମୁସାହେବ ଦଲୁ ମିଆଁ
ନିଶାରେ ପଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ତମସୁକ ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଲେ । ମଙ୍ଗରାଜେ
ଆଉ ମେଦିନାପୁର ନ ଯାଇ କଟକରେ ମାମଲ କରି ଜମିଦାରୀ ଦଖଲ
କରିଗଲେ ।”

ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲା—“ହଁ, ଭାଗିଆ ତନ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ଛ ମାଣ
ଆଠଗୁଣ୍ଠ ଜମି କଟକବଲା (୪) କରି ନେଇଥିଲେ । କବଲାରେ ଦେଉଣ

୧ । ଜମିର ଅସୁରୁ କେତେକ ବର୍ଷ ମିଆଦରେ ରଖିବ ସୁଧ ଓ ଅସଲ କ୍ରମେ କ୍ରମେ
ପରିଶୋଧ ହେବ, ଏହି ସୂତ୍ତିରେ ମହାଜନ ନିକଟରେ ଭୁମି ଆବଦ୍ଧ ହେବ ।

୨ । ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱ ଖଜଣାଖାନାରେ ଜମି-
ଦାରମାନେ ଦାଖଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାରଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସ ।

୩ । ରଣପଡ଼ା, ଶାତକର ମହାଜନକୁ ଲେଖିଦେବା ରଣ ପ୍ରଦେଶର ନିର୍ଦ୍ଦେଶପତ୍ର ।

୪ । (କଣ୍ଠକବଳ) — ଶାତକ ନିୟମିତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରଣ ପରିଶୋଧ କଲେ ତା
ଭୁମି ତାର ହେବ; ନଚେତ ରଣଟଙ୍କା ନିମନ୍ତେ ଆବଦ୍ଧ ବୃତ୍ତିକୁ ମହାଜନ
ବଦଳ କରିଥିବାର ବିବେଚିତ ହେବ । ଏହି ସୂତ୍ତିରେ କରାଯିବା ରଣପତ୍ର ।

ଟଙ୍କା ଲେଖାଅଛି । ତମପୁର ଲେଖାଇ ମାମଲ ଖରଚ ଇତ୍ୟାଦି ସେଥିରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ପଡ଼ିଅଛି, ପାଞ୍ଜି ଦେଖିଲେ କହିବ—(ଗୁଡ଼ା ପାଞ୍ଜି ଦେଖି କହିଲ) ଗାଏ ଟ ୩୪୯୮,୧୨୫ ।”

ଗୁଡ଼ା କହିଲ—“ହଁ, ସାଆନ୍ତେ ଭଗିଆ ନାମରେ କଟକ ଅଦାଲତରେ ନାଲିଶକର ଥିଲେ ! ମକଦ୍ଦମାର ଏତଲାନାମା (୧) ଡିଗ୍ରୀଜାଗ (୨) ପରୁଆନା (୩), ନିଲମି ଇସ୍ତାଫାର (୪) ସବୁ ମୋ ପାଖରେ ଅଛି । ଭଗିଆକୁ କିଛି ଦିଆ ଯାଇ ନାହିଁ । ଅଦାଲତର ପିଆଦା ଆସି ସାଆନ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବକ୍ସିସ ନେଇ ମୋ ପାଖରୁ ରସିଦ ଲେଖାଇ ନେଇ ଚାଲିଯାଏ । ସାରିଆ କପର ମଲ, ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଏହି ଗାଈଟା ଭଗିଆର ।

(ସ୍ବାକ୍ଷର) ବାଇଧର ମହାନ୍ତି

୪ ନମ୍ବର ଗୁଡ଼ା—“ମୋ ନାମ ଚମ୍ପା, ବାପର ନାମ ଜଣାନାହିଁ, ଜାତି ଏହି ଘର ମନୁଷ୍ୟ, ସା: ଗୋବିନ୍ଦପୁର, ଜ: କଟକ—ମୁଁ ସାରିଆକୁ ଚିହ୍ନେ ନାହିଁ, ତା ଘର ଏ ଗାଁରେ ନୁହେଁ, ସେ ଆମ ଦୁଆରେ ମରି ନାହିଁ, ଆଉ କୁଆଡ଼େ ମରିଯାଇ ଆମ ଦୁଆରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାକୁ ଜର ହୋଇଥିଲା, ମରିଗଲା । ଆମ ସାଆନ୍ତ ତାକୁ କିଛି କହି ନାହାନ୍ତି । ସାଆନ୍ତ ବଡ଼ ଭଲ ଲୋକ, ହଲିଲା ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତାଣୀକୁ ଜର ହୋଇଥିଲା, ସେ ମରିଗଲେ । ତାଙ୍କପାଇଁ ମୁଁ ଭାତ ଖାଉ ନାହିଁ । ଡେର କାନ୍ଦୁଛି । (ଗୁଡ଼ା କାନ୍ଦି ବସିଲା, ଦାବେଗା ଧମକ୍ ଦେବାରୁ ଭୁନ ହେଲା) ଏହି ଗାଈଟା ଆମର ଘର ବାହୁଣୀ, (ପୁନର୍ବାର କହିଲା) ସାରିଆକୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ କଣିକି ।

୦ । ଏ ମୁଦି ସନ୍ତକ ଚମ୍ପାର ସହି ।

ଅଧିକ ରାତି ହେବାରୁ କଚେରୀ ବନ୍ଦ ହେଲା । ଦାବେଗା, ମୁନ୍ସି, ଚୌକିଦାର ଗୋବରା ଜେନା ଅନେକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି

୧ । ଅଦାଲତରେ ବିଜ୍ଞପନ ପଢ଼ ।

୨ । ଅଦାଲତଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ପଦ୍ଧତି ।

୩ । ଅଦେଶପଦ, ମହଲମନାମା ।

୪ । କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତି ନିଲମ ହେବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୂର୍ବରୁ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ ନିଲମର ତାରଣ, ସୂଚି ଓ ସ୍ଥାନ ଆଦି ଜଣାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରକାଶିତ ବିଜ୍ଞପନ (Sale Proclamation) ।

ପରମର୍ଶ କଲେ । ଉପଯୁକ୍ତ ଗୃହା ଠିକଣା କରାଯାଇ ତହିଁ ପରଦିନ ପୁନର୍ବାର ସାକ୍ଷୀ ଜବାନବନ୍ଦୀ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

୬ ନମ୍ବର ସାକ୍ଷୀ—“ମୋ ନାମ ବନା ଜେନା, ବାପର ନାମ ବନା ଜେନା, ଜାତି ପାଣ, ବୟସ ୧୮, ପେଷା ହଳଆଗିର । ସା । ମହାମୟର । ପ୍ର । ବାଲୁବୁଣି । ଜି. କଟକ—ମୁଁ ସାରିଆକୁ ଚିହ୍ନେ, ତା ଦୁଆରକୁ ଡେଇଁ ଥର ଯାଇଛି । ତା ଘର ସଜ୍ଜୁଣଆ । ମୋଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାହିରେ ନା ନା ପାଣସାଇରେ । (ପୁନର୍ବାର କହିଲା) ନା ନା ଏହି ଗ୍ରାମରେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଆଜକୁ ଆଠଦିନ ହେଲା ତାହାକୁ ଧରି ଆଣି ବାଡେଇଥିଲେ । ଏହି ବାଉଁଶ ବାଡ଼ରେ ବାଡ଼ଇଥିଲେ (ସାକ୍ଷୀ ବାଡ଼ ଦେଖାଇ ଦେଲା) । ଗଲା ଦ୍ଵାଦଶୀ ଦିନ ଅଧରାତି ବେଳେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ବାଡ଼ଇଥିଲେ, ଦେଖିଅଛି । ସାରିଆ ପିଠିରେ କୋଡ଼ିଏ ପାହାର ବାଡ଼େଇଲେ । ମୁଁ ସାଉଁଦର ଗୋରୁ ଖୋଜି ଆସିଥିଲି । ମୋ ଘର ଏଠାକୁ ଦୁଇକୋଶ ବାଟ । ସାଆନ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୋହର ତଳଗର ନାହିଁ । ଗୋବରା ଜେନା ଚୌକିଆ ମୋ ଭଣୋଇ ନୁହେଁ ।”

। ଏ ବାଡ଼ ସନ୍ତକ ବନା ଜେନାର ସହ ।

୭ ନମ୍ବର ଗୃହା—“ମୋ ନାମ ଧକେଇ ଜେନା, ବାପର ନାମ ନାଙ୍କୁଡ ଜେନା, ଜାତି ପାଣ, ବୟସ ଜଣାନାହିଁ, ପେଷା ହଳଆଗିର । ସା । ରାଇପୁର । ପ୍ର । ବାଲୁବୁଣି । ଜି । କଟକ ।

ଗଲା ନବମୀ ଦିନ ଅଧରାତି ବେଳେ ମୁହାଲ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଏହି ବାଉଁଶ ବାଡ଼ରେ ସାରିଆକୁ ବାଡ଼ଇଥିଲେ, ମୁଁ ଦେଖିଅଛି । ମୁଁ ଲୁଣ କଣିକାକୁ ଦୋକାନକୁ ଆସିଥିଲି । ରାତି ହୋଇଯିବାରୁ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ଶୋଇଥିଲି । ଗୁମ୍ ଗୁମ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବାରୁ ମୁଁ ଦୋକାନ ଚାଲି ଉପରେ ଚଢ଼ି ଅନାଇଲି । (ପୁନର୍ବାର କହିଲା) ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପିଠାରେ ଚଢ଼ି ଅନାଇଲି, ଦିଶୁଥିଲା । ମୁଁ ଏହି ଗାଈକୁ ଚିହ୍ନେ, ନିଜେ ଡେଇଁ ଥର ଦୁଇଛି । ଗାଈର ନାମ ବଉଳା । ଏଗାଈ ଭାରିଆ ଚନ୍ଦ୍ରୀର । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ତା ଘରୁ ଘେରି କରି ଆଣିଅଛି, ସିଢ଼ି କରି ଘେରିକରି ଆଣିଛନ୍ତି ।”

ମୁହାଲର ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲା—“ଗୋବରା ଜେନା ମୋ ମାଉସୀ ପୁଅ ଭାଇ ନୁହେଁ । ସେ ମୋତେ ଡାକିଆଣି ନାହିଁ । ମୁଁ ଗୃହୀ

ଦେବା ସକାଶେ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ଆସିଅଛି । ସେ ମୋତେ ଖାଇବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଘରୁ ଚୁଡ଼ା ଗୁଡ଼ଳ ବାନ୍ଧି ଆଣିଅଛି । ନବମୀ ଆଜକୁ କୋଡ଼ିଏ କି ବାଇଶ ଦିନ ହେଲା ଗଲାଣି । ଆଜି ତଥୁ କ’ଣ, ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ ।”

। ଏହି ବାଡ଼ି ସନ୍ତକ ଧକେଇ ଜେନାର ସହି ।

୮ ନମ୍ବର ଗୁଡ଼ା—“ମୋ ନାମ ଖତୁ ଚନ୍ଦ୍ର, ବାପାର ନାମ ନିତା ଚନ୍ଦ୍ର । ଜାତି ତନ୍ତ୍ରୀ, ବୟସ ୨୮, ପେଷା ଲୁଗାବୁଣା । ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ଜି. କଟକ ।

ଏ ଗାଈ ଭଗିଆର ଜାଣେ । ଭଗିଆ ମୋ ପଡ଼ିଶା । ଯେଉଁଦିନ ସରକାରୀ ଜମାଦାର ଆସି ଭଗିଆଘର ଭଙ୍ଗାଇ ଦେଲେ ସେହି ଦିନ ମଙ୍ଗରାଜେ ଗାଈ ବାନ୍ଧି ଆଣି ଉଆସରେ ରଖି ଅଛନ୍ତି । କି ସକାଶେ ଗାଈ ବାନ୍ଧି ଆଣିଲେ ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦୁଲିଆମାନେ ଯାଇ ଭଗିଆଘର ଶଙ୍ଖି ପକାଇଲେ । ଘରର ସବୁ ଜନସ ବୋହି ଆଣିଲେ । ଭଗିଆ, ସାରିଆ ଦୁଇଜଣ ଡକାପାଡ଼ି ଦାଣ୍ଡରେ ଗଡ଼ୁଥାନ୍ତି । ସରକାରୀ ଜମାଦାର ଆସିଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କବାଟ କଲିଦେଇ ଘରେ ଲୁଚିଥିଲୁଁ । ମୁଁ କବାଟ କଲିଦେଇ ଜଳାରେ (୧) ଅନାଇଁଥାଏ । ଚୌକିଆ ଗୋବରା ଜେନା ମୋତେ ଡାକୁଥାଏ । ମୁଁ ଜବାବ ଦେଲି ନାହିଁ । ମୋ ଭାରିଯା ଜବାବ ଦେଲା, ମୁଁ ଘରେ ନ ଥିବାର କହିଲି ।”

(୧)—ଡ଼ଙ୍ଗି ସନ୍ତକ ଖତୁ ଚନ୍ଦ୍ର ସହି ।

ଜବାବ ଆସାର୍ମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ—ପିତାର ନାମଧନ ନାୟକ, ଜାତି ଖଣ୍ଡାୟତ, ବୟସ ୫୨, ପେଷା ଜମିଦାରୀ । ସା । ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ଜି—କଟକ ।

ଜବାବ ଦେଲା—“ମୁଁ ସାରିଆକୁ ମାରନାହିଁ । ଭଗିଆ ମୋ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା କରଜ ନେଇଥିଲା, ନାଲିଶ କରି ତା ଛ’ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ଜମି ଡ଼ଗ୍ରୀ କରି ନେଇଅଛି, ମୋକଦ୍ଦମା ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ତାହାର ଗାଈ ନେଇଅଛି ।”

(ସ୍ଵାକ୍ଷର) ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ।

ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ବାୟା ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଅନ୍ଧାରରେ ଖଣ୍ଡେ ଛୁଣ୍ଟାକନା ଗୁଡ଼ାଲଅଛି, ମୁଣ୍ଡବାଳ ମୁକୁଳା, ଦେହଯାକ ଧୂଳିକାଦୁଅ, ହାତରେ ଗୋଟିଏ ବାଇଜ ହାଣ୍ଡି ଧରିଅଛି; ଖୁବ୍ ନାଚିଲା, ସାରିଆ ସାରିଆ ବୋଲି ଗୀତ ଗାଇଲା । ତାକୁ ଦେଖି ଗ୍ରାମଲୋକମାନେ ହାହାକାର କରି କହିଲେ, “ଆରେ ଭାଣିଆ, ତୋ କପାଳରେ ଏହା ଥିଲା ।” ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଯିବାରୁ ବାୟା ତାକୁ କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଧାଇଁଲା । ଚଉକିଆମାନେ ତାକୁ ଧରି ପକାଇଲେ, ସମ୍ଭାଳି ନପାରି ଦାବେଗାଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ବାନ୍ଧି ପକାଇଲେ ।

ଦାବେଗା ମାମଲା ତଦାରଖି ଖତମ କଲେ । ବସି ଶ ଜଣ ଗୁଡ଼ାର ଜମାନବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଚାରିଜଣ ଗୁଡ଼ାକୁ ବାହାର ରଖି (୧) ଆଉ ଆଉ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବେକ୍‌ସୋତ (୨) ଦେଲେ ।

ଆସାମୀ ଚଲଣି ।

ବେଳ ପ୍ରହରକ ସମୟରେ ମଙ୍ଗରାଜ ଚଲଣ (୩) ଦେଲେ । ହାତରେ ହତକଡ଼ି, ଚୌକିଆ ବରକନ୍ଦାଜ ଘେରିଛନ୍ତି, ମଧ୍ୟରେ ମଙ୍ଗରାଜେ ମୁଣ୍ଡରେ ଖଣ୍ଡେ ଗାମୁଛା ପକାଇ ମୁଣ୍ଡପେଡ଼ି ଚାଲିଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମଲୋକମାନେ ଯାହାକାଳୀ ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରୁଣ୍ଡିଅଛନ୍ତି । ଆଗରେ ଦାବେଗା, ପଛରେ ମୁନ୍‌ସି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ଗ୍ରାମର କେହି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଥିଲା କି ନାହିଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଠିକ୍ କହିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । କେବଳ ତମ୍ଭା “ମୋ ସାଆନ୍ତ, ମୋ ସାଆନ୍ତ, ମୋ ସାଆନ୍ତକୁ କାହିଁ ଘେନିଯାଉଛ, ମୋ ସାଆନ୍ତେ” ଇତ୍ୟାଦି କରୁଣ ରାଗିଣୀରେ ଡକାପାଡ଼ି ଧାଇଁଥିବା ବେଳେ ବାଟ ଉଛୁଳି ଯିବାରୁ । ସାଆନ୍ତେ ପଛକୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଫେରିଯିବାକୁ କହିଲେ । ଦାବେଗା ମୁନ୍‌ସି ଦିକ୍‌ଦାର ହେଲେଣି, ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନାହିଁ, କାନ୍ଦି ଅଥୟ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଏହିପରି ଦୁଇକୋଣ ଯାଇ ସାଆନ୍ତକୁ

୧ । ପୁବେ ଯେପରି ଥିଲା, ସେହିପରି ରଖିବା ।

୨ । ବିଦାୟ, ମେଲଣି ।

୩ । ମୂଲ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ଧୃତ ଅମରାଧି ବାକ୍ତିକୁ ମାକିଷ୍ଟେଟଙ୍କ ନିକଟକୁ ବରୁଣର୍ଥ ପ୍ରେରଣ କରିବା ।

ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ କହିଲୁ, ଗନ୍ତାଘର ଜନସମୂହକ ଭଲ ଧରିଯିବେ, ମୁଣ୍ଡ ଖାଇଯିବେ, କଣ ହେବ ?” ମଙ୍ଗରାଜେ ଟିକିଏ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଦୁଇଟା ନଳୀକଣ୍ଠ (୧) ତା ହାତରେ ଦେଇ କହିଲେ, “ସବୁ ସାବଧାନରେ ରଖିବୁ, କିଛି ଚିନ୍ତା କରିବୁ ନାହିଁ । ତମେ କଣ୍ଠ ଦୁଇଟା ଖୁବ୍ ସାବଧାନରେ ଅକ୍ଷିରେ ଖୋସି ଦେଇ କହିଲୁ, “ଆପଣ ‘ଠା’ରେ (୨) ବସୁଥିବେ, ଓପାସ ରହିବେ ନାହିଁ ।” ଗୋବିନ୍ଦା ଭଣ୍ଡାର ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଥିଲା । ଦୁଇ ଜଣ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ (୩) । ବାହୁଡ଼ିବା ସମୟରେ ତମ୍ବୁର କାନ୍ଦଣା କେନ୍ଦ୍ର ଶୁଣି ନାହିଁ ।

ଦାସେଗା ସାହେବ ଥାନାରେ ପହଞ୍ଚି ଗୁଡ଼ା ଜବାନବନ୍ଦୀ ସମସ୍ତ ଘୁନକାର ଅରେ ଶୁଣି ମୁନ୍ସିଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ କାଟକୂଟ କରି ଗୁଡ଼ାମାନଙ୍କୁ ସଦୃଶଦେଶ ଦେଲେ । ତାହା ବାଦ ରିପୋର୍ଟ ସହିତ ଆସାମୀକୁ କଟକ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ ସାହେବଙ୍କ ହଜୁରକୁ ଚାଲିଗଲା ତେଲେ । ଆମ୍ବେମାନେ ଦାସେଗାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟର ଏକପ୍ରସ୍ତ ସରମୋହର ନକଲ (୪) ହାସଲ କରିଅଛୁ । ଆପଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ଦାସେଗା ରିପୋର୍ଟର ନକଲ ।

ଧର୍ମବତାର,

ଚଳିତ ଆଲୋକର ମାସ ତିନି ତାରିଖ ଭୋର ଆଠବଜେ ଅନ୍ଧାରୀନ ଆପଣା ଏଲକା ମଧ୍ୟରେ ଆପଣା କଟକ ଯାଗାରେ ବସି ସରକାରୀ କାମ ଅଞ୍ଜାମ (୫) କରୁଥିବା ହାଲତ (୬)—ମୁନ୍ସି ଚନ୍ଦ୍ରଧର ଦାସ ବନ୍ଦୀ (୭) ଡାହାଣ ପାଖରେ ବସି ରୋଜିନା (୮) ଡାହାଣ (୯)

୧ । ନଳୀ କୋଲପର ଗୁରକାଠି ।

୨ । [ରାଜ ଆଦି] ରୋଜନ ।

୩ । ଫେରିଆସିବା ।

୪ । ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଗୁରୁଙ୍କ ସ୍ବାସର ଓ ଅପ୍ପେସର ମୋହର ମରାପାଇଥିବା ସରକାରୀ କାଗଜ ପତ୍ରର ଅବକଳ ନକଲ ।

୫ । କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ।

୬ । ଅବସ୍ଥାରେ ।

୭ । ଆପଣଙ୍କର ଅନ୍ଧାକାରୀ ଭୂତ୍ୟା, ଅଧୀନ ।

୮ । ପ୍ରତିଦିନର ।

୯ । ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟ-ବିବୃତ୍ତି ।

କଲମବଦ କରୁଥିବା ହାଲତ—ବରକନ୍ଦାଜ ଗୋଲମ କାଦର ଓ
ହର ସିଂ ଆପଣା ପହରାରେ ମୁତୟନ (୧) ଥିବା ହାଲତ—ଅସି ଥାନା
ଏଲକା ପଡେପୁର ସରସଣ୍ ମୌଜା ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗୁଟିଆ ଗୋବରା
ଜେନା ହାଜର ଆସି ଜାହେର (୨) କଲ କ—ତାଲୁକା
ମଜୁକୁର (୩), ମୌଜା ମଜୁକୁର ରହସି ସାରିଆ ନାମକ ଚନ୍ଦ୍ରଆଣିକୁ
ଖଣି କରିଥିବା । ବନ୍ଦା ଏହି ରିପୋର୍ଟ ପାଇବାପାସେ ଲହମାକ (୪)
ଗୁଦସ୍ତ (୫) ନ କରି ହଜୁରକୁ ପ୍ରଥମ ଏତଲା (୬) କାଟି—ଆସାମୀ
ଜଣେ ଜମିଦାର ଥିବା ଏବଂ ସେ ଜଣେ ମଣ୍ଡର (୭) ବହମାସସ ଏବଂ
ଜାଲିମବାଜ (୮) ଥିବା ହାଲତ ଏବଂ ମାମଲ ଭରି ଭାଙ୍ଗି ନ ଥିବା
ଲିହାଜ (୯) ବନ୍ଦା ଚଢ଼େଦମ (୧୦) ଉକ୍ତ (୧୧) ସ୍ଥାନକୁ
ରମାନା (୧୨) ହୋଇ ସରଜମିନରେ (୧୩) ପହଞ୍ଚି ଦସ୍ତୁର ମୁତାବକ
ଆସାମୀ ଘର ମହାସର (୧୪) ଖାନତଲସ ବହୁତ ଦୁସିଆରିରେ
ଆସାମୀକୁ ଗ୍ରେପ୍ଟର କଲ ବାଦ—ମହଲୁକିଆ (୧୫) ସାରିଆର ଲଗ୍

୧ । ନିସ୍ବକ୍ତ ।

୨ । ପ୍ରକାଶ ।

୩ । ପ୍ରବୋକ୍ତ ।

୪ । (ଅ, ଲହମାକ=କ୍ଷଣ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ) କ୍ଷଣମାତ୍ର ।

୫ । (ପା, ଗୁଜସ୍ତ=କାଳ କାଟିବା) କାଳସାପନ ।

୬ । ସମ୍ବାଦ, ଖବର ।

୭ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

୮ । ଜୁଲୁମବାଜ, ଅତ୍ୟାଚାର ।

୯ । ବବେଚନାରେ ।

୧୦ । କ୍ଷଣମାତ୍ର ବିଳମ୍ବ ନ କରି ।

୧୧ । ପେଉଁଠାରେ କୌଣସି ଅପରାଧର ଘଟଣା ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଅଛି ।

୧୨ । ଯାତ୍ରାକରି ।

୧୩ । ମତଦମା ସଂସାନ୍ନ ସ୍ଥାନ ।

୧୪ । (ପା ମହାସର—ହଜୁରକୁ ସୁଇ ବାଦ୍ ନ ଦେଇ)—ଚୁହର ଯାବତାସ୍ତ
ସଦାର୍ଥ ଓ ସ୍ଥାନ ।

୧୫ । ସ୍ବୀକ୍ଷକ ।

ଏବଂ ତାହାର ଶରୀର ମାଲ ଆସବାବ (୧) ଏବଂ ମହଲୁକଆର ନେତ ନାମକ ଏକଗଣ (୨) ସଫେଦା (୩) ଗାଈ ଆସାମୀ ଜମାରୁ ବରମଦ (୪) କରିଅଛି—ଆସାମୀ ଯେଉଁ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିରେ ସାରିଆକୁ ଝୁଣ କରିଅଛି ସେ ବାଡ଼ି ମଧ୍ୟ ବରମଦ ହେବା ହାଲତ—ଆସାମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରର ମଙ୍ଗରାଜ ଆପେ ଏକାଗୋଟା ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିରେ ସାରିଆକୁ ଝୁଣ କରିଥିବା ଗୁରୁଜଣ ଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଜବାନବନ୍ଦରୁ ସାପ୍ ସାବିତ (୫) । ଏମାନେ ଛୁଇତ (୬) ଗୁଡ଼ା ଥିବା ସାପ୍ ସାବିତ । ଆସାମୀ ଯେ ଜଣେ ଜାଲିମବାଜ୍, ଜଣେ ଜମାନଦାର (୭) ମୁସଲମାନର ଜମିଦାରୀ ଜୁଆରେଷ୍ଟ କରି ନେଇଅଛି, ତାହା ଗୁରୁନମ୍ବର ଗୁଡ଼ା ଜମାନବନ୍ଦରୁ ସାପ୍ ସାବିତ । ଏହିସବୁ ହାଲ ଲିହାଜରେ ଆସାମୀ ଉପରେ ଖୁଣ ସାବିତ ହେବାରୁ ହଜୁରଙ୍କୁ ଗୁଲ୍‌ଶ ଦେଲି—ହଜୁର ଖୋଦାବନ୍ଦ ମା ବାପ, ଦୁନିଆର ବାଦସା, ରିଫୋର୍ଟ କସୋର ମାପ ହେବ, ନୌସନାସ (୮) ତାଜ୍‌ବଜ୍ (୯) ହେବ ।

୧୦ ତାରିଖ ଆଲ୍‌ଲୋବର ସନ ୧୮୩୧
ଦାବ୍‌ଗା (୧୦) ଇନାଏତ ହୋସେନ
ଆନେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ।

- ୧ । ଗୁଡ଼ର ସାଜସଜ୍ଜା, ତଳକୁ ଜିନିଷପତ୍ର ।
- ୨ । ଏକଗୋଟା (ଆ, ରାଣ୍—ମସ୍ତକ)
- ୩ । ଗୁଲ୍, ଧଳା ।
- ୪ । କୌଣସି ଅପରାଧୀଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖୋଜି ବାହାର କରିବା ।
- ୫ । ସ୍ୱସ୍ତ୍ରରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ ।
- ୬ । (ଆ, ଗୁରୁତ=ଦୁଷ୍ଟ) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ ।
- ୭ । ବିବେକବାନ୍, ଧାର୍ମିକ ।
- ୮ । (ନସେରୁଡ୍ଡ୍‌ନର ଅନ୍ତେଂଶ) ନସେରୁଡ୍ଡ୍‌ନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତ, ଅତି ନିରପେକ୍ଷ ।
(ପାରସ୍ୟ ଦେଶରେ ‘ନସେରୁଡ୍ଡ୍‌ନ’ ନାମକ ଜଣେ ରାଜାଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କର ନିରପେକ୍ଷ ନ୍ୟାୟବୃତ୍ତର ଲାଗି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲେ) ।
- ୯ । ବିଚାର ବିବେଚନା ।
- ୧୦ । ସୁଲିଷ୍ଠାନାର ଶରପ୍ରାପ୍ତ ରଜ କର୍ମଗୃହ ।

ପ୍ରକାଶ ଆଉକ ଅଲ୍ପହ୍ରଦା (୧) ପର୍ଦ୍ଦାମୁଚାବକ (୨) ଆସାମୀ
 ଘରୁ ବରମଦ ହୋଇଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠମାଲ ହରି ସିଂ ବରକନ୍ଦାଜ ହେପାଜତରେ
 (୩) ଭେଜାଗଲ (୪) । ଏପରି ଆସାମୀ ସାରିଆକୁ ଖୁନ୍ କରିବାକୁ
 ତାହାର ମାଲିକ ଭାଗିଆ ତଦ ବାସ୍ତା ହୋଇ ଲୋକମାନଙ୍କ ଉପରେ
 ଜଳମ (୫) କରୁଥିବା , ତାହାର ହେପାଜତ ସକାଶେ କେନ୍ଦ୍ର ଏଗାନା (୬)
 ଲୋକ ନ ଥିବା ହାଲତ ହଜୁରକୁ ଗୁଲ୍ଲଣ ଦେଲି (୭) । ହଜୁର (୮)
 ମାଲିକ୍ ।

ତାରିଖ ସନ (୯) ପଦର ।

ବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଓବିଲ ରାମ ରାମ ଲଲ

କାଠରେଲିଂ ବେଢା ନାଜରଖାନା ଗାରତଦରର ଗୋଟିଏ
 କୋଣରେ ବାଡ଼କୁ ଆଉକ ଆଖିବୁଜି ଗୋଟିଏ ଆସାମୀ ବସିଅଛି ।
 ଗୁରିଜଣ ବରକନ୍ଦାଜ ପହଞ୍ଚି । ଆହା ! ଲୋକଟାକୁ ପଦେ କଥା
 କହିବାକୁ କେନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ସୁଖର ସାଥୀ, ଅର୍ଥର ଦାସ, ବେଳ
 ପଡ଼ିଲେ କେନ୍ଦ୍ର କାହାରି ନୁହେଁ । ତୁମେ ତ ଦେଖୁଛୁ, କାହା ଦୁଆରେ

-
- ୧ । ଅଲଗା, ପୁଅକ, ସୁତନ୍ତ୍ର ।
 - ୨ । ଅନୁସାରେ ।
 - ୩ । ଯହ ପୁଞ୍ଜକ ରଖିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କ୍ଷମାଦାସ ।
 - ୪ । ପଠାଗଲ ।
 - ୫ । ଉପ୍ରୀତନ, ଅତ୍ୟାଚାର ।
 - ୬ । ଆସ୍ତ୍ରୀୟ ।
 - ୭ । ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରେରଣ କଲି ।
 - ୮ । ପ୍ରଭୁ, ହାକିମ ।
 - ୯ । ସାଲ, ବର୍ଷ, ଅବ୍ଦ । ଦେଶୀୟ ଅବ୍ଦ ସୂଚକେ ‘ସନ’ ଶବ୍ଦ ଲେଖାଯାଏ ଏବଂ
 ସାଧାରଣତଃ ସବୁ ପ୍ରକାର ଅବ୍ଦ ପରେ ‘ସାଲ’ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଇଂରାଜୀଙ୍କ
 ପରେ ‘ମସିହା’ ଲେଖାଯାଏ; ଯଥା—(ଦେଶୀୟ) ସନ ୧୩୪୯ ସାଲ,
 (ଇଂରାଜୀ) ସନ ୧୯୪୯ ସାଲ ବା ମସିହା ।

ଦୁବ ମରୁନାହିଁ, କାହାର ଦୁଆରେ ମଣିଷ ପେଲପେଲି । ଅବସ୍ଥା ସବୁ
କରାଏ । ଜଣେ ବଲ୍ଲଭ କବି କହିଛନ୍ତି, ‘ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ନାନ ଜଗତ ଆଉ ବନ୍ଧୁ-
ଶୂନ୍ୟ ଶାବନ ସମାନ ।’ ଏଣୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବନ୍ଧୁ ଛାଡ଼ିପାରେ ନାହିଁ ।
‘ଦଣ୍ଡବତ ମଙ୍ଗରାଜେ ।’ ଆସାମୀ ଚମକ ପଡ଼ି ଅନାଇଲେ । ପୁରୀ ସେ
ଢେର ଢେର ଦଣ୍ଡବତ ଶବ ଶୁଣିଥିଲେ, ମାତ୍ର ଆଜି ଦଣ୍ଡବତ ଶବଟା
ଶୁଣି ତାକୁ ପିଣ୍ଡରେ କିଛି ପ୍ରାଣ ପଶିଲପରି ଜଣାଗଲା । ବନ୍ଦୀ କିଛି
କଥା କହି ନ ପାରି ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏଁ ସେହି ମୁଣ୍ଡକୁ ଦର୍ଶନ
କରୁଛନ୍ତି । ବିଶାଳ ମୁଣ୍ଡ, ଅଶୁଲମ୍ବିତ ବାହୁ, ଦେହରେ ଢିଲହାତ
ଆଜାବୁଲମ୍ବିତ ଛ’କଲିଆ ବରାଲଗା, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କାଳିଚନ୍ଦ୍ରିତ
ଚପକନ, ମୁଣ୍ଡରେ ହାତେ ଚଉଡ଼ା ଚବିଶ ହାତଲମ୍ବ ଜରମୁହାଁ (୧)
ଡାଲିଆ (୨) ପାଗବନ୍ଧା, ପାଗ୍ଗେଡ଼ି (୩) ଶକ୍ତିକ ପଛରୁ ଫେରି ଆସି
ବାଁ କାନି ଡାହାଣ କାନରେ, ଡାହାଣ କାନ ବାଁ କାନର ଛୁତରେ
ଛକା ପଡ଼ିଛି, ଚିନିପୁଲିଆ ମାଣିଆବଦ୍ଧ ଖଦିପିନ୍ଧା, ଗୋଡ଼ରେ
ଫୁଲପକା (୪) ମରହଟ୍ଟୀ ଯୋତା, କାନରେ ପାହାଡ଼ୀ ଶରକଲମ୍ବ,
ଯାଉଁଳୀ (୫) ନିଶ, ଏକଗାଲିଆ ଗାଲେ ପାନ । ସେହି ମୁଣ୍ଡ ଦେଖି
ଆଶା, ଭରସା, ବିସ୍ତ୍ରାସ, ସନ୍ଦେହ ଆସାମୀ ମନକୁ ମନ୍ଦି ପକାଉଅଛି ।
କିଛି କଥା କହିପାରୁ ନାହିଁ । ଜଣା ଲୋକ ପରି, ସ୍ବେଚ୍ଛା ଲୋକପରି ଦଣ୍ଡ-
ବତ କଲେ, ଏ କିଏ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁ, ଏ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ
ହେବେ । ଗୁଣକ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଥିବାରୁ ଏପରି
ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ସାହସ କରିଅଛୁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, “ରାଜହାରେ
ଶୁଣାଣେ ତ ଯଃ ତିଷ୍ଠତି ସଃ ବାନ୍ଧବଃ ।” ବୋଲିଲେ ରାଜହାରେ କି
କଚେଶ୍ବରେ, ଶୁଣାଣେ କି ମଣାଣି ପଦାରେ, ତିଷ୍ଠତି କି ଆନ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟର୍ଥଃ—
ସଃ ବାନ୍ଧବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଓକଲମାନେ କଚେଶ୍ବରେ ଆଉ ବଲୁଆମାନେ

୧ । ଯେଉଁ ଲୁଗାର ମୁହଁ ବା ପ୍ରାନ୍ତରେ ଜର ବୁଣା ହୋଇଥାଏ ।

୨ । ବସ୍ତ୍ରତ ।

୩ । ଗୁଦର, ବସ୍ତ୍ରାସ ।

୪ । ପାହା ଉପରେ ଫୁଲ ଚିତ୍ର ହୋଇଥାଏ ।

୫ । ଶୋଡ଼ା ।

ମଣାଣିରେ ଥାନ୍ତି, ଏମାନେ ବାନ୍ଧବ । କେବଳ ଜାତିର ଆସାମୀକୁ ବହୁତ ବେଳଯାଏ ଭକ ଭକ କରି ଚାହିଁ ରହିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ପହରା ବରକନ୍ୟାଜ ଗୋପୀ ସିଂହ ଚିହ୍ନାଇଦେଇ କହିଲା, “ଦେଖ ଏହାଙ୍କର ନାମ ରମେ ରମ ଲଲା, କରେଶର ବଡ଼ ଓକିଲ, ଏହାକୁ ଆଜ୍ଞା କରି ଧର; ସାହାବ ଏହାଙ୍କ କଥା ଖବ୍ ଶୁଣନ୍ତୁ ।” ଓକିଲ ବାବୁ ଶୁଣି ହୋଇ ଛୁଟି ଆଉ ଦୁଇ ବାଡ଼ରେ ଦୁଇଥର ଆଖି ବୁଲେଇଲେ; ଦୁଇଥର ଗଲା ଖଙ୍କାର ପୁରୁଣା ସେଣ୍ଟା ମଣିଷପରି କହିଲେ, “ମଙ୍ଗରାଜେ, ମାମଲଟା ଏତେ ବଢ଼ିଗଲା, ଆଗରୁ ମୋତେ ଖବର ଦେଲ ନାହିଁ ? ସଂସାରଯାକ ମାମଲ ମୋ ପାଖରେ, ଲୋକମାନେ ଥୁକ ପକାଇବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ବେଳ ଦେଉନାହାନ୍ତି, ତେବେ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ନାମ ଯେପରି କାନରେ ପଡ଼ିଲା ଧାଇଁଛି ।” ମଙ୍ଗରାଜେ ଫି କର ନିଶ୍ଚାସଟାଏ ପକାଇ ଭୋ କର କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ, ହାତ ଯୋଡ଼ି ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ଦେଲେ ।

ଓକିଲ—“ଉଠନ୍ତୁ, ଉଠନ୍ତୁ, ଏଣିକ ସବୁକଥା ମୋତେ ଲାଗିଲା, ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସନ୍ତ, କିଛି ପରବାଏ ନାହିଁ । କାଲି ରାତିରେ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିକି ଯାଇଥିଲି, ତେର ଡେର ମାମଲ କଥା ପଡ଼ିଲା, ଆପଣଙ୍କ କଥା ମୋତେ ଜଣାଥିଲେ ଆଜି କଣ ବୋଲି କଣ କରି ପକାଇଥାନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ମକଦ୍ଦମା ହାଲ ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିଗଲଣି, ସବୁ ମିଛ ସବୁ ମିଛ । ସେହି ମୁହଁପୋଡ଼ା ଦାବେଗା, ତାହାର ଏତେ ଖେଳ । ସେହି ଦାବେଗା ହାଲ୍ କଣ କରିବ, ଦେଖିବେ । ଥରେ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଥା ହେଉ ।” ମଙ୍ଗରାଜେ—(ହାତଯୋଡ଼ି) “ଓକିଲ ସାହେବ, ମୁଁ କଣ କରିବ, ମୋତେ ବଞ୍ଚାନ୍ତୁ, ମୋତେ ପ୍ରାଣ ଦେଉନ୍ତୁ, ଆପଣ ମୋର ଧର୍ମର ବାପ, ମୁଁ ପିଲାଲୋକ, ପିଲା ବୁଦ୍ଧି, ଆପଣଙ୍କୁ ସବୁ ଲାଗିଲା ।”

ଓକିଲ—ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ମୁଁ ତ ସବୁ ଜାଣେ, ସବୁ କରିବି । ତେବେ ଗୋଟିଏ କଥା ଜାଣନ୍ତୁ, ମାମଲଟା କିଛି ଟାଣ, ଘରି ଟାଣ, ପାଣିର ମାମଲ, ବେଳରୁ ନ ଜଗିଲେ ପାଣି ଠକ୍ । ପୁଣି ସେହି ପୋଡ଼ାମୁହଁ ଦାବେଗାଟା ପିଚ୍ଛୁଧର ବୁଲିଛି । ଆପଣ ତ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ଲୋକ, ଅଧିକ କଣ କହିବ; କରେଶ ମାମଲ କଥା ସବୁ

ଆପଣଙ୍କୁ ଜଣା । କିଛି ଖରଚ ଲାଗିବ, ଖରଚକୁ ଡରିଲେ ହେବ ନାହିଁ, ହାତ ପଟାଇବାକୁ ହେବ । ଦାଗେଗା କଣ କହି ବୁଲୁଛୁ ଶୁଣିଲେଣି ତ ? ପାଣି ମକଦ୍ଦମା । ପ୍ରାଣ ଥିଲେ ସବୁ । ଟଙ୍କା ଆପଣ ଅଜିତନ୍ତ୍ର କି ଟଙ୍କା ଆପଣଙ୍କୁ ଅଜିତନ୍ତ୍ର ? ଆପଣ ସେଥିରୁ କେ ଟାଏ ଠିକ୍ କରି ପକାନ୍ତି ?”

ମଙ୍ଗରାଜେ—(କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି) “ଆଜ୍ଞା, ଏଥରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ ? ମୋ ହାତରେ ତ ଗୋଟିଏ ପଇସା ନାହିଁ, ସଙ୍ଗରେ କେହି ଲୋକ ନାହିଁ । ଯେ ଗୁମସ୍ତା ଚାଲି ଆସିଛନ୍ତି, ଦାଗେଗା ସେମାନଙ୍କୁ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହି ଦେଉନାହିଁ । ମୋତେ ଲୋପ କରି ଦେଉଛନ୍ତି, ଘରକୁ ଗଲେ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆପଣଙ୍କୁ ଦେବି ।”

ଗୋପୀ ସିଂହ—“ଆସନ୍ତ ମଙ୍ଗରାଜେ, ତୁମ କି ଏହି ନୂଆଁରେ ଜମିଦାରୀ କରୁଥିଲ ? ଏଠାରେ କଣ କଣା ବିନା କଥା ଯେ ଧାର ଉଧାର ଚଳିବ ? ମକ୍ଲେଲ ଗୋଲେ, ରକେ ମଉନା, ଓହଲ ଗୋଲେ ଆଣ ପଇସା । ଟଙ୍କାଟି ଥୁଆ କଥାଟି କୁନ୍ଦ; ଟଙ୍କା କି ତ ଟଙ୍କା କି ତ । ମାମଲ ଜଣିବ ତ ଟଙ୍କା । ଓକିଲ ସାହେବ, ମୁଁ ଆଉ ଆସାମୀ ସଙ୍ଗରେ କଥା କହିବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ନାଜର ଦୁଇ ପଦ କଥା ଜଣିବାକୁ ହୁକୁମ ଦେଇ-ଥିଲେ । ମୁଁ କିଛି ଏକଲ ନାହିଁ, ଆମ୍ଭମାନେ ଚାଲିଯାଉ ।”

ଓକିଲ —“ଶୁଣୁଛ ତ ମଙ୍ଗରାଜେ । ସହଜ କଥା ନୁହେଁ, ବରକ-ଦାନି ଠାରୁ ହାକିମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହାତ କରାବାକୁ ହେବ । ମାମଲ ଯେପରି ଟାଣ, ଆଉ କେହି ଓକିଲ ହେଇଥିଲେ ନଗଦ ଦଣ୍ଡ ହଜାର ଧରି ମଧ୍ୟ ମୁହଁଦେଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ, ମୁଁ ବୋଲି ଏଥିରେ ଶୁଭ୍ର । ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମଦାସ ବନାଇଲେଣି, ଆଉ କଣ ଉପାୟଦେବ ? ଅଜ୍ଞ, ଏହି ମାମଲରେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହେବ, ମୁଁ ଖରଚ କରୁଛି । ଏଥିରେ ତ ଦଶହଜାରରୁ ପଇସାଏ ଉଠେ । ଆପଣଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ମୋତେ କଟକଦାଲ ଲେଖି ଦେଉଛନ୍ତି । ସବୁ ଟଙ୍କା ଯେ ଏବେ ହୋଇଯିବ, ଏପରି ନୁହେଁ । ଆପଣ ଖଲି ହେଲେ ମୁଁ କିଛି କମ ହାସଲ ବୁଝାଇ ଦେବି ।”

ମଙ୍ଗରାଜେ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ଦଣ୍ଡେ ବସି କଣ ଶୁଣିଲେ, ସାପର ଗୋଡ଼ ସାପକୁ ଦଣ୍ଡେ । କଟକଦାଲ ଅର୍ଥ ମଙ୍ଗରାଜେ ଭଲ

ଜାଳନ୍ତି । ତେବେ ମନ୍ତ୍ରଣ୍ୟ ଭାସିଯାଉଥିବା ବେଳେ ବାଘ ଲଞ୍ଜିଟା ମଧ୍ୟ ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ ।

ଓକଲ ଗୁମରାମ ଲାଲ କାର୍ଯ୍ୟବେଳେ ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ସିଠାମ (୧) କଣି, କବଳ ଚିଠା (୨) ସାପି (୩) ଶେଷ କଫରସ୍ତରେ କାଜିଖାନାରେ (୪) କବଳ (୫)ରେଜେଷ୍ଟର (୬) ସମାପ୍ତ । ଓକଲ ସାହେବ ଶେଷରେ କହିଲେ—“ମଙ୍ଗରଜେ ! ଆପଣ ବେପାରବାଦୀ (୭) ହାଜତଖାନାରେ (୮) ବସିଥାନ୍ତୁ, ମୁଁ ଅଛି, ଚନ୍ଦା ନାହିଁ ।”

—୫୦୫—

ଏକବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

କବଳ ସେସନ କକ୍ କୋଟ

ଆଜି ଜଜ୍ କୋଟରେ ଭାରି ଭିଡ଼ । କଚେରିଆ, ବଜାରୀ, ହଟାଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବାସପାଲ (୧) ହେଲେ ଦେଖଣାହାଣ୍ଡମାନେ ଯେପରି ଗାଆଣିଆମାନଙ୍କ ବେଶବାନ୍ଧବା ଆଗରୁ ଜମି ଯାଆନ୍ତି, ସେହିପରି ଜଣ ଜଣ କରି କଚେରୀ ପୁରୁ ଗଲେଣି । ଭାରି ଭିଡ଼, ଭାରି ଗୋଳମାଳ; ଦୁଇଜଣ ଚପରସି, ‘ଗ୍ରେଡ଼ିଫ୍ ଗ୍ରେଡ଼ିଫ୍’ କରି ଆସୁଥିବା ଗୋଳମାଳ ବଢ଼ାଉଛନ୍ତି । ମଫସଲର ଜଣେ ମାତକର

୧ । (Stamp), ଦଲଲ ଆଦି ଲେଖା ହେବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଛପାମରା କାଗଜ ।

୨ । କୌଣସି ଦଲଲର ମୌଲିକ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ବା ଖସତା ।

୩ । ଚିଠାରୁ ବା ପାଣ୍ଡୁଲିପିରୁ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନବଳ କରାଯାଇଥିବା ଲେଖା ।

୪ । ରେକର୍ଡ଼ସ୍ତଅର୍ଥେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରାଜୀ ଅମଳ ଆରମ୍ଭରେ କାକିମାନେ ଦଲଲମାନ ରେକର୍ଡ଼ସ୍ତ କରୁଥିଲେ ।

୫ । ରୂପି ଅଦର ବିକ୍ରୟପତ୍ର ।

୬ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମାନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ।

୭ । ନିର୍ଭୟ ଚିତ୍ତରେ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ।

୮ । ବିଗୁର ଶେଷ ପୃଷ୍ଠାରୁ ଆସାମୀରୁ ଯେଉଁ ଘରେ ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ରଖାଯାଏ ।

୯ । ଧର୍ମ ସଙ୍ଗୀତସହାୟତାଗୀତାଦି । ଲଢ଼େଇପାଲ—ଯେଉଁ ପାଲରେ ଏକାଧିକ ପାଲବାଲ ଦଳ ଆପଣା ଅପଣାର ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖାନ୍ତି ।

ଜମିଦାର ମଣିଷମାରୁ ମାମଲରେ ଚଲଣ ହୋଇ ଆସିଛି । ମେଜେଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ଦୋହର ସମ୍ମୁଖ (୧) କରିଥିଲେ, ପାଞ୍ଚଦିନ ହେଲେ ମକଦ୍ଦମା ଚାଲିଛି, ଆଜି ଶେଷ ବସ୍ତୁର ଦିନ, ମାମଲ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ିନାହିଁ । କାଲି ରୁଧିରା ବଲ୍ଲଭ ମେଲ୍ ଯିବ । ସାହେବ ‘ମାର୍ଚ୍ଚ ବ୍ରିଷର ଲେଡ୍’ ଆରମ୍ଭ କରି ଚଞ୍ଚଳ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଲେଖି ପକାଇଛନ୍ତି । ଫୌଜଦାରୀ ମାମଲ (୨) ପଡ଼ିଲେ ହାକିମ ସାହେବ ବଲ୍ଲଭ ଗୁପ୍ତା କାଗଜ ମେଲ୍‌ର ବସନ୍ତ କନ୍ଦା ଚିଠି ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି, ପେସାର ଜିମା ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ । ସାହେବ ଜମାନବନ୍ଦୀ କାଗଜରେ ଗାରେ ଗାରେ ଦସ୍ତଖତ ଟାଣିଦେବା ଆଉ ରାୟ ଶୁଣାଇବାର ମାଲିକ । ଆଜି ସାହେବଙ୍କୁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହାତରେ କରିବାକୁ ହେବ, କାରଣ ଆଜି ସାକ୍ଷୀ ଜଣକ ଇଂରାଜ, ଇଂରେଜୀରେ ମଧ୍ୟ ରାୟ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଆଜିକାର ‘କାରଖାନା ସବୁ ଇଂରେଜୀମୟ, ମାଟି ଆମ୍ବେମାନେ ଓଡ଼ିଆ, ପାଠକମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି; ଗୁପ୍ତାଖାନାର ଅନ୍ତର ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଏହିଦେଶୀ, ସୁତରାଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଭରଜମା (୩) କରି ସମସ୍ତ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେଉଛି । ସାହେବ ମେଞ୍ଚାଏ ଛେପରେ ‘ଲିଫାଫା ବନ୍ଦ କରି ଚପରସୀ ହାତରେ ଡାକଦରକୁ ପଠାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ଉଏଲ ବାବୁ ! ମକଦ୍ଦମା ପେସ୍ କର ।” ସରକାର ତରଫ ଓକଲ ଇଶାନଚନ୍ଦ୍ର ସରକାର ଏବଂ ପୋଲିସ ଦାବେଗା ଇନାଏତ ହୋସେନ—ମୁଦାଲ ତରଫ ଓକଲ ରାମ ରାମ ଲାଲ ହାଜର ।

ଆସାମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ—ଆସାମୀ ୪ କାଠଗଡ଼ା ଭିତରେ ହାତଯୋଡ଼ି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ଜଜ୍ ସାହେବଙ୍କ ଡାହାଣ ପାଖରେ ଚଉକରେ ବସି ହୋଲ୍ ବାଇବଲ ଧରି ଡାକ୍ତର ସାହେବ ଜମାନବନ୍ଦୀ ଦେଲେ—

୧ । ହାଇକୋର୍ଟ ଓ ସେସନ୍ସ ଜଜ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଗୁରୁତର ଅପରାଧୀମାନଙ୍କ ବିଚାର ।
(ଦକ୍ଷିଣ ସୁପର୍)—ଗୁରୁତର ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବିଚାର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସେସନ୍ସ କୋର୍ଟକୁ ପ୍ରେରଣ ।

୨ । ଅପରାଧଦୃଷ୍ଟି ମାମଲ ।

୩ । ଅନୁବାଦ ।

୪ । ମୁଦାଲ, ପରଦାବୀ ଅଦାଲତରେ ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ।

“ମୋ ନାମ ଏ. ବି. ପି. ଡି. ଡବ୍ଲିଉ, ବାପର ନାମ ଇ. ଏଫ୍. ଜି. ଏଇଚ୍. ଡବ୍ଲିଉ, ଜାଣି ଇଂରାଜୀ, ବସୁଧଂଂ, ହାଲ ସାକିନ କଟକ, ଆମ୍ଭେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସିଭିଲ୍ ସର୍ଜନ । ଗତ ୮ ଭାରିଶ ଘେର ସାତଟା ଭରିଶ ମିନଟ ସମୟରେ ସରକାରୀ ଲସ ମାଇନା ଘରେ ଆମ୍ଭ ସାକ୍ଷାତରେ ସାରିଆର ଲସ ପେଷ୍ଟମେଣ୍ଟ ଏକ୍ସମିନ (୧) କରାଯାଇଛି । ଚୌକଦାର ଗୋବରା ଜେନା ଚିହ୍ନିତ ଦେବା ଅନୁସାରେ ଆମ୍ଭେ କହୁଛୁ, ତାହା ସାରିଆର ଲସ ଥିଲା । ଆମ୍ଭେ ଯେତେଦୂର ପରୀକ୍ଷା କରିଅଛୁ, ସାହସ କରି କହିପାରୁଁ କୌଣସି ପ୍ରାଣେ ଶକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ବା ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଏହାର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ନୁହେଁ । ଫର୍ଦ୍ଦୀନାନ୍ଦ ଉପବାସ ରହି ବିଶେଷ ମାନସିକ ଯତ୍ନଶା ଘେନକରି ମରାଯାଇଥିବାର ଆମ୍ଭେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛୁ ।”

ଜଜ୍ ସାହେବଙ୍କ ସୁଆଲରେ ସାକ୍ଷୀ ଜବାବ ଦେଲେ, “ଲସ ଦେହରେ କୌଣସି ପ୍ରୀଡ଼ାର ଲକ୍ଷଣ ଥିଲା ନାହିଁ, ଅଥଚ ତାହା ଦେହର ରକ୍ତ ଶୁଷ୍କ ଯାଇଥିଲା, ହୃଦୟରେ ପ୍ରାୟ ରକ୍ତ ଥିଲା ନାହିଁ । ପାକସ୍ଥଳୀ ପ୍ରାୟ ଶୂନ୍ୟ ଥିଲା । ମୁଖ ଧର, ମଳବାହନା ନାଡ଼ରେ କିଛି ପଦାର୍ଥ ନ ଥିଲା । ଏହି ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଦ୍ଵାରା ଜାଣିଛୁ, ସେ ଉପବାସରେ ମରୁଛି ।”

ସରକାରୀ ଡକ୍ଟରଙ୍କ ସୁଆଲରେ ଜବାବ—“ହଁ, ଲସ ପିଠିରେ ତଳି ଜାଗାରେ ଚିହ୍ନ ଥିବାର ଜୋବାର ଜେନା ଅମ୍ଭକୁ ବିଶେଷରୂପେ ଦେଖାଇଲା । ଆମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଅଛୁ, ତାହା ମାଡ଼ର ଦାଗ ନୁହେଁ, ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ ଉତ୍ତରେ ଗରମ ଲୁହା କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆଗ୍ନେୟ ପଦାର୍ଥରେ ଦାଗ ଦେଲେ ଯେପରି ଚିହ୍ନ ହୁଏ, ଏହା ସେହିପରି ଭିତରୁ ପୋଡ଼ା ଚିହ୍ନ ।”

ପୁନର୍ବାର ସରକାରୀ ଡକ୍ଟରଙ୍କ ସୁଆଲରେ—“ନା, ଆମ୍ଭେ ନିଜେ କୁଣ୍ଡା ଧରି ଶବ୍ କାଟିନାହୁଁ, ନେଟିଉ ଡାକ୍ତର ଗୌରବ କର ଆଉ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବାସୁଦେବ ପଟ୍ଟନାୟକ ଦୁଇ ଜଣ ଆମ୍ଭ ସାକ୍ଷାତରେ ଶବ୍ କ୍ଷେପ କରିଛନ୍ତି ।”

ପୁନଃ ଓକଲ ସୁଆଲରେ ସକ୍ଷୀ କହୁଛନ୍ତି ଖପାହୋଇ ଜବାବ ଦେଲେ, “ଆମେ ଆଜକୁ ସାତେ ଦିନ ବରଷ ହେଲା ସିଭଲ୍‌ସର୍ଜନା କରି ଆସୁଅଛୁ, ପ୍ରଥମେ ମିଲିଟେରୀ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ (୧) ଥିଲୁ । ଆମେ ଲଣ୍ଡନ କଲେଜରେ ଡାକ୍ତରୀ ପଢ଼ି ପାସ୍ କରିଛୁ ।”

ପୁନଃ ସୁଆଲରେ ଜବାବ ଦେଲେ—“ପ୍ରଥମେ ଆମେ ହସ୍ପିଟାଲ ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଥିଲୁ, ବର୍ମିଂହାମ୍‌ରେ ଆମର ପ୍ରମୋଶନ (୨) ହୋଇଛି ।”

ଜଜ୍ ସାହେବ ଆସାମୀ ଓକଲକୁ ଅନାଇ କହିଲେ—“ତୁମାର କୁହୁ ସକାଲ ହେ ?”

ଆସାମୀ ତରଫ ଓକଲ ରମ ରମ ଲଲକ ସୁଆଲ—ଡାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କୁ ଅନାଇ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞ ମିସଲ (୩) ଉପରେ ଆସାମୀର ଯେଉଁ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗ ଅଛି, ଏହି ଠେଙ୍ଗର କିଛି ଦାଗ ଲସ ପିଠିରେ ଥିଲ କି ?”

ଜଜ୍ ସାହେବ—“ନନ୍‌ସେନ୍ସ (୪) ! ଆଉର କ୍ୟା ପ୍ରୁଭ୍‌ନେକା ହେ ପ୍ରୁଭ୍ରେ ।”

ଓକଲ ସକ୍ଷୀକୁ ପୁନଃ ଜେରା କଲେ—“ଆଜ୍ଞ, ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ସାରିଆ ଉପାସ ରହି ମରୁଛି, ସେ ଆପେ ଉପାସ ରହିଥିଲା କି ଆସାମୀ ତାକୁ ଉପାସ ରଖାଇଥିଲା ।”

ଜଜ୍ ସାହେବ—“କୁହୁ ବାହ ନେହି, ଗୋ ଅନ, ତଲେ ତଲେ ।”

ପୁନଃ ଜେରା—“ଆଜ୍ଞ, ସାରିଆ ଆସାମୀ ଦୁଆରେ ମରୁଥିବାର କିଛି ପ୍ରମାଣ ଅଛି ?”

ଜଜ୍ ସାହେବ ଖପା ହୋଇ କହିଲେ—“ଦେଖୋ, ତୁମ୍ ଏସା ବେହୁଦା (୫) ସକାଲ କରେଗେ ତ ତୁମାର ଓକାଲଜା କେନ୍‌ସଲ କର ଦେଗା ।” (୬)

୧ । ସାମ୍ବଲ ବିଭାଗ ।

୨ । ପଦୋଲତି ।

୩ । ବିଶ୍ୱାସନ, ଅଦାଲତରେ ବିଶ୍ୱାସପୂର୍ବକ ବସିବା ସ୍ଥାନ ।

୪ । ଅନର୍ଥକ ବାକ୍ୟ, ଅସଂଜ୍ଞ ବାକ୍ୟ ।

୫ । ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୁଚିତ ।

୬ । ଭେଦ କରିଦେବୁ ।

ଓକଲ — “ହଜୁର ଖୋଦାବଦ୍ — ମା ବାପ — ଦୁନିଆକା
କାବସା ।”

ଆସାମୀର ଜବାବ ନିଆଗଲା ଉତ୍ତରେ ଦୁଇପକ୍ଷ ଓକଲଙ୍କ ବକ୍ତୃତା
ହେଲା, ଘର ଝଟାପଟା ଲାଗିଲା, ଉଣା ଦୁହେଁ ; ଅଡ଼େଇ ଘଣ୍ଟାକାଳ ବକ୍ତୃତା ।
ଏହି ଅବକାଶରେ ସାହେବ ବେ (୧) ଲମ୍ବର ଖଣ୍ଡେ ଗୁପ୍ତାକାଗଜ
ପଢ଼ିପକାଇ ଟିପିନ୍ (୨) ଖାଇ ଆସିଲେଣି । ହାକିମ ବନ୍ଦ କରାଇ
ନଥିଲେ, ବକ୍ତୃତା ବରବର ଚାଲିଥାନ୍ତା ।

ହାକିମଙ୍କ ହଜୁମ ଅନୁସାରେ ସେଇପ୍ରାଦାର (୩) ରୋକକାଶ୍ (୪)
ଲେଖି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେହି ରୋକକାଶ୍ଟା କାରପଦ୍ କାଗଜରେ
ଲେଖାଗଲା । ରୋକକାଶ୍ ଲେଖାଯାଇ ପ୍ରକାଶ ହେବାକୁ ଚିନ୍ତନ ଲାଗିଲା ।
ଆନେମାନେ ସେହି ରୋକକାଶ୍ଟର ସହିମୋହର ନକଲ ହାସଲ କରିଛୁ,
ମାତ୍ର ଆନେମାନେ ସମସ୍ତ ସଂକ୍ଷେପରେ ବୋଲି ଆସୁଥିବାରୁ ସେହି
ରୋକକାଶ୍ଟର ଯେତିକି କଥା ପ୍ରକାଶ କଲେ ପାଠକ ମନଦମାର ସମସ୍ତ
ହାଲ ବୁଝିପାରିବେ, ଆନେମାନେ ସେତିକିର ସାର ଅଂଶ ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ
କରୁଛୁ ।

ରୋକକାଶ୍ କରେଣ୍ଡ ଅଦାଲତ ଓ ପୌଜଦାଣ୍ଡ ସେସନ୍ ଜଜ୍
କୋର୍ଟ ଇଜଲାସ୍ (୫) ଏଇଚ୍, ଆର, ଜେକ୍ସନ୍ ସୋପ୍ପାର ସେସନ୍
ଜଜ୍ ମିଲିକିୟୁଟ (୬) ଶ୍ରୀୟୁକ୍ତ ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ବାହାଦୁର ଓଡ଼ିଶା
ଶାସ୍ତ୍ର, ଜିଲ୍ଲା — କଟକ ।

* ଓକଲ ପାଠକ ଅବଧାନ — ଆପଣ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ, ଏ ମାମଲାଟା ଶାଠିଏବର୍ଷ
ତଳର ।

୧ । ପ୍ରାୟ ୪ ହାତ ।

୨ । ମଧ୍ୟାହ୍ନର ଜଳଖିଆ ।

୩ । ଅପେକ୍ଷାର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ ।

୪ । ରୁକ୍ଷାଣରେ ମକରମା ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସମସ୍ତ ଶତବ୍ଦ ବସନ୍ତର ବଦରଣ ଓ
ଅଦାଲତଙ୍କ ମାମାଂସାର ହେତୁବାଦ ଓ ଗୁପ୍ତତା ପ୍ରମାଣର ସାବଂଶ ଉପିବଦ୍ଧ
ହୋଇ ତାହା ହାକିମଙ୍କର ଦସ୍ତଖତ ଓ ମୋହରଯୁକ୍ତ ହୋଇଯାଏ ।

୫ । ବରପକ୍ଷର କୈଠକ ସ୍ଥାନ ।

୬ । ଜମିଦାର, ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ।

ସରକାର କାହାଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରେଇ ବନାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ସାହି
ଗୋବିନ୍ଦପୁର । ପ୍ରା. । ଅପୁରେଶ୍ୱର, ଜିଲ୍ଲା—କଟକ ମୁଦାଲ । ସାରିଆ
ନାମକ ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ରୀଆଣୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିବା ଏବଂ ତାହା ଘରର
ଆସବାବ ଲୁଟିଟଗଜ କରି ନେଇଥିବାର ମାମଲା ।

ନଥିବାର ସମସ୍ତ କଥା କାଗଜାତ ଏବଂ ପକ୍ଷମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ କଥା
ଓକିଲମାନଙ୍କର ଜବାବ ମୁଆଲ ଦୃଷ୍ଟେ ଏବଂ ଶ୍ରବଣରେ ଆସିଲା ଉତ୍ତରେ
ଜଣାଗଲା କି ଏହି ମକଦ୍ଦମା ପୋଲିସ ଗୁଲ୍‌ଶୀ ଅଟେ । ଜିଲ୍ଲାର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ
ସାହେବ ଆସାମୀ ଉପରେ ନରହତ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ କରି ଏହି ମକଦ୍ଦମା
ସେସନ୍ (୧) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ (୨) କରିଛନ୍ତି । ଆସାମୀର ଦୋଷ ସାବ୍ୟସ୍ତ
କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ପୋଲିସ ଆଠଜଣ ସାକ୍ଷୀର ଜବାବଦାରୀ କରାଇଛି ।
ଆମ୍ଭେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଅତି ସତର୍କତା ଏବଂ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପରୀକ୍ଷା
କରିଛୁ ଏବଂ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଓକିଲମାନଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶ୍ରବଣ କରି ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ-
ରେ ଉପସାଦ ହୋଇଛୁ କି, ଆସାମୀ ପୋଲିସ କଥିତମତେ ବାଉଁଶ
ଠେଙ୍ଗାରେ ପ୍ରହାର କରି ସାରିଆକୁ ବଧ କରି ନାହିଁ, ବାର୍ଦ୍ଧକୀୟ ଉପବାସ
ଏବଂ ମନଃକଷ୍ଟ ତାହାର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ଅଟେ । ଆମ୍ଭର ଏପରି ବିଶ୍ୱାସ
କରିବାର ହେତୁ ଏହି କି: ପ୍ରଥମ — ନରହତ୍ୟା ମକଦ୍ଦମାର ପ୍ରଧାନ ସାକ୍ଷୀ
ସିଦ୍ଧିଲ ସର୍ଜନ ସୁପ୍ରିୟରୁପେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି କି, ଲୁପ୍ ଦେହରେ
କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଘାତର ଚିହ୍ନ ନ ଥିଲା ।

ଆମ୍ଭେ ସାକ୍ଷୀ ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ପାଇଛୁ ଯେ,
ଏହି ମକଦ୍ଦମାଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଗଠିତ ଅଟେ । ଆମ୍ଭର ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଥମ
ରିପୋର୍ଟକାରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ଜେନା ଚୌକିଦାର ସୁସମ୍ପାଦକାରୀ ଅଟେ ।
ତାହାର ପ୍ରଥମ ରିପୋର୍ଟ ସହିତ ଶେଷ ଜବାବଦାରୀ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ
ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ, ସେ ମିଥ୍ୟାକୁ ସତ୍ୟରୂପେ ପ୍ରତିପନ୍ନ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ
ଯଥେଷ୍ଟ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅଦାଲତରେ କୁଟ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଆମ୍ଭରକ୍ଷା କରିବାକୁ
ଅସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ମକଦ୍ଦମାର ଗୁରୁତ୍ୱ ସାକ୍ଷୀ ବନାଜେନା ଏବଂ ଧକେଇ
ଜେନା କି ଯେଉଁମାନେ ଆସାମୀ ବାଉଁଶ ବାଡିରେ ସାରିଆକୁ

୧ । (ସେସନ୍‌ସ)—ଗୁରୁତର ଘୌଙ୍ଗଦାସ ମାମଲା (ସଥା—ନରହତ୍ୟା, ଗୁରୁ-
ତର ଆଘାତ, ହତ୍ୟା ଏବଂ) ମାନଙ୍କ ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଦାଲତ ।

୨ । ସମର୍ପଣ ।

ମାରିପକାଇଥିବାର ବୟାନ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଚୌକିଦାରର ଆତ୍ମୀୟ;
ସେମାନଙ୍କର ଘର ଆସ ମୀ ଘରଠାକୁ ଦୁଇହେ ଶ ଦୁଇ, ଅବିରାସି ସମୟରେ
ଜାଗରିତ ହୋଇ ଆସାମୀର କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଖିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ।
ପୋଲିସ ମାମଲ ଉକୁ ସ୍ଥାନର ଯେଉଁ ନକ୍ସ ଦ ଖଲ କରିଅଛି, ସେଥିରୁ
ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ, ଆସାମୀ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆହୋଇ ସାରିଆକୁ ବଧ
କରିବାର କଥିତ ହୁଏ; ଆଉ ସାକ୍ଷୀମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆହୋଇ-
ଥିବାର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ତିନି ପରସ୍ତ ଘର ବ୍ୟବଧାନ;
ସୁତରାଂ ଦୃଷ୍ଟି ରେଖା ଭେଦକରି ଚଳିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଘଟଣା ଏବଂ କୂଟ ପ୍ରଶ୍ନରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସନୀୟତା ବା
ଏମାନଙ୍କୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ବିବ୍ୟସନ ରହିଅଛି ।
ଏହି ହତଭାଗ୍ୟମାନେ ସରଳ ଗ୍ରାମ୍ୟଲୋକ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ ଲୋକର
କୁମନ୍ଦଶାରେ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇ କପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ
ହୋଇ ଅଛନ୍ତି, ସେଥିର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ତମ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଅକ୍ଷମ
ଏବଂ ଗୋବରା ଜେନା କୂଟ ପରୀକ୍ଷାରେ ବାମ୍ବୋର ମିଥ୍ୟାକଥାକହୁଥିବାର
ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି; ଅତଏବ ଆମ୍ଭେ ତାହାକୁ ଯୌଜନିକ ସମ୍ପୋଦ କଲୁ ।

ଅସମୀର ପୂର୍ବ ଦୃଷ୍ଟିରସିତା ପ୍ରମାଣ କରାଇବା ସକାଶେ ପୋଲିସ
କେତେଜଣ ସାକ୍ଷୀର ଜବାନବନ୍ଦୀ କରାଇଛି । କିନ୍ତୁ ତଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭ ଏହି
ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛୁ କି, ଆସାମୀ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ସମ୍ପତ୍ତି ହରଣ କରିବା
ସକାଶେ କୁଟିଳ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ବିଷୟରେ ନିପୁଣ ଅଟେ ।
ମାତ୍ର କାହାରି ପ୍ରତି ଦୋଷପୁରୁ ବଳପ୍ରକାଶ କରିବାର ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ ।
ସୁତରାଂ ଏପରି ଲୋକଦ୍ୱାରା ନରହତ୍ୟା ଘଟଣା ହେବା ଅସମ୍ଭବ ଅଟେ
ଏବଂ ହତ୍ୟା କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ମଧ୍ୟ ଦେଖୁନାହିଁ ।

ମୃତ ସାରିଆ ବା ଭଗି ଚନ୍ଦର ପାନିଆ (୧) ଡୁକୀ (୨) ନରଜ,
(୩) ଚରଣି (୪) ଚନ୍ଦ୍ରବୁଣାର ସରଞ୍ଜିମ ଏବଂ କଂସା, ତାଳ ପ୍ରଭୃତି ଗୁହର

୧ । ଲୁଗାବୁଣା ସମୟରେ ଟାଣି ସୂତାକୁ ଧାରମତେ ଟାଣି ଧରିବା ନିମ୍ନ
ବ୍ୟବହୃତ କଳ୍ପନା ସଦୃଶ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ।

୨ । କଣ୍ଡା, ଲୁଗାକୁ ତନ୍ତରେ ବୁଣିବା ପାଇଁ ଭରଣୀ ସୂତା ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବା
କାଠି ।

୩ । (ନରଜ) — ଯେଉଁ କାଷ୍ଠ ଦଣ୍ଡରେ ତନ୍ତୀଙ୍କର ଲୁଗାବୁଣାପାଇଁ ଟାଣି ସୂତା
ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଥାଏ, ତନ୍ତକାଠ ।

୪ । (ଚରଣି) — ସୂତା କାଟିବାର ଚକସ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ; ଅରଟ ।

ବ୍ୟବହାରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ପୋଲିସ ଆସାମୀ ଘରୁ ବହମଦ କରିଛି । ମାତ୍ର ଆସାମୀ ସିଭିଲ୍ କୋର୍ଟର (୧) ଯେଉଁ ତାଲିକା ଦାଖଲ କରେ, ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଭଗିଚନ୍ଦ୍ର ଜମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ ଜମି ଆସାମୀଠାରେ କଟକବାଳ ରଖିଥିଲା । ସେହି ମାମଲାର ଅଦାଲତର ଖର୍ଚ୍ଚ ଆଦାୟ୍ ଜମିଲାକୁ (୨) ଆସାମୀ ନିଲମସୁନ୍ଦେ ସେ ସବୁ ଖରିଦ କରି ନେଇଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ବିଦ୍ୟାମାନ ଅଛି ଯେ, ସେହି କଟକବାଳ ନାଲିସ ନିଲମ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରଣପୂର୍ଣ୍ଣ, ମାତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ମକଦ୍ଦମାରେ ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବିବରଣୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦି । ଆସାମୀ ଭଗିଚନ୍ଦ୍ରର ‘ଜମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ’ ନିଷ୍ପର ଭୂମି ଏବଂ ତାହାର ସବସ୍ତୁ ହରଣ କରିବାରୁ ସେହି ଦୁଃଖରେ ଭଗିଚନ୍ଦ୍ର ପାଟଳ ହୋଇ ଯାଇଥିବା, ସାରିଆ ଅନାହାରରେ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କରିଥିବା ଆନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ । ମାତ୍ର ସେଥିପାଇଁ ଆସାମୀକୁ ନରହତ୍ୟା ଅପରାଧରେ ଅପରାଧୀ କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଆସାମୀ ଅଗଣା ମଧ୍ୟରୁ ନେତ ନମକ ଏକରସ ଧଳା ରଙ୍ଗର ଗାଈ ପୋଲିସ ବହମଦ କରିଅଛି । ଗାଈ ଭଗିଚନ୍ଦ୍ରର ଥିବା ପକ୍ଷମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଆସାମୀ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହାର ମକଦ୍ଦମା ଖର୍ଚ୍ଚ ଆଦାୟ୍ ନିମନ୍ତେ ଅଦାଲତର ପିଆଦ ନିଲମ କରିବାରୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ନିଲମରେ ସେ ତାହା ଖରିଦ କରିଅଛି । ମାତ୍ର ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସତ୍ୟ ଅଟେ । କରଣ ସିଭିଲ୍ କୋର୍ଟ ଦସ୍ତଖତ ମୋହରଯୁକ୍ତ ଯେଉଁ ନିଲମ ପଦ୍ ଆନୁ ସାକ୍ଷାତରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଯାଇଅଛି, ସେଥିରେ ନେତଗାଈର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ଆନେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ପାଇଛୁ ଯେ, ଆସାମୀ ଶଠତା ପ୍ରକାରଣା ଦ୍ୱାରା ପର-ସମ୍ପତ୍ତି ଆତ୍ମସାତ୍ କରିବା ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ନିପୁଣ ଅଟେ । ସେ ଜଣେ ସମନ୍ୟ ଲୋକ ଥିଲା । ଅସତ୍ ଉପାୟ୍ ଅବଲମ୍ବନ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଉପର୍ଜନ କରିଛି ଏବଂ ସେ ଗ୍ରାମର ଜମିଦାର ଏବଂ କ୍ଷମତା-ଶାଳୀ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଭଗିଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଦୁର୍ବଳ ଏବଂ ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଜ୍ଞାନକରି ସ୍ୱାହବିକ ଲୋଭରୁ ଦ୍ୱାରା ବୁଦ୍ଧିତ ହୋଇ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗାଈକୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରିଅଛି । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ—

ତୁକୁମ ହେଲା କି,

୧ । ଦେବାନୀ ଅଦାଲତ ।

୨ । ବାବଦକୁ ।

ଆସାମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜକୁ ନରହତ୍ୟା ଅପରାଧରୁ ମୁକ୍ତିଦିଆଯାଇ ନେତ
ନାମକ ଗାଈକୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରୁଥିବା ଅପରାଧରେ କଠିନ ଦରଶନ ସହିତ
ଛ ମାସ କାରାଦଣ୍ଡ ଏବଂ ପାଞ୍ଚଶତ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା କରାଯାଉ ।
ଜରିମାନା ଅସୁଲ ନ ହେଲେ ଅତିରିକ୍ତ ତିନିମାସ କାରାରୁଦ୍ଧ ରଖାଯାଉ ।
। ଇଡି । ମେ ମାସ ୧୭ ତାରିଖ ସନ ୧୮୩୨ ମସିହା (୧)

ଏଇଚ. ଆର. ଜେକସନ୍
ସେସନ ଜଜ ।

କଚେରୀ ଶେଷ ହେଲାଣି ? ଜଜ୍‌ସାହେବଙ୍କ ବଗି ଚାଲିଗଲାଣି ।
ଚାରିଜଣ ବରକଦାଜ ଜଣେ ଆସାମୀକୁ ହାତକଡ଼ ଦେଇ ନାଜରଖାନାରୁ
ଜେଲ ଓଆରଣ୍ଡ (୨) ଧରି ବାହାରିଲେ । ଓକଲ ରାମରାମ ଲଲ ।
କଚେରୀ ଆଗ ବରଗଛ ମୂଳରେ ବସିଥିଲେ । ଆସାମୀ ଉପରେ ତାଙ୍କର
ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଯିବାରୁ ସେ ଦୂରରୁ ଡାକିଦେଲେ, “ଦେଖନ୍ତୁ ମଙ୍ଗରାଜେ,
ଆଜି ଆପଣଙ୍କ ଯକାଣେ ସାହେବଙ୍କ ଆଗରେ କିପରି ଲଢ଼ିଲି,
ଦେଖିଲେ ତ ? ପାଣିରୁ ଖଲ୍‌ସ କରାଇ ଦେଲି । କିଛି ପରବାଏ (୩)
କରିବେ ନାହିଁ । ବେଧଡ଼କ (୪) ଜେଲଖାନାକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତୁ, ମାଠିଆଏ
ତେଲ ପେଡ଼ିଥିବେ (୫) କି ନାହିଁ ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟରେ (୬) ଅପିଲ (୭) କରି
ଖଲ୍‌ସ (୮) କରାଇ ଦେବ ।”

ଆମ୍ଭମାନେ ନିଶ୍ଚିତ ସମ୍ବାଦ ପାଇଅଛୁ, ଅପିଲ ବିଷୟରେ
କୌଣସି ଯତ୍ନ କରାଯାଇନାହିଁ ।

୧ । ଶ୍ରୀଷ୍ଟୀ, ଇଂରାଜୀ ସନ ।

୨ । କାରାବାସ ଯକାଣେ ଆଦେଶ ପଦ ବା ପରଖିନା ।

୩ । ଚନ୍ଦ୍ରା, ଉଦ୍‌ବେଗ ।

୪ । ଇସ୍ତ ନ କରି ।

୫ । ଦଳିବା, ପେସିବା ।

୬ । ଚଳକତାରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସବେ ତ ଅଦାଲତ । ଏହି
ଅଦାଲତ ପ୍ରଥମେ ସଦର ଦେବାନୀ ଅଦାଲତ ଥିଲା; ପରେ ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ ହେଲେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ଚଳକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ।

୭ । ନମ୍ବ ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉପରସ୍ଥ ହାକିମଙ୍କଠାରେ ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

୮ । କାରମୁକ୍ତ ।

ଦ୍ଵାବିଂଶ ପରଲ୍ଲେଦ

ଗୋପିସାହୁ ଦୋକାନଘରେ

ବରୁପା ନଞ୍ଜୁଳ—ଗୋପାଳପୁର ଘାଟ, ଏହିଟି କଟକଯିବାର
ଦାଣ୍ଡ, ଲୋକମାନେ ଏହିଠାରେ ପାରି ହୁଅନ୍ତି । ଆଗେ ଗୋପାଳପୁର
ଗ୍ରାମ ଏହିଠାରେ ଥିଲା, ଗଲା ଆଠଅଙ୍କ ସ୍ତେଦୁଅ ଅଷ୍ଟମୀ ବଡ଼ ବଢ଼ିରେ
ଭସିଯାଇଅଛି । ଗ୍ରାମ ଗଲଣି, ନାମ ଯାଇନାହିଁ । ତୁଠ ଉପରେ ଗୋଟିଏ
ଭାରି ବଡ଼ ବରଗଛ । ଗଛମୂଳରେ ଗୋପୀ ସାହୁର ଦୋକାନଘର
ଘରଟି ସାତପାଞ୍ଚ (୧) । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଅଧକରେ ଗୋଟିଏ କୋଠଗ,
ଅଧେ ମେଲା (୨) । ଆଗରେ ଦୁଇହାତ ଲମ୍ବ ପିଣ୍ଡା । ଦୈବ ଦୁବଳେ
କେହି ବାଟୋଇ (୩) ରହିଗଲେ ମେଲାରେ ସେଷେଇ କରନ୍ତି । ଗୋପୀ
ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲଣି, ବଲବାଡ଼ିକ ଆଉ ପାରେ ନାହିଁ । ଗଲା ଅଙ୍କରେ
ବୁଢ଼ୀ ଗୁଲିଗଲା ଦିନରୁ ତା ଅଣ୍ଟା ବସିଗଲଣି । ପୁଅମାନେ ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ାକୁ
ଧନ୍ଦାରେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋପୀ ଭୁଞ୍ଜା ବସିବା ଲୋକ ନୁହେଁ । ବସିବାଠାରୁ
ଘଷିବା ଭଲ—ବରଷେ ହେଲା ଫନ୍ଦାଟାଏ (୪) ଫାଦିଛି । ଦିନ ପ୍ରହରକ
ବେଳେ ଶୁଣିଟା ମୁହଁରେ ଦେଇ ଦୋକାନକୁ ଆସେ, ସଞ୍ଜବେଳେ
ଦୋକାନଘରେ ଲମ୍ବା ନଳୀ କୋଲପଟାଏ ପକାଇ ଘରକୁ ଶୁଲିଯାଏ ।
ଦୋକାନଠାରୁ ଘର ଅଧକୋଶେ ଛଡ଼ା । ଦୋକାନରେ ଚାଲି, ଡାଲି,
ଲୁଣ, ଚଡ଼ା ଧୂଆଁ ପତ୍ର ରଖିଥାଏ । ସଞ୍ଜବେଳେ ଘରକୁ ଯିବାବେଳେ
ପସର (୫) ସବୁ ଗୋଟାଏ ଟୋକେଇରେ ଭରତକରି ଘରକୁ ଘେନିଯାଏ ।
ଗୋପୀ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ କହେ, ସେ ଏଣିକି ବଡ଼ ସାହାଣ୍ଟାର୍ଜୀ
ହୋଇପଡ଼ିଲଣି । ସଞ୍ଜବେଳେ ସୋରିଷେ ସୋରିଷେ ଆସୁ ନ ଖାଇଲେ
ଗତରେ ନିଦ ହୁଏନାହିଁ । ଆସୁ ଖାଇସାରି ଚୁଡ଼ାଗୁଣ୍ଡି ଦି'ଟା କିମ୍ବା
ମୁଡ଼ିଗୁଣ୍ଡି ଦି'ଟା ପାଟିରେ ନ ପକାଇଲେ ନୁହେଁ । ଧୂଆଁ ଅଭ୍ୟାସ ତ

୧ । ସାତ ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ପାଞ୍ଚହାତ ଚଉଡ଼ା ।

୨ । ଅଳ୍ପତଃ ଗୋଟାଏ କାନ୍ଥନଥିବା ଘର ।

୩ । ପଥକ ।

୪ । ଖବକା ନିବାହର ଉପାୟ ବୃତ୍ତି ।

୫ । ପଣ୍ୟାଧାର, ବିଷୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ରଖିବା ଗୁଣ୍ଡା ।

ଅଛି । ହେଲେ ଖଇଁ ନଜଅର୍ଜନରୁ ଚଳାଏ । ପୁଅମାନେ ଦୋକାନକରିବା ସକାଶେ ସେ ଆଠି ଶିଟିଏ ଦେଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ସେ ପଇସାଏ ଅଧଳାଏ ବାହାରେ, ସେଥିରେ ଚଳିଯାଏ, ପାଣିରେ ହାତ ଲାଗେ ନାହିଁ ।

ଅସିମାସିଆ ଦିନ, ଦିନଯାକ ମେଘଟା ଘୋଡ଼େଇଛି, ଦୁଇ ତିନି ଅସର ପାଣି ମଧ୍ୟ ହେଇଲେଣି । ବର୍ଷା ପଡ଼େ ଟପର ଟପର, ବାଟଟା କାଦୁଅରେ ଚପର ଚପର, ବାଟୋଇ କେନ୍ଦ୍ର ନାହାନ୍ତି । ବେଳ ଆହୁର ଦଣ୍ଡେ ଅଛି, ମାସ ମେଘ ଘୋଡ଼ିଥିବାରୁ ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଆସିଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି । ଗୋପୀ ଦୋକାନକୁ ଅନାଇ କହିଲା, “ଆଜି ସକାଳୁ ନାହା ମୁହଁ ଚାହିଁଥିଲି, ଅଧଲଟିକର ଧୂଆଁ ପତ୍ର ମଧ୍ୟ ସଲେ ନାହିଁ ।” ଗୋପୀ ଦୋକାନକୁ ଗୋଟାଏ ଟୋକେଇରେ ପୁରାଇ ଗାମୁଛା ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲା, ଆକାଶକୁ ଅନାଇ ଆପେ ଆପେ କହିଲା— “ବେଳବୁଡ଼ି ନାହିଁ ।” ନଦୀବାଟକୁ ଅନାଇ ଅଛି, କେନ୍ଦ୍ର ବାଟୋଇ ପାରି ହୋଇ ଆସିବପରି । ନଦୀ ଭୁଠକୁ ଏକଧନରେ ଅନାଇ ଭଜନ ଆରମ୍ଭ କରେଅଛି—

“ଦିନ ଲେଟିରେ ସରି,

ବୃଥା କାଳ କାଟିଦେଲି ନ ଭଜି ଶ୍ରୀହରି । ଘୋଷା ।

ବନ୍ଧୁ ଯାଉଅଛି ଆସୁ ନଦୀ ପ୍ରୋତ ପରି,

ପଡ଼ିଲେ କାଳସାଗରେ ନ ଆସିବ ଫେରି ।

ବିଷୟରେ ମଉଁ ହୋଇ ଦିବସ ବେଷା,

ଆପଣାର ନଜ ଧାମ (୧) ରହିଛି ପାସୋରି ।

ଘାନଜନେ ଦୟାକର ଦୟାମୟ ହରି,

ନିରନ୍ତର ତୁମ୍ଭ ନାମ ଥିବ ହୃଦେ ଧରି ।”

“ଏ ଦୋକାନ ରହିବାକୁ ଜାଗା ମିଳିବ ?” ଗୋପୀ ଚମକିପଡ଼ି ଅନାଇଲା, ଦୋକାନ ଆଗରେ ଦୁଇଜଣ ବାଟୋଇ । ଜଥାଟି (୧) ପିଲା, ମୁଣ୍ଡରେ ଗାମୁଛାଛୁଆ, ପିଠିରେ ସାନ ଗୋଟିଏ ବୋକରୁ (୩), କାନ୍ଧରେ ଚାଳପତ୍ର ଛତାଟିଏ, ଜଣେ ପୁରୁଷ, ତା ପଛଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ;

୧ । ବାସନ୍ତ ନ ।

୨ । ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ।

୩ । ଲୁଗାପଟା ଆଦର ବଡ଼ ଗଣ୍ଠି ।

ପାଟଣାଡ଼ୀ ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧା, କୁମ୍ଭକଣ୍ଠ (୧) ଧରି, ସୂତାଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡିଏ
 ଚଉକା (୨) ହୋଇ ଉପରାଣ (୩) ପଡ଼ିଛି, ସବାଙ୍ଗ ଢଙ୍କା, କେବଳ
 ନାକର ପୁଲଗୁଣା ଆଉ ନାଟ ମଧୁର ଦିଶୁଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି “ଭେକ
 (୪) ଥିଲେ ଭକ ।” ଲୁଗାପଟାରୁ ଗୋପୀ ବୁଝିଗଲା ଆଶୁଆ (୫)
 ମହାଜନ । ଗୋପୀ ଚଞ୍ଚଳ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରୁ ଫୁଲପତ୍ର ଦୁଇଜଣକୁ
 ଦୁଇଟା ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା ଆସନ୍ତୁ, ଦୋକାନ ଉପରକୁ
 ଆସନ୍ତୁ, ରୋଷେଇ କରନ୍ତୁ, ସବୁ ସରଞ୍ଜାମ ଅଛି, ଦେବ ।” ଗୋପୀ
 ଦୁହିଁଙ୍କ ଗୋଡ଼କୁ ଅନାଇ ଦୁଇ ଡାଳ ପଶି ଦେଲା, ଆଉ ମେଲଣରେ
 ଛୁଣ୍ଟା ପଟି (୬) ଖଣ୍ଡ ମେଲାଇ ଦେଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ଆଗେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ
 ଓଢ଼ ଲୁଗା ପଲଟି ପଟିରେ ଯାଇ ଚକା (୭) ପାଡ଼ି ବସିଲେ । ଦେହର
 ଅଳଙ୍କାରମାନ ଦେଖି ଗୋପୀ ‘ଆଜ୍ଞା,’ ‘ସାଆନ୍ତୁ’ ସାଆନ୍ତୁଣୀ’ ଇତ୍ୟାଦି
 ସମ୍ବୋଧନ କଥାମାନ ପ୍ରତି କଥା ଆଗରେ ବୋଲି ଯାଉଅଛି । ଏଣେ
 ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଗୋପୀର ଭକ୍ତି ଦେଖି ଭର ଖୁସି ହୋଇ ଗଲେଣି, ପଶିବ
 କାନରୁ ଚାରିପଟିଟିଏ ପିଟାଇ ଗୋପୀ ପାଖକୁ ଫୋପାଡ଼ିଦେଇ କହିଲେ,
 “ଏ ବୁଢ଼ା ପୁଅ, ରୋଷେଇ ସରଞ୍ଜାମ ଦେ ।” ଗୋପୀ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ
 ସୁଉକିଟିଏ ଉଠାଇ ନେଇ । ଦୁଇ ହାତରେ ଲେଉଟା ଲେଉଟି କରି
 ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଥର ଦେଖିଲା, ତାହା ବାଦ ଦୁଇ ଥର ଚୁମାଖାଇ ଦୁଇ ଥର
 ମୁଣ୍ଡରେ ମାରି କୁଞ୍ଚିତଳ କାନରେ ବାନ୍ଧି ନାହିଁ ପାଖରେ ଖୋସି ଦେଲା ।
 ଗୋପୀ ମୁଖ ଦେଖି ଜଣାଯାଏ, ସେ ଆଉଥରେ ମନ ମଧ୍ୟରେ
 ବୋଲୁଥିବ, ଆଜି ସକାଳେ କାହାମୁହଁ ଚାହିଁଥିଲି, ସଉଦା ନ ନେଉଣୁ
 ସୁଉକିଟାଏ । ଦୋକାନ ଆରମ୍ଭ ଦିନରୁ ଏହା ନୂଆକଥା ।
 ଗୋପୀ ରୋଷେଇ ସରଞ୍ଜାମ ସମସ୍ତ ଅର୍ଥରୁ ଚାହିଁଲା,

୧ । (ପ୍ରବେଶ କୁମ୍ଭକଣ୍ଠରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବାରୁ) ଏକ ପ୍ରକାର ସୂତା ଶାଢ଼ୀ ।

୨ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭଙ୍ଗରେ ଭଙ୍ଗା ହୋଇଥିବା (ଲୁଗା) ।

୩ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ଉପରେ ଘୋଡ଼ିହେବା ଚାନ୍ଦର ।

୪ । ପୋଷାକ, ବେଶ, ପଟ୍ଟେଦ ।

୫ । ଟାଣୁଆ ଧନୀ ।

୬ । ପତ୍ରର ଚଠେଇ ।

୭ । ଦୁଇ ଜାନ୍ତକୁ ପରସ୍ପର ଛନ୍ଦି କୁସିବା ଅସନ, ପଦାସନ

ଗ୍ରେପାଳିଆ (୧), ବରଜାଇ, ଲୁଣ ଆଣି ଥୋଇଦେଇ ଆଗେ ନିଆ
ବରଜା (୨) ଫୁଙ୍କି ଚୁଲୁ ଲଗାଇ ଦେଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ଘର ଭିତରୁ ବାହାରି,
ପୁରୁଷ ମାଠିଆ ଡେଇଁ ଡାକରେ ଧରି ପାଣି ଆଣିବାକୁ ବାହାରିଲେ ।
ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି କହିଲେ, “ଆରେ ବୁଢ଼ାପୁଅ, ଏଠି ଦୁଧ ଦିଅ ମିଳିବ ? ଦୁଧ
ଦିଅ ନ ଦେଲେ, ମୁଁ ଖାଏ ନାହିଁ ।” ଗୋପୀ କହିଲା, ଆଜ୍ଞା ସତକଥା,
ସତକଥା, ନ ମିଳିବାକୁ ସିନା ଏ ସବୁ କଣ ଗୁମ୍ଫା (୩) ଠା’ କରିବା
କନ୍ୟା ? ଜଳଖିଆ ପାଇଁ ଆଜ୍ଞା କାଣ୍ଡିଆ (୪) ସରୁଚୁଡ଼ା ହୁଅନ୍ତା, ନରୁଡ଼ା
ଗାଢ଼ ଦୁଧ ହୁଅନ୍ତା, ନବାତ (୫) ନୋହିଲେ ଦରିଶୀ ନିଆଁ ଗୁଡ଼ ହୁଅନ୍ତା,
ଆଉ ଖଦା (୬) ପାଇଁ ବଡ଼ ଶେଉଳ ନୋହିଲେ ବାଳିଆ ମାଛ, ବନ୍ଦଳ-
କଦଳୀ, ମୁଗପାଇ (୭) ଦୁଧ ଦିଅ ହୁଅନ୍ତା । କଣ କରିବ ? ଆଜ୍ଞା
ଏଇଟାତ କାଜାଳ ଦେଶ, ଆପଣଙ୍କ ପଦାରବିନ୍ଦ-ଧୂଳିରଜ କପରି ମୋ
କପାଳକୁ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଜ୍ଞା ଗୋଟାକେତେ ପଇସା ଦିଅନ୍ତୁ, ଗାଁ ବୁଲି
ଦେଖେ ।” ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ପୁନର୍ବାର ଗୋଟାଏ ସୁକ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ ।
ଗୋପୀ ପୁଣ୍ୟପରି କାନରେ ବାନ୍ଧି ଗ୍ରାମକୁ ଧାଇଁଲା । ଘର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ସମୟରେ
ଗୋପୀର ସାନପୁଅ ବୃନ୍ଦାବନ ଖଣ୍ଡେ କଦଳୀପତ୍ର ଠୋଲରେ ଦୁଇ ଭିନ
ତୋଳା ଦିଅ, ଗୋଟାଏ ମାଟି ଠେକରେ ମାଣେ ଅନ୍ଧାଜ ଦୁଧ, ଯୋଡ଼ାଏ
ବାଇରଣ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ଥୋଇଦେଇ କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ବାପା
କଟେଇ ଦେଲା, ସେ ଅନ୍ଧାର କଣ (୮), ଆସିପାରିଲା ନାହିଁ ।”

ଦୋକାନରେ ଭୃଷ୍ଟାସୁ ଲୋକ ନାହିଁ, ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ଘର ଭିତରୁ ବାହାରି,
ପୁରୁଷଟି ଯୋଗାଇ ଦେଉଛି, ଦୁହେଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

୧ । ଗ୍ରେପା ଲଗେଥିବା ।

୨ । ଅଗ୍ନି ସଞ୍ଚୟ କରିବା ପାଇଁ ବୁଟାରେ ବଳାଯାଇଥିବା ଲମ୍ବା ମୋଡ଼ା ।

୩ । ଗୁମ୍ଫାକୁ ଆପଣ ବୋଲି ନ କହି ଗୁମ୍ଫା ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ ।

୪ । ଭୃଷ୍ଟ ଆଦି ପରିଷ୍କାର ହୋଇଥିବା ।

୫ । କନ୍ଦ, ସଫା କରାଯାଇଥିବା ଗୁଡ଼ ।

୬ । ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ସେପେଇ ବା ପାକଶାଳା ।

୭ । କଞ୍ଚା ମୁଗରୁ ଗ୍ରେପା ବାହାର କରାଯାଇ ଡାଲି ଭାଣ୍ଡିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା
ପାଳମାନ ।

୮ । ଅନ୍ଧାର ବା ଶୁଣିବାରେ କଣ ବା ଦୃଷ୍ଟିସ୍ଥାନ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୁଣିଲୁରେ ଗୋବିନ୍ଦା ! ଶୁଣିଲୁ ତ କାନ ଲଗେଇ ଶୁଣିଲୁ ତ, ମତେ ସମସ୍ତେ ସାଆନ୍ତାଣୀ କହୁଥିଲେ, ଯେଉଁଠିକି ଯିବ ସମସ୍ତେ ସାଆନ୍ତାଣୀ କହିଲେ, ତତେ ସାଆନ୍ତ କିଏ କହୁଥିଲା ? ଆରେ ଗୁଲ, କଟକକୁ ଗୁଲ, ତତେ କଣ କରୁଥିବ ଦେଖିବୁ, ତମର ଗୁରୁଦିନ ହେଲା ବୁଝେଇ ବୁଝେଇ ଥକିଲଣି ।

ଗୋବିନ୍ଦା—ନା ! ତମ ସାଆନ୍ତାଣୀ, ଗୁଲ ଆମ ଗାଁକୁ ଯିବା, ସେଇଠି ରହିବା, ଭଲବାଡ଼ କଣିବା, ଗୁଣ କରବା, ହଳିଆ ରଖିବା ।

ତମା—ଆରେ ସତେ ଲୋକେ ଯାହା କହନ୍ତି,

‘ଅତି ନିର୍ଭରଶୀ (୧) ଅନ୍ଧାର ରାତି,

ଅତି ନିର୍ଭରଶୀ ଭଣ୍ଡାର ଜାତି ।’

ଭଲବାଡ଼ କଣ ହବ ରେ ? ଆରେ ଯାହା ସାଙ୍ଗରେ ଆଣିଛି, ଶହେ ବରଷ, ଦି’ଶ ବରଷ ବସି ଖାଇଲେ ତ ସରିବ ନାହିଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦା—ନା ସେ କଥା ହବ ନାହିଁ, ମୁଁ ଗାଁକୁ ଯିବି, ଘରୁ ଡେଇ ଦିନ ହେଲା ଖବର ପାଇନାହିଁ, ମୋ ମନ କମଳ ଗୁଡ଼େଇ ପୁଡ଼େଇ (୨) ହେଉଛି । ନୋହଲେ ମୋ ଭାଗ ଦିଅ, ମୁଁ ଯାଏ ତୁମର ଯାହା ମନ କର ।

ତମା—ଭାଗ ? ଭାଗ କଣ ? ଭଲ ଭାଗ ? ଆରେ ଯାହା କହନ୍ତି—

‘ପଡ଼ୋଶୁଣୀ ପିଠା ଦେଖି ରବାଇ ଖବାଇ,

ଘଷିଚଡ଼ାରେ ଗୁଡ଼ ଲଗାଇ ଭଡ଼ ଭଡ଼ ଶ୍ରେବାଇ ।’

ଧନ ସେଠି ଥିଲା ମୋର—ଏଠି ବି ମୋର, ମୁଁ କଣ ଶ୍ରେବକର ଆଣିଛି ? ସାତଦିନ ହେଲା ବରଷା ନାହିଁ, କାଦୁଅ ନାହିଁ, ଏ ଗାଁ, ସେ ଗାଁ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓଲ, ତା ଓଲ ବୁଲେଇ ବୁଲେଇ ମାରିଲଣି । କହିଲୁ ସାଆନ୍ତ ପହଞ୍ଚିବର କଣରେ ତିନି ଜାଗାରେ ସୁନା ଟଙ୍କା, କଲ ଟଙ୍କା ସୁନା ଗହଣା ସବୁ ପୋତା ହୋଇଥିଲା, କିଏ ପୋତିଥିଲା ? ନଶୂନ (୩) ରାତିରେ ମୁଁ ଗାତ

୧ । ଭୁଞ୍ଜା, ସ୍ଥାନ, ଦୁର୍ଗ ।

୨ । ଘାଣ୍ଟି ହେବା, ଉଦ୍‌ବେଗିତ ହେବା ।

୩ । ନାଶୁନ, ନିଶ୍ଚିତ ।

ଖୋଲେ, ସାଆନ୍ତ ମୁଁ ଦୁହେଁ ପୋତୁଁ । ତୁ କଣ ଜାଣିଥିଲୁ ? ଏ ସବୁ ମୋର ନା ଆଉ କାହାର ?

ଗୋବିନ୍ଦା—ଟଙ୍କା ତ ପୋତିଥିଲ, ସବୁ କରିଥିଲ, କଷ୍ଟ ନ ପାଇଥିଲେ କିଛି ପାଇଥାନ୍ତ କି ? କଷ୍ଟ ଆଣିବା ବୁଦ୍ଧି କିଏ କାଢ଼ିଲା ?

ଚମ୍ପା—‘ଏହିକି ଏତେ ନା—ମୁଦି ନାହିଁ ଗୋଡ଼ କରୁଡ଼ କେତେ ।’ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧି ଟାଏ କାଢ଼ିଲାରେ । ମତେ ଆଉ ବୁଦ୍ଧି ଆସନ୍ତା ନାହିଁ । ଦେଖିଛୁ, ସେ ଦିନ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ପଛେ-ପଛେ ତଳଲ ବାଲିରେ ଦୁଇ କୋଣ ବାଟ ଧାଇଁ ଗୋଡ଼ରେ ଫୋଟକା ବାହାର ପଡ଼ିଲା, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତୋଟି ବସିଗଲା, କହୁଛି କଣ ନା, ବୁଦ୍ଧି କହିଲା । ‘ବୁଦ୍ଧିରେ ବୁଦ୍ଧି ନା—ବଳେଇପଡ଼ି ଯାଇଛି କୁଦି ?’ ଆଜ୍ଞା କହିଲୁ, ମୁଁ ସେ ରାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସାଙ୍ଗରେ ସଙ୍ଗାତ ବସି ରହିବ ରହି ତା ଘର ଜମିର ସନନ୍ଦ ଆଡ଼ଖୁର ଭିତରୁ ଘେନ ଆସିଲା, ସେ ବୁଦ୍ଧି ତୁ କହି ଦେଇଥିଲୁ ?

ଗୋବିନ୍ଦା ଆଉ କିଛି ନ କହି ରୁଷି ଆସି ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲା । ଚମ୍ପା ମଧ୍ୟ ଭୁନ । ଏକ ରୁହାଳୀରେ ପାଠ, ଏକ ଅବଧାନର ଚାଟ, ଚତୁର ଚତୁରା କଥା, କେହି କାହାକୁ ଉଣା ନୁହେଁ, ସହଜରେ କିଏ ପଛଦୁଆ ଦେବ ? ଦୁଇ ଜଣକୁ ଦୁଇ ଜଣ ଚିହ୍ନିଲା । ଚମ୍ପାର ଭାବନା, ଯଦି ଗୋବିନ୍ଦା ଘରକୁ ଯାଏ, ଟଙ୍କା ସୁନାଗୁଡ଼ାକ ତା ହାତରୁ ଯାଇ ଭଣ୍ଡାର ଘରେ ପଶେ, ସୁନବାର ହାତ ପିଠି ଦେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ପୁଣି ଗୋବିନ୍ଦାର ମା ଓ ଭ୍ରାତୃ୍ୟାକଥା ମଧ୍ୟ ତା ମନରେ ପଡ଼ିଲା । ଏଣେ ଗୋବିନ୍ଦାର ଭାବନା, ଚମ୍ପା କଟକ ସହରରେ ପଶିଲେ ତାକୁ ଆୟତ୍ତ ରଖିବା ସହଜ ହେବ ନାହିଁ । ଅଇଶ୍ଵାଖାଇ କୁକୁରୁଆ ଆଉ ଖଣ୍ଡି ଏ ଅଇଁଠାପସ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖିଲେ ପୂର୍ବପସ ଗୋଡ଼ରେ ଦଳି ଦେଇଯାଏ । ବିପରୀତମୁଖ ଦୁଇ ବଳ ସମାନ ହେଲେ ଦୁହେଁ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହନ୍ତି ।

ରାସ ଅନ୍ଧାର ପାଞ୍ଚ ଦଡ଼ି କି ଛ’ଦଡ଼ି, ଭାତ ଡାଲି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଗଲଣି, ଚମ୍ପା ଅଳ୍ପକାଳ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ କଣ ଭାବିଲା, ପାଖକୁ ଆସି ସାକୁଲେଇ ସାକୁଲେଇ (୧) କହିଲା, “ଦେଖ ଗୋବିନ୍ଦା, ତୁ ତ କହୁଛୁ

ନଈ ଆଉ ପାରି ଚାରିକୋଣ ବାଟରେ ଚୋ ଘର । ଦେଉ ଚାଲି,
 କଟକକୁ ଚାଲି, ମୁଁ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେବି, ତୁ ଘରେ ଦେଇଯିବୁ । ତୁ ଯଦି
 ମୋ କଥା ନ ଶୁଣୁ ଟଙ୍କା ତ ଟଙ୍କା, ସୁନା ତ ସୁନା, କାଣି କଉଡ଼ି ଧୋଇ
 ପାଣି ଟୋପାଏ ? ଆ, ଆ, ବଡ଼ ଶ୍ରେକ ଲାଗିଲୁଣି, ଖାଇବା ଆ !” ଗୋବିନ୍ଦା
 ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେକରେ କାଉଳ (୧) ହେଲା, ବୋଧହୁଏ ସେ ଏଥିରେ ଅଧାରକ
 ହୋଇ ଉଠ ଉଠ ହେଉଥିଲା, ମାତ୍ର ଅନ୍ଧାରରେ ଚମ୍ପାକୁ ତ ଦିଶୁ ନାହିଁ,
 କିଛି ଜବାବ ନ ପାଇ ସେ ଭରି ଖପା ହୋଇ କହିଲା, “ମଲା ଯା,
 ପୋଇଲକୁ ସାଆନ୍ତ କହିଲେ ମୁଣ୍ଡରେ ଚଢ଼ନ୍ତୁ । ଯା ମ ଯା, ଖାଇଲୁ
 ଖାଇଲୁ, ନ ଖାଇଲୁ ନାହିଁ ।” ଗୋବିନ୍ଦା ଉଠୁଥିଲା, ସୁନବାର ବସିପଡ଼ି
 ଚମ୍ପାକୁ ତରଟି ମରଟି ଚାହିଁଲା (୨) । ପାହୁଲା, ହଁ ମୁଁ ପୋଇଲା, ତୁ
 ସାଆନ୍ତାଣୀ, ମାତ୍ର ପାଟି ପିଟାଇ କିଛି କହିଲୁ ନାହିଁ । ଗୋବିନ୍ଦା ଆପଣାର
 କେତେ ସୌଭାଗ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲା, କେତେ ଭଲ ବାଡ଼ି, କେତେ ବଳଦ
 ହଳିଆ, କେତେ ଦୁହାଳ ଗାଈ ଘରେ ବନ୍ଦା, କେତେ ଖାତକ ଟଙ୍କା
 କରଜ ନେବାକୁ ଆସି ଦୁଆରେ ବସିଛନ୍ତି, ସବୁଥିରୁ ଏକାବେଳକେ
 ନିରାଶ । ଦିନଯାକ ପାଣି କାଦୁଅରେ ବୁଲି ବୁଲି ଥକା, ତା’ ଉପରେ
 ଶ୍ରେକ । ଗୋବିନ୍ଦା ଏତେବେଳଯାଏ ମନର ଦୁଃଖରେ ବସି ଶୁଭୁଥିଲା ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ଚମ୍ପା ‘ପୋଇଲ’ କହିବାରୁ ତାହାରୁ ବହୁ କାମୁଡ଼ିଲା ପରି
 ସବାଙ୍ଗ ଜଳୁଅଛି, କିଛି କହିପାରୁ ନାହିଁ । ସେ ଜାଣେ, ତା ପରି ଦୁଇଜଣ
 ଲୋକ ବଳରେ ଚମ୍ପା ସାଙ୍ଗରେ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ କେତେଥର
 ମଙ୍ଗରଜ ଘର ଭେଣ୍ଟି ଆ ହଳିଆମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ ଥିବାର ନିଜ ଆଖିରେ
 ଦେଖିଛି । ତୁଷ ମଧ୍ୟରେ ନିଆଁ ଥିଲା ପରି ତା ମନ ଭିତରେ ପୋଡ଼ି
 ପକାଉଛି ।

ଚମ୍ପା ଦୁଇ ପଟି ଭାତ ବାଡ଼ି ମଝିରେ ଗାଡ଼ି କରିଦେଇ ଡାଲି
 ବାଡ଼ିଦେଲା, ବୁନ୍ଦାବନ ଯେ ଦୁଧଠେକଟି ଦେଇଥିଲା, ସେତକ ବାହାରକୁ
 ଥରେ ଅନାଇ ଦେଇ ଆପଣା ଭାତରେ ଡାଲିଦେଲା । ଗୋବିନ୍ଦା
 ଅନ୍ଧାରରେ ବସି ଦେଖୁଛି । ଦୁଧ ଡାଲି ଦେଖି ତା ଦେହରେ ନିଆଁ ଡାଳି

୧ । ବ୍ୟାକୁଳ ।

୨ । ଅଖିର ତୋଳାକୁ ବସ୍ତ୍ରର କର ଚାହିଁବା ।

ହେଲୁ ପରି ଜଣାଗଲା । ମନରେ କଲା, ଦୁଧ ଟିକକରେ ତ ଏହା, ଟଙ୍କା ସୁନା କଥା ତ ଅଛି ।

ଚମ୍ପା ଡାକଦେଲା, “ହେଇ ତୋ ଭାତ ରନ୍ଧିଲା, ଖା ବା ନ ଖା, ମୁଁ ଏବେ ଗୋଡ଼ ଧରି ପାରେ ନାହିଁ ।” ଚମ୍ପା ଓହ୍ଲା ହାତଟା ମୁହଁରେ ବୁଲଇଦେଇ ଠୁଙ୍ଗା ହୋଇ (୧) ଭାତପସ ପାଖରେ ବସି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା ସୁଡ଼ସୁଡ଼ ଶବ୍ଦରେ ଦଣ୍ଡନ ମଧ୍ୟରେ ପସ ଖାଲି କରିଦେଲା । ଚୁଲୁମୁହଁ ପାଖରେ ମୁହଁଟା ଧୋଇପକାଇ ପୁନର୍ବାର ଥରେ ବାହାରକୁ ଅନାଇ ଡାକଲା, “ଆରେ ଆ, ଭାତ ଖାଆ ।” ଉଦ୍ଧର ନାହିଁ, ଖପା ହୋଇ କହିଲା, “ଆରେ ଯାକୁ କହନ୍ତି, ସୁଖ ଭାତ ତୋଟି (୨) କୁଣ୍ଡାଇବା ।” ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ କୁଟା ପକାଇଲପର ଗୋବିନ୍ଦାକୁ ଏକଥା ଜଣାଗଲା । ତାହା ବାଦ ଚମ୍ପା ପଟି ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ଚଣ୍ଡିଗ ଲୁଗାରୁ ଅଧେ ମେଲାଇ ଦେଇ ଚଣ୍ଡିଗଟି ସାବଧାନରେ ବେକତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଇଗଲା ହୋଇ ଶୋଇ-ପଡ଼ିଲା । ଗୋବିନ୍ଦା ସେହି ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଭାବୁଛି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଲ କରି ବୁଝିଲଣି, ସାପୁଣା ମୁଣ୍ଡରୁ ମଣି ନେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଆମ୍ବେମାନେ ଗୋବିନ୍ଦପୁରର ଲେକଙ୍କଠାରୁ ଯେପରି ଶୁଣିଛୁ ସେଥିରୁ ଅନୁମାନ କରୁଅଛୁ ଗୋବିନ୍ଦାର ଆଉ ଅଧିକ କିଛି ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି, ଆନୁଗତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିବା ପୁରୁଷ ଜାତିର ସ୍ୱଭାବ । ଚମ୍ପାର ଆଚରଣରୁ ଜଣାଯାଏ, ତାହାର ଇଚ୍ଛା ଭଲପାଏ ତ ଭଲପାଏ, ହେଲେ ତୁ ଯେଉଁ ଭଣ୍ଡାସୀ ସେହି ଭଣ୍ଡାସୀ । ଗୋବିନ୍ଦା ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କେତେ ଦେଲପାଏ ବସିଲଣି, ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଘୋର ଅନ୍ଧାର ରାତି, ମଣିଷ ନିଜ ଦେହ ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ । ସାଁ ସାଁ କରି ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ବାଡ଼ିଉଛି, ତୁହାକୁ ତୁହା ବରଷା, ବରଗଛଟା ଗୋଟାଏ ଅନ୍ଧକାର ଗଦା ପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଦୋହଲି ଦୋହଲି ଗୋଟାଏ କେମନ୍ତ ଆତଙ୍କଜନକ ଶବ୍ଦ କରୁଅଛି । ଗୁଡ଼ାଏ ବାଦୁଡ଼ି ସାନ ସାନ ଅନ୍ଧକାର-ଖଣ୍ଡପରି-ଗୁରୁଆଡ଼ୁ ଉଡ଼ି ସେହି ଅନ୍ଧକାର

୧ । କେବଳ ଗୋଡ଼ର ତଳିପାକୁ ରୁମ୍ବିରେ ଲଗାଇ ଦେହର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଂଶ ରୁମ୍ବିରେ ନ ଲଗାଇ ବସିବା ।

୨ । ତଣ୍ଡି, କଣ୍ଟନଳୀ ।

ଗଦାରେ ଝୁଲି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ପୁଣି କେତେଗଣ ଅନ୍ଧକାର ପରି ବାହାରି
ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଶବ୍ଦକରି ବରଫଳ ଖାଉଅଛନ୍ତି,
ଟପ୍ ଟପ୍ ବରଫଳ ତଳେ ପଡ଼ୁଛି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରେମାଶ୍ରୟ ଦେ,
ଘର ମଧ୍ୟରେ ଚମ୍ପା ର ଅନୁନାସିକ ଶବ୍ଦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟଙ୍କର ଶୁଭ୍ର ଅଛି ।
ସେହି ଅନ୍ଧକାର ଗଦାତଳେ ଦୁଇଟା ପଶୁର ଖେଳ — ଖେଳ କାମୁଡ଼ାକାମୁଡ଼ି
ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦା ଚମକି ପଡ଼ି ଅନାଇଲ । “ଘର ମଧ୍ୟରେ ଜଳୁଥିବା
ଘାସର ତେଜସ୍ବି ସମୟ ଶୀତ ହୋଇ ଅସୁଅଛି । ଶେଷ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପଶୁମ
ଆକାଶରେ ଗୋଟିଏ ମାସ ଲୋହିତ କରଣରେଖା ଅନନ୍ତ ଆକାଶରେ
ପଡ଼ିଲା ପରି ଘର ମଧ୍ୟରେ ଜଳୁଥିବା ଘାସରୁ ଗୋଟିଏ କରଣରେଖା
ନିସ୍ତେଜଭାବରେ ସେହି ଅନ୍ଧକାର ତଳେ ପଡ଼ିଅଛି । ଗୋବିନ୍ଦା ଭଲ କରି
ଅନାଇ ଦେଖିଲା, ଦୁଇଟା ବଲୁଆ ବରଫଳ ଖାଉ ଖାଉ ଜଳି ଲାଗିଲେ;
ଗୋଟାଏ ବଲୁଆ ଆରଟାକୁ ଚଢ଼ି ଦେଇ ଆସେ ସମସ୍ତ ଫଳ ଅଧିକାର
କରି ବସିଲା । ଗୋବିନ୍ଦା ବଲୁଆର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି କଣ ବୁଝିଲା, କଣ
ମନରେ ପାଶୁଲା, ଉଠି ବସି ଚାଲିଆଡ଼କୁ ସାବଧାନରେ ଅନାଇଲା, ଧୀରେ
ଅତି ଧୀରେ ଉଠିଯାଇ ଚମ୍ପାର ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ଅନେଇଲା,
ଠଣାରେ (୧) ମୁଠି (୨) ରଖି ଦେଇଥିଲା, ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଖି ସେଥିରୁ
କଣ ଫିଟାଇ ଅଣ୍ଟାରେ ଭଲକରି ଲୁଗା ଭିଡ଼ି ଦେଇ ସେହି ପଦାର୍ଥଟା
ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧରିଲା, ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ଚମ୍ପାକୁ ଏକ ଧାନରେ ଅନାଇଲା,
ଭୂମି ଉପରେ ପଡ଼ି ନିଦ୍ରା ଦେଖିଲା (୩) ବଣ ମଧ୍ୟରୁ କେନ୍ଦୁଆ (୪)
ଯେପରି ଅନାଏ, ସେହିପରି ଏକ ଧାନରେ ଚାହିଁଅଛି, ତାହାର ଆଖି
ଦୁଇଟା ଜଳୁଅଛି, ଡାହାଣ ହାତରେ ଦୃଢ଼କରି କଣ ଧରିଅଛି, ଏତେ
ସାବଧାନ, ଏତେ ଧୀରେ ଯେ, ନିଶ୍ଚାସତା ମଧ୍ୟ ବଳରେ ପକାଉ ନାହିଁ ।
ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ଟିକୁ ଆଗକୁ ପକାଇବା ମାତ୍ରେ ଗୋଟାଏ ଜ୍ୟୋତି
ଚକ୍ରକ୍ କରି ଚମ୍ପା ଉପର ଦେଇ କାନ୍ଥରେ ବୁଲିଗଲା, ଗୋବିନ୍ଦା

୧ । କାନ୍ଥକୁ ।

୨ । ଉନ୍ମାଦମାନଙ୍କ ସ୍ଥର ଆଦି ରଖିକାର କନାର ବା ଚମଡ଼ାର ମୁଣି ।

୩ । ମାରି ଦେଖି ।

୪ । ଚିତାବାଘ, ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ଳେଷ ବାଘ !

ଚମକପଡ଼ି ଏକାବେଳକେ ପିଣ୍ଡାତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲା । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ
ସାବଧାନରେ ଅନାଇଲା, କାହିଁ କିଛି ନାହିଁ, କେବଳ ପୂର୍ବ ପରି
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘୋର ପୈଶାଚିକ ଶବ୍ଦ, ଗଛ ତଳତାଳରେ କେତେଖଣ୍ଡ
ଅନ୍ଧକାର ଫଡ଼ ଫଡ଼ ହୋଇ ଉଡ଼ି ପଳାଇଲେ, ବଲୁଆଟା ଚରୁଥିଲା,
ପଳାଇ ଗଲା, ତାହା ହସ୍ତରେ ଥିବା ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷରେ ଆଲୁଅ ପଡ଼ି
ଚକ୍ ଚକ୍ ଦିଶିଲା । ଗୋବିନ୍ଦା ସମସ୍ତ ବୁଝିପାରିଲା । ପୂର୍ବଠାରୁ ଅଧିକ
ସାହସ ବାନ୍ଧି ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ ଘର ମଧ୍ୟକୁ ଗଲା ।
ଶୁକ୍ଳ ଉପରେ କେନ୍ଦ୍ର ଆ ଯେପରି ଝାମ୍ପି ପଡ଼େ, ସେହିପରି ତମ୍ବା ଉପରକୁ
ଝାମ୍ପି ପଡ଼ିଲା । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଘାପଟା ଗର୍ଭକୁ ପୋଡ଼ିଯାଇ ଦପ୍
କରି ଜଳିଉଠି ନିଉଁସି ବାରୁ କିଛି ଦିଶିଲା ନାହିଁ । ଘର ମଧ୍ୟରେ ଉଛୁଟି
ଗାଁ ଗାଁ ଶବ୍ଦ, ଗୋଡ଼ ହାତ ବାଜେଇବା ଶବ୍ଦ ଶୁଭ୍ର ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲା ।
ସେହି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ବଲୁଆ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ପଳାଇଗଲା । ଗଛଟାରୁ
ଅନ୍ଧକାର ଖଣ୍ଡ ବୁଣିଗଲା ପରି ବାଦୁଡ଼ିଗୁଡ଼ାକ କର୍କଶ ଡେଣା ଶବ୍ଦକରି
ଉଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଳଝଞ୍ଜା ପବନ ଆସି
ଗଛର ଡାଳମାନଙ୍କୁ ଦୋକାନ ଘରକୁ କଡ଼କରି ଦୋହଲାଇ ଦେଲା ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ସକାଶେ ସେଠାରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଳୟ ଉପସ୍ଥିତ
ହେଲା ପରି ଜଣାଗଲା ।

—୪୦୫—

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

କର୍ମଫଳ

ଗୋପାଳପୁର ପାଖରେ ବରୁଣା ନଦୀଟା ଭାରି ଚୌଡ଼ା,
ଅଧକୋଶରୁ ଉଣା ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଧାରଟା କେତେ ଚୌଡ଼ା ନୁହେ,
ଗଣ୍ଡ(୧)ଭଳିଆ ଜାଗା କମ୍ ଚୌଡ଼ା ହୁଏ । ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ତରଫଟାରେ
ଧାର, ଗୋପାଳପୁର ଘାଟଠାରେ ଭୁଞ୍ଜା ବାଲି । ସେହିପରି ଟାଣୁଆ ବଢ଼ି

୧ । ଗଭୀର ଜଳଥିବା ସ୍ଥାନ ।

ହେଲେ ତୋଠାଏ ପାଣିଯାଏ । ଦଶ ଦାର ଦିନ ହେଲ ସେହିପରି ବର୍ଷା
ନ ଥିବାରୁ ନଘାଟା ଛଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲା, ଗଲ ପରଦିନ ଓପର ଓଳିଠାରୁ
ଅଳ୍ପଅଳ୍ପ ପାଣି ପଡ଼ୁଅଛି, ମେଷା ମେଷା ଫେଣ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଭସି-
ଯାଉଅଛି । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ପାଣିକଖାରୁ ପରି ଫେଣଟାଏ
ଭର୍ତ୍ତିରେ ପଡ଼ି ଭାଙ୍ଗି ଟିକଟିକ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । କାଠିକୁଟା କେତେ
ଭସିଯାଉଅଛି, ଠିକଣା ନାହିଁ । ଗଣ୍ଡଜାଗା ଥିବାରୁ ଏଠାରେ ଗୋମୁହାଁ(୧)
କୁମ୍ଭୀରର ଉପଦ୍ରବ ଭାଷ, ଦାଡ଼ିଆଣି (୨) ଘଡ଼ିଆଳ (୩) ତ ପଣ ପଣ ।
ଏଠାରେ ଭରସି ଅଣ୍ଟୁ ଅଣ୍ଟିରୁ କେନ୍ଦ୍ର ବେଶିପାଣିକ ଯାଇପାରେନାହିଁ ।
ପୁଣି ନୂଆ ପାଣି ପଡ଼ିଲେ କୁମ୍ଭୀରଗୁଡ଼ାକ ଭରି ମାତନ୍ତି । ‘ନୂଆ ବଢ଼ିକ
ପରତେ ନାହିଁ, ଫେଣକୁ କୁମ୍ଭୀର ଖାଏ । ତୋଠରେ ଦିନରାତି ଖଣ୍ଡିଏ
ଡ଼ଙ୍ଗା ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ; ଗାଉଁଲି ଲୋକେ, ହାଟୁଆ ଲୋକେ ପାରି
ହୁଅନ୍ତି । ସରକାରୀ ଡାକ ପାରି କରିବା ସକାଶେ ନାଉରା ଦିନ ରାତି
ପଲମାରି ଜଗିଥାଏ, ସରକାରରୁ ମାସକୁ ଦୁଇଟଙ୍କା ଦରମା ପାଏ ।
ଗାଉଁଲି ଲୋକେ ନଗଦ କିଛି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ପୁଷ୍ପମାସ ଧାନକଟା ସମୟରେ
ନାଉରା ଭଲ ଭଲ ବୁଲି ପ୍ରତି ଘରକୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ହାଲ ଅସୁଲ
କରେ । ହାଟପାଲି ଦିନ ହାଟୁଆମାନେ କେନ୍ଦ୍ର ପିତାଶୁଖୁଆ ପୂଜାଏ,
କେନ୍ଦ୍ର ବାଇଗଣ ଯୋଡ଼ାଏ, କେନ୍ଦ୍ର ଲୁଣ ଚମ୍ପୈଟେ, କେନ୍ଦ୍ର ତେଲ ଦି’ଟୋପା
ଦେଇଯାଏ । କୌଣସି କୌଣସି ଦିନ ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାଜନ, ଅଗିହ୍ନା
ବାଟୋଇ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ ପଇସାଏ ଅଧଲଏ ଖଜାଖିଆ ଦେଇଯାନ୍ତି ।
ଦେଶ କାଳ ପାସ ଘେନି ଏହି ଲଭ ଉଣା ଅଧିକ ହୁଏ; ମାସ ସରକାରୀ
ମନ୍ତ୍ରଣ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଥାନା ଦାବେଗା ମୁନ୍ଦସି, କାନଗୋଇ ପାରହେବା ଦିନ
କାନମୋଡ଼ାଟା, ଗୁପଡ଼ାଏ, ଗାଳିଟା କେତେ ଉଣା ହୁଏ ନାହିଁ । କେଉଁଟ

୧ । ଏକ ଜାଗାକୁ କୁମ୍ଭୀର । ଏମାନେ ମନ୍ତ୍ରଣ୍ୟ ଓ ଗୋରୁ ଆଦି ଲାବକୁ
ପାଟିରେ ଧରି ପାଣିକୁ ନେଇ ଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ପରେ ତାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି
ଖାଆନ୍ତି ।

୨ । ଅଣ୍ଟିଆ କୁମ୍ଭୀର ।

୩ । ଘଡ଼ିମୁହାଁ ବଡ଼ କୁମ୍ଭୀର । ଏହାର ଦାଡ଼ି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଘଡ଼ି ପରି
ପାହାକୁଡ଼ି ଗହୁର ଥାଏ ।

ରୁଦିଆ ବେହେରା କହେ, “ଏହି ଘାଟ ବାହୁ ତାହା ଦେହକ ପାହିଲଣି, ତା ପରି ଜଣେ ଆଶୁଆ ନାଉରୀ ଏ ଖଣ୍ଡମଣ୍ଡଳରେ ଦେଖାନାହିଁ ।”

ରାତି ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲଣି । ରାତିରେ ଭାରି ବର୍ଷା, ଭାରି ତୋପାନ ଥିଲା, ବର୍ଷାମାନ ପାଣି କମ୍ପା ପବନ ନାହିଁ, ମେଘଟା ସେହିପରି ଘୋଡାଇଛି, ଅନ୍ଧାରଣ କେଉଁଠି କିପରି ପାଙ୍କରେ ସାନ ସାନ ତରୁଣିମାନ କୁହୁକୁହୁ କରି ଅନାଇ ଲୁଚି ଯାଉଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ବାଟୋଇ ସାନ ଗଣ୍ଡିରାଟିଏ (୧) ପିଠିରେ ବୋକରୁକରି ତୋଠ ପାଖରେ ନଘା କୂଳେ କୂଳେ ବୁଲୁଅଛି, ନଘା କୂଳେ କୂଳେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଶହ ହାତ ଚାଲି ଯାଇ ପୁନବାର ତୋଠଠାକୁ ଫେରି ଆସୁଅଛି । ଜଣାଯାଏ, ପହଁରି ନଘା ପାରି ହେବାର ଲେକଟାର ଇଚ୍ଛା, ହେଲେ ବଳ ଖଟୁ ନାହିଁ । ତୋଠଠାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଡାକିଲା, “ଏ ନାଉରୀ ଭାଇ, ଏ ନାଉରୀ ଭାଇ ।” ରୁଦିଆ ବେହେରା, ବାଲିରେ କାତଟା ପୋତି ଖଣ୍ଡେ ଲମ୍ବା ଦଉଡ଼ିରେ ଡଙ୍ଗାଟା ଖଟାଇ ଦେଇ ତୁଠ ପାଖରେ ଭୁଇଁ ପଲରେ ଶୋଇଅଛି । ବାଟୋଇ ପୁନବାର ଥରେ ଅତି ସାବଧାନରେ ଡାକିଲା, “ଏ ନାଉରୀ ଭାଇ, ଏ ନାଉରୀ ଭାଇ !” ବାଟୋଇ ଡାକିସାରି ତମକି ପଡ଼ିଲା ପରି ଥରେ ପଛକୁ ଅନାଇଲା । ନାଉରୀ କି ଶୋଇଯାଇଛି ? ଏତେ ଡାକର ଜବାବ ନାହିଁ କିଏ ? ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣୁ, ନାଉରୀ ରାତି ଘଡ଼ିଏ ଆଉଁ ଉଠି ବସିଥାଏ । ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ବୋଲି ଅଛନ୍ତି, ବ୍ରାହ୍ମମୂର୍ତ୍ତୀରେ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରିବ । ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ପାଳିବା ସକାଶେ ଯେ ରୁଦିଆ ଉଠିଥାଏ, ଏହା ନୁହେଁ । ଦିନେ ଦିନେ ରାତି ପିଛୁଲା ପହରରେ ଡାକ ଆସି ପଡ଼ିଯାଏ, ସେଥି ସକାଶେ ସେ ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଆଉଗୋଟିଏ କଥା, ସଞ୍ଜବେଳକୁ ଘାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ସଞ୍ଜଳେ ସଞ୍ଜଳେ (୨) ଚାରିଟା ଖାଇଦେଇ ଶୋଇପଡ଼ି ଥାଏ । ରାତିଟାଯାକ କେତେ ଶୋଇବ ? ରୁଦିଆ ପଲ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଆଣ୍ଟୁ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଇ ଠୁଙ୍ଗା ହୋଇ ବସିଛି, ଆଗରେ ନିଆଁ ଉମେଇ (୩), ଭୂଷ ନିଆଁକୁ ଦୁଇ ହାତ ବଢ଼ାଇ

୧ । ବଡ଼ ବୋକରୁ ।

୨ । ଶୀତ ।

୩ । ଅତି ରଖିକାର ମାଟିପାତ୍ର ବିଶେଷ ।

ଦେଇଛି । ବୋଧହୁଏ ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବୁଛି, ଅବେଳରେ ଏ ବାଟୋଇଟା କିଏ ? ସରକାରୀ ଲୋକ ତ ନିଶ୍ଚୟ ନୁହେଁ; ଏ ଲୋକଟା ‘ଭାଇ ଭାଇ’ ଡାକୁଛି, ସରକାରୀ ଲୋକ ହୋଇଥିଲେ ତା ଘରଆଡ଼ (୧) ଭାବ ଲେଖାକରି ଡାକନ୍ତା । ଯିଏ ହେଉ ଡାକୁଥାଉ, ରାତି ପାହୁ ଦେଖିବ । ପୁନଃବାର ଡାକ, “ଏ ନାଉରା (୨) ଭାଇ, ଆ ବାହାରି ଆ, ଖଜାଖିଆ ଦେବ ।” ଚାନ୍ଦିଆ ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ପାରିଲା ନାହିଁ, ଖଜାଖିଆ ନାଁ ଶୁଣି ଦୁଇ ଭିନ୍ନପରି କାଶିଲା । ଖଜାଖିଆ ଶବ୍ଦରେ କିପରି ଗୋଟାଏ ମନମୋହନ ଶକ୍ତି ଅଛି, ନାଉରା ତ ନାଉରା, ଖଜାଖିଆ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ କେଡ଼େ କେଡ଼େ ଲୋକମାନେ କାଶି ପକାନ୍ତି । ଚାନ୍ଦିଆ ଯଲା ମଧ୍ୟରୁ ଜବାବ ଦେଲା, “କିଏ ପାଟି କରୁଛ ହୋ, ରୁହ, ରାତିପାହୁ; ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ତ ମୁଁ ବାହାରକୁ ବାହାରିବି ନାହିଁ ।”

ବାଟୋଇ—ଦେଖ, ଭାଇନାଉରା, ମୋର କଟକରେ ମାମଲା ଅଛି, ଚଞ୍ଚଳ ଯିବି, ନେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ନେ ।

ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ! ଏ କଣ ଏ ? ଗୋଟାଏ ପଣ୍ଡାରିକୁ (୩) ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ? ଚାନ୍ଦିଆ ଜୀବନରେ କେଉଁ ଏପରି ଘଟଣା ଘଟି ନାହିଁ, ଏକାବେଳକେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ତା ହାତରେ ପଡ଼ିଛି କି ନାହିଁ, ସେ ବିଷୟରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ମେ ପୁଅ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲା, ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ବାହାରନ୍ତା ନାହିଁ, ଲକ୍ଷକରୁ ପାଞ୍ଚ ଫେଡ଼ ଦେଲେ ବାକି କେତେ ଉଣା ହେଲା, ଏ କଥା ଆଲୋଚନା କରିବା ବୋଧହୁଏ ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଧକଲା । ଏଣେ ଡର, ବାଟୋଇଟା ଯେବେ ବାହାରି ଯାଏ, ଅବା ରାତି ପାହିଗଲେ ପଇସାଟାଏ ନୋହିଲେ ଯୋଟାଏ । ଚାନ୍ଦିଆ ପଲ୍ଲଭିତରୁ ଡାକ ଦେଲା, “ରହ ତେବେ, ରହ, ମୁଁ ଯାଏଁ ।” ନିଆଁ ଉପରେ ପୁରୁଷ ପକ୍ଷି କାହାଳି ଲଗାଇ ହାତରେ ଆଉଁଳଟାଏ (୪)

୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ।

୨ । ନୌକାବାସୀ, ନୌକା ଗୁଳକ ।

୩ । ହଜାରେ ଚଢ଼ି ପାର ହେଉଥିବା ପାତ୍ରୀ ।

୪ । ହଜାକୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଉପଯୁକ୍ତ ବସ୍ତୁ ।

ଧରି ପଲ୍ଲବ ବାହାର ପଡ଼ିଲା; ପିନ୍ଧିଲା ଲୁଗାପଟା ଅଣ୍ଟାରେ ଭିତଦେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଗାମୁଛାଟା ଗୁଡାଇ ଟୋପରଟା (୧) ଥୋଇଦେଲା । ବାଟୋଇକୁ କହିଲା, “ଆଣ ଆଣ, କଣ ଦେଉଛ ଦିଅ । ତୁମେ ବୋଲି ମୁଁ ବସାରୁ ବାହାରିଲି, ଆଉ କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ କି ଉଠିଥାନ୍ତି ?” ବାଟୋଇ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କା ବଢାଇ ଦେଲା । ନାଉରୀ ଦୁଇ ହାତରେ ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି, ପାଞ୍ଚ, ଏ ହାତ ସେ ହାତ କରି ତିନିଧର ଗଣିଲା । ‘ଟଙ୍କା ନେବ ଗଣି, ପାଣି ପିଇବ ଗୁଣି ।’ କାହାଳିଟା ବଳରେ ଭିତ ନେଇ ଆଲୁଅରେ ଥରେ ଟଙ୍କାଗୁଡ଼ାକ ଦେଖି ନେଲା । କୁଞ୍ଜକାନରେ ବାନ୍ଧି ଅଣ୍ଟାରେ ଭଲକରି ଗୋପିଦେଇ ଆକାଶକୁ ପୁଣି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲା । ଆଉ ରାତି ନାହିଁ । ବାଟୋଇ ନାଆ ଆଗ ମଙ୍ଗରେ ବସି ସାରିଲାଣି । ନାଉରୀ ଡାକିଦେଲା, “ଭଲକରି ସମ୍ଭାଳ ବସ ।” ଡଙ୍ଗାରେ ଡାହାଣ ହାତ ତିନିଧର ଲଗାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ମରି ପିଟାଇଦେଲା, “ଜେ ଗଙ୍ଗା ମାତା” କହି ନାଆରେ ଉଠି ବସିଲା । ଉପର ପାଣି ତୋଡ଼ି ପଡ଼ିଛି, ସମ୍ଭାଳ ହେଉ ନାହିଁ, ଆଉଲ ବାହୁ ବାହୁ ଡଙ୍ଗାଟା ଡେଇଁ ତଳକୁ ଭସିଗଲା । ସମ୍ଭାଳ ଟେକୁ ଟେକୁ ନଘା ଛ’ ପଣି ହୋଇଅଛି, ରାତି ପ୍ରାୟ, ପାଞ୍ଚ ଆସିଲାଣି, ଗୋପାଳପୁର ତୋଠପାଟରୁ ଗୋଟାଏ ଗୀତ ଶୁଭିଲା—

‘ଏ—ଏ—ଏ—ରମ ସେ ଲଇକ୍ଷଣ ହୋ ଗଲେ ମୃଗ ମାରି
କୁଡ଼ିଆ ଦୁଆରେ ଆସି ଉଭା ବ୍ରହ୍ମଗୁଣ ।
ବୋଇଲେ ସୀତପୁା ଗୋ ଭକ୍ଷା ଦିଅ ଆମ୍ଭକୁ,
ନୋହିଲେ ଅଭିଶାପ ଗୋ ଦେବୁ ରମ ଲଇକ୍ଷଣକୁ ।’

ବାଟୋଇ ଡଙ୍ଗାରେ ବସି ବାରମ୍ବାର ଗୋପାଳପୁର ତୋଠ-ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଛି । ଗୀତର ଶବ୍ଦ ଅବିରଳ ଅନ୍ଧକାରରାଣି ଭେଦକରି କାନରେ ପଡ଼ିବାରୁ ବାଟୋଇ ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ ହୋଇ (୨) ଠିଆ ହୋଇ ସେହି ଦିଗକୁ ଅନାଇଲା । ନାଉରୀ କାନକୁ ଶବ୍ଦ ଯାଇନାହିଁ, ଏକ ମନରେ ଡଙ୍ଗାବାହୁଥିଲା; ଡଙ୍ଗା ଟଳ ଟଳ ହେବାରୁ ଡାକି ଦେଲା,

୧ । ବାଉଁଶ ପାତା ବା ତାଳପତ୍ରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଣ୍ଡର ଅବରଣ ବା ଢାଙ୍କୁଣି; ହାଣ୍ଡି ।

୨ । ଅସ୍ଥିର ହେବା ।

‘ଆରେ ବସିପଡ଼, ବସିପଡ଼ ।’ ବାଟୋଇର ଭାବ ଦେଖି ନାଉରା ମଧ୍ୟ ତୋଠା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲା, ‘ଓହୋ ଟପାଟା (୧) ହାବୁଡ଼ିଲା ଯେ ।’ ଏହା କହି ଡଙ୍ଗା ମଙ୍ଗ (୨) ଫେରାଇ ଦେଲା । ବାଟୋଇ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ କହିଲା, “ଏ ନାଉରା ଭାଇ, ଡଙ୍ଗା ଫେର ନା, ଫେର ନା, ମୋତେ ଆଗ ପାରି କରି ଦେ ।” ନାଉରା କହିଲା, “ମଲା ଯା, ସରକାରୀ କଥା, ମୁଁ କଣ ଜେଲ ଯିବି ?” ରାତି ଶେଷ, ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଆଲୁଅ ପଡ଼ିଲାଣି ନାଉରା ଦେଖିଲା, ବାଟୋଇର ସର୍ବାଙ୍ଗ ରକ୍ତମୟ, ଲୁଗାରେ ରକ୍ତ, ହାତରେ ରକ୍ତ, ବୋକଗୁରେ ରକ୍ତ । ଦୋଳରେ ପଶୁ (୩) ଖେଳିଲା ପରି ଲାଲ ଟଡ଼ ଟଡ଼ (୪) ଦିଶୁଅଛି । ନାଉରା ଚମକି ପଡ଼ି କହିଲା, “କ’ଣ ହେ ! ରକ୍ତ କାହୁଁ ଅଇଲା ? ତୁମେ କଣ କାହାକୁ ମାରିଛ ?” ବାଟୋଇ ଚଞ୍ଚଳ ଗଣ୍ଠି ଗଠି ଧରି, ନାଉରା ହାଁ ହାଁ କହୁଁ କହୁଁ ନୟାକୁ ଡେଇଁପଡ଼ିଲା । ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ହାତ ପହଁରି ଯାଉଁ ଯାଉଁ କାହୁଁ ଗୋଟିଏ ଗୋମୁହାଁ କୁମ୍ଭୀର ଆସି ଟପ୍ କରି ଧରି ପକାଇଲା, ଗଣ୍ଠି ଗଠି ଅଳ୍ପଦୂର ଭାସି ଯାଇ ବୁଡ଼ିଗଲା । ଚାହିଁଆ ଚାହିଁଆଏ । ଏ ଲୋକଟା କିଏ, କେଉଁଠାରୁ ଅଇଲା, କାହିଁ ଯାଉଥିଲା ? ବୁଝିବା ହେଲେ ପାଠକ ଅବଧାନେ ! ଆନେମାନେ ହେଲୁ ଗଛକାରି, ସୁତରାଂ ସବୁଜ । ଏହି ଯେ କୁମ୍ଭୀର ଲୋକଟାକୁ ଘେନିଗଲା, କିପାଇଁ ଘେନିଗଲା, କାହିଁ ଘେନିଗଲା, ତାହା ସହିତ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କଲା କି ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କଲା, ଏ ସମସ୍ତ ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ ଆନୁମାନକୁ ଭଲ ଜଣା । ହେଲେ, ଚାହିଁଆ ବେହେରା କୌଣସି କାରଣରୁ ଏ କଥା ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୁଚାଇ ଥିବାରୁ ଆନେମାନେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ନାସା । ଲୋକଟା ଡଙ୍ଗାରୁ ପାଣିକି ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା

୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଡାକଅଲ ବହେ ।

୨ । ନୌକାର ମୁଣ୍ଡ । ଡଙ୍ଗାର ଅଗ ପାଖର ମଙ୍ଗକୁ ଅଗମଙ୍ଗ ଓ ପଛପାଖର ମଙ୍ଗକୁ ପଛମଙ୍ଗ କହନ୍ତି ।

୩ । ଅବର ।

୪ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗାଢ଼ (ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ) ।

ବେଳେ ତାହା ଗଣ୍ଠି ରୁ ଡେଞ୍ଜେ (୧) ଲମ୍ବ ବିଡ଼ାଏ ତାଳପତ୍ର ଡଙ୍ଗାରେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା, ସେହି ବିଡ଼ାଟା ଗୁଡ଼ିଆ ପଲ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚାଇ ରଖିଥାଏ । କିଛିଦିନ ଉତ୍ତରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡାରି ଅବଧାନକୁ ପଡ଼ାଇବାରେ ସେ ଖଣ୍ଡେ ପକ୍ଷରୁ ଏହିପରି ପଡ଼ିଲେ :—

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ସାତ ଅଙ୍କ (୨) କୁମୁମାସ (୩) କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଦ୍ଵିତୀୟା ଦିନ ବେଳ ଦୁଇ ଘଡ଼ି ସମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଜମିଦାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ମହାଜନଙ୍କ ମୁସାସାତକୁ ଏହି ଗ୍ରାମର ରହିବା ଲୋକ ତେଲପୁଅ ଶାମ ସାହୁର ଦେଲି ଗୁଜା (୪), ଏ ନମନ୍ତେ ଗୁଜା ଲେଖିଦେଲି କି ମୋ ପୁଅ ଶାମ ବିଭବରକୁ ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ଦଶଟଙ୍କା କରଜ ନେଲି, ଆସନ୍ତା ଧନୁ ମାସରେ ମୋ ଖଳା ଉପରୁ ଆପଣଙ୍କ ଖମାର ଗଉଣୀରେ ଦାଣ୍ଡ ଭାଉ ପ୍ରମାଣେ ଧାନ ମାପିନେଇ ତହିଁ କଳନ୍ତରକୁ ଅଧା କି ମୂଳ ନଈତଳେ ଆଠ ବିଶା ପରିମାଣରେ ମାପିନେବେ । ଏ ପ୍ରମାଣ, ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦଶ ଦିଗପାଳ ।

ଗୁଡ଼ିଆ ବେହେରା ଡଙ୍ଗା ବାହି ନେଲବେଳେ ଡେର ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠିକ୍ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ପାଣିକୁ ଥରେ ଅନାଏ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଖଣି ତଦାରଖି

ବେଳ ଅନୁମାନରେ ପହରେ କିଛି ଘଡ଼ି, ଆଜି ବର୍ଷାନାହିଁ, ଗୋପୀ ସାହୁ ଦୋକାନୀ ଚିରା ଗଣ୍ଠିଜୁ (୫) କଳା କନାପାର ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ପକାଇ ଦୋକାନଟୋକେଇ କାନ୍ଧରେ, ହାତରେ

୧ । ବିସ୍ତାରିତ କରତଳର ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗରୁ ବଞ୍ଚିଥିଲା ଠିକ୍ ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାରର ପରିମାଣ (ବିସ୍ତୃତ କରତଳର ବୁଡ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗଠାରୁ କାଣି ଆଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତିର ଗୁଣଘ୍ନ ବୋଲିଯାଏ) ।

୨ । ରାଜାଙ୍କ ସିଂହାସନାଗ୍ରେହଣଠାରୁ ଗଣାଯିବା ବର୍ଷ ।

୩ । ସୌରମାନ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସ ।

୪ । ରଣପଡ଼ା, ତମସୁବ ।

୫ । ବଡ଼ ଗୁଡ଼ିମୁକ୍ତ ।

କିନ୍ତୁ ଧର ବୋକାନକୁ ଆସିଲା । ବୋକାନ ଫିଟାଇ ମେଲୁ ଘରକୁ
ଆନଇଁ ଦେଲା । ଯାହା ଦେଖିଲା, ସେଥିରେ ତାକୁ ପ୍ରାୟ ଝାମ (୧) ମାର
ଗଲାଣି, କାଠଟିପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛି; ପାଟିରେ କଥା ନାହିଁ । କେବେ
ଦେଖା ନାହିଁ, କେବେ ଶୁଣା ନାହିଁ, ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଗୁଲିକୁ ଗୁଲି
ମରି ପଡ଼ିଛି, ଘରସାରା ରକ୍ତମୟ, ଖଲି ପସିରେ ରକ୍ତ, ଚୁଲି ମୁହଁରେ
ରକ୍ତ, ଭାତ ହାଣ୍ଡିରେ ରକ୍ତ, ରକ୍ତ ପିତକାଷ ମାର କାନ୍ଥବାଡ଼ରେ
ଝୋଟି ଦେଲପରି ହୋଇଯାଇଛି । ଗୋପୀ ଧାଇଁ ଯାଇ ଗାଁରେ କହିଲା ।
ଗାଁ ଲୋକେ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଲେ । ଗାଁ ଗୁଡ଼ିଆ ସନ୍ତୁଆ ଜେନା ପାଣ୍ଡିକୁ
(୨) ଏତଲା ଦେବାକୁ ଧାଇଁଲା । ମହାମୟରରେ ବାଲଗନ୍ଧି ପାଣ୍ଡି
ଗୋଷାଳପୁରଠାରୁ ଦେଉ କୋଣ ଦୂର । ବେଳ ଭିନ୍ନ ପ୍ରହର ସମୟରେ
ବାଲଗନ୍ଧି ଜମାଦାର ସେଣ୍ଡ ତୋରାବଲ୍ଲି, ବରକନ୍ଦାଜ ପିତୁ ଗାଁ ଘଟଣା
ସ୍ଥାନରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଣ୍ଡ ତୋରାବଲ୍ଲି ଜଣେ ରବେୟା
(୩) ହାକିମ, ଆଖପାଖ ଗୁର କୋଣରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଲେ ଲୋକେ
ଅରକ୍ତି, ଗର୍ଭଣୀ ଗାଈ ବାଟ ଗୁଡ଼ିଏ । ଜମାଦାର ସାହେବ
ସରଜମିନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦାଢ଼ି ଆଉ ନାକ ଘୋଡ଼ାଇ ଲସ
ମାଇନା କରିବାକୁ ଗଲେ । ଲସ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ, ପାଟ ଶାଢ଼ୀ
ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିଛି, ହାତରେ ବେକରେ ରୁପା ଓ ସୁନାର କେତେ ଖଣ୍ଡ
ଅଳଙ୍କାର । ପଠାଣମାନେ କୁକୁଡ଼ା ଜଭେ(୪)କଲପରି ତାହା ବେକ କଟା
ପାଖରେ ଖଣ୍ଡେ ରକ୍ତବୋଳା ଖୁର ପଡ଼ିଛି, ଲସଟା କିଛି ପରି ଉଠିଲଣି;
ମହୁବସାରେ ମାଛି ବସିଲା ପରି କାହାଣ କାହାଣ (୫) ମାଛି କଟା
ଜାଗାରେ ବସିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଘର ସାରା ଭଣ ଭଣ (୬) ହୋଇ ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି ।

୧ । ମୁଛା ।

୨ । ସୁଲସ ରଖାଯାଇଥିବା ଗ୍ରାମ କେନ୍ଦ୍ର । ପାଣ୍ଡିର ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମରୂପ
ଜମାଦାର ଅଟନ୍ତି ।

୩ । ଛକରଦସ୍ତ, କଥା ।

୪ । ଜଭର । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା କୋରାନର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରପାଠ ପୂର୍ବକ
ପଶୁ ଆଦିଙ୍କର କଣ୍ଠଛେଦନ ।

୫ । ଖୋଲପଣ; ୩୨୦ ପୁଛା, ୧୮୦ ଗୋଟା ।

୬ । ମାଛି ପ୍ରଭୃତିର ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ ।

ଲିପିଟା ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳ ଚଉକାଡ଼ି ପକାଇ କାମୁଡ଼ି ଦାନ୍ତ ନିସିତ ଦେଇଅଛି, ଚାଲକୁ ତରଟି ଚାହିଁଅଛି, ବାଲ ମୁକୁଳା, ରକ୍ତରେ ଲଟପଟ, ଦୁଇ ପାଖରେ ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳ ବହଳରେ (୧) ରକ୍ତ ପଡ଼ି କାଳିଆ ପଡ଼ିଗଲାଣି, ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଉଜ୍ଜଟ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଅଛି । ଗାଲ ଦୁଇଟା ଓଆଉଁଧର ଓ ପେଟଟା ଗୋଟାଏ ଓଲିଆ (୨) ପରି ଫୁଲି ଗଲାଣି । ଦେଖାଗଲା, କୌଣସି ଲୋକ ଚାନ୍ଦା ବଳ ଗୋଟାଏ ହାତରେ ଧରି, ମୁହଁ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ରେ ମାଡ଼ବସି ଖୁରରେ ତା ବେଳ କାଟିଅଛି । କଟା ବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟା ଗୋଡ଼ ବାଡ଼େଇ ହେବାରୁ ଘର ଖୋଲି ହୋଇଯାଇଅଛି । ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଆଉ ଉତ୍ସୁକର ମୁଣ୍ଡି ଯୋଗୁଁ ଜମାଦାର ବେଶି ବେଳଯାଏ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବାହାରକୁ ବାହାର ଆସି ଆପଣା ଜ୍ଞାନବଳରେ ଠିକ୍ କଲେ, ଏ ମକଦ୍ଦମା ଖୁଣି, ଲେକିନ୍ (୩) ଡକାଇଣ ନୁହେଁ । ଆଗର ଡକାଇଣ ହୋଇଥିଲେ ଲକ୍ଷ ଦେହରେ ଅଳଙ୍କାର ଆନ୍ତା ନାହିଁ । ଜମାଦାରଙ୍କ ହୁକୁମରେ ଦୁଇଜଣ ହାଡ଼ ଲକ୍ଷ ଗୋଡ଼ରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ଘୋଷାର ଘୋଷାର ଆଣି ନଈ ଅତଡ଼ାରେ ପକାଇଲେ । ଘୋଷାର ଆଣିବାବେଳେ ଚାନ୍ଦାର ପାଟଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡ ଲଙ୍ଗଳା କରି କାଢ଼ିନେବାରୁ ଲକ୍ଷଟା ଆହୁରି ଉତ୍ସୁକର ଦିଶିଲା । ସରକାରକୁ ଭେଟିବା ସକାଶେ ଲକ୍ଷ ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାର ସବୁ ବାହାର କରାଇ ଜମାଦାର ଥଳରେ ରଖିଲେ, କେବଳ ଗୋଡ଼ର କଂସା ପାହୁଡ଼ (୪) ନ ବାହାରିବାରୁ ମେହନ୍ଦର-ମାନେ ଲକ୍ଷର ଦୁଇଗୋଡ଼ ଗୋଛୁ (୫) କୁରୁଡ଼ୀରେ ହାଣି ପାହୁଡ଼ ବାହାର କରି ଦେଇଗଲେ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳକୁ ମକଦ୍ଦମା ତଦାରଖ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଆଖପାଖ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମକୁ ବରକନ୍ଦାଜ ଏବଂ ଚୌକଦାରମାନେ ଯାଇ ଆସାମୀ ଗ୍ରେପ୍ସାର କରି ଆଣିଲେ । ଜମାଦାର ସାହେବ ବରଗଡ଼

୧ । ମୋଟା ।

୨ । ଶସ୍ୟାଦି ସଞ୍ଚୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବୁଟା ବା ପାଲର ପୋଟଳା ।

୩ । କନ୍ଦୁ ।

୪ । ଗୋଡ଼ର ବଳା ।

୫ । ଗୁଡ଼ୁମୁଲ । ଗୋଡ଼ର ଶିରମାନ ଗୋଇଁ ଉପରେ ସେଉଁଠାରେ ଏକତ୍ର ହୋଇଥାଏ ।

ମୂଳରେ ବସି ମକଳମା ତଦାରଖ କରୁଛନ୍ତି, ତିନି ଚାରିଟା ଆସାମୀ ଧର୍ମ-
ହୋଇ ଆସିଲେଣି, ମାସ ସମସ୍ତେ ଜମା ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ତଦାରଖ
ଉତ୍ତରେ ବେକସର୍ ହୋଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଆସାମୀ ଧର୍ମ ହୋଇ ଆସିଲେ
ତାହାକୁ ଲସ୍ ନିକଟରେ ବସାଇ ରଖାଯାଏ, ଲସ୍‌ଟା ପୁଲି ଚାରି ଗୁଣ
ମୋଟା ହୋଇ ଗଲଣି, ଜିଉଟା ଗୋଟାଏ ସାନ କଦଳୀ ଭଣ୍ଡାପରି ଦିଶୁଛି,
ଦୁର୍ଗନ୍ଧ କଥା ଛାଡ଼ । ଉଲଙ୍ଗ ସ୍ତ୍ରୀମୁଖି ତ ସତ, ଏହାର ଗୋଡ଼ ପାପୁଲି
(୧) ନାହିଁ, ଗୁଲୁଥିଲା କିପରି? ଏଟା କି ରକ୍ଷସୀ? ଆସାମୀମାନଙ୍କୁ ବହୁତ
ବେଳଯାଏ ଲସ୍ ନିକଟରେ ବସିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଏବଂ ସାସରେ
ଶୀତ ଜମାଦାରଙ୍କ ନିକଟରେ ହାଜର ହୋଇ ଯିବାକୁ ହେଉଅଛି । ବର-
ଗଛ ମୂଳରେ ଜମାଦାରଙ୍କ କଚେରୀ । ନଦୀ ବାଲିରେ ଦଶ ପନ୍ଦର ଗଣ୍ଡା
ଶାଗୁଣା ଏକ ଧାନରେ ଅନାଇ ବସିଅଛନ୍ତି; କେତେଟା ଉଡ଼ିଆସୁଛନ୍ତି;
ଦଶ ପନ୍ଦର ଗୋଟା ଭଲୁଆ କୁକୁର ଜମା ହୋଇ ଗଲେଣି, ଚାରି ଛ'ଟା
କୁକୁର ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ର ପାପୁଲି ସକାଶେ କାମୁଡ଼ାକାମୁଡ଼ି ଲଗାଇ
ଅଛନ୍ତି, କିଛି ଦୂରରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ପାପୁଲିକୁ ସାତଟା ଶାଗୁଣା
ଝିଙ୍କାଝିଙ୍କି କରୁଥିଲେ, ଗୋଟାଏ ଭଲୁଆ ଆସି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ
ଛଡ଼ାଇ ଦେନଗଲା, ଶାଗୁଣାଗୁଡ଼ାକ ଅଳ୍ପ ଦୁଃସ୍ୱାଦ ଭେଣା ମେଲାଇ
ବସିଅଛନ୍ତି । ଚାରିଜଣ ହାଡ଼ ନାକରେ ଲୁଗା ବାନ୍ଧି ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ
ପକାଇ କୁକୁର ଶାଗୁଣା ଘଉଡ଼ାଉ ଅଛନ୍ତି । ଜମାଦାର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ
ଇଜାହାର(୨) କଲମବନ୍ଦ କରି ପକାଇଲେଣି ।

ଦୋକାନୀ ଗୋପୀସାହୁ ବୁଢ଼ା ଇଜାହାର ଦେଲେ, “ଆଜ୍ଞା
ମୋହର ତିନି କାଳ ଗଲଣି, କାଳେ ଅଛି, ମୁଁ କି ଏ ବୟସରେ ମିଛ
କହିବି ? ଆଜି ଏକାଦଶୀ, ଦାନରେ ତିରଣ ଦେଇନାହିଁ, (୩) ଏହି
ବିଷ୍ଣୁ ବୃଷ (୪) ମୂଳରେ ସତ୍ୟ କହୁଛି, ମୁଁ ଏ ମାମଲା କଥା କିଛି

୧ । ପଦପୁଷ୍ପ । ପ୍ରାୟ ତଳକୁ ତଳପା ଓ ପାଦପୁଷ୍ପକୁ ପାମୁଲି ବୋଲିଯାଏ ।

୨ । ପୁଲିସ ନିକଟରେ ଦେବା ଅପରାଧର ଶବ୍ଦ ।

୩ । ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କରିଛି । କିଛି ମାତ୍ର ଖାଇବା (ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ) ।
ଏଠାରେ ଚିରଣ କା ଚୂଣ ଅର୍ଥ ଦାସ କା ବୁଢ଼ା ନୁହେଁ; କୌଣସି ସାମାନ୍ୟ
ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।

୪ । ଭୁଲସାପୁଲ ।

ଜାଣେ ନାହିଁ, ତୁ ମାପ ହେଲା ଘରେ ବାଧକ (୧) ପଡ଼ିଛି, ଦୋକ ନକୁ ଆସିନାହିଁ ।”

ନାଉରା ଶୁଦ୍ଧିଆ ବେହେରା ଇଜାହାର ଦେଲା, ବରଷା ଆଉ ତୋପାନ ହେବାରୁ କେହି ନଈ ପାର ହେଉ ନାହାନ୍ତି, ସେ ଶୁଦ୍ଧିଦିନ ହେଲା ନଈ କୁଳକୁ ଆସିନାହିଁ । ଏହିପରି ଗ୍ରାମର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଇଜାହାର ନିଆଗଲା ।

ବେଳ ବୁଝି ଆସିଲାଣି, ଗ୍ରାମରେ ଆଉ କେହି ଲୋକ ନାହାନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଦୋରଣି ସରିଲାଣି, ମକଦ୍ଦମା କାଲି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖାଯିବ କି ଆଜିରେ ଖତମ କରାଯିବ, ଜମାଦାର ବରକଦାଜ ଦୁଇଜଣ ବସି ବିଚାର କରୁଅଛନ୍ତି, ଏହି ସମୟରେ ଗଛଡ଼ାଳରୁ ଗୋଟାଏ ଖେଚିଲ ପୋଖରୀ-ପାଣି କରଦେବାରୁ ଜମାଦାରଙ୍କ ଦାଢ଼ିରେ ଅଧାଅଧ ଧଳାହୋଇଗଲା । ତୋବା ତୋବା କହି ଜମାଦାର ଉଠି ପଡ଼ିଲେ । ତିଲ ମାନକୁ ଅନଈ କମବଖତ, (୧) ବେକୁବ୍, ହାସମଜାଦା (୩) ବୋଲି ହୋଧରେ ଗାଳିଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚୌକଦାରମାନେ ମଧ୍ୟ ଗାଳିଦେଇ ତିଲମାନଙ୍କୁ ଟେକା ମାରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଜମାଦାରଙ୍କ ଲମ୍ବା ଦାଢ଼ି ପରିଷ୍କାର କରିବାକୁ ତିନିବଦନା ପାଣି ଲାଗିଲା ।

ଜମାଦାର ମାମଲା ଖତମ କରିବାକୁ ବସି ଲୋକମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଦେଖ ଏହି ଲୋକ କିଏ ଜଣାନାହିଁ, ବୋଧହୁଏ ଯାସୀ, ଏହାକୁ ଖୁଣ କରି ନାହିଁ, ଏ ସାପକାଟି ।” ଗୋପୀସାହୁ ଦୋକାନୀ ଆଗକୁ ଆସି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲା, ଧର୍ମବତାର, ଏଠାରେ ସାପର ଭାରି ଉପଦ୍ରବ, ନଈକୂଳରେ କାହୁଁ ଭାସି ଆସି ହଜାର ହଜାର ସାପ ଟି ଅଛନ୍ତି, ସାପ ଭୟରେ ଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ିଗଲା ମୁଁ କାଲି ଦୋକାନକୁ ଆସିଥିଲି, ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା କୋଳଥିଆ (୪) ନାଗ (୫) ବୁଲୁଥିଲା, ମୁଁ ଭୟରେ ପଳାଇଲି ।”

୧ । ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ପୀଡ଼ିତ ହେବା ।

୨ । ହତଭାଗ୍ୟ ।

୩ । ପାତ୍ର, ଦୁଷ୍ଟ ।

୪ । କୋଳଥ ପରି ମାଟିଆ ରଙ୍ଗ ଦିଶିବ ।

୫ । ଗୋଷ୍ଠର ସାପ ।

ଛୁଟିଆ (୧) ମୁଟୁରୁ ମଳିକ କହିଲା, “ଧର୍ମବତାର ! ଏଠେଇ ଅନେକ ସାପ, ମୁଁ ସେଦିନ ହଜୁରକୁ ଏହିବାଟେ ଯାଉଥିଲି, ଏହି ଗଛ ମୂଳରେ ପହଞ୍ଚି ନାଗସାପ ଶୋଇଥିଲେ, ମୁଁ ଦେଖି ପଳାଇଗଲି ।”

ଗତ ପରଦିନ ରାତିରେ ହାଲେକଟା ଘର ମଧ୍ୟରେ ଶୋଇଥିବା ସମୟରେ ଦୁଆରେ ଗୋଟାଏ ତମ୍ବାସାପ ବୁଲୁଥିବା ବିଷୟରେ ମୁଗସୁର ମୌଜାର ଛୁଟିଆ ବୁଧେଇ ଧପଟ ସିଂ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲା ।

ଜମାଦାର ସମସ୍ତଙ୍କର ସାକ୍ଷ୍ୟ କଲମବନ୍ଦ କରି ଗୋଟିଏ ପଶ୍ଚିମ ଭିକାରୀ ଯାତ୍ରୀ ଗ୍ରାମରେ ଭିକା କରି ଶାଉଥିବା ଓ ତାହାକୁ ଗତ ପରଦିନ ରାତିରେ ଗୋପାଳପୁର ମୌଜାରେ ସାପକାଟି ହୋଇଥିବା ଓ ଲାସ ଦେହରେ ସାପ କାମୁଡ଼ା ଚିହ୍ନ ଜାହେର ଥିବା ଏବଂ ଏହାର ମୃତ୍ୟୁ ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ସକ୍ (୨) କିମ୍ବା ଦାବାଦାବା (୩) ନ ଥିବା ଏକ ରିପୋର୍ଟ (୪) କେନ୍ଦ୍ରପଡ଼ା ଥାନା ଦାବେଗା ନିକଟକୁ ପଠାଇ ମାମଲା ଖତମ (୫) କଲେ । ଦାବେଗା ଏବଂ ମୁନ୍ସୀଙ୍କ ରେସମ (୬) ସହିତ ରିପୋର୍ଟ ପୁଲିସ୍ (୭) ଥାନାକୁ ପଠାଗଲା । ଜମାଦାରଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ଗୁରଜଣ ହାତ ଲାସ୍ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ଭଡ଼ି ଭଡ଼ି ନେଇ ନଦୀରେ ଭସାଇ ଦେଲେ । ନାଉରା ଗୁରୁଆ ବେହେରା ଦେଖିଲା, ଲାସ୍ ଥାନା ନଦୀରେ ଭସି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଯେଉଁଠାରେ ବାଟୋଇଟାକୁ କୁମ୍ଭୀର ଧରିଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ତାକୁ ଗୋଟାଏ କୁମ୍ଭୀର ଧରି ଦେଇଗଲା ।

୧ । ପାଇକ, ତୌକିଆ । ଏମାନେ ପହଞ୍ଚି ଦେବା ପାଇଁ ହାତରେ ବେତ ଧରି ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ “ଛୁଟିଆ” କୁହାଯାଏ ।

୨ । ସନ୍ଦେହ ।

୩ । ଅପରାଧର ଅଭିଯୋଗ ।

୪ । କୌଣସି ଘଟଣା ଲିଖିତ ବିବରଣୀ ବା ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।

୫ । ଶେଷ, ସମାପ୍ତି ।

୬ । ବକ୍ଷିଷ୍ଟ, ପୁରସ୍କାର ।

୭ । ବଡ଼ ଲମ୍ବାସା ।

ଜମାଦାର ଡଙ୍ଗା ପାର ହେଉଁ ହେଉଁ ବରକନ୍ଦାଜକୁ କହିଲେ,
“ଦେଖ, ଏଡ଼େ ମାମଲଟାରେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟ ଘର ହେଲା ନାହିଁ ।” ବରକନ୍ଦାଜ
କହିଲା, “ଖୋଦା (୧) ମାଲିକ, ଯୋ ହୁକୁମ ହୁଆ ।”

ଗୋପୀ ସାହୁ ସେଇଦିନଠାରୁ ଆଉ ଦୋକାନକୁ ଯାଇନାହିଁ ।
କାର୍ତ୍ତିକ ଚନ୍ଦ୍ରଦିନରୁ ଲଗାଣରେ ଘର ପଡ଼ିଗଲା, ସେ ବାଟଟା ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଗଲା ।
ରୁଦିଆ ବେହେରା ଅଧକୋଶେ ତଳକୁ ନରପୁର ପାଖରେ ନାଆ
ପକାଇଲଣି । ରାତି ତ ରାତି, ଦିନରେ ମଧ୍ୟ ଭୟରେ ସେଠାକୁ କେହି
ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ବରଗଛରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପେତୁଣୀ (୨) ବସି
ଡାଳ ଦୋହଲଏ, ମଧ୍ୟ ସେହି ପେତୁଣୀଟା ଖବବେଲେ ନଦୀ ବାଲି
ଉଡ଼ାଇ ଖେଳୁଥିବାର ଅନେକ ଲୋକ ଦେଖିଲେଣି । ଗୋପାଳପୁର
ତୋଠର ଆଉ ନାମ ନାହିଁ, ଲୋକେ କହନ୍ତି ପେତୁଣୀପଦା ।

ପଞ୍ଚବିଂଶ ପରଲ୍ଲେଖ

ମଙ୍ଗରାଜ—ଘରର ହାଲଗୁଲ

ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ କଣ ? କଥିତ ଅଛି, ପୃଥିବୀର ବିଶ୍ୟାତ
ମଣି କୋହନୁର ଯାହାଠାରେ ରହେ, ତାହାର ବଣ ନାଶ କରିଦିଏ ।
ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦିନଠାରୁ ରଣଜିତ ସିଂହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ଜାହ୍ନୁଲ୍ଲାମାନ ପ୍ରମାଣ,
ମାତ୍ର ସେହି ମଣି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପୂଜ୍ୟାୟା ମହାମାନ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କମଳା
ସ୍ବରୂପା ଶ୍ରେୟସୀପଦାସିନୀ ଭାରତେଶ୍ବରୀଙ୍କ ଶିରଭୂଷଣ ହେବା ଦିନଠାରୁ
ଇଂଲଣ୍ଡର ମହିଳା ଦିନକୁ ଦିନ ପୃଥିବୀ ବ୍ୟାପୁଅଛି । ଅନ୍ୟର ପ୍ରାଣନାଶ-
କାରୀ ବିଷ ଦେବାଧିଦେବ ଜମାପତିଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ଥ ହୋଇ ତାଙ୍କର ମହା-
ଦେବତା ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ସାର କଥା, ଉପସ୍ଥିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ
ସ୍ଥାନରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ ଜଞ୍ଜାଳର କାରଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଜେବତ
କଥା ଗୁଡ଼ିକ, ନିହାତି ସାନରୁ ସାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ‘ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’

୧ । ଉତ୍ତର ।

୨ । ମୃତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଅସ୍ତ୍ର ।

କଥା ଦେଖ, ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି, ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗାଁ ଚଳଚକ ଝୁଞ୍ଚିମାଣ
ଆଠଗୁଣ୍ଠ ଜମି ପରି କଳିନ୍ଦ ଆଉ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଜମିଟା ଘରବୁଡ଼ା ।
ବାଦସିଂହ ବଣଟା ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା । ସାରିଆ ତ ଧନ ପ୍ରାଣରେ
ଗଲା, ମଙ୍ଗରାଜ ବଂଶକଥା ତ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଜମିଟା ନେବାର ଛ
ମାତ୍ର ଛ ପକ୍ଷ ଯାଇ ନାହିଁ, ଦଶାଟା ଦେଖ ।

ମଙ୍ଗରାଜ କଟକ ସିବାର ଚତୁର୍ଥ ଦିନ ସକାଳେ ଦେଖାଗଲା,
ଗନ୍ତାଘର ଚାରିଜାଗା ଆଣ୍ଟୁଏ ଖୋଲା । ସେହିଦିନ ସକାଳୁ ଗୋବିନ୍ଦ
ଆଉ ତମ୍ବା ଉଆସ ମଧ୍ୟରେ ଦିଶୁ ନାହାନ୍ତି, ସେ ଦୁଇଜଣ ଆଗଲି ପଛଲ
ହୋଇ କଟକ ଦାଣ୍ଡ ପଦ୍ମପୁର ଗସ୍ତରରେ (୧) ଯାଉ ଥିବାର ଲୋକେ
ଦେଖିଆସି ଗ୍ରାମରେ କହିଲେ । ପୁଅମାନେ ବାପ ଉପରେ ଶକ୍ତି
ରହିଥିଲେ, ଏତେବେଳେ ପୋ-ବାର (୨) ପଡ଼ିଯାଇଅଛି । ବଡ଼ପୁଅଙ୍କର
ଆଗରୁ କିଛି ବାତୁଳ ଛୁଟାଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନ ରାତି ଗଞ୍ଜେଇ ଭଡ଼ି ଭଡ଼ି
ସଫା ବାପା ହୋଇଗଲେଣି । ମଝିଆ ଆଉ ସାନ ପୁଅଙ୍କର ନାକ
ପୋଛୁବାକୁ ତର ନାହିଁ । ମଜର ଫିଙ୍ଗନ୍ତି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ, ଗୋବର
ଚଢ଼େଇ ଧରରେ ଲାଗିଅଛନ୍ତି, ଦିନରାତି ଧାନ ବିକା ଲାଗିଛି ।

ଆଜି ଗାଁରେ ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ିଛି, ମଙ୍ଗରାଜ ଘରଦ୍ୱାର ନିଲମ ହେବ ।
ବେଳ ଅନ୍ଧାଜ ଛ ଘଡ଼ି, ପୋଲିସ ଜମାଦାର, ବରକନ୍ଦାଜ, ଛୁଟିଆ ଏପରି
ଆଠ ଦଶ ଜଣ ମଙ୍ଗରାଜ ଉଆସ ଦୁଆରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।
ଜଙ୍ଗାହେବ ମଙ୍ଗରାଜକୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଜରିମାନା କରିଥିଲେ, ତଳନ୍ତି
ସମ୍ପତ୍ତି ନିଲମ ହୋଇ ଟଙ୍କା ଅପୁଲ ହେବ । ଜମାଦାର ଘରେ ପଣି
ମାଲମତାଗୁଡ଼ାକ ବହୁଆଣି ଦାଣ୍ଡରେ ଜମା କରୁଅଛନ୍ତି । ବଣି
ବମ୍ବାରେ ଡେମଣା ପଣିଲପରି ବୋହୂ ଭୁଆପୁଣୀଗୁଡ଼ାକ ଘରୁ ବାହାର
ଯାଇ ଉଆସ ପଛ ଗୋଟାରେ କାଉଳି (୩) ହେଉଛନ୍ତି । ପୁଅ କେହି

୧ । ମୌଜାର ନମ୍ବ ସମ୍ପର୍କ ଅଞ୍ଚଳ ।

୨ । ପଣାଖେଳର ଦାନ ବିଶେଷ । ୧୩ ସଂଖ୍ୟକ ଦାନ; (ଗୋଟିଏ କାଠିରେ ୭,
ଅନ୍ୟଟିରେ ୨ ଓ ଆଉ ଗୋଟିକରେ ୧ ବିନ୍ଦୁ ପଡ଼ିଲେ ଏହି ଦାନ ହୁଏ ;)
ଆନନ୍ଦ ବା ଭର ।

୩ । ବ୍ୟାବୁଳ ।

ଘରେ ନାହାନ୍ତି । ଗୁମ୍ଫାକରଣ (୧) କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ଜମାଦାର ଆଣି ଦେଖାଇବାରୁ ତୁମ ହୋଇ ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପଡ଼ିଅଛି । ମୁକୁନ୍ଦା ସମସ୍ତଙ୍କ କଥାରେ ‘ହୋଇ ଆଜ୍ଞା, ହୋଇ ଆଜ୍ଞା,’ କହି ଲଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ ହେଉଛି ।

ଦାଣ୍ଡରେ ମାଲମତାଗୁଡ଼ାକ ନିଲମ ହେଲା । ନିଲମ ତ ନିଲମ, କି? ପାଣିଆ (୨) ବଳଦ ହଳକର ଦାମ୍ ସାଡ଼େଗୁର କା ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା କେବେ କିଏ ଶୁଣିଥିଲା? ଦୁହାଁଳ ଗାଈଗୁଡ଼ାକ ଟଙ୍କାଏ ଟଙ୍କାଏ, କି? ବରଷିଆ ଛଡ଼ା ତା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ଗାଁ, ଲୋକ ନିଲମ ଡାକୁ ନ ଥିଲେ, ଦାମ୍ ଦେଖି ପଛନ୍ତେ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପଡ଼ିଲେ । ଜମାଦାର ତ ନିଲମ କରି ଟଙ୍କା ଦେନିଗଲା, ବାକି ଯେ ଗାଈ ବଳଦଗୁଡ଼ାକ ଥିଲେ, ଏ ଭଲ ସେ ଭଲ, ଏଦାଣ୍ଡ ସେ ଦାଣ୍ଡ, ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହେଉଛନ୍ତି, ଆୟୁତିବାକୁ କେହି ନାହିଁ, ବଙ୍ଗଳା ଗୋଆଲା (୩) ଗୋଠରେ (୪) କେତେ ଗଲେଣି କେତେ ବଣା (୫) ହୋଇ ଆଉ ଆଉ ଗ୍ରାମରେ ଉଠୁଅଛନ୍ତି । ହଳିଆମାନେ ଦୁଇ ଦୁଇ ବରଷର ବରତନ (୬) ପାଇ ନ ଥିଲେ, ଶୁଣାଯାଏ ତୋଟା, ନଡ଼ିଆ-ବଗିଚା, ଗୋରୁ ଗାଈରୁ ସେମାନେ ଅସୁଲ କରି ନେଉଛନ୍ତି ।

ତୁଳ (୭) ଅଧା ଅଧ ହେଲୁଣି, ଆୟୁଧାନ (୮) ଶୁଦ୍ଧବାର (୯) ହୋଇନାହିଁ, ପାଣି ହଳିଆଗୁଡ଼ାକ ପଳାଇ ଗଲେଣି, ଖାଲି ପଳେଇବା ନୁହେଁ, ଗୋରୁ ଲଙ୍ଗୁଡ଼ା ଧରି ପାର ।

୧ । ଭଜା ବା ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ହୃଦୟାବସ୍ଥା ରକ୍ଷକ; ସେଷ୍ଟାର ।

୨ । ଦୁଇବର୍ଷ ହଳ ବା ଶଗଡ଼ରେ ଇଗାଯାଇଥିବା (ବଳଦ) ।

୩ । ଗୁଞ୍ଜତ ।

୪ । ଗୋରୁ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ପଲ ।

୫ । ପଥଭ୍ରାନ୍ତ । ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ।

୬ । ବେତନ ।

୭ । ସୌରମାନ କାଉଁର ମାଂସ ।

୮ । ଯେଉଁ ଧାନ ଶୀଘ୍ର ପାଚେ; ବଥାଲଧାନ ।

୯ । କଟା ଅରମ୍ଭ, କଟା ଅନୁକୂଳ । ଶୁଦ୍ଧବାର ଦିନ ଧାନକଟା ଅରମ୍ଭ ହୁଏ । ସେହିଦିନ କଟାଯାଇଥିବା ବିଡ଼ାକୁ କୃଷକ ଅତି ଯତ୍ନର ସହିତ ରଖେ ଏବଂ ଧାନକଟା ଶେଷରେ ସେ ଧାନରୁ ଗୁରୁତ୍ବ ବାହାର କରି ଖେତେଡ଼ି, ଯିଏ ଅଳ୍ପ କରି ମହୋଲ୍ଲାସ୍ତୁ ଭୋଗ କରେ ଓ ନିଜେ ଖାଏ ।

ଗାଁର ଭିତପରି କଥାଟା ହାଟରେ ତାଳପରି ପୁଲିଯାଏ; ସେ
କଥାଟା ଏକା ସତ । ଗୁରୁଆଡ଼େ କଥା କଥା ବାଜିଛି; ଜନ୍ମସାହେବ
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ହାତରୁ ତାଲୁକ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଓକଲକୁ ଦେଲେ । ସେ
ଓକଲ ଆସନ୍ତା ମକର ସଂକ୍ରନ୍ତ ଦିନ ଦୁଇଟି ପାଇକ ଦେଇ ମାଷଟା
ବୋଡ଼ା ଦୁଇଟା ସବାରରେ ଚଢ଼ି ଗାଁ ବଖଲକରବାକୁ ଆସିବ ।
ପ୍ରଜାମାନେ ଶୁଣି କହିଲେ, “ବୋଡ଼ାରେ ତୋତେ ଶ୍ଵେର ନେବ; ନା,
ସେଠି ଦାନାପାଣି ଏଠି ଦାନାପାଣି । ସେ ରଜା ହେବ, ତାର ପ୍ରଜା
ହେବୁ, ଆପଣା ଗଣ୍ଡାକ କିଏ ଗୁଡ଼ିବ ?” ମାତ୍ର ଦୁଷମନ ପକ୍ଷିଆ ଲୋକମାନେ
ଭାରି ଝୁସି । ଆପଣା ଅସୁଲ ତ ଥାଉ ଡରରେ ଲଜରେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ
ପାଇକ ଗାଁରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବେଗଡ଼ା (୧) ଲୋକେ
ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଗଛପତ୍ରକୁ ଲଗାଇ ଦୁଇପଦ କଥା
ଶୁଣାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ସତ୍ୟବିଂ ଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ବାବାଜୀ ଲଳିତା ଦାସ

ଗଲା କାଲିଠାରୁ ଗାଁରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଚହଲ ପଡ଼ିଛି । ହାଟ
ବାଟ, ଗାଧୁଆରୁଠ, ହାଣ୍ଡିଶାଳ, ଢେଙ୍କିଶାଳ, ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଅ, ଶୁଣ
ସେହି କଥା । କେଉଁଠାରେ ତୁନି ତୁନି କଥା ଚାଲିଛି, କେହି ପାଟିକରି
କହୁଛି, କେହି ଜଣେ କୁହାଳିଆ ହାତ ହଲାଇ, ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ କଥା
ମେଲୁଛି, ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବସି ଥିବ ମନରେ ଶୁଣୁଛନ୍ତି । କଥାଟା ତ ନାନାରୂପ
ଧାରଣକରି ଚାଲୁଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାର ସାରାଂଶ ଆପଣଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବୁ ।

ମଙ୍ଗରାଜେ କଟକ ଯିବା ସାତ ଦିନଠାରୁ ପୁଷ୍ପ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଗୋଟିଏ
ବାବାଜୀ ଆସି ଗୋବିନ୍ଦପୁରର ଭଗବତଦେବରେ ମଠ କରିଛନ୍ତି ।
ବାବାଜୀଙ୍କ ନାମ ଲଳିତା ଦାସ, ବୟସ ଅଧୋଡ଼ା (୨), ବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୟାମଳ,

୧ । ଦୁଷ୍ଟ ।

୨ । କରବୁଡ଼ା ।

ଦେହଟା ଆକୁଲ୍ ଥୁକୁଲ୍, ମୁଣ୍ଡଟି ଲଣ୍ଡା, ମଝିରେ ତରତୁଳ ଡେମ୍ଫ ପରି
 ରୁରୁକ, ବେକରେ ମୋଟା ମୋଟା ଭୁଲସୀ କଣ୍ଠି ପାଞ୍ଚପେର ବସିଛି ।
 ବାବାଜୀ ମୁହଁ ଅନ୍ଧାରରୁ ଉଠି ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ ସାରି ନାସାଅର୍ଦ୍ଧରୁ କେଶ
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିତା ଆଉ ଡେଉଁଲେଟର ଅଫିସରୁ ବେରଂ ଚିଠି ବାହୁଡଲ
 ପରି ସବାଙ୍ଗରେ ଗୁପ୍ତା ଲଗାଇ ହରିନାମ ଶୁଣାଇବା ସକାଶେ ଗ୍ରାମକୁ
 ବାହାରନ୍ତି । ପରିଧାନ କୌପୀନ, ତାହା ଉପରେ ବହୁବାସ, ପିଠିରେ
 ‘ନାମାବଳୀ’, ହାତରେ ଝୁଲି । ବାବାଜୀ ଗ୍ରାମରେ ବୁଲି ଲୋକମାନଙ୍କୁ
 ହରିନାମ ଶୁଣାନ୍ତି, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଖଞ୍ଜଣୀ (୧) ବଜାଇ ଜାଣିନ
 ଗାନ୍ତି, ତହିଁ ଉତ୍ତରେ ଚୈତନ୍ୟ ଭଗବତ ପାଠ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ
 ଭଗବତଦ୍ଵୟରେ ଭାରି ବୈଠକ ହୁଏ, ଗ୍ରାମର ବୁଢ଼ାଭଲଆ ଦଶ ବାର ଜଣ
 ଚନ୍ଦ୍ରୀ ଭେକ (୨) ନେବାର କଥା ହେଲଣି । ବାବାଜୀଟି ଭାରି ନିର୍ଲୋଭ,
 କେନ୍ଦ୍ର କିଛି ଦେଲେ, “ହରେ କେନ୍ଦ୍ର, ହରେ କେନ୍ଦ୍ର” କହନ୍ତି । ଏପରିସାଧୁ
 କେବେ କାହିଁ ଦେଖା ନାହିଁ । ଆଜକୁ ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ବାବାଜୀ କାହିଁ
 ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଗଲଣି, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଉଆସର ମରୁଆକୁ
 ଖୋଜା ପଡ଼ିଛି । କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର କହନ୍ତି, ସେ ବାବାଜୀ ସାଙ୍ଗରେ ବୃନ୍ଦାବନ
 ଧାମକୁ ଚାଲିଗଲା । ବାସ୍ତବରେ ସେ ଯଦି ସାଧୁ ସହବାସରେ ଶୀର୍ଷସାଧା
 ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାର ଯାଇଥାଏ ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାର ଚରଣ
 ବିପକ୍ଷରେ କୌଣସି ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଦ୍ଵାରା ସାଧୁ ଏବଂ ସାଧୁଙ୍କର
 ନିନ୍ଦାଜନକ ମହାପାତକ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଅନୁଚିତ । କେବଳ ଗୋଟାଏ
 କଥା ଶୁଣିବାବେଳୁ ମନଟା କପରି ଗୁଡେଇ ପୁଡେଇ ହେଉଛି । ମରୁଆ
 ସାନ ବୋହୂଙ୍କର ଭାରି ବିଶ୍ଵାସୀ ଥିଲା, ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କର ପାଖରେ
 ଥାଏ । ମରୁଆ ସହିତ ସାନବୋହୂଙ୍କ ବାକ୍ସରେ ଥିବା ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ
 ମଧ୍ୟ ମିଳୁନାହିଁ, ବାପଘରୁ ଏବଂ ଶାଶୁଘରୁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ମୁହଁ ଚାହିଁ
 ଯାହା ନଗଦ ଟଙ୍କା ପାଇଥିଲେ, ତାହା ମଧ୍ୟ ବାକ୍ସରେ ଥିଲା । ବାକ୍ସ
 ମେଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ପଦାର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ମାଲ ସହିତ ମରୁଆର

୧ । ଚର୍ମାନ୍ୱତ ସୁଦ୍ର ବାଦ୍ୟ ।

୨ । ଗୁରୁକଠାରୁ ମନ୍ତ୍ରଗ୍ରହଣ ସମୟରେ ହୋଇ-କୌପୁରୀ ଆଦି ଗ୍ରହଣ କରି
 ବୈଷ୍ଣବ ହେବା ।

ସମ୍ପର୍କ ରଖି କଥା କହୁଛନ୍ତି । ସାନବୋହୂ ତ ସାମ୍ ତଳା ଯାଉଛନ୍ତି,
ସମସ୍ତେ ତଳା ପାଡ଼ି ତୁନି ହେଲେ, ମରୁଆକୁ ଖୋଜିବାକୁ କିଏ
ଯାଉଛି ?

ଯେଉଁ ଦୁଆରେ ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, ଲୋକେ ଯିବା ଆସିବା
ଗହଳ ଲାଗିଥିଲା, ସେ ଦୁଆରେ ଦୁବ ମାଡ଼ିଗଲାଣି ।

ସାର କଥା, କେତେଟା ମାସ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପତ୍ତି, ଗୌରବ,
ଆଧିପତ୍ୟ ସବୁ ଛୁରଖାର ହୋଇଗଲାଣି ।

“ନିର୍ଜଗାମ ଯଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ
ଗଜଭୁକ୍ତ କପିତ୍ୱପବତ୍ ।” (୧)

ସପ୍ତବିଂଶ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଅପୂର୍ବ ନିଳନ

ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣା କର୍ମଫଳ ଭୋଗ କରେ । ତୁମ୍ଭେ ଭଲ ଅବା
ମନ୍ଦ ଯେପରି କର୍ମ କରିବ, ତହିଁର ପ୍ରତିଫଳ ଅବଶ୍ୟ ଭୁମୁକୁ ଭୋଗ
କରିବାକୁ ହେବ । ହେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ! ତୁମ୍ଭେ ଅତି ନିର୍ଜନରେ, ଅତି
ସାବଧାନରେ କିଛି କର୍ମ କରି ମନେ କରୁଛ, ମନୁଷ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟିରେଖାର
ଅନ୍ତରାଳରେ ରହୁଛି । ଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଜ ପୋତିବା ବେଳେ
କେହି ଦେଖେ ନାହିଁ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ସେଥିରୁ ଜାତ ବୃକ୍ଷର ମନୁଷ୍ୟନେତ୍ର
ଅତିସମ କରିବାର ନାହିଁ । ପୁଣି ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷ ରୋପଣ କଲ,
ତାହାର ଫଳ ତୁମ୍ଭକୁ—କଦାଚିତ୍ ବଂଶପରମ୍ପରାରୁ ଭୋଗ କରିବାକୁ
ହେବ । ହେ ବଳବାନ, ଧନବାନ, ବୈତ ! ତୁମ୍ଭେ ଯାହାକୁ ଅତି

୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ିଗଲା ବେଳେ ଗଜ ଖାଇଲା କଇଁଥ ଭଳି ମନୁଷ୍ୟର ଘର ଭିତର
ଫମ୍ପା କରଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ହାତକୁ କଇଁଥ ଫଳ ଖାଇବାକୁ
ଦେଲେ ହାତ ଲଣ୍ଡରେ କଇଁଥଟି ଗୋଟା ସୁଆ ବାହାରେ । କିନ୍ତୁ ସେ
କଇଁଥ ମଧ୍ୟରୁ ଶସ କିଛି ନଥାଏ ଓ କଇଁଥଟି ଫମ୍ପା ବାହାରେ ।

ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ବୋଲି ଭୁକ୍ତ ଜ୍ଞାନ କରୁଛନ୍ତି, ଦିନେ ତାହାର ଦ୍ଵାରା କି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ, ତୁମ୍ଭେ ତାହା ଜାଣନାହିଁ । ବଙ୍ଗ, ବହାର, ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ପକ୍ଷର ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କରି ରକ୍ଷା ପାଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଶିଖ ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ମୁସଲମାନର ଉପକାର କରି ପ୍ରାଣସଙ୍କଟ ଘୋର ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ । ସେ ଐତିହାସିକ ବଡ଼ବଡ଼ କଥା ଗୁଡ଼ିକ । ବାଦ ସିଂହ ଘରେ ଚୈକିଆ ଥିବା ହେତୁରୁ ରତନପୁରର ଯେଉଁ ଉପମାନଙ୍କୁ ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳଜେ ଚନ୍ଦ୍ରାନୁ କରି ଜେଲ ଦିଆଇଥିଲେ, ଘଟଣାସୂତ୍ରରେ ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ଲଞ୍ଜିନା ଶ୍ରେଣ କରିବାକୁ ହେଲା ।

ରତନପୁର ମୌଜାର ଉପମାନେ ପ୍ରଥମ ଦିନ ମଙ୍ଗଳଜକୁ ଜେଲଖାନାରେ ଦେଖି—ସଙ୍ଗାତ ତ ଅଇଲେ—ଶଶୁର ଅଇଲେ—ସାଆନ୍ତେ ଅଇଲେ—କହି ହସି ହସି ଟାପସ କରି ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡିବତ କରିଥିଲେ । କେହି ଜଣେ ଧନବନ୍ତ ବଡ଼ ଲୋକ ଜେଲ୍ ଗଲେ, ପୁରୁଣା ସରଦାର କଏଦମାନେ କିଛି ପାଇବା ଆଶାରେ ତାହା ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥାନ୍ତି । ମଙ୍ଗଳଜେ ରତନପୁରୀଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଘଣା (୧) ପେଲିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଗୋଇଠାଏ, ଖୁଦାଟାଏ ବାଜି ଯାଉଥାଏ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଛୁ, ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ଅପରାଧରେ ଗୋବରା ଜେନାର କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ଏକ ବର୍ଷ ମିଆଦ ହୋଇ ଯାଇଛି ।

ଦିନ କାହାରିକୁ ଅନାଇ ବସି ରହେ ନାହିଁ । ଚିରକାଳ ସମାନ ଭାବରେ ଦିନ ରାତି ବହି ଯାଉଛି । ମଙ୍ଗଳଜେ ଘଣା ପେଲୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଯେ ଦିନ ଅଟକି ରହିବ, ଏମନ୍ତ କିଛି ନୁହେଁ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ‘ସୁଖର ଦିନ ଘୋଡ଼ାରେ ଧାଏଁ; ଦୁଃଖର ଦିନ ହାଣ୍ଡରେ ଚଢ଼ିଯାଏ ।’ ତୁମ୍ଭେ ଯାହା କହ, ଦିନ ତାହାର ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ଭଲ ବୁଝେ । ତାହାର ଆଠ ପହରରୁ ନିମିଷେ ଆଡ଼ବାଙ୍କ ହେବାର ନାହିଁ । ଏକ—ଦୁଇ—ତିନ—ଚାରିଦିନ କରି ମଙ୍ଗଳଜଙ୍କ ଜେଲ୍ ମିଆଦ ଦୁଇମାସ କଟି ଗଲାଣି ।

୧ । ତୈଳବାଜ ପେଡ଼ିବାର ଯନ୍ତ୍ର ।

ସେ ସେଉଁ ବଖରରେ ଗୋରୁଥିଲେ, ସେ ବଖରଟା ମରମତ କରାଯିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହେବାରୁ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବଖରକୁ ନିଆ-
ଲେ । ଜେଲଖାନାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଖରରେ ଆଠଟି ଲେଖାଏ
ମାଟିର ପିଣ୍ଡି ବନ୍ଧା ଥାଏ । ଶୁକ୍ରେ କମ୍ବଳ ପାରି (୧) ସେଥିରେ ଆଠ-
ଜଣ କିଏ ଶୁଅନ୍ତି । ଦେବାଦ ରତନପୁର ମୌଜାର ଛ ଜଣ ଡମ,
ଗୋବରା ଜେନା ଏବଂ ମଙ୍ଗରଜେ ଏହି ଆଠଜଣ ଗୋଟିଏ ବଖରରେ
ରହିଲେ ।

ଗୁରୁଦିନ ତଳେ ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ଉପରେ ଭାରି ଗୋଟାଏ ବସତ ଘଟି
ଯାଇଛି । ଅଜିକାଲି କଟକ ଦରଦା ବଜାରରେ ସେ ଗୋଟିଏ ପାଗଲା-
ଖାନା ଅଛି, ଏପରି ଫୁଟେ ନ ଥିଲା । ବାୟାମାନଙ୍କୁ ଜେଲ୍ ଖାନାରେ ବନ୍ଦ-
କରି ରଖାଯାଉଥିଲା । ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ରହିବା କୋଠର କିଛି ଦୂରରେ
ପାଗଲା ଗାରଦ । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ବାୟା ଥିଲା । ସେ
ସ୍ବଭାବିକ ଶୁଏ ନାହିଁ, ମୋ ସାରଥୀ, ମୋ ‘ଛ ମଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ’ କହି
ନାଚେ, ଚିଲିମାରେ, ଡକା ପାଡ଼େ, ହସେ । ସେ ମଙ୍ଗରଜକୁ ଦେଖିଲେ
ସବଦା କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଧାଏଁ । ବରକନ୍ଦାଜମାନେ ଧସିଯିବ କରି ରଖନ୍ତି ।
ସେହିନ ହଠାତ୍ ଧାଇଁଆସି ମଙ୍ଗରଜଙ୍କ ନାକ କାମୁଡ଼ି ପକାଇ ଛୁଣ୍ଡାଇ
ଦେଇଅଛି ।

ଆଜି ଜେଲଖାନା ଦୁଆରେ ଭାରି ଗୋଲମାଲ, ଦୁଇଗୋଟା
ବେଗୀ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଶୁକ୍ ଶୁକ୍ ହେଉଥିଲା, ମରଗଲା । ଆଉ
ଗୋଟାକୁ ଧୁଆପୋଇ କରି ନେଟିଉ ଡାକ୍ରର ଓ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ପଟିବାନ୍ଧ
ଦେଉଛନ୍ତି ।

ବେଳ ୯ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ଡାକ୍ରର ସାହେବ ଆସି ଲସ ମାଇନା
କଲେ, ବେଗୀର ସବୀଜ ପରୀକ୍ଷା କଲେ । ଜେଲ୍ ଦାବେଗା ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର
ବହି ଦେଖି କହିଲେ—

ଲସ ୧୭୭ ନମ୍ବର କିଏ ଗୋବରା ଜେନା ।

ବେଗୀ—ନମ୍ବର ୧୫୭ କିଏ ରମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରଜ । ବେଗୀର
ସବୀଜ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଫୁଲଛି, ନାକଦଣ୍ଡା ପାଟିଆଇ ରକ୍ତ ବହୁଛି,

୧ । ରୁମ୍‌ରେ ବସୁରବା ।

ସମୟ ସମୟରେ ରକ୍ତ ବାନ୍ତି ହେଉଛି । ତାକୁର ସାହେବ ଶେରର କାରଣ ମାଡ଼ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ ।

ଖୁବ୍ ତଦାତ୍ମ ହେଲା, ଧୂମ୍‌ଧାମ୍ ହେଲା, କିଏ ମାଡ଼ମାରିଲା ସ୍ଥିର ହେଲା ନାହିଁ । ଶେରୀର କଥା କହିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଗତ ରାତିରେ ପ୍ରହର (୧) ବରକନ୍ଦାଳ ଅର୍ଦ୍ଧରାତି ସମୟରେ ଦୁମ୍‌ଦାମ୍ ଗୁମ୍‌ଗାମ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଥିବାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲା । ଡମ ଛଜଣ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲେ, କିଏ ଦୁଇଜଣ ପରସ୍ପର ବାଡ଼ିଆ ବାଡ଼େଇ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ମଦଦମା ତଦାରଖି ତେଜ ହେଲା । ତାକୁର ସାହେବ ହୁକୁମ ଦେଲେ—ଶେରୀର ବଞ୍ଚିବାର ସମ୍ଭାବନା ବିରଳ, ନାହାର ଜୀବି ବନ୍ଧୁ ଚକ୍ରାକଳେ ଚିକିତ୍ସା ସକାଶେ ଘରକୁ ଘେନିଯାଇ ପାରନ୍ତି । ଆନାଦୁ'ର ଗୋବିନ୍ଦପୁରରେ ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ପୁଅମାନେ ଧାନଅମାର ତଳିପୋଛ ପ୍ରାୟ କରି ଦେଲେଣି । ସେମାନେ କାପକୁ ଚିହ୍ନିଲେ । ଫେରି ଅଇଲେ କି ରକ୍ଷା ? କେଉଁ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଆପଣା ବପଦକୁ ଡାକି ଆଣେ ? “ଅମ୍ବୁନଂ ସତତଂ ରକ୍ଷେତ୍” (୨) ଏ ମାତବାକ୍ୟଟା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା ।

ବୁଢ଼ା ହଳିଆ ମୁକୁନ୍ଦା ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହୋଇ ଦୁଇଟା ଅଣ୍ଟିର (୩) ଚାରି ଛ'ଟା ପହୁଣ (୪) ସଜ ଚକ ଦେଇ ଖଣ୍ଡେ ଡୋଲି ଧରି ତରବର ହୋଇ କଟକ ଧାଇଁଲା ।

(୧୦୪)

୧ । ଚନ୍ଦ୍ରପଣ୍ଡା । ୪ ଘଡ଼ି, ଦିବସର ବା ରାତିର ଚାରିଘଣ୍ଟରୁ ଏକଘଣ୍ଟ ସମୟ ।

୨ । ନିଜକୁ ସର୍ବଦା ରକ୍ଷା କରିବ ।

୩ । ଅଣ୍ଟିର ବାହୁର, ଦାମୁଡ଼ି ।

୪ । ନିଜକୁ ବନ୍ଧୁ ହାଗ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ବଳଶା ବା ଅଗାର ଗଡ଼ା

ଉପସଂହାର

ତିନି ମାସ ତଳେ ତୁଳସୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଯାଏ ପାଖରେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଯେପରି ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖାଯାଇଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହି ସ୍ଥାନରେ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଉତ୍ତରକୁ ମୁଣ୍ଡକରି ପୁରୁଣା କଟର ଖଣ୍ଡକରେ ମଙ୍ଗରାଜେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ହାତ ଗୋଡ଼ ନଡ଼ବଡ଼ (୧) ହେବାକୁ ନାହିଁ, ଅଣ୍ଟିରେ ପଲକ ପଡ଼ୁନାହିଁ, ଏକ ଧାନରେ ଉପରକୁ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ଶିବା ଚମାର, କାର୍ତ୍ତିକ ନାୟକ ଦୁଇଜଣ ବୈଦ୍ୟ ଲାଗିଥିଲେ, କାଲି ରାତିରୁ ଜବାବ ଦେଇ ଅଲଗା ହୋଇ ଗଲେଣି, ଗୋପିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ ହାତ ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଗୋପିଆ ତନ୍ତ୍ରୀ ଓରଫ ଗୋପି କବିରାଜେ ଜଣେ ଡାକପୁର (୨) ଟାଣୁଆ ବୈଦ୍ୟ । ଚାରିଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ତାହାକୁ ଜାଣନ୍ତି, ଦିନ ରାତି ତାହାର ନାକ ପୋଛିବାର ତର ଥାଏ ନାହିଁ, ସକାଳୁ ଉଠି ପଛୁଡ଼ାଟା (୩) ଅଣ୍ଟାରେ ଭଡ଼ିଦେଇ କାନ୍ଦରେ ନାଲିଆଗାମୁଣ୍ଡ ପକାଇ, କାଖ ତଳେ ଗ୍ରସ୍ୟ ବଟୁଆ (୪) ଝୁଲାଇ ଦେଇ, ବାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ମୁଲିଆ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ହାତରେ ଧରି ରୋଗୀ ଖୋଜିବାକୁ ବାହାରେ । ବଟୁଆ ମଧ୍ୟରେ ବାସ୍ତବ ନିଦାନ (୫) ରୋଗର ଗ୍ରସ୍ୟ ବଟିକା ଅଲଗା ତସର ଲୁଗାରେ ସାଇତା ଅଛି । ଗୋପୀର ଦେହେ (୬) ଜଣେ ନାମଜାଦା ବୈଦ୍ୟ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଗ୍ରସ୍ୟ ରୋଗୀ ଦେହରେ ଚକମକି ପଥର ପରି ଲାଗିଯାଏ । ତାଙ୍କ ହାତ ତିଆରି ବଟିକା ଗୋପି ଆଜିଯାଏ ସାଇତି ରଖିଛନ୍ତି ।

ଗୋପୀ ମଳ୍ଲ(୭) ବଛଣା ଡାହାଣ ପାଖରେ ବସି ଡେଇଁ ବେଳ-ଯାଏ ନାଡ଼ ଚିପିଲେ, ଉପରକୁ ଅନଇ, ଆଖିବୁଜି, ଦାନ୍ତ ନିସିଡ଼ି ରୋଗ ଅନୁମାନ କଲେ । ମକୁନ୍ଦା ଭକଭକ କରି କବିରାଜଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଥାଏ ।

୧ । ହଲବା ।

୨ । ବିଖ୍ୟାତ ।

୩ । ଗୁଡ଼ର ।

୪ । ପାନଗୁଆ ପ୍ରଭୃତି ରଖିବାର ବସ୍ତ୍ର ନିର୍ମିତ ଥଳ ବଶେଷ ।

୫ । ସୁଲ କାରଣପ୍ରସୂତ (ରୋଗ) ।

୬ । ପିତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା, ଦେହୁଡ଼ା ।

୭ । ରୋଗୀ ।

ପରୁରଲ, “କବିରାଜେ, କଣ ଦେଖିଲ ?” କବିରାଜେ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ
 ଶ୍ରୀର ହୋଇ ବସି କହିଲେ, “ଏ, ବୋଇଲ, ‘କଣ୍ଠାଶ୍ଳେଷପ୍ରଣୟି ନିଜନେ
 କଂ ପୁନର୍ଦୁର୍ବସଂସ୍ତେ’(୧)—ବୋଇଲ କଣ୍ଠରେ ତ ଶ୍ଳେଷ୍ମା (୨) ଲାଗିଲେ
 ପ୍ରାଣ ଯାଏ ସେ ପୁଣି ଦୁରକୁ ଚାଲିଗଲେ କଣ ହେବଟି ? ହେଲେ, ମୁଁ କି
 ଏମାନଙ୍କ ପରି ଅପାଠୁଆ କବିରାଜ ହୋଇଛୁ ? ଦେଖ, ମୁଁ ରୋଗକୁ
 କାନରେ ବାନ୍ଧିନେବି ।” କବିରାଜେ ଏହା କହି କାନରେ ଗଣ୍ଠ
 ପକାଇଲେ ।

ମୁକୁନ୍ଦା ପରୁରଲା, “ମଳ୍ଲର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଜାଗା ଫୁଲିଛି
 କିଏ ?” କବିରାଜେ, “ଏ ବୋଇଲ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦସ୍ତୁରାଂ ଶୋଥଂ । (୩)
 ବୋଇଲେ ଶ୍ଳେଷ୍ମା ଦୋଷ ଗୁଣରୁ ଶୋଥ ହୁଏ । ହେଉ, ଭାବନା ନାହିଁ,
 କସ୍ତୁରୀ ପେଟରେ ପଡ଼ିଲେ ସବୁ ଗୁଡ଼ିଯିବ । ‘କସ୍ତୁରୀ ଭିଜକଂ’(୪)
 ପେଟକୁ ଯିବ, ଅଉ ଭିଜକ କର ଦେବାକୁ ହେବ ।” କବିରାଜେ ମୁକୁନ୍ଦା

୧ ।

“ମେଘାଲୋକେ ଭବତି

ସୁଖିନୋଽସ୍ୟଥା । ବୃତ୍ତିଚେତଃ

କଣ୍ଠାଶ୍ଳେଷପ୍ରଣୟି ନି ଜନେ

କଂ ପୁନର୍ଦୁର୍ବସଂସ୍ତେ ।”

(ମେଘଦୂତଃ)

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଅସହ୍ୟ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀରୁର ଅବସ୍ଥାନରେ ଆଶାଦି ମାସରେ
 ବର୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ମେଘ ଦେଖିଲେ ଏହି ବର୍ଷା ଋତୁ କଥା ମନେପଡ଼େ ।
 ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ସହୃଦ ସୁଖରେ ବାସ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ
 ଏହି ମେଘ ଦେଖି ଏବଂ ବର୍ଷାଗମ କଥା ଭାବି ବିକାରଛନ୍ତି ହୁଅନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ
 ନିରାଶ, ଏବଂ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଠାରୁ ଅନେକ ଦୂରରେ ବାସକରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ-
 କଣ୍ଠାଶ୍ଳେଷପ୍ରଣୟୀ, ଏହି ମେଘ ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ କି
 ଉତ୍ତେଜନା ଉଦୟ ହେଉଥିବ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

୨ । କର୍ଷ, ଶୈ ।

୩ । (ଉପଧି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରବା ସକାଶେ) ସୁନା ଏବଂ ତାହାର ଆଠଗୁଣ ପ୍ରଭୃତି
 ଶାଗ ନେବ । ଶୋଥର ଦୁଇଟି ଅର୍ଥ ଅଛି—(୧) ସୁରୁଣିଶାଗ, (୨) ଦେହସୁଲ
 ରୋଗ ।

୪ । ମୁଗନାର ମସ୍ତକରେ ଲିଳିତ ସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତୁ ।

ପାଖରୁ ନଗଦ ଚାରିଅଣା ପଇସା ନେଇ ଦେଉ ମାଡ଼ (୧) କହୁଣ୍ଡା ବଟୁଆରୁ କାଢ଼ିଲେ । ଏହାକୁ ଅନୁପାନ (୨) ଦରକାର । କବିରାଜେ ବୋଇଲେ, “ପାଠ କହିଲ, ‘ମୁସ୍ତକ’ (୩) କଟୁଙ୍ଗା (୪) ରାଣୀ, (୫) ଶୁଣ୍ଢି (୬) ପିପ୍ପଳମେବତ (୭) ।” ଏ ବୋଇଲ, ରାଣିରେ ଶୁଣ୍ଢି ପିପ୍ପଳ ବତ (୮) ମୁଥ (୯) ମାରି କୁଟିବ ।” ମୁକୁନ୍ଦା ପଚାରିଲ, “କେତେ ଲେଖାଏଁ ଏ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଆସିବ ?” କବିରାଜେ—“ଏ ବୋଇଲ, ‘ଅନୁପାନ ବିଶେଷଣ (୧୦) କରେଇ ବିଦ୍ୟାନ ଗୁଣାନ୍ ।’ ବୋଇଲ ଅନୁପାନ ବିଶେଷ କରି ଅଧିକ କରିଦେଲେ ବିଧା ମାରିଲ ପରି ଗୁଣ ହେବ ।”

କବିରାଜେ ରୋଗର ବ୍ୟାଧି ଏବଂ ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁ କରୁ ରୋଗୀ ଅଥୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି, ସମସ୍ତ ନିଶ୍ୱାସ ବଳ ପଡ଼ିଛି, ଦୁଇ ଆଖି କୋଣରୁ ଦୁଇଟୋପା ଜଳ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲଣି । ମଙ୍ଗରାଜେ ଚାରିଦିନ ହେଲ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, କେତେବେଳେ ଟିକିଏ ଆଖି ଲାଗିଲେ ହାଉଳି ଖାଇଲ ପରି ଚମକପଡ଼ି କହନ୍ତି,

୧ । ମାଡ଼:—

୪ ଧାନ—୧ ରତି

୪ ରତି—୧ ଚନା

୨ ଚନା—୧ ମସା

୫ ମସା—୧ ମାଡ଼

୨ ମାଡ଼—୧ ତୋଳା ।

୨ । ଔଷଧ ସହିତ ବା ପରେ ସେବନୀୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାମାୟ ।

୩ । ମୁଥା, ଦାସର ମୁଳ ।

୪ । ଶାକଲତା ବିଶେଷର ମୁଳ । ଏହା ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୫ । ହରିଦ୍ରା, ହଳଦି । ଏହାର ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ରଜନୀ ।

୬ । ଶୁଣ୍ଢିର ଅଦା ।

୭ । ଏକ ଚ—ଅଦୂର ମଧ୍ୟ ।

୮ । ବତ—କଟୁ ଆଦି ବର୍ଗର ଶାକ ବିଶେଷ । ଏହାର ମୁଳ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୯ । ଆଗାତୋଦ୍ୟତ ଅବଳ ମୁଷ୍ଟି ।

୧୦ । ଏକ ଔଷଧ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅନୁପାନରେ ସେବନ କଲେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗୁଣ କରେ ।

“ଥ—ମା—ଆ—ଗୁଁ ।” ସ୍ଵରକ୍ଷୀଣ, ସମକ୍ଷୀ ଶୀତଳର, କିଛି ବୁଝାଯାଉ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଛୁଇଁନଦ (୧) ଲାଗିଲେ ଦେଖନ୍ତୁ ଆକାଶରେ ଏକ ଭୟଙ୍କର ମୁଖି, ବିଶାଳମୁଣ୍ଡର ବାଳମୁକୁଳା, ମୂଳ ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଧଳା ଧଳା ଦାନ୍ତ, ଦୁଇ ଡିନି ହାତ ଲମ୍ବ ଜିଭ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ କରି (୨) ତାଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଧାଇଁଛି । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମନରେ ହୁଏ, ଚନ୍ଦ୍ରୀ ସାହିରେ ଭଗିଆ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ପିଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ନଟି (୩) ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖିଥିଲେ । ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖି ଭୟଙ୍କର ବିକଟାଳ ରୂପ ଧାରଣ କରି, ଏହିପରି ବିକୃତ ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରପ୍ର ହୋଇଅଛି । ଏ ସେହି ମୁଖି ଯେମନ୍ତ ବଜ୍ରସ୍ଵରରେ କହୁଛି, “ମୋ ଛଅମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ ଜମି ଦେ ।” ମଙ୍ଗରାଜ ହାଉଳି ଖାଇ କହନ୍ତି, “ଥ—ମା—ଆ—ଗୁଁ ।” ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଆଉଥରେ ଆଖି ଲାଗିଲା । ଦେଖିଲେ ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ନରକକାଳ ବିଗନ୍ତରାଜରେ ଦେହ ଲୁରୁଇ ମୁଖବ୍ୟାଦାନପୂର୍ବକ ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରାସକରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ଏକଧାନରେ ମାରବରେ ଗୁହଁ ରହିଅଛି । ତାଙ୍କୁ ଭଲଭାବରେ ଜଣାଗଲା, ଯାହାର ଜମି ଛଡ଼ାଇ ନେବାରୁ ଅନାହାରରେ ଶୁଖି ଶୁଖି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲା, ଏଇଟି ସେହି ମୁଖି । ଆଉ ଦେଖିଲେ, ଭଗିଆ ପରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବାୟୁ ଆକାଶମାର୍ଗସ୍ଥ ଘୋର କଳାମେଘ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରୁ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଖଡ଼ଗ୍ ଏବଂ ଲୁହାର ମୁଦ୍‌ଗର । ଏକାବେଳକେ ସମସ୍ତ ମୁଦ୍‌ଗର ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେପଡ଼ିଲା ପରି ଜଣାଗଲା । ମଙ୍ଗରାଜେ ରଡ଼ି ଗୁଡ଼ି ପଲେଇବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି, ଦେହରେ ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ପାଟି ପିଟୁନାହିଁ । ମଙ୍ଗରାଜେ ଅନାୟୁତ ହୋଇ ସେହି ଅନାଥ ଶରଣ ପଡ଼ିତପାବନ ଭଗବାନଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଦେଖିଲେ—ଅନନ୍ତ ଆକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳର ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ଵଳରେ ରହସିଂହାସନରେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ, ଶାନ୍ତିମୟୀ, ଆଶାପ୍ରଦାୟିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖି ବିରଜିତା, ପୂର୍ବ ପୀଠା ସମୟରେ ସେ ମୁଖି ଶଯ୍ୟାପାଖରେ ବସି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦେହରେ କୋମଳହସ୍ତ ବୁଲଉ-

୧ । ସାମାନ୍ୟ ନନ୍ଦା, ତନ୍ଦ୍ରା । ।

୨ । ଭରସ୍ତବ ସଞ୍ଚାରିତ କରି ।

୩ । ନଟେଇ । ସୂତା ଶୁଦ୍ଧେଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚନ୍ଦ୍ରୀର ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ।

ଥିଲେ । ବିମାନବାସିନୀ ଲବଣ୍ୟମୟୀ ମୁଖି ସେହି ମୁଖିର ପ୍ରତିଛାୟା
ଅଟେ । ସେହି ମୁଖି ଆଜ୍ଞୁଳ ସଙ୍କେତ କରି ମଙ୍ଗରାଜକୁ ପାଖକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ।
ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଆତ୍ମା ସେହି ମୁଖିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଧାବିତ ହେଲା । ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ
ଉଆସରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପଡ଼ିଲା । ହରି ବୋଲ, ହରି ବୋଲ, ହରି ହରି
ବୋଲା ।

